PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

44

TEODORET EPISCOPUL CIRULUI

SCRIERI

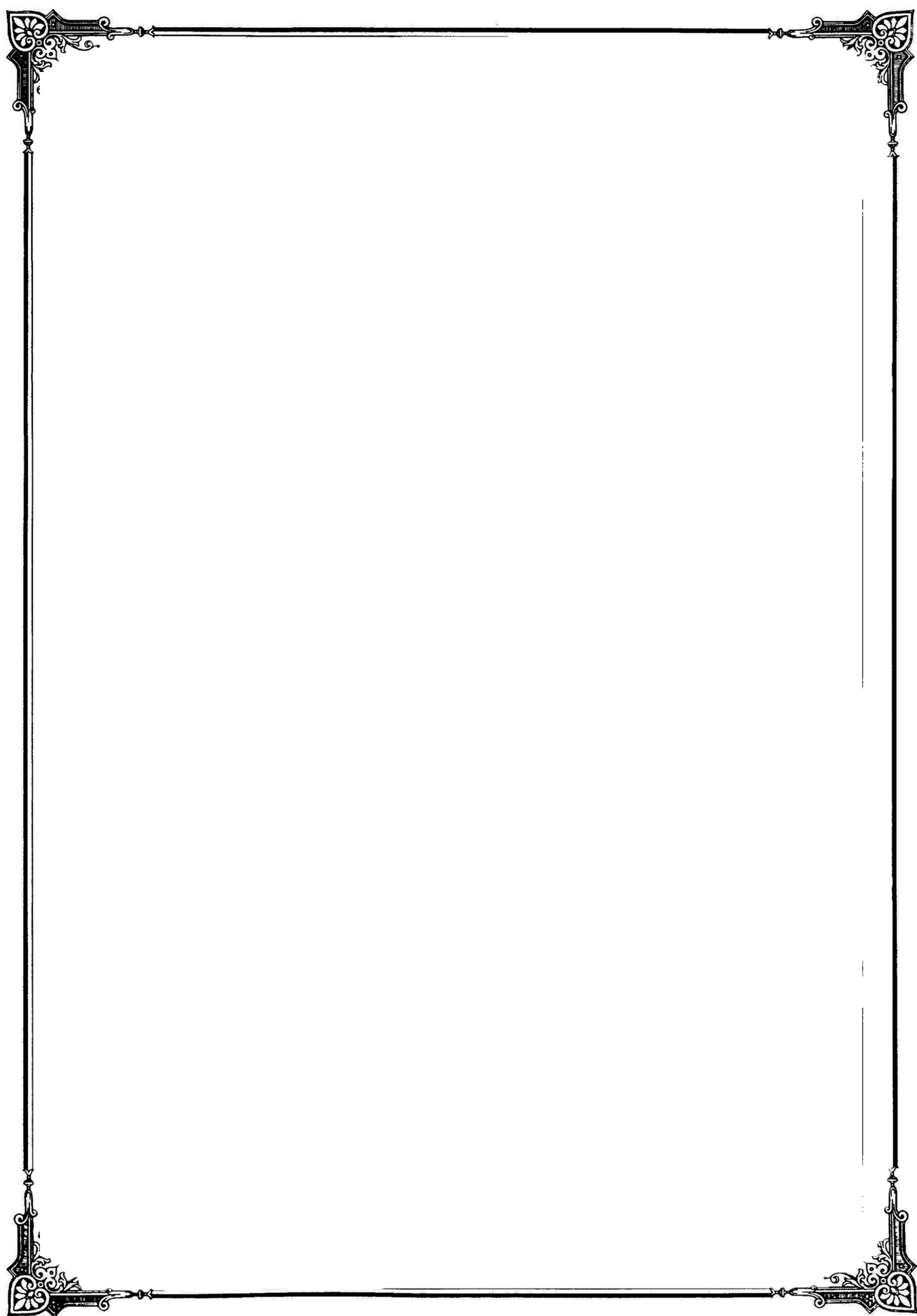
ISTORIA BISERICEASCĂ

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

TRADUCERE DE
Pr. Prof. VASILE SIBIESCU

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC
ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI — 1995

CUVÂNT ÎNAINTE

Teodoret al Cirului (c. 393 — c. 466), ultimul mare teolog al Școlii antiohiene, este unul dintre cei mai fecunzi scriitori bisericești, opera sa scrisă numărând valoroase lucrări exegetice, apologetice, dogmatice și de istoriografie bisericească. Această deschidere, a episcopului Cirului către cele mai importante preocupări ale științei teologice a vremii s-a datorat, în bună măsură, solidei sale educații, primite în școli monastice antiohiene, unde începuse să se afirme deja o tradiție de gândire teologică riguroasă, cu un aport specific mai ales în domeniul exegezei biblice.

Trăind într-o perioadă încă tulburată de asalturile ereziei și păgânismului împotriva Bisericii, el a imprimat multora dintre scrierile sale o puternică tendință antieretică și apologetică. Acest lucru este cu deosebire evident și în Istoria sa bisericească, ale cărei cinci cărți acoperă perioada dintre începutul controversei ariene și moartea lui Teodor de Mopsuestia († 428).Un interval de timp nu foarte îndelungat, însă plin de fapte și evenimente care aveau să contribuie la maturizarea grabnică a conștiinței ecleziale.

Recurgând la însemnate documente, care nu s-au mai păstrat în alte scrieri, Teodoret izbutește să prezinte cititorului său chipul unei Biserici a cărei înaintare în istorie n-a fost însoțită de aclamații, ci de sfâșieri dureroase, primejdii și umilințe. Dar, părelnica ei slăbiciune nu a fost decât prilejul manifestării puterii de neinvins a Capului ei, Hristos, care a ridicat, la vreme potrivită – împotriva furtunilor stârnite de vrăjmașii Bisericii — atât mari ierarhi teologi cât și cârmuitori dreptmăritori evlavioși. Era firesc, așadar, ca o personalitate impunătoare precum cea a Sfântului Atanasie cel Mare, strategul luptei împotriva arianismului, să fie prezentată cu o venerație deosebită, mai cu seamă fiindcă acest Părinte al Bisericii a știut să apere adevărul de credință și prin propriile sale suferințe.

Nu mai puțin crâncen a fost și conflictul cu păgânismul, care a dovedit mult timp o vitalitate neașteptată. Doar gesturile hotărâte ale unor împărați credincioși — ca Teodosie cel Mare, și arhipăstori veghetori — ca Teofil al Alexandriei, «bărbat de o mare înțelepciune și de nestăvilit curaj» (p. 239), au putut zăgăzui înrâurirea nefastă a tradițiilor păgâne. Teodoret consemnează cele întreprinse de Teofil al

Alexandriei în confruntarea cu spiritul anticreștin activ al epocii, nu cu strângere de inimă, regretând, de exemplu, dispariția unor edificii consacrate cultului idolatru, ci cu convingerea că dezrădăcinarea credințelor amăgitoare și pierzătoare de suflet se putea înfăptui doar prin asemenea fapte energice.

Ar trebui, de asemenea, remarcată prezența, în paginile acestei I s t o r i i b i s e r i c e ș t i, a unuia dintre vrednicii și neînfricații ierarhi și teologi din Dobrogea noastră, Vetranio, despre care ni se spune admirativ că «strălucea prin tot felul de virtuți, fiind rânduit ca să conducă în calitate de episcop orașele întregii Sciții Mici» și că «a combătut stricarea dogmelor și fărădelegile lui Valens» (p. 197).

Sunt acestea doar câteva dintre motivele pentru care recomandăm, cu părintească binecuvântare, această carte atenției tuturor celor care doresc să cunoască mai îndeaproape trecutul Bisericii creștine, cu conștiința vie că într-adevăr «nu este îngăduit să dăm uitării măreția dispărută a unor fapte strălucite și a unor istorisiri folositoare» (p. 19).

La sărbătoarea
Sfinților Arhangheli
1995

† *TEOCTIST*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

INTRODUCERE

În disputele hristologice din prima jumătate a sec. V au fost angajați îndeosebi doi vajnici antagoniști, Sf. Chiril al Alexandriei și Fericitul Teodoret al Cirului. Aceștia încheie într-un oarecare fel lista marilor scriitori greci, renumiți prin elocvența teologiei lor, urmașii lor vor fi preocupați de o teologie mai subtilă și mai profundă [1].

În realitate se va da mereu lupta între spiritualismul școlii teologice alexandrine și realismul celei antiohiene, una privind pe Logosul cel întrupat mai mult în ființa Sa divină, iar cealaltă accentuînd prea mult omenitatea Sa.

Teodoret nu are pătrunderea teologică și precizia gîndirii creștine a marelui alexandrin, dar îl întrece pe acesta ca scriitor și ca exeget [2]. El riscă adesea să depășească limitele Ortodoxiei și să cadă în erezia nestoriană, dar are meritul de a fi denunțat primul erezia monofizită, ai cărei aderenți se prevalau de prestigiul, buna credință și pătrunderea teologică a Sf. Chiril Alexandrinul [3].

Scriitor mai corect și mai elegant, cu o operă exegetică abundentă și metodică, cu un spirit apologetic — polemic ascuțit, dar inferior rivalului său alexandrin ca putere de intuiție și profunzime a sensului teologic, Teodoret a riscat să alunece pe panta ereziei nestoriene, din cauza încrederii și admirației sale pentru dascălii și colegii săi din școala antiohiană.

Spirit combativ, curajos și sincer, el nu s-a bucurat de indulgența sinoadelor și nici de *sprijinul autorității imperiale — pe care dealtfel, nu* le căuta, așa încît buna sa credință a fost înșelată, iar memoria lui diminuată [4]. Totuși după moartea Sf. Chiril (444) Teodoret rămîne cea mai mare autoritate teologică a Orientului grec [5].

---

1. Cf. J. Tixeront, Histoire des dogmes daus l'antiquité chrétienne, vol. III, Paris, 1928, p. 4.
2. F. Cayré, Précis de Patrologie, vol .II, Paris, 1930, p. 40.
3. F. Cayré, ibidem.
4. *Tixeront, ibidem, p. 30 și F. Cayré, ibidem.*
5. L. Duchesne, Histoire ancienne de l'Église, vol. III, cinquième édition, Paris, 1922, p. 393.

Fer. Teodoret s-a născut pe la anul 393, la Antiohia[6], dintr-o familie aleasă şi cu mari resurse materiale şi a primit încă din copilărie o educaţie evlavioasă creştină, precum şi o formaţie literară îngrijită. A fost discipolul lui Teodor al Mopsuestiei, reprezentant de seamă al Şcolii teologice antiohiene şi a avut colegi pe viitorul ereziarh, Nestorie şi pe Ioan, episcopul Antiohiei[7].

În vremea aceea, în pustiul sirian, se realiza o vieţuire de eroism ascetic. Fiinţe omeneşti duceau acolo «o viaţă nepătimitoare în trupuri pătimitoare»[8]. Muntele care se afla lîngă oraşul Antiohia era împodobit cu aşezări monahale[9]. Aici trăia în schimnicie şi mentorul duhovnicesc al lui Teodoret, Petru Galatul. Mama sa, despre care vorbeşte cu admiraţie şi «care făcea experienţa harului spiritual», îl îndruma pe fiul său ca, odată pe săptămînă, să primească binecuvîntarea acestui pustnic, care va urmări să-l atragă spre viaţa contemplativă şi ascetică[10].

În această atmosferă de contemplaţie, Teodoret va îmbrăţişa viaţa monahală, la anul 416, în jurul vîrstei de 20 ani, în mănăstirea Nicerta (Sf. Euprepiu) de lîngă Antiohia, unde va rămîne pînă la anul 423[11]. Atunci, deşi tînăr, pentru calităţile sale duhovniceşti şi intelectuale, i se încredinţează conducerea Episcopiei Cirului, pe fluviul Eufrat, în provincia Osrhoene, în hotarele cu regatul persan. Aici Teodoret va păstori, cu unele întreruperi, pînă la moartea sa, în anul 458[12].

În această eparhie cu peste 800 de sate, răspîndite într-o regiune mărginaşă, de răsărit, a Imperiului Roman, Teodoret va fi un păstor model[13]. Astfel, din scrisoarea nr. 113[14], pe care el o adresează papei Leon III, reiese că acest neobosit păstor de suflete întreprinsese o vastă acţiune de curăţire a turmei sale de eretici, adică de «boala» (erezia) lui Marcion, Arie şi Eunomiu şi «numai era nici o neghină, iar turma sa a scăpat de toate erorile ereticilor». A dus, astfel, lupta contra păginilor, iudeilor şi a tuturor ereticilor în multe cetăţi ale eparhiei sale.

---

6. După L. Parmentier, Theodorets Kirchengeschichte, Leipzig, 1911, în colecţia Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte (Berlin, 1897), Einleitung, p. XCIX. Garnier susţine anul 386, aşa cum arată L. Parmentier, ibidem.

7. Cf. F. Cayré, ibidem.

8. Teodoret, Istoria bisericească, IV, 28, 1.

9. Teodoret Istoria bisericească, IV, 28, 2.

10. Φιλόθεος Ἱστορία (Historia religioasă) în J. P. Migne, Patrologiae Cursus completus (series graeca, t. LXXXII, col. 1381 A. (se va cita prescurtat P. G.).

11. F. Cayré, o.c.p. 41.

12. Idem, ibidem, p. 45.

13. După L. Duchense, o.c.p. 394.

14. J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, series latina, t. LIV, col. 847—854. (Se va cita P. L.) Corespondenţa lui Teodoret se află în P.G., t. LXXX, col. 75—528. A se vedea şi Teodoret episcopul Cirului. Cinci cuvinte asupra Istoriei bisericeşti, traduse în româneşte de Mitropolitul Veniamin Costachi şi tipărită de C. Erbiceanu, Bucureşti, 1899, p. IX.

De remarcat că acest neobosit păstor de suflete întreprinde şi o operă socială pentru o mai bună viaţă materială a păstoriţilor săi. Astfel, în altă scrisoare către acelaşi papă [15], Teodoret arată că din veniturile bisericeşti a construit două poduri mari peste fluviul Eufrat, precum şi un apeduct prin care să alimenteze cu apă tot oraşul Cir.

În ce priveşte traiul său material el ne arată în aceeaşi scrisoare că, personal, a îmbrăţişat sărăcia, căci, în tot timpul episcopatului, nu a primit nici locuinţă, nici ogor şi nici bani, iar ceeace moştenise de la părinţi a împărţit la săraci, aşa cum ştia toată lumea.

Comportarea sa faţă de calomniatori şi de cei care îl ameninţau cu moartea este demnă şi corectă, aşa cum reiese din scrisoarea sa către Consulul Nomminus [16], în care răspunde duşmanilor săi că în anii episcopatului n-a fost acuzat şi nici chemat în judecată de nimeni şi tot aşa, în tot acest timp, nici unul din clericii în fruntea cărora era nu a călcat pe la tribunal.

Ca unul care trăise viaţa monahală contemplativă între solitarii din Siria, Teodoret va fi mereu admiratorul acestora. El va fi mereu în comuniune cu ei, iar multora le va descrie viaţa [17] şi va primi sfaturile lor [18].

În tot cuprinsul Istoriei sale bisericeşti şi îndeosebi în a sa Istoria duhovnicească (a celor iubitori de Dumnezeu), Teodoret îşi arată mare respect şi admiraţie pentru viaţa ascetică şi pentru trăitorii în pustie pentru apărarea credinţei. Monahii erau socotiţi ca «cei care duceau o viaţă nepătimitoare în trupuri pătimitoare» [19] şi nu îi înspăimîntau suferinţele. Între aceştia numără mulţi din Prefectura Orient şi îndeosebi din cei care trăiau pe muntele din apropierea Antiohiei, «ce era împodobit ca o grădină», cu aşezări monahiceşti, unde sălăşluia Petru Galatul [20].

Teodoret socotea monahismul ca o armă a Ortodoxiei, care să ştie să potrivească cu fiecare timp cele folositoare, adică şi cînd să îmbrăţişeze viaţa pustnicească, dar şi cînd să iubească mai mult oraşele decît pustia [21]. Aşadar, după părerea lui, monahii nu trebuiau să stea numai în mînăstiri, ci, atunci cînd dreapta credinţă era în pericol, ei trebuiau să iasă pentru a lupta cu armele evlaviei lor neîntinate şi cu curajul lor

---

15. Scrisoarea 84, în P.G. t. LXXX, col. 75—528 şi traducerea lui Veniamin Costachi, p. X.
16. Scrisoarea 81, în P.G. t. LXXX, col. 75—528.
17. Φιλόθεος Ἱστορία (Historia religiosa).
18. Cf. L. Duchense, o.c. p. 394.
19. Teodoret, Istoria bisericească IV, 28, 2.
20. Teodoret, Istoria bisericească IV, 28 şi IV, 29.
21. Teodoret, Istoria bisericească IV, 27 5.

martiric. Exemplul cel mai viu, l-a dat, pe lîngă atîția alții, Sf. Antonie cel Mare, care străbătea orașul Alexandria combătînd pe arieni [22].

Activitatea pastorală în eparhia sa, nu l-a împiedicat pe Teodoret să ia parte la frămîntările vremii sale, îndeosebi la disputele hristologice și totodată să fie, după Sf. Ioan Hrisostom și Sf. Chiril, unul din cei mai productivi scriitori de limbă greacă, deși limba sa maternă era cea siriană. Situația lui de episcop îi oferea o bază puternică pentru o activitate în afara eparhiei sale, prin scrisori către creștinii persecutați și prin participarea la un înalt nivel la disputele hristologice, la sinoade, sau să fie în legături epistolare cu mari căpetenii creștine ale vremii sale [23].

Format în vederile Școlii antiohiene, cu simpatie pentru fostul său coleg, Nestorie, înclinat acum spre erezie. Teodoret l-a îndemnat totuși pe acesta, împreună cu Ioan al Antiohiei [24], să se supună hotărîrilor sinodului din Roma, despre care luase cunoștință din scrisoarea Papei Celestin, din 11 august, 430, prin care acesta îi spunea că, dacă în zece zile după primirea acestei scrisori nu va retracta învățătura sa greșită și nu va predica despre persoana lui Iisus Hristos «ceeace învață Biserica Romei, a Alexandriei și întreaga Biserică», va fi îndepărtat din comuniunea bisericească [25].

Nestorie a răspuns însă evaziv și a cerut să se convoace un sinod, iar cînd, la Alexandria, Sf. Chiril a aflat de atitudinea acestuia, cu ardoarea și cu vehemența care îl caracterizau, a ținut un sinod local, în numele căruia a adresat ierarhului constantinopolitan vestita *Epistola a XVII-a*, care se termină cu 12 Anatematisme, în care el afirma unirea ipostatică (ἕνωσις καθ' ὑπόστασιν) și fizică, adică strînsă (ἕνωσις φυσική) a Cuvântului cu trupul omenesc și combătea ideea de unire a lor ca o simplă legătură de demnitate (morală) (ἕνωσις σχετική) cum susțineau aderenții extremiști ai Școlii antiohiene [26].

La apariția acestor Anatohmetisme, bănuindu-le de apolinarism, Teodoret răspunde prin 12 Contra-anatematisme, da care Sf. Chiril se apără prin *Apologia sa contra Orientalilor* [27] și *Apologia contra lui Teodoret* [28]. Lupta între acești doi corifei ai teologiei creștine de atunci începea. La Sinodul de la Efes (431) Teodoret este de partea lui Ioan al Antiohiei și în curînd atacă acest sinod și pe Sf. Chiril într-o lucrare a sa, numită

22. Teodoret, Istoria bisericească IV, 27, 5, 3.
23. L. Duchesne, o.c.p. 394.
24. Scrisoarea lui Ioan al Antiohiei la J. Tixeront, o.c.p. 40, nota 1.
25. J. Tixeront, ibidem și F. Cayré, o.c.p. 28.
26. Epistola XVII, în P.G., t. LXXVII. Vezi și traducerea franceză la J. Tixeront, o.c., p. 40—41.
27. P.G., t. LXXVI, col. 315—380.
28. P.G., t. LXXVI, col. 385—482.

Pentaloghion, despre Întrupare [29]. El se arată potrivnic celor susținute de ierarhul Alexandrin și simpatizant a lui Nestorie și de aceea va adera tocmai în anul 435 la *Formula de unire bisericească* din anul 433, compusă chiar de el — cum se crede — la sugestia lui Ioan al Antiohiei și *la care aderase deîndată Sf. Chiril, pentru cauza păcii.*

De altfel Teodoret nu va condamna pe Nestorie pînă în timpul Sinodului de la Calcedon, și atunci cu multă strîngere de inimă.

Prin lucrarea sa Ἐρανιστής, Cerșetorul, sau Πολύμορφος, Versatilul, (Prefăcutul), apărută în anul 447 [30], Teodoret va denunța monofizismul, a cărui doctrină o *socotea ca o culegere de nimicuri, cerșite de la ereticii de dinainte*. Căpetenia acestor monofiziți «cerșetori» era călugărul Eutihie, conducătorul unei mănăstiri de peste 300 de monahi, din Capitală. Sprijinit pe fanatismul acestora, Eutihie va învăța o singură fire a lui Dumnezeu întrupat și făcut om, după întruparea Cuvîntului. El va fi excomunicat și depus din conducerea mănăstirii sale și din exercițiul preoției, în sinodul local de la Constantinopol, la 8 noiembrie, anul 448, la propunerea episcopului de aici, Flavian [31].

Prin intrigi Eutihie va decide însă pe flexibilul împărat Teodosie al II-lea să convoace un Sinod la Efes, pentru 1 august, anul 449. Acesta a fost sinodul numit tîlhăresc, care, în dezordinea provocată de partizanii lui Eutihie, va reabilita pe acest încarnat eretic și va depune pe Flavian al Constantinopolului și pe partizanii lui, între care și pe Teodoret al Cirului, căruia i se interzisese să fie prezent la sinod [32] și fusese obligat să se retragă la mănăstirea sa de lîngă Apameea [33].

Această retragere silită i-a fost încă un răgaz pentru studiu și meditație. În curînd însă va fi chemat și primit să ia parte la Sinodul de la Calcedon, de la anul 451, unde va fi restabilit în scaunul de episcop, cu toate protestele episcopilor egipteni, partizani ai lui Dioscur, care susținea pe monofiziți.

La Calcedon, Teodoret a pronunțat cu mare greutate anatema contra lui Nestorie [34], dar a avut satisfacția că acolo a fost anatematizat și Eutihie, pe care el îl denunțase ca eretic monofizit. Astfel, în ședința a VIII-a, cînd a fost chemat ca, la rugămintea împăratului Marcian, să anatematizeze pe Nestorie, Teodoret a declarat că a fost crescut de părinți ortodocși, a primit învățătură și educație ortodoxă și că el condamnă, nu numai pe Nestorie și pe Eutihie, ci și pe oricine nu gîndește

29. P.G. t. LXXXIV, col. 65—88; numai fragmente.
30. P.G. t. LXXXIII, col. 27—336.
31. Cf. Tixeront, o.c. p. 81—83.
32. Cf. Tixeront, ibidem, p. 87—88.
33. Cf. L. Duchense, o.c. p. 423.
34. Cf. F. Cayre o.c. p. 44—45.

ortodox. Amenințărilor unora dintre sinodali el le răspunde cu convingere și cu curaj, că n-a venit la sinod ca să-și apere scaunul și eparhia sa, ci pentru că fusese calomniat și ca să arate că este drept-credincios.

La insistențele episcopilor sinodali, Teodoret declară anatema contra lui Nestorie și a celor ce nu numesc pe Sf. Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu (θεοτόκος) și împart în doi Fii pe Fiul Cel Unic. Apoi reprezentantul împăratului a constatat că Teodoret a anatematizat pe Nestorie și a primit hotărîrile Sinodului, l-a reprimit în rîndurile episcopilor sinodali și l-a salutat cu titlul de *Învățător Ortodox* [35].

După ce și-a reluat scaunul episcopal și activitatea pastorală căreia i se dedicase, Teodoret a murit în comuniunea Bisericii, in anul 458.

Acest vajnic luptător nu va fi însă cruțat nici după moarte de furia dușmanilor săi, monofiziții. Susținătorii pe ascuns ai acestora și îndeosebi Împărăteasa Teodora, soția Împăratului Justinian I (527—565), vor asigura pe acesta că ei vor adera la politica lui de împăciuire și unificare religioasă a imperiului său dacă se vor condamna *Cele Trei Capitole*, adică persoana și opera lui Teodor al Mopsuestiei, unele scrisori ale lui Teodoret al Cirului contra Sf. Chiril al Alexandriei și contra Sinodului de la Efes (431) și pentru apărarea lui Nestorie, precum și scrisoarea lui Iba din Edesa către Maris Persul [36].

Atunci Împăratul Justinian I va publica primul său Edict contra celor Trei Capitole, la anul 544 [37] și apoi pe cel de-al II-lea, la anul 551 [38].

În legătură cu Teodoret acest ultim Edict imperial cere ca, dacă cineva susține cele scrise de acesta în apărarea lui Nestorie și împotriva dreptei credințe, a Sinodului de la Efes (431) și contra Sf. Chiril și a celor 12 Anatematisme ale sale, să fie anatema. Din cauza acestor blasfemii, continuă Edictul imperial, Teodoret a fost depus de episcopi și a fost reabilitat la Calcedon, unde a fost silit să mărturisească toate cele contrare scrierilor sale amintite și să revină la adevărata credință [39].

Sinodul al V-lea Ecumenic de la Constantinopol, din anul 553, în ultima sa ședință, va îndeplini dorința împăratului și va condamna de-

35. Hefele Ch. Joseph, Histoire des Conciles d'après les documents originaux, augmantée par Leclercq H. (Dom), tome II, 2, Paris, 1908, p. 740 (se va cita Hefele Leclercq). Împăratul Iustinian I, Epistola către sinodul al V-lea P.G. LXXXVI 1, col. 1039, V; Traducerea lui Veniamin Costachi, p. XII—XIV și J. Tixeront, o.c. p. 92.

36. Facundi Hermianensis, Pro defensione Trium Capitulorum Concilii Chalcedonensis, Libri XII, ad Justinianum imperatorem, în P.L. t. LXVII, col. 527 și urm.; Pr. Vasile Gh. Sibiescu, Împăratul Iustinian și ereziile, București, 1938, p. 108.

37. Este pierdut cf. Pr. V. Gh. Sibiescu, ibidem, p. 33.

38. Ὁμολογία Πίστεως, P.G. t. LXXXVI 1, col. 993—1035.

39. Ibidem, col. 1017, D.

finitiv Cele Trei Capitole[40]. Cît privește pe Teodoret nu s-a condamnat persoana sa și nici întreaga lui o operă, ci numai cele ce a scris contra persoana sa și nici întreaga lui operă, ci numai cele ce a scris contra Sinodului de la Efes (431) și pentru apărarea lui Nestorie. Totuși aureola sa a fost mult umbrită și pentru aceasta este cinstit în Biserica Ortodoxă, nu ca *sfînt*, ci numai ca *fericit*.

Opera sa literară este bogată și variată, compusă cu o îngrijire și temperament de apologet și polemist, potrivit firii sale luptătoare : este un înverșunat luptător contra ereticilor.

Ne vom referi numai la această operă a sa intitulată *Cele Cinci Cărți ale Istoriei Bisericești*[41], despre care L. Parmentier[42] zice că e scrisă cu emfaza unui predicator, *cum ira*, contra ereticilor și *cum studio*, în ce privește pe cei credincioși, ca să facă plăcerea preoților și călugărilor, din care cauză a fost foarte mult citită și copiată[43].

Această Istorie Bisericească a lui Teodoret continuă pe cea a lui Eusebiu de Cezareea, cum spune el însuși și merge pînă la moartea lui Teodor al Mopsuestiei și Teodor al Antiohiei, adică include o perioadă de 105 ani, de la anul 323 pînă la anul 428. Evită poate să descrie mai departe începuturile disputei hristologice cu izbucnirea crizei nestoriene și a celei eutihiene, în care a fost și el angajat și se mărginește numai la această perioadă, expunînd cu pornire evoluția crizei ariene.

În Istoria sa bisericească, Teodoret folosește un număr mare de izvoare, pe care și le-a adunat singur, constînd din hotărîri sinodale, dispoziții imperiale, precum și scrisori ale căpeteniilor bisericești. El a cunoscut și pe istoricii bisericești Socrate și Sozomen[44], care erau laici și nu erau în centrul evenimentelor bisericești ca el, care era monah și cleric luminat. Nu i-a imitat pe aceștia, dar a folosit, desigur, izvoare comune.

În comparație cu aceștia Teodoret are conștiința apartenenței lui la Biserica conducătoare, e convins de adevărul creștin și de aceea expunerea faptelor are suflu apologetic-polemic. El scrie ca să apere Biserica drept-măritoare contra ereticilor, mai ales a arienilor. Cititorii săi vor putea să afle despre relele ce au pus la cale aceștia contra dreptei credințe și a slujitorilor ei devotați. Teodoret apără prestigiul slujitorilor Bisericii, ale căror eventuale greșeli nu trebuie să fie date în vi-

40. Pr. V. Gh. Sibiescu, ibidem, p. 125 și 108.
41. P.G. t. LXXXII, col. 881—1280.
42. L. Parmentier, o.c., Einleitung, p. XLVII și XCVIII.
43. L. Parmentier, ibidem, p. LIV.
44. Istoriile bisericești ale acestora au fost traduse în românește de Mitropolitul Iosif Gheorghian.

leag ca să fie exploatate de eretici [45]. El este mai întîi un mare episcop, care, scriind Istoria sa, știe să apere Biserica în ciuda pericolelor ce-l amenințau [46].

În timpul său Teodoret nu putea fi un istoric în sensul actual, ca să folosească un aparat critic de cercetare a documentelor și să fie condus de absolută obiectivitate în aprecierea faptelor istorice. El avea conștiința răspunderii în demnitatea pe care o avea în Biserică și socotea că trebuie să apere doctrina acesteia, despre care, în felul lui, avea o convingere nestrămutată.

Teodoret a crescut și a trăit în lumea monahală, care ajungea uneori la fanatism pentru apărarea adevărului creștin. El a luat parte la controversele hristologice ale vremii sale și a fost mult influențat de *Istoria Arienilor*, a Sf. Atanasie, scrisă cu multă înverșunare contra arienilor [47]. Pentru Teodoret, Arie era un instrument al diavolului, care produsese furtună în Biserică prin dorința sa de stăpînire, contra episcopului său, Alexandru al Alexandriei, dar a primit pedeapsa printr-o moarte îngrozitoare [48].

În același timp Sf. Atanasie era socotit de Teodoret «bărbat îndrumat încă din copilărie în Sf. Scripturi, și care a devenit de admirat în fiecare slujire bisericească fiind totodată un luptător de temut» [49].

Teodoret expune întîmplările din Biserică avînd ca țintă combaterea cu înverșunare a arianismului. Pentru aceasta el preamărește pe căpeteniile bisericești care au luptat contra acestei periculoase erezii și detestă pe cei care o susțineau.

În ce-i privește pe împărații romani din epoca pe care o descrie, Teodoret îi critică după atitudinea pe care au avut-o față de Biserica drept-măritoare și față de ereticii arieni. Astfel, el folosește pentru Împăratul Constantin cel Mare, aceeași proslăvire ca și Eusebiu al Cezareei [50]. După Teodoret, acest împărat s-a bucurat de ocrotirea divină și a purtat în suflet grijile apostolice (Istoria bisericească, Cartea I — cap. 25, 13). A făcut și greșeli, fiindcă s-a încrezut în clerici, care l-au informat greșit. A exilat pe Atanasie sub pretext că ar fi oprit aprovizionarea Constantinopolului cu grîu din Egipt (Ist. bis. Cartea I. 31, 4), dar în curînd l-a rechemat din exil. A mai exilat încă atîția alții, fiind înșelat de unii clerici, căci avea și el slăbiciunea firii omenești (Ist. bis.

45. Teodoret, Istoria bisericească I, 29, 6 și L. Parmentier o.c., Einleitung, p. CIII.
46. L. Parmentier, ibidem, p. CV.
47. P.G., t. XXV, col. 691—796.
48. Teodoret, Istoria bisericească I, 8 și I, 14—8.
49. Teodoret, Istoria bisericească I, 26, 1—5.
50. Viața lui Constantin (cel Mare) în Cinci cărți, în P.G., t. XX, col. 909—1229.

Cartea I, 33, 5). Teodoret ne relatează că împăratul Constantin cel Mare a fost botezat tîrziu, pe patul de moarte, la Nicomidia, căci sperase să se boteze în Iordan (Ist. bis. Cartea I, 32, 1). Nu spune însă că a fost botezat de episcopul arian, Eusebiu al Nicomidiei [51].

Unul dintre fiii împăratului Constantin cel Mare, care a domnit mai mult timp, Constanțiu, a căzut sub influența unui preot arian, duhovnicul Constanței, sora tatălui său și soția lui Liciniu. Pentru acest preot arian Constanța ceruse bunăvoința fratelui său. Acest preot nu a avut însă curajul să-și dea pe față erezia sa în timpul lui Constantin cel Mare, știindu-l statornic în cele dumnezeiești, cum zice Teodoret. Însă Constantin i-a încredințat testamentul său pentru cei trei fii ai săi, care în ultimele clipe ale vieții părintelui lor erau departe. Preotul arian a dat acest testament lui Constanțiu, care a sosit înaintea celorlalți și astfel el a putut pătrunde în intimitatea palatului imperial. Deoarece Constanțiu era ca o trestie bătută de vînt, preotul arian l-a convins că furtuna din Biserică s-a produs din cauza formulei de la Niceea ὁμοούσιος — deoființă — și din cauza întoarcerii lui Atanasie în scaunul episcopal. Atunci Constanțiu a înlăturat această formulă sinodală, apropiindu-se astfel, de arieni și a exilat pe Atanasie (Ist. Bis. Cartea II, 3, 1—8).

Într-adevăr domnia lui Constanțiu este descrisă de Teodoret ca șovăitoare și favorabilă arienilor prin sinoadele ce le-a convocat și prin măsurile pe care le-a luat contra căpeteniilor bisericești, drept-credincioși.

De o deosebită laudă se vor bucura restauratorii Ortodoxiei, după prigoana lui Iulian Apostatul, adică împărații Iovian, Valentinian I și Grațian și îndeosebi Teodosie I. Acesta este socotit un al doilea Constantin cel Mare, iar soția sa, împărăteasa Placilla, ca a doua Elenă, pentru ajutorarea celor săraci și bolnavi. (Ist. Bis. Cartea V, 19.). Teodosie era renumit, atît prin strălucirea strămoșilor, cît și prin bărbăția personală (Ist. Bis. Cartea V, 5, 1) și totodată era un admirabil conducător de oști (Ist. Bis. Cartea V, 6, 1). Ajungînd împărat el a adunat Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol (381) și apoi a poruncit să se dărîme templele păgîne (Ist. Bis. Cartea V, 21, 1—2). La moartea

51. Cf. L. Duchesne, o.c., p. 191.

sa a sfătuit pe fiii săi, Arcadie şi Onoriu, să păstreze dreapta cinstire a lui Dumnezeu, căci numai prin aceasta se pot curma războaiele şi restaura pacea (Ist. Bis. Cartea 25, 1—2).

Faţă de unele măsuri aspre ale împăratului Teodosie I, istoricul nostru se arată îngăduitor, socotind că, fiind şi el părtaş la firea omenească, împăratul a fost făptaş şi la slăbiciunile ei (Ist. Bis. Cartea V, 16, 7). La o mînie îndreptăţită acest împărat avea lipsă de măsură şi de aceea săvîrşea adesea fapte crude şi nedrepte, cum au fost masacrele din Tesalonic (Ist. Bis. Cartea V, 17, 1—3) pentru care episcopul Ambrozie *al Milanului l-a mustrat cu curaj şi i-a impus penitenţă, pe care împăratul* a îndeplinit-o cu ascultare şi curăţenie de credinţă, demne de admirat (Ist. Bis. Cartea V, 18, 1—25).

În răscoala din Antiohia, cînd s-a dărîmat statuia de bronz a împărătesei Placilla, pustnicul Macedonie i-a rugat pe trimişii împăratului ca să-i spună că el «nu este numai împărat, ci şi om, chip al lui Dumnezeu, pe care dacă-l va lovi, va mînia pe Creatorul». Teodosie a fost înduplecat şi i-a iertat pe cei vinovaţi, ceea ce constituie un nou motiv de admiraţie a lui Teodoret. (Ist. Bis. Cartea V, 20, 1—10).

Împăraţii duşmani ai Bisericii drept-măritoare au fost criticaţi cu asprime de către Teodoret. Astfel despre Iulian Apostatul el zice că, după o copilărie tristă în dreapta credinţă, mai mult de teamă, mai ales de ostaşii creştini, cînd a ajuns împărat, şi-a dat pe faţă ataşamentul său la cultura şi la păgînismul elin (Ist. Bis. Cartea III, 1, 11). El oficia misterele păgîne şi consulta oracolele. A luat măsuri contra cinstitorilor de Dumnezeu şi a făcut mulţi martiri, dar a fost pedepsit de Dumnezeu, căci, după o scurtă domnie, «acest trufaş îngrozitor» a fost găsit înjunghiat mişeleşte, poate de unul din ostaşii săi, pe cînd ducea luptă cu perşii (Ist. Bis. Cartea III, 25, 1—7).

După Constanţiu cel atras spre arianism, unul din urmaşii săi, Valens (368—379), care era la început «împodobit cu dogmele apostolice», după năvălirea goţilor în Tracia, a început să lupte contra dreptei credinţe sub influenţa soţiei sale şi a episcopului arian, Euzoius. (Ist. Bis. Cartea IV, 12, 1—4). Ca atare a exilat pe episcopii drept-măritori. A întîmpinat însă rezistenţa plină de curaj a Sf. Vasile de la Cezareea Capadociei, iar Dumnezeu l-a pedepsit, căci a murit ars de viu într-o casă de lîngă Adrianopol, în război cu goţii (an 379) (Ist. Bis. Cartea IV, 36, 1—2).

Această traducere a Istoriei bisericeşti a lui Teodoret al Cirului s-a făcut după ediţia critică a lui L. Parmentier [52], care este superioară ediţiei din Colecţia J. P. Migne, Patrologiae Cursus completus, Series *graeca* [53], *de care ne-am folosit totuşi în mare măsură. În* colecţia J. P. Migne a fost inserată ediţia lui Joh. Aug. Noesselt, Band II, p. 722 şi urm., Halle, 1771, care e prelucrată după cea a lui Iacob Sirmond, vol. III p. 521 şi urm., Paris, 1642 [54].

În ce priveşte numerotarea capitolelor şi a subdiviziunilor lor, precum şi titlul fiecăruia ne-am condus după ediţia L. Parmentier.

În limba română a început o serie de traduceri a istoricilor bisericeşti greci datorită Mitropolitului Iosif Gheorghian, care, la sfîrşitul veacului trecut, a tradus şi tipărit pe cheltuiala sa Istoria bisericească a lui Eusebiu de Cezareea şi apoi cele ale lui Sozomen şi Evagrie Scolasticul.

Faptul acesta l-a îndemnat poate şi pe prof. C. Erbiceanu ca să tipărească mai întîi în revista Biserica Ortodoxă Română şi apoi în extras aparte traducerea Istoriei Bisericeşti a lui Teodoret al Cirului, în anul 1894 [55], făcută de venerabilul Mitropolit al Moldovei, Veniamin Costachi, în anul 1845, cînd se afla retras la Mănăstirea Slatina.

De altfel, după cum însuşi spune, [56] C. Erbiceanu a avut la îndemînă două traduceri în limba română a acestui istoric bisericesc grec creştin, cea a lui Macarie Monahul, din Sf. Mitropolie Bucureşti, din anul 1787 şi cea a lui Veniamin Costachi, făcută după ediţia greacă şi latină a lui Eugen Vulgaris, pe care a preferat-o şi a respectat-o întocmai. Manuscrisul acestei traduceri a Mitropolitului Veniamin Costachi a fost găsit în Biblioteca Facultăţii de Teologie din Bucureşti, provenit din Biblioteca Seminarului din Huşi, desfiinţat, unde fusese depus de fostul episcop de Huşi, Meletie Istratie, ucenic şi diacon al vestitului mitropolit moldovean [57].

---

52. Indicată mai sus, la nota 6. Este ediţie superioară ediţiei J. P. Migne.
53. Indicaţiile asupra ediţiilor s-au luat după L. Parmentier, ibidem, p. LXVI şi urm.
54. După L. Parmentier, o.c. Einleitung, p. LXX—LXXI.
55. Teodoret, episcopul Cirului, Cinci Cuvinte asupra Istoriei bisericeşti, de la 324—429, traduse în româneşte de Mitropolitul Veniamin Costachi, în anul 1845. Imprimate de pe original de Constantin Erbiceanu prof. Bucureşti, 1894.
56. În prefaţa traducerii, p. 15.
57. Ibidem, p. 16.

Traducerea aceasta e plină de provincialisme și de arhaisme, unele cu iz bisericesc, dar greu de urmărit și de înțeles. Voind să se țină cît mai aproape de text traducătorul nu ne-a redat cuprinsul în propoziții și fraze limpezi. Multe nume proprii sînt alterate și confundate. Cititorul de astăzi va înțelege și va folosi cu multă greutate această traducere. Totuși cu smerenie păstrăm tot respectul și admirația pentru marele Mitropolit și cărturar moldovean, care, realizînd această traducere, a adus în vremea lui un neprețuit folos culturii teologice românești.

În ce ne privește, noi ne-am ostenit ca, după atîta vreme, cînd posibilitățile de exprimare în scris a gîndurilor în limba noastră sînt mult mai mari, să redăm această operă istorică a unui mare scriitor creștin de limbă greacă în limba curentă românească. Cuprinsul ei, pe care am căutat să-l redăm cît mai pe înțeles, va fi, credem, de mult folos clericilor și drept credincioșilor noștri.

Pr. Prof. VASILE SIBIESCU

FERICITUL TEODORET EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICEASCĂ

CARTEA I

1. Scopul acestei Istorii

1. Pictorii înfățișează istorisirile vechi pe plăci de lemn și pe pereți, procurînd plăcere celor ce le privesc. Totodată ei păstrează, astfel, multă vreme, amintirea vie a faptelor din trecut.

Mînuitorii condeiului [1] folosesc însă, în locul plăcilor de lemn, cărțile, iar în locul culorilor florile cuvintelor. Ei fac în felul acesta mai completă și mai durabilă amintirea celor întîmplate mai înainte, în timp ce lucrarea pictorilor se poate șterge cu vremea.

2. De aceea și eu voi încerca să descriu faptele care lipsesc din Istoria bisericească, căci m-am gîndit că nu este îngăduit ca să dăm uitării măreția dispărută ale unor fapte foarte strălucite și a unor istorisiri folositoare.

3. De altfel, chiar și unii dintre cei ce-mi sînt apropiați m-au îndemnat la această muncă, dar eu, cumpănindu-mi puterile, consideram prea grea această lucrare. Totuși, avînd încredere în Împărțitorul mărinimos al bunătăților, voi întreprinde acum această lucrare mai presus de puterile mele.

4. Fiindcă Eusebiu Palestinul [2] a scris despre cele întîmplate în Biserici, începînd de la Sf. Apostoli și pînă în timpul domniei iubitorului de Dumnezeu, Constantin (cel Mare), eu voi face sfîrșitul Istoriei sale început al Istoriei mele.

---

1. Λογογράφοι, mînuitori de condei, istorici în proză, autori de istorisiri la greci. Herodot a fost numit logograf.

2. Eusebiu de Cezareea, «părintele Istoriei bisericești», s-a născut în Palestina, către anul 265 și moare în anul 339—340. Are înclinare spre arianism, de aceea doctrina sa este puțin precisă în legătură cu formula deoființă (ὁμοούσιος), așa cum se vede și în scrisoarea pe care el a trimis-o păstoriților săi, cînd a asistat la Sinodul de la Niceea, Cartea I, Cap. XII. Eusebiu a admirat mult pe împăratul Constantin cel Mare, căruia i-a scris și viața cu multe laude. Libertatea religioasă dată de acest împărat, după aprigile prigoane ale lui Dioclețian, Galeriu și Liciniu, nu putea să nu sporească entuziasmul și recunoștința acestui învățat episcop. După F. Cayré, Précis de Patrologie, vol. I, Paris 1927, p. 309—312.

2. De unde a început erezia arienilor ?

1. După ce au fost nimiciți acei tirani nelegiuiți și necredincioși, adică Maxențiu și Liciniu [3], s-a potolit furtuna pe care ei o provocaseră în Biserică ca niște uragane. S-a lăsat apoi o liniște desăvîrșită, deoarece au încetat vînturile năprasnice.

2. Iar Constantin, împăratul demn de toată lauda, care a primit chemarea aceasta, nu de la oameni și nici prin oameni, ci din Ceruri, ca și dumnezeiescul Apostol [4], a exercitat-o pentru Biserică [5], 3. Astfel, el a scris legi care interziceau sacrificiile idolilor și totodată a poruncit să se înalțe biserici. Apoi a rînduit conducători peste supușii săi, oameni împodobiți cu credință ; a poruncit să li se dea cinstire clericilor și a amenințat cu moartea pe cei care ar fi încercat să-i batjocorească.

Atunci unii reclădeau bisericile dărîmate, iar alții clădeau altele mai mari și mai strălucitoare. 4. Făcîndu-se astfel aceste lucruri, bisericile noastre erau pline de cîntări și de coruri înălțătoare, iar cele ale dușmanilor erau pline de tristețe și de descurajare, căci, pe cînd capiștile idolilor se închideau, în bisericile creștine se săvîrșeau fără întrerupere adunări și sărbătoriri

5. Însă capul răutăților și calomniatorul diavol și răzbunătorul față de oameni n-a mai putut suferi, văzînd că Biserica este dusă de un vînt bun (că sporește), ci a urzit planuri odioase, silindu-se să distrugă această instituție ocrotită de Făcătorul și Stăpînul tuturor. 6. Căci a văzut rătăcirea păgînească dată pe față și diferitele meșteșuguri ale demonilor descoperite și totodată că făptura nu mai era adorată de foarte mulți, ca în păgînism, ci că acum era adorat Creatorul, în locul ei.

7. Pentru aceasta diavolul nu a mai aprins pe față războiul contra lui Dumnezeu și a Mîntuitorului nostru, ci, aflînd niște oameni care purtau numele de creștini, dar care erau robiți de ambiție și de slavă deșartă, i-a folosit ca unelte ale înșelătoriei lui. Prin aceștia i-a readus pe mulți la rătăcirea de mai înainte, nu îndemnînd ca creatura să fie iarăși adorată, ci aranjînd ca Creatorul și Demiurgul să fie în rînd cu creatura Sa

3. Maxențiu cel învins de Constantin cel Mare la Pont-Milvius, iar Liciniu, cumnatul acestuia, care va subscrie edictul din Milan, (313), dar nu va face adeziunea oficială la creștinism și va reprezenta în colegiul imperial vechea tradiție religioasă păgînă. După anul 316 Liciniu devine persecutor al creștinilor ; intră în luptă cu Constantin cel Mare și este învins la Chrysopolis (Scutari) și ucis, în anul 323. După L. Duchense, Histoire ancienne de L'Eglise, vol. III Paris, 1910 p. 1—75 și Charles Poullet, Histoire de l'Eglise, tom. II, Paris, 1920, p. 100—107.

4. Chemarea Sf. Apostol Pavel, Fapte Cap. 9 ; Gal. 1, 13—24.

5. αὐτῇ adică ἐκκλησίᾳ, vezi Variae lectiones, P.G., LXXXII, col. 824, nota 9.

De unde a început și cum a semănat zizaniile voi expune mai departe. 8. Orașul Alexandria este foarte mare și foarte populat, fiind capitala, nu numai a egiptenilor, ci și a tebaizilor și a libienilor, uniți cu Egiptul.

După Petru, acel luptător neînvins, care a primit coroana martiriului în timpul tiranilor nelegiuiți [6], a fost puțin timp întiistătător Ahila, care a ținut cîrma Bisericii. După aceea a urmat Alexandru, cel care a devenit apărătorul neînfricat al dogmelor evanghelice.

9. În acest timp Arie, care făcea parte din tagma preoților și era însărcinat cu explicarea Sfintelor Scripturi, văzînd pe Alexandru că deține demnitatea episcopală, nu și-a putut stăpîni ghimpele invidiei, ci, fiind împins de acesta, căuta mereu pricini de ceartă și de discuții. 10. Dar, văzînd felul de viață, vrednic de laudă, al acestui bărbat (Alexandru), nu putea să urzească calomniile lui. Totuși, invidia nu l-a lăsat să stea liniștit.

Dușmanul adevărului (diavolul), descoperind pe Arie ca instrument potrivit al răutății sale, a produs prin el tulburări și a provocat furtună în Biserică, căci l-a convins să se împotrivească pe față învățăturii apostolice a lui Alexandru (episcopul).

11. Potrivit dumnezeieștilor învățături Alexandru zicea că Fiul este de aceeași cinste cu Tatăl și că are aceeași ființă (substanță) [7] cu Dumnezeu, Care L-a născut. Dar Arie, împotrivindu-se de-adreptul adevărului, afirma că Fiul este o creatură și o făptură [8] și adăuga că a fost un timp cînd nu era [9] și încă altele, pe care le vom cunoaște mai clar din scrierile lui.

Arie nu înceta să spună acestea, nu numai în Biserică, ci și în afară, în discuții și în adunări. Ba mai mult, colindînd prin case, atrăgea în curse pe cîți putea.

12. Episcopul Alexandru, apărătorul dogmelor apostolice, a încercat mai întîi să-l convingă prin sfaturi și îndrumări. Apoi, cînd a văzut că devine furios și că predică pe față învățătura sa eretică, l-a scos din catalogul preoților, căci a ascultat de legea dumnezeiască care strigă: *«dacă ochiul tău cel drept te smintește, scoate-l și aruncă-l de la tine»* [10].

---

6. Petru al Alexandriei, episcop al acestei metropole, după anul 300; martir, în anul 311. Se opune net origenismului. După F. Cayre o. c. vol. I, p. 267.
7. τῆς αὐτῆς οὐσίας — cu aceeași ființă (esență).
8. κτίσμα καὶ ποίημα.
9. τὸ ἦν πότε ὅτε οὐκ ἦν.
10. Matei 5, 29.

3. Catalogul episcopilor scaunelor principale

1. În acest timp Silvestru ținea frînele Bisericii romanilor. El urmase după Miltiade, care primise hirotonia după Marcelin, cel ce strălucise în timpul persecuției.

La Antiohia, după Tiranus[11], începînd pacea în Biserică, a primit conducerea Vitalie, care a rezidit biserica din Palea[12], ce fusese distrusă de tirani[13]. 2. După aceea a luat conducerea Filogoniu, care a adăugat cele ce mai lipseau la clădirea aceasta și a dovedit multă rîvnă pentru dreapta credință, în vremea lui Liciniu.

La Ierusalim, după Ermon, s-a încredințat conducerea Bisericii lui Macarie, bărbat căruia i se potrivește numele[14], împodobit cu tot felul de bunătăți.

3. La Constantinopol, în vremea aceea era învrednicit de slujirea arhierească Alexandru, care se distingea prin daruri apostolice.

Atunci episcopul Alexandru al Alexandrinilor, văzînd pe Arie cuprins de dorința de stăpînire și atrăgînd pe cei prinși în lanțurile blasfemiei și totodată făcînd adunări separate de rugăciune, a arătat prin scrisori conducătorilor Bisericilor blasfemiile acestuia.

4. Eu voi introduce aici, în această scriere a mea, scrisoarea trimisă de episcopul Alexandru al Alexandriei către omonimul său, Alexandru al Constantinopolului, în care se văd clar toate învățăturile lui Arie, ca nu cumva să se creadă că eu am plăsmuit cele ce istorisesc. Apoi voi reda o altă scrisoare, chiar a lui Arie, și după acestea altele de care are nevoie această expunere istorică, ca toate să fie mărturie adevărului celor scrise de noi și să arate clar cele întîmplate.

Alexandru al Alexandrinilor scrie cele ce urmează către omonimul său :

4. Scrisoarea episcopului Alexandru al Alexandriei către episcopul Alexandru al Constantinopolului

1. Preacinstitului frate și legat sufletește, Alexandru al Constantinopolului, Alexandru al Alexandriei, salutare în Domnul.

Dorința de stăpînire a oamenilor răi, precum și pofta de bani i-au făcut să năzuiască întotdeauna către situații care le par mai bune, prin

11. Tyranus, episcop la Antiohia (după J. Tixeront, Histoire des Dogmes de l'antiquité chrétienne, vol. II, Paris, 1931, p. 21.).

12. Palais, un sector al Antiohiei. În traducerea lui Veniamin Costachi — Erbiceanu e tradus ca adjectiv în legătură cu subînțelesul substantiv *persecuție*, deci, a tradus vechea persecuție, p. 8.

13. Adică în timpul lui Liciniu.

14. μακάριος, fericit.

diferite mijloace, ce sînt potrivnice evlaviei bisericești. *Aceștia, fiind învinși de diavol, care lucrează în el spre plăcerea lor preferată, trec peste toată evlavia și nu mai țin seamă de judecata lui Dumnezeu.*

2. Eu, cel ce sufăr din această cauză, simțeam nevoia să comunic preacinstirii tale ca să te ferești de astfel de oameni, ca nu cumva vreunul dintre ei să îndrăznească să pătrundă în locurile de sub oblăduirea voastră, sau ca prin aceștia (că se dedau la înșelătorie ca saltimbancii) sau prin scrisorile lor, compuse cu ajutorul minciunii, să poată *să atragă pe cel ce este legat de o credință simplă și curată.*

3. Ca atare, Arie și Ahila [15], făcînd nu de mult o înțelegere ascunsă, au rivnit iubirea de stăpînire a lui Coluthus [16], mult mai rău decît acesta, care acuzîndu-i pe înșăși partizanii săi a găsit o motivare a propriei sale erezii nenorocite. Însă aceia (Arie și Ahila), văzînd discuția despre Hristos a lui Coluthus, nu au mai avut putere să rămînă încă supuși Bisericii, ci și-au clădit spelunci ca hoții [17]. Acolo fac adunări *fără întrerupere, ziua și noaptea exercitându-se în dușmănii contra* lui Hristos și contra noastră. 4. Atacînd orice credință evlavioasă apostolică ei și-au făurit cu prefăcătorie iudaică o oficină de luptă contra lui Hristos, tăgăduind dumnezeirea Mîntuitorului nostru și predicînd că *El este asemenea cu toți oamenii. După ce au strîns toate cuvintele* biblice despre iconomia mîntuitoare și despre smerenia Lui pentru noi, Arie și Ahila încearcă să formuleze din acestea învățătura ereziei lor, ocolind cuvintele despre dumnezeirea de la început (veșnică) a Lui și despre slava Lui inexprimabilă [18] la Tatăl. 5. Ei susțin părerea nelegiuită a elinilor și iudeilor despre Hristos urmărind laudă cît mai mare de la aceștia și se străduiesc să facă atîtea ca prin ele să ne batjocorească, provocînd zilnic răscoale și prigoane contra noastră.

Și acum, fie că ne cheamă la judecată, la acuzația unor femeiuște depravate, pe care le-au amăgit, fie că cele mai tinere dintre acestea cutreieră toată piața în ținută necuviincioasă [19], și așa batjocoresc creștinismul *prin ele. Așadar, aceștia au îndrăznit să sfîșie chiar* cămașa lui Hristos, cea fără de tăietură, pe care călăii au voit s-o împartă. 6. Noi, însă, aflînd tîrziu acest lucru, fiindcă ei ascundeau cele în legătură cu viața și strădaniile lor nedemne, i-am alungat prin hotărîrea Bisericii, care adoră dumnezeirea Lui Hristos. 7. Dar ei au încercat, folosindu-se de *înșelătorie contra noastră*, să-și îndrepte *atenția către*

---

15. Ahila, era diacon în Alexandria și partizan a lui Arie.

16. Κολοῦθος, schismatic în Alexandria, cf. Leon Parmentier, o. c. p. 391; G. Bardy, Saint Athanase, Paris, 1925, p. 10.

17. *Matei 21, 13.*

18. δόξης ἀλέκτου.

19. *Fapte 13, 50.*

împreună slujitorii cei de o credinţă cu noi, prefăcîndu-se, de formă, că doresc pacea şi unirea, însă în realitate — ceea ce este adevărat — silindu-se să-i atragă pe unii dintre aceştia la boala (erezia) lor, prin cuvinte înşelătoare. Ei cereau apoi de la aceştia scrisori mai amănunţite ca, citindu-le în faţa celor înşelaţi de ei, să-i facă să nu se pocăiască de cele ce au greşit, fiind împinşi spre necredinţă, ca şi cum ar avea episcopi de acord cu ei şi de aceleaşi convingeri.

8. Desigur că cei înşelaţi nu mărturisesc arienilor cele ce au învăţat şi au făcut rău, cînd erau la noi şi pentru care au şi fost alungaţi (condamnaţi), ci — fie că dau tăcerii acestea, fie că îi înşală, ascunzîndu-se prin cuvinte şi scrieri plăsmuite.

9. Aşadar, ascunzîndu-şi prin cuvinte, în aparenţă mai convingătoare, dar înşelătoare, învăţătura lor vătămătoare, arienii ademenesc pe cei plecaţi spre greşeală şi nu încetează să batjocorească în faţa tuturor credinţa noastră.

Fiindcă se întîmplă ca unii din cei înscrişi în registrele lor să fie reprimiţi în Biserică, eu socotesc că este o foarte mare vină ce apasă asupra împreună liturghisitorilor noştri, care îndrăznesc să facă acest lucru, pe care nici canonul apostolic nu-l îngăduie şi care aprinde şi mai mult lucrarea diavolească a acestora contra lui Hristos.

10. De aceea, fără să mai întîrzii cu nimic, preaiubiţilor, m-am întărit pe mine însumi ca să vă arăt credinţa unora ca acestia, care zic că a *fost un timp cînd Fiul lui Dumnezeu nu a fost*, că a fost mai pe urmă, Cel ce mai înainte nu a existat; astfel fiind făcut atunci, cînd a fost făcut şi a început să existe ca orice om.

11. Arienii spun că Dumnezeu a făcut toate *din cele ce nu sînt* (din nimic)[20], cuprinzînd şi pe Fiul lui Dumnezeu în creaţia fiinţelor raţionale şi neraţionale. Ca urmare ei susţin că Fiul are o fire schimbătoare şi că e capabil şi de virtute şi de păcat. Prin expresia *din cele ce nu au fost*, arienii atacă şi dumnezeieştile Scripturi, care afirmă că El este totdeauna şi învaţă neschimbabilitatea Cuvîntului şi dumnezeirea înţelepciunii Cuvîntului, ceea ce este Hristos. Aşadar, şi noi putem să devenim fiii lui Dumnezeu cum spun aceştia, ca şi Acela (Hristos). 12. Căci s-a scris *«am născut fii şi i-am înălţat»*[21]. Mai departe se adaugă însă cuvintele: *«dar ei m-au alungat»*, ceea ce nu este fireso Mîntuitorului, Care are firea neschimbată.

Fiind lipsiţi de orice credinţă arienii zic şi aceasta că Dumnezeu Cel care a ştiut despre El (Fiul) prin preştiinţă şi presimţire că nu se

20. ἐξ οὐκ ὄντων.
21. *Isaia 1, 2.*

va lepăda, L-a ales pe El dintre toți (cei creați). 13. Căci Fiul nu are ceva prin firea Lui sau spre deosebire de alții și nici prin fire zic ei (arienii) nu este Fiul lui Dumnezeu și nici nu are vreo însușire deosebită față de Acesta, ci, deși are o ființă schimbătoare a fost ales fiindcă nu S-a schimbat prin obiceiurile și prin felul Lui de viață în mai rău. 14. Așa că dacă Petru și Pavel ar fi dus același fel de viață, filiațiunea lor nu s-ar fi deosebit întru nimic de a Acestuia (Fiul).

Pentru elaborarea acestei învățături nelegiuite, lăsind la o parte Scripturile și folosind numai ce se spune în Psalmi despre Hristos, arienii zic așa : *«Ai iubit dreptatea și ai urît nedreptatea, de aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeul Tău cu untdelemn de bucurie mai mult decît pe însoțitorii Tăi»* [22].

15. Despre faptul că Fiul lui Dumnezeu nu a fost creat din cele ce nu sînt și că nu a fost un timp cînd El n-a existat, ne învață pe deplin Ioan Evanghelistul scriind astfel despre Acesta : *«Fiul, Unul Născut, Care este în sînul Tatălui»* [23], avînd grijă să arate divinul învățător două existențe (entități) nedespărțite între ele, pe Tatăl și pe Fiul. Pe acesta L-a numit că este în sînul Tatălui. 16. Și cum că Cuvîntul lui Dumnezeu nu se numără prin cele făcute din cele ce nu erau, spunea același Ioan, scriind că prin El toate s-au făcut și arată ipostaza proprie a Acestuia cînd, vorbește : *«La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul ; toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut»* [24].

17. Dacă toate s-au făcut prin El, cum Cel ce a dăruit celor făcute ca să existe, El însuși, nu a existat odată ? Nici o rațiune nu socotește că cel ce face ceva (creatorul) are aceeași fire cu cele făcute de el. Căci dacă El (Fiul) însuși a fost la început, atunci toate prin El s-au făcut și le-a făcut din cele ce nu erau.

18. Deci Ființa in sine (τὸ ὄν) se înfățișează ca ceva opus celor ce au fost făcute din ceea ce nu exista (din nimic) și totodată foarte deosebită, fiindcă, pe de o parte, între Tatăl și Fiul nu se arată nici o deosebire și nici nu se poate închipui acest lucru, chiar printr-o judecată excepțională a spiritului.

Pe de altă parte, faptul că lumea a fost creată din cele ce nu existau, arată că ea are un început, o naștere mai recentă și mai nouă decît ipostasa divină, căci toate lucrurile și-au luat astfel începutul existenței lor de la Tatăl prin Fiul [25].

---

22. *Ps.* 44, 9 ; *Evr.* 1, 9.
23. *Ioan*, 1, 18.
24. *Ioan*, 1, 1, 3.
25. *Ioan*, 1, 1.

19. Socotind că este imens acel *era* (τὸ ἦν) despre Dumnezeu Cuvîntul şi că întrece puterea de înţelegere a creaturilor preacredinciosului Ioan (Evanghelistul) a evitat să ne spună despre naşterea şi creaţia Lui şi nici nu a îndrăznit să numească cu aceleaşi cuvinte pe Cel ce face, odată cu cele făcute, nu că era nenăscut (Unul este nenăscut, Tatăl) ci că ipostasa inexprimabilă a Unuia-Născut, Dumnezeu, este peste puterea de gîndire a Evangheliştilor şi, într-adevăr, şi peste puterea de înţelegere a îngerilor.

Eu nu cred că trebuie socotiţi printre cei credincioşi aceia care îndrăznesc să discute ceva dintre acestea, pentru faptul că nu ascultă de cuvintele : «*Nu căuta cele mai sus decît tine şi nu cerceta cele ce te depăşesc*» [26].

20. Într-adevăr, cunoaşterea multor altor lucrări care sînt cu totul mai simple, depăşeşte puterea omenească de înţelegere aşa cum sînt cuvintele lui Pavel : «*cele ce ochiul nu a văzut şi urechile nu au auzit şi la inima omului nu au ajuns, cîte a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc*» [27], ci şi astrele, cum spune Dumnezeu lui Avraam *că nu poate să le numere* [28]. Şi încă zice : «*Cine va putea număra nisipul mărilor şi picăturile de ploaie*» [29].

21. Atunci cum ar putea cineva să cerceteze ipostaza lui Dumnezeu—Cuvîntul, fără numai dacă, cuprins de o stare de nebunie, ar încerca acest lucru ? Despre aceasta duhul profetic spune : «*Iar neamul Lui cine-L va spune ?*» [30].

Iată că însuşi Mîntuitorul nostru, sprijinind pe stîlpii tuturor celor ce sînt în lume — mă gîndesc la Apostolii cei inspiraţi — S-a străduit *să-i despovăreze de cunoaşterea acestor lucruri spunîndu-le* tuturor acestora că nu există (nu e posibilă) înţelegerea pe cale naturală, şi că numai Tatălui îi este rezervată cunoaşterea acestui mister divin, căci zice : «*Nimeni nu cunoaşte cine este Fiul, fără numai Tatăl şi pe Tatăl nimeni nu-L cunoaşte fără numai Fiul*» [31]. Despre acest lucru socotesc că zice Tatăl : «*Taina Mea, Mie*» [32].

22. Cum că este ceva nebunesc să gîndeşti că Fiul S-a făcut din cele ce nu există şi că are un început în timp, ne arată îndată expresia din cele ce nu există [33], deşi aceşti fără de minte nu cunosc nebunia

26. *Înţ. Sir.*, *3*, *20*.
27. *I*, *Cor*, *2*, *9*.
28. *Fac*. *15*, *5*.
29. *Înţ*. *Sir*., *1*, *2*.
30. *Isaia 53*, *8*.
31. *Matei 11*, *27*.
32. *Isaia 24*, *16* ; *Col*. *1*, *15*.
33. ἐξ οὐκ ὄντων.

expresiei lor, căci expresia nu era (nu exista) (οὐκ ἦν) sau trebuie înțeleasă în cadrul timpului, s-au într-un moment al veșniciei. 23. Căci dacă este adevărat că totul s-a făcut prin El, este clar că toată veșnicia și timpul și momentul de timp, și acela *atunci cînd* (πότε), în care se găsește expresia *nu era* (οὐκ ἦν) au fost făcute prin El. Și cum să nu fie absurd ca Cel ce a făcut timpul și veșnicia și vremile în care se amestecă expresia *nu era* (τὸ οὐκ ἦν) să se spună că *odată* (πότε), El nu a fost?

Este desigur de neînchipuit și cu totul nechibzuit ca cel ce este cauza cuiva să se spună că el este posterior nașterii (producerii) acesteia.

24. După părerea acestora (arienilor) a existat acel interval de timp înainte ca Înțelepciunea lui Dumnezeu să fi creat toate, în care, zic ei, *Fiul nu fusese născut din Tatăl*, căci după ei și Scriptura ar minți, cînd proclamă că El este primul născut al întregii creaturi. 25. Dar, odată cu aceștia strigă și Pavel cu vocea sa răsunătoare, zicînd despre El: *«Pe Care L-a pus moștenitor al tuturor și prin Care a făcut veacurile»* [34] și apoi: *«In Acesta s-au creat toate cele din Cer și cele de pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute, fie Stăpîniri, fie Domnii, fie Căpetenii, fie Tronuri, toate prin El și pentru El și El însuși este mai înainte de toate»* [35]

26. După ce s-a arătat în mod clar că susținerea lor din cele ce nu sînt (ἐξ οὐκ ὄντων) este străină de evlavie urmează în mod necesar că Tatăl a fost totdeauna Tată. El este totdeauna Tată, fiind de față Fiul, din cauza Căruia și are nume de Tată. Avînd totdeauna Fiu este totdeauna Tată desăvîrșit, aflîndu-se fără încetare în ceea ce este bine. El nu a născut pe Fiul, Unul-Născut, în timp (χρονικῶς) nici într-un interval de timp (ἐκ διαστήματος) și nici din cele ce nu sînt 27. Ce oare? Nu este sacrilegiu să zicem că înțelepciunea lui Dumnezeu n-a existat *odată* (πότε), Ea care zice: *«Eu care rînduiam toate întru El, Eu eram cea prin care se bucura?»* [36]. Și tot așa că puterea lui Dumnezeu n-a existat *odată*, sau că Cuvîntul Lui a fost despărțit de El *odată*, sau că n-au existat și toate cele din care Fiul se cunoaște și Tatăl se deosebește?

A zice că nu există strălucirea slavei (în Fiul) înseamnă a înlătura lumina cea dintru început, care dă această strălucire. Iar dacă și chipul lui Dumnezeu nu a fost totdeauna în Fiul este clar că nici Cel al Căruia este chipul (Dumnezeu) nu este întotdeauna. 28. Dacă Cel care are chipul ipostazei lui Dumnezeu nu există, atunci se înlătură întru totul și Acela Care este închipuit de El.

34. *Evr.* 1, 2.
35. *Gal.* 1. 16.
36. *Prov.* 8, 30.

Din aceasta putem vedea că filiaţia Mîntuitorului nu are nimic comun cu filiaţia celorlalţi oameni, 29. Căci precum ipostasa inexprimabilă a Lui, printr-o incomparabilă măreţie, S-a arătat mai presus decît toate acestea cărora El însuşi le-a hărăzit ca să existe, tot aşa şi filiaţia Lui, care după fire se bucură de dumnezeirea paternă, se deosebeşte printr-o inexprimabilă măreţie de cei care au fost înfiaţi prin mijlocirea Lui. Acesta se bucură de firea cea neschimbată, fiind perfect şi nelipsindu-i nimic, pe cînd cei care se pot schimba în orice fel au nevoie de ajutor de la El. 30. Ce ar avea să mai sporească înţelepciunea lui Dumnezeu, sau ce ar cîştiga Adevărul însuşi, sau Dumnezeu — Cuvîntul ? Cum ar putea să se facă mai bună viaţa sau lumina cea adevărată ? [37] Dacă este aşa, nu cu atît mai mult este nefiresc ca înţelepciunea să fie capabilă de nebunie, sau ca puterea lui Dumnezeu să fie amestecată cu slăbiciune, sau ca raţiunea să fie întunecată de lipsa de judecată, sau întunericul să se amestece cu adevărata lumină ?...

În legătură cu aceasta Apostolul zice : *«Ce împărtăşire are lumina cu întunericul, sau ce înţelegere are Hristos cu Veliar ?* [38]. Şi Solomon spune că ar fi imposibil, cu toată inteligenţa noastră, *«să se afle urmele şarpelui pe stîncă»* [39], care după Pavel este Hristos [40].

Îngerii şi oamenii, fiind creaturile lui Dumnezeu, au primit binecuvîntarea ca prin exerciţiu să sporească în virtuţi şi totodată li s-au dat îndrumări prin lege de a nu mai păcătui. 31. Drept urmare, Domnul nostru Iisus Hristos, fiind prin fire Fiul Tatălui, este cinstit (slăvit) de către toţi [41]. Însă cei care *au lepădat duhul robiei şi au luat duhul înfierii* din faptele bune şi sporul în virtute, primind binefaceri de la Cel ce prin fire este Fiu, devin şi ei fii prin înfiere. 32. Sf. Apostol Pavel, vorbind despre Dumnezeu a arătat astfel, filiaţia prin naştere proprie, firească şi unică a Fiului : *«Cel care n-a cruţat pe propriul Său Fiu, şi pentru noi»*, adică pentru fii, nu prin fire, *«l-a dat»* [42]. 33. Căci, spre deosebire de cei care nu erau fii proprii, a afirmat că acesta este Fiul Său propriu. Astfel, în Evanghelie zice : *«Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit»* [43], iar în Psalmi Mîntuitorul (prin David) [44] spune : *«Domnul a zis către Mine : Fiul Meu eşti Tu»* [45]. Arătînd

37. *Ioan 14, 6 ; II Cor. 4, 4—9.*
38. *II Cor., 6, 14—15.*
39. *Prov., 30, 18—19.*
40. *I Cor., 10, 4 ; Filip., 2, 11.*
41. *Rom., 8, 15.*
42. *Rom. 8, 32.*
43. *Matei 3, 17 ; 17, 5.*
44. Vezi Variae lectiones, nota 25 P.G., LXXXII, col. 900, care are în loc de Σωτήρ numele Δαβίδ, ceea ce e mai exact.
45. *Ps. 2, 7.*

originea naşterii Domnul declară că nu mai are alţi fii prin naştere, afară de Acesta.

34. Ce înseamnă aceasta : *«Din pîntece mai înainte de luceafăr Te-am născut ?»* [46]. Oare nu arată filiaţia firească, directă, prin naşterea din Tatăl (a Fiului) şi nu prin respectarea rînduielilor fireşti şi prin năzuinţa spre sporire, ci prin însuşirea firii divine, Care a provocat-o ? De aici rezultă că Unul-Născut din Tatăl are o filiaţie permanentă, iar filiaţia fiinţelor raţionale nu aparţine însăşi firii lor, ci se produce prin respectul faţă de rînduielile firii şi prin darul lui Dumnezeu. Pe această filiaţie cuvîntul Scripturii o arată schimbătoare, căci zice : *«Văzînd fiii lui Dumnezeu fiicele oamenilor, le-au luat ca soţii»* [47]. 35. Şi apoi : *«Am născut şi am crescut fii, dar ei m-au alungat»* [48]. Aceştea am fost învăţaţi că a spus Domnul prin Isaia Proorocul.

Avînd a vă spune multe preaiubiţilor, trec mai departe, socotind că e greu să amintesc cît mai multe despre învăţătorii de aceeaşi părere cu noi. *Voi înşivă sînteţi învăţaţi de Dumnezeu* [49], *şi nu sînteţi neştiutori* de faptul că învăţătura care s-a opus nu de mult credinţei Bisericii este cea a lui Ebion [50] şi a lui Artema [51], iar ardoarea sufletească este a lui Pavel de Samosata [52], episcop la Antiohia, cel care a fost alungat din Biserică prin sinodul şi judecata episcopilor de pretutindeni [53].

---

46. *Ps.* 109, 3.

47. *Fac.* 6, 2.

48. *Isaia* 1, 2.

49. *I Tes.* 4, 9.

50. Ebioniţii erau eretici iudeo-creştini. Numele le-ar veni de la cuvîntul evreu *ebion*, sărac, căci comunitatea lor, stabilită dincolo de Iordan, trăia în sărăcie. Ei credeau într-un singur Dumnezeu, Creator şi Stăpîn al lumii. Iisus Hristos nu era socotit decît un simplu om, (ψίλος ἄνθρωπος) care, prin respectarea Legii, a devenit Hristos. Ebioniţii păstrau prescripţiile Legii iudaice. După J. Tixeront, o.c., vol. I, p. 184—185.

51. Artema, eretic, reprezentant al adopţianismului în Occident. Adopţianismul era erezia după care Iisus Hristos, om, a fost adoptat ca Fiu de Dumnezeu pentru meritele Lui. Artema, a fost reprezentant la sinodul al 3-lea de la Antiohia (266 sau 269) ca părinte al ereziei lui Pavel de Samosata. După J. Tixeront, o.c. vol. I p. 352 şi F. Cayré, o.c. I, p. 167—168.

52. Pavel de Samosata, episcop la Antiohia, care era protejat al reginei Zenovia, din Palmyra. El tăgăduia divinitatea lui Hristos şi nu vedea în Iisus decît un om obişnuit, căruia Dumnezeu i-a vorbit mai desăvîrşit decît profeţilor. Numai ca simplă figură retorică se poate numi Iisus Dumnezeu, căci El, după acest eretic, este un om unit, accidental, cu Înţelepciunea, întrucît în El inhabitează virtutea lui Dumnezeu. Prin adopţianismul său Pavel de Samosata prepară calea nestorianismului. După F. Cayré, o.c., I, p. 168 şi J. Tixeront o.c. I, p. 462—467.

53. Sinodul de la Antiohia, an. 268, cf. ibidem.

36. Acestuia i-a urmat Lucian[54], care a rămas exclus din Biserică în timpul păstoririi a trei episcopi[55].

După ce au devorat resturile murdare ale necredinței acestora acum cei care susțin că Fiul a fost făcut din cele ce nu sînt[56], ne-au dezvoltat rădăcinile lor ascunse, iar aceștia sînt Arie și Achile și mulțimea celor care fac rău împreună cu ei.

37. Nu știu cum în Siria, fiind hirotoniți trei episcopi, aceștia cînd se ceartă între ei aprind mai rău focul. Judecarea acestora să fie lăsată aprecierii voastre. Cei care amintesc patimile mîntuitoare și smerenia și chenoza (golirea) și lipsirea Lui mărturisită și alte numiri nepotrivite pe care Mîntuitorul Le-a primit (adăugat) pentru noi, folosesc acestea pentru combaterea dumnezeirii Sale supreme și veșnice. Aceștia au uitat însă cu totul de cuvintele care arată slava Sa firească și superioritatea Lui și (au uitat) și de locuința Lui la Tatăl, precum iată zice: *«Eu și Tatăl una sîntem»*[57].

38. Aceasta zice Domnul, nu predicîndu-Se pe Sine ca Tată și nici arătînd că cele două firi în ipostasa Sa sînt una, ci că Fiul S-a născut ca să păstreze exact chipul părintesc al Tatălui, avînd imprimat din fire asemănătoare cu El întru toate și fiind icoana neschimbată a Tatălui și chipul întipărit al Prototipului. 39. De unde și lui Filip, care dorea să vadă atunci pe Tatăl, Domnul îi arată clar zicînd, către el care îi spusese: *«Arată-ne nouă pe Tatăl, «cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl»*[58], așa cum printr-o oglindă clară și vie a chipului celui dumnezeiesc al Lui se vede Tatăl.

40. Aceasta o spun la fel și în Psalmi Sfinții (bărbați): *«În lumina Ta vom vedea lumină»*[59]. De aceea *cel ce cinstește pe Fiul cinstește pe* Tatăl. Orice cuvînt nelegiuit, care se spune Fiului, se îndreaptă către Tatăl[60].

Și apoi de ce este de mirat ceea ce vreau să vă scriu preaiubiților, dacă am să vă arăt acuzațiile mincinoase contra mea și contra poporului

54. Lucian de Samosata, de la Antiohia, partizan al lui Pavel de Samosata, după a cărui condamnare a rămas cu preotul Dorotei în fruntea unui grup, excomunicat de cei trei urmași ai acestuia. Chiril, ultimul dintre ei, l-a reprimit pe Lucian în Biserică pînă la moarte. Acesta a murit ca martir, în anul 312. Către anul 260 Lucian a întemeiat Școala din Antiohia a cărei exegeză dădea importanță sensului literal, se inspira din filozofia lui Aristotel și avea tendință subordinaționistă. Arie a fost dintre elevii lui, numiți collucianiști. De aceea Lucian de Samosata este considerat părintele arianismului. După F. Cayré, o.c.l. p. 269—271.

55. Domnus, Timeu și Chiril, cf. F. Cayré, o.c. p. 269—270.

56. ἐξ οὐκ ὄντων

57. *Ioan 10, 30.*

58. *Ioan 14, 8—9.*

59. *Ps. 35, 9.*

60. *Ioan 3, 23.*

nostru preacredincios ? 41. Căci cei care s-au pornit contra dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu nu încetează nicidecum să ne adreseze insulte răutăcioase. Ei nici nu găsesc demn ca unii dintre cei dinainte să fie comparați cu ei și nici nu îngăduie să fie socotiți la fel cu învățătorii cu care noi ne-am întreținut din copilărie și nici nu cred că vreunul dintre slujitorii noștri, au ajuns acum la un grad de înțelepciune, zicînd că numai ei sînt înțelepți, că trăiesc în sărăcie, că sînt descoperitori ai dogmelor și că numai lor li s-au comunicat cele ce nimănui altuia din cei ce trăiesc sub soare nu a putut să-i ajungă la cunoștință.

42. O, nelegiuită mîndrie, o nemăsurată nebunie, slavă deșartă, unită cu tristețea întunecată, cuget satanic, care a învîrtoșat sufletele lor lipsite de evlavie ! 43. Nu i-a rușinat pe aceștia claritatea divină a vechilor Scripturi și nici evlavia unanimă pentru Hristos a împreună slujitorilor noștri ! Nu a slăbit pornirea lor contra Acestuia ! Nici chiar puterile diavolești nu vor lăuda sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvîntul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu.

Aceste probleme trebuie să fie discutate de noi, după puterea pe care o avem acum față de cei care cu argumente stupide au lucrat contra lui Hristos și au încercat să batjocorească credința noastră în El.

44. Acești născocitori de fabule zic că noi lepădăm blasfemia cea nelegiuită și nescripturistică a lor despre Hristos, adică erezia din cele ce nu există (ἐξ οὐκ ὄντων) și nu învățăm despre *doi nenăscuți*. Ca niște nepricepuți ei zic că numai Unul din Cei doi trebuie să existe, sau să gîndim că acesta (Unul) este din cele ce nu sînt, sau, în general, să afirmăm două ființe, doi nenăscuți.

Nu înțeleg acești nepricepuți (simpli) cît de mare ar fi distanța dintre Tatăl nenăscut și cele create de El din cele ce nu sînt, adică ființele raționale și cele neraționale. 45. Dacă n-ar mijloci Firea Cea Una născută prin care Tatăl lui Dumnezeu-Cuvîntul a făcut toate din ceea ce nu există (nimic) și care fire S-a născut din însăși Tatăl, Care exista, precum chiar Domnul mărturisește undeva zicînd : *«Cel ce iubește pe Tatăl, iubește și pe Fiul, Care S-a născut din El»*[61].

46. Despre acestea noi credem, așa cum hotărăște Biserica apostolică, în Tatăl, singurul nenăscut, Care nu are nici o cauză a existenței Sale, Care este statornic și neschimbător, avînd mereu același fel de a fi față de toate, Cel care nu suferă nici creștere, nici împuținare, dătător al Legii, al Profeților și al Evangheliilor și Domnul Patriarhilor, al Apostolilor și al tuturor Sfinților.

61. *Ioan* 5, 1.

Credem și într-unul Domn Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al Lui Dumnezeu, născut, nu din ceea ce nu este (din nimic) și din Tatăl, Care există, nu după rînduiala trupurilor, prin despărțire, sau prin curgere (emanație) cea din împărțire, cum se pare (crede) lui Sabeliu [62] și a lui Valentin [63], ci într-un mod peste putință de exprimat și de descris, după cuvîntul profetului pe care l-am pomenit mai sus și care zice : *«Iar neamul Lui cine-l va spune ?»* [64]. Fiindcă ipostasa Lui (ființa) nu poate fi cuprinsă (înțeleasă) de nici o fire creată, după cum și însăși Tatăl este necuprins cu mintea, pentru ca firea ființelor raționale să nu ajungă la cunoașterea părinteștei nașteri divine (a Fiului).

47. Nu de la mine trebuie să învețe acestea bărbații care trăiesc cu duhul adevărului, fiindcă despre aceasta glasul lui Hristos, care răsună și ajunge pînă la noi, ne învață că : *«Nimeni nu știe cine este Tatăl, fără numai Fiul și nimeni nu știe cine este Fiul fără numai Tatăl»* [65]. De aceea am învățat că Fiul este statornic și neschimbător, ca și Tatăl ; că nu-I lipsește nimic și că este desăvîrșit și întru totul asemenea Tatălui, El nefiind mai prejos decît Tatăl numai prin faptul că e născut. El este chipul exact și cu nimic diferit al Tatălui. 48. Căci este evident că chipul trebuie să fie completat cu toate cele prin care asemănarea este cît mai mare, după cum însuși Domnul a învățat zicînd : *«Tatăl Meu este mai mare decît Mine»* [66]. Potrivit cu aceasta noi credem că Fiul există în veci din Tatăl, căci El este *«strălucirea slavei și chipul ipostasei părintești»* [67].

Să nu înțeleagă cineva cuvîntul totdeauna (τὸ ἀεὶ) în sensul de *nenăscut*, după cum socotesc cei care și-au întunecat judecata minții. 49. Pentru că nici *era* (τὸ ἦν), nici *veșnic* (τὸ ἀεὶ), nici *înainte de veci* (πρὸ αἰώνων), nu înseamnă același lucru cu *nenăscut* (ἀγέννητος. Încă nici-un alt cuvînt pe care mintea omenească se va strădui să-l *formeze să însemneze nenăscut* (ἀγέννητος), *(eu cred ca și voi că înțe*legeți astfel și m-am încrezut în dreapta judecată în ce vă privește

62. Sabelie, eretic antitrinitar, sec. III, aderent și căpetenie a ereziei modaliste, care susținea că nu e decît un Dumnezeu și o singură persoană divină, dar care e numit Tată, Fiu și Sfîntul Duh, după felul lucrărilor pe care le săvîrșește. Această erezie a fost numită și monarhianism (o singură putere) și patripasianism, *adică că Tatăl a suferit prin Fiul. Erezia sabeliană se menține în Biserică pînă la* mijlocul sec. V, cf. F. Cayré, o.c. I p. 166—167 ; J. Tixeront, o.c. II p. 353—356.

63. Valentin, gnostic Alexandrin, în sec. II, adevăratul continuator a lui Vasilide, care a adus erezia gnostică la Alexandria de la Antiohia, cf. F. Cayré, o.c. p. 99.

64. *Isaia 53, 8.*

65. *Matei 11, 27.*

66. *Ioan 14, 28* —. Textul pare nepotrivit.

67. *Evr. 1, 3.*

pe voi toţi), fiindcă aceste cuvinte nu exprimă în nici un chip ideea de nenăscut. 50. Aceste cuvinte (expresii) sînt potrivite ca să arate un spaţiu de timp şi nu pot totuşi să exprime cum se cuvine divinitatea *Celui Unuia născut*, ci exprimă numai vechimea în timp. Dar, Sfinţii bărbaţi s-au străduit fiecare după puterea lui, să lămurească misterul şi, cerînd iertare de la auditor, printr-o dezvinovăţire bine întemeiată să spună : *«La acestea am ajuns»* [68].

51. Chiar dacă oamenii aşteaptă ceva mai mult decît ceea ce poate exprima graiul omenesc prin buze, spunînd că s-au anulat în parte cele cunoscute de ei, este clar că expresiile : *era* (τὸ ἦν), *totdeauna* (τὸ ἀεὶ), şi *înainte de veci* (τὸ πρὸ αἰώνων) sînt mult departe de ceea ce se aşteaptă de la ele, care, orice ar fi, nu sînt acelaşi lucru cu *nenăscut* (ἀγέννητος).

52. De aceea trebuie păstrată demnitatea proprie a Tatălui nenăscut (τῷ ἀγεννήτῳ Πατρί), mărturisind că El nu are o cauză a fiinţei Sale, iar Fiului trebuie să-i dăm cinstea ce I se cuvine, atribuindu-I naşterea fără de început din Tatăl şi oferindu-I, cum am spus, cinstire, nu numai mărturisind cu evlavie şi laudă despre El că *era* (τὸ ἦν) şi *totdeauna* (τὸ ἀεὶ) şi *înainte de veci* (τὸ πρὸ αἰώνων), dar dispreţuind totuşi dumnezeirea Sa ca arienii, ci *să arătăm asemănarea exactă întru toate prin chipul şi felul de a fi al Tatălui* [69], şi să declarăm că faptul de a fi nenăscut este o însuşire a Tatălui, cum spune chiar Mîntuitorul : *«Tatăl Meu este mai mare decît Mine»* [70].

53. În afară de învăţătura evlavioasă în ce priveşte Tatăl şi Fiul, cum ne învaţă Sf. Scriptură, noi mărturisim un Duh Sfînt, care a înnoit pe oamenii sfinţi din Vechiul Testament şi pe Sfinţii Învăţători ai celui numit Noul Testament.

Mărturisim numai o singură Biserică sobornicească şi apostolică, mereu nebiruită, chiar dacă toată lumea s-ar porni contra ei, şi *învingătoare a oricărei împotriviri nelegiuite a celor de altă credinţă*. Stăpînul ei ne-a dat curaj prin aceea că strigă : *«Îndrăzniţi, Eu am biruit lumea»* [71].

54. În afară de aceasta noi ştim despre învierea din morţi, al cărei început a fost Domnul nostru Iisus Hristos, Care a purtat cu adevărat *trup şi nu în aparenţă, din Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu*. Pentru surparea păcatului, *la plinirea vremii, a venit la neamul ome-*

68. *Filip. 3, 16; Col. 1, 15; Evr. 1, 3.*
69. *I Cor. 13, 8—12; Col. 1, 15.*
70. *Ioan 14, 28.*
71. *Ioan 16, 33.*

nesc [72], a fost răstignit și a murit trupește, dar nicidecum nu S-a micșorat din cauza aceasta dumnezeirea Sa. Înviind din morți și fiind înălțat la Ceruri, stă de-a dreapta măririi divine.

55. În această scrisoare v-am expus numai în parte cele de mai sus, socotind, cum v-am spus, că e greu ca să se descrie amănunțit cele despre fiecare punct de credință pentru ca nicidecum aceasta să nu slăbească rîvna sfîntă a voastră.

Acestea învățăm, acestea propovăduim, acestea sînt dogmele apostolice ale Bisericii pentru care sîntem gata să murim, disprețuind totuși pe cei care ne constrîng să le lepădăm. Dar, chiar dacă aceștia ne forțează prin chinuri nu ne pierdem nădejdea, (încrederea) în ele.

56. Devenind dușmani ai acestor învățături, cei din jurul lui Arie și Ahila și cei împreună cu aceștia, dușmani ai adevărului, au fost alungați din Biserică, ca niște înstrăinați de învățătura noastră cea evlavioasă, urmînd pe fericitul Pavel, care zice: «*Dacă cineva vă vestește vouă în afară de ce ați primit să fie anatema, chiar dacă se preface a fi înger din Cer*» [73]. 57. Și încă: «*Dacă cineva vă învață altceva și nu se conduce după cuvintele sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos, se mîndrește neștiind nimic*» [74].

Nimeni dintre voi să nu-i primească pe cei anatematizați de adunarea frățească și nici să nu țină ca adevărate cele spuse, sau scrise de aceștia, căci sînt înșelători, care spun minciuni, ca să nu mărturisească Adevărul. 58. Cutreieră prin orașe, nimic altceva urmărind decît ca, sub masca prieteniei și în numele păcii, *prin prefăcătorie și lingușire să trimită și să primească scrisori* ca să rătăcească cîteva femeiuște înșelate de ei, încărcate de păcate, etc. [75]. 59. Pe aceștia care au îndrăznit atîtea contra lui Hristos, care au fărîmițat Creștinismul, fie prin acte publice, fie străduindu-se să ne defăimeze în judecăți, pe aceștia care ne-au provocat prigoană în timp de pace, cît le-a fost cu putință, pe aceștia care au lovit misterul inexprimabil a nașterii lui Hristos, pe aceștia toți, privindu-i cu groază, preaiubiți și uniți sufletește frați, să fiți de aceiași părere cu noi contra furioasei lor îndrăzneli, în asemănare cu împreună slujitorii noștri, care s-au indignat și care mi-au scris mie contra lor și au subscris și un memoriu, pe care vi l-am trimis prin fiul meu, adică diaconul Apion.

72. *Evr.* 9—26; *1*, *31*; *Isaia*. *1*, *2*.
73. *Gal*. *1*, *9*.
74. *I Tim*. *6*, *3 și urm.*
75. *II Tim*. *3*, *6*.

Am trimis unele scrisori Egiptului şi Tebaidei, iar altele Libiei şi Pentapolei, Siriei şi încă Liciei şi Pamfiliei, Asiei şi Capadociei şi altor ţinuturi, după exemplul căror m-am convins că voi fi primit şi de voi.

60. Mi s-au trimis multe ajutoare pentru cei ce au fost loviţi şi faptul acesta a fost ca o doctorie folositoare pentru poporul ce a suferit din cauza ereticilor arieni, care acum, fiind convinşi cu aprobarea împreună slujitorii noştri se străduiesc să revină la pocăinţă.

Salutaţi-vă între voi, în adunarea fraţilor de la voi. Eu mă rog, preaiubiţilor, ca voi să fiţi sănătoşi în Domnul. Doresc să mă bucur de sufletul vostru cel iubitor de Hristos.

61. Sînt eretici anatematizaţi, dintre preoţi, Arie, iar dintre diaconi Ahila, Euzoius, Aitoles, Luciu, Sarmates, Iuliu Mina, alt Arie şi Eladie.

62. Alexandru, episcopul Alexandriei, a trimis scrisori asemănătoare cu cele de mai sus şi lui Filogon [76], întîistătătorul Bisericii antiohiene şi lui Eustaţiu [77], cel încredinţat atunci să conducă Biserica din Veria (Siria) şi altora cîţi erau apărători ai dogmelor apostolice.

Însă nici Arie n-a stat liniştit, ci a scris şi el către cei pe care socotea că-i are partizani.

63. Că divinul Alexandru n-a scris nimic neadevărat contra lui Arie a mărturisit chiar acesta, în cele scrise către Eusebiu al Nicomidiei. Voi introduce şi această scrisoare în scrierea (Istoria) mea ca să dau pe faţă şi celor ce nu ştiu pe părtaşii necredinţei.

5. Scrisoarea lui Arie către Episcopul Eusebiu al Nicomidiei [78]

1. «Domnului preadorit, omul lui Dumnezeu, drept credinciosului Eusebiu, Arie cel urmărit pe nedrept de către papa [79] Alexandru din cauza Adevărului, care învinge toate, pe care şi tu îl aperi, salutare în Domnul.

---

76. Filogon era atunci episcop al Antiohiei.

77. Eustaţiu, atunci episcop la Veria, din Siria, apoi la Antiohia, între anii 324—330, era înverşunat contra arienilor. El ia parte la Sinodul de la Niceea (325). Apoi e condamnat de un sinod de la Antiohia (329—330), sub presiunea partizanilor lui Eusebiu al Nicomidiei, apărător al arienilor. Este exilat la Traianopole, în Tracia, unde va muri în curînd cf. F. Cayré, o.c. I p. 318—319.

78. Eusebiu al Nicomidiei, mort la anul 341, sau 342, a fost mai întîi episcop la Beryt şi apoi la Nicomidia, reşedinţa lui Liciniu, de a cărui favoare s-a bucurat. El a fost coleg cu Arie la Şcoala lui Lucian, la Antiohia şi apoi partizan al acestuia. Arie îi va adresa scrisoarea păstrată de Teodoret (Istoria bisericească I, cap .5). Eusebiu din Nicomidia a folosit intrigi la Curte, în timpul lui Constantin cel Mare şi al urmaşilor săi pentru a nimici pe apărătorii doctrinei niceene *şi a reabilita pe Arie şi pe partizanii săi*. A *rămas* de la el o scrisoare către Paulin de Tir, păstrată de Teodoret (Istoria bisericească, I, cap. 6) care afirmă clar crearea Cuvîntului, cf. F. Cayré, o.c. I p. 304.

79. Episcopul Alexandriei poartă şi pînă azi numele de papă.

Fiindcă vine la Nicomidia şi părintele meu, Amoniu[80], m-am simţit îndatorat, într-adevăr, ca să te salut prin el şi totodată să-ţi reamintesc de dragostea ta înnăscută şi de buna dispoziţie sufletească pe care le ai pentru fraţi, din cauza lui Dumnezeu şi a Hristosului Său.

Căci episcopul Alexandru ne tulbură mereu şi ne urmăreşte foarte mult şi pune în mişcare orice cursă contra noastră ca să ne alunge din oraş, ca oameni fără Dumnezeu, fiindcă nu sîntem de acord cu el cînd declară în public că Dumnezeu este de-a pururea, că Fiul este de-a pururea, în acelaşi timp Tată şi în acelaşi timp Fiu, Fiul coexistă cu Dumnezeu, în mod nenăscut: Este de-a pururea născut, este nenăscut-născut[80 bis]. Nici în închipuirea minţii şi nici în vreun moment Dumnezeu n-a existat înaintea Fiului. De-a pururi Dumnezeu, de-a pururi Fiul. Din însuşi Dumnezeu este Fiul.

2. Şi fiindcă Eusebiu, fratele tău cel din Cezareea, Teodot, Paulin, Atanasie, Grigorie, Eţiu şi toţi cei din prefectura Orientului[81] zic că Dumnezeu a existat, fără început, înaintea Fiului, au fost supuşi anatemei, afară numai de Filogon, Elanicos şi Macarie, bărbaţi eretici, neînvăţaţi, dintre care unii îl numesc pe Fiul o emanaţie, alţii o creştere din Tatăl, iar alţii ceva împreună nenăscut. 3. Noi nu putem nici să auzim de aceste sacrilegii, chiar dacă ereticii (adică drept-credincioşii)[82] ne-ar ameninţa cu mii de feluri de moarte. Noi însă ce spunem, ce gîndim, ce-am învăţat şi ce învăţăm? Că Fiul nu există nenăscut[83], nici o parte din Nenăscut, în nici un chip şi nici din cineva existent, ci prin voinţă şi sfat divin. El a luat fiinţă (a apărut) înainte de timpuri şi de veşnicie, Dumnezeu deplin, Unul născut şi Care nu se schimbă. 4. Mai înainte de a fi născut, s-au făcut, sau de a fi stabilit, sau întemeiat, Fiul nu a fost (οὐκ ἦν) căci nu a existat nenăscut.

Sîntem urmăriţi fiindcă am spus că: «Fiul are început, iar Dumnezeu este fără de început». Din cauza aceasta sîntem urmăriţi şi pentru că am spus că Fiul este din cele ce nu sînt (din nimic). Astfel am spus pentru că El «nu este nici o parte din Dumnezeu nici din ceva deja existent». Pentru aceasta sîntem urmăriţi, iar celelalte lucruri tu le ştii.

80. Amoniu, părintele duhovnicesc a lui Arie.

80. bis ἀγεννητογεννής, fără să aibă început al existenţe vezi Variae lectione, P.G., LXXXII, Col. 912, nota 9.

81. Prefectura Orientului avea capitala la Antiohia.

82. Pe ortodocşi Arie îi socotea eretici.

83. Dar Alexandru al Alexandriei în scrisoarea către Alexandru al Constantinopolului Teodoret, Istoria bisericească, cap. 4, zice că Fiul este născut din Tatăl mai înainte de veci.

Doresc ca tu să fii sănătos în Domnul, aducîndu-ți aminte de necazurile noastre și fiind cu adevărat Sillucianist, Eusebie»[84].

5. Dintre cei menționați de acesta Eusebiu era episcopul Cezareei, Teodot al Laodiceii, Paulin al Tirului, Atanasie al Anazarbului, Grigorie al Baritului, Ețiu al Lidelor. 6. Lida este numită însă acum Diospolis. Pe aceștia se mîndrea că îi are Arie de o părere cu el. Ca adversari Arie l-a numit pe Filogon, întîistătător al antiohienilor, pe Elanicos al Tripolei și pe Macarie al Ierusalimului.

Contra acestora a născocit acuzații mincinoase, fiindcă, în adevăr, ei au zis că Fiul este veșnic și înainte de veci și de aceeași cinste și deoființă cu Tatăl.

După ce Eusebiu al Nicomidiei a primit această scrisoare a început și el nelegiuirea (erezia lui). Astfel el scrie către Paulin episcopul Tirului cele ce urmează :

6. Scrisoarea lui Eusebiu, episcopul Nicomidiei, către Paulin, episcopul Tirului

1. «Stăpînului meu, Paulin, Eusebiu (al Nicomidiei), salutare în Domnul.

Nici sirguința stăpînului meu, Eusebiu al Cezareei cea pentru dreapta învățătură n-a fost ținută sub tăcere, ci a ajuns să fie cunoscută și la noi și tot așa nici tăcerea ta despre aceasta, stăpîne. După cum era firesc ne-am bucurat de stăpînul nostru, Eusebiu, dar de tine ne întristăm, socotind că și tăcerea ta, a unui astfel de bărbat, este o înfringere a noastră. 2. De aceea te rog pe tine, care știi că nu se cade unui bărbat înțelept să gîndească altceva și să nu spună cele ce nu sînt adevărate, făcînd în minte socoteala despre ce să scrie, să începi să scrii despre aceasta, căci este folositor și ție și celor ce te ascultă, mai ales cînd ai să scrii potrivit Scripturii și după îndrumările învățăturilor și scopului ei.

3. Căci n-am auzit, stăpîne, că sînt două existențe nenăscute, nici că unul este împărțit în două și nici n-am învățat, s-au am crezut, că Unul a suferit ceva trupește, ci Unul este nenăscutul (τὸ ἀγέννητον) și Unul a fost născut cu adevărat de către El (Tatăl), dar nu din ființa (substanța) Lui. Acesta (Fiul) nu participă la firea cea nenăscută, nicidecum și nu este din ființa (substanța) Tatălui, ci a fost întru totul altul prin fire și putere, făcut spre asemănare desăvîrșită cu voința și puterea Creatorului, al Cărui început am crezut că nu se poate exprima, nu numai prin cuvinte, ci că este imposibil chiar cu mintea, nu numai a

84. συλλουκιανιστὰ ἀληθῶς, Εὐσέβιε — cu adevărat collucianist, Eusebie, adică colegi la școala lui Lucian de Samosata, vezi și nota 78.

oamenilor, ba chiar și a tuturor celor ce sînt mai presus decît oamenii (îngerii).

4. Acestea le spunem, nu bazîndu-ne pe cugetările noastre proprii, ci precum am învățat din Sf. Scriptură. Căci am învățat că Fiul este creat, întemeiat și născut, cu ființa (substanța) și cu firea neschimbată și negrăită și cu asemănarea cu Făcătorul Său, după cum însuși Domnul zice : *«Domnul M-a creat pe Mine, început al căilor Lui și mai înainte de veac M-a întemeiat mai înainte de toate colinele M-a născut»* [85].

5. Dacă a fost din Dumnezeu, adică de la El, ca o parte a Lui sau din curgerea (emanația) ființei Lui, nu ar mai spune că este creat, nici că este întemeiat, ceea ce, într-adevăr, Tu însăți, stăpine, știi. Ceea ce există din ceea ce este nenăscut nu ar putea fi creat, sau întemeiat, de altul, sau de El, fiindcă există de la început nenăscut.

6. Iar dacă El însăși se numește ceva născut (τὸ γέννητον) ne oferă un indiciu că S-a născut din ființa (ὀύσία) părintească și din această cauză are identitatea firii. Dar noi știm că Scriptura nu zice numai despre El (Fiul) că este născut, ci și despre alții neasemenea Lui întru toate (κατὰ πάντα) prin fire.

7. Astfel, Scriptura spune și despre oameni : *«Am crescut fii și i-am înălțat, dar ei m-au părăsit»* [86]. Și încă : *«L-ai părăsit pe Dumnezeu, Care te-a născut»* [87]. Și despre altele zice : *«Cine este Cel ce-a făcut picăturile de rouă !»* [88]. Nu descrie firea ca fiind din firea Lui, ci că nașterea (adică producerea) fiecăreia dintre cele ce sînt făcute, sînt din voința Lui. Nimic nu este din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Lui, ci toate s-au făcut prin voința Lui. Fiecare este după cum a fost făcut.

8. Pe de o parte există Dumnezeu, pe de altă parte existențele cele spre asemănarea Lui vor fi asemenea prin rațiune (cuvînt), iar cele făcute, prin voința Lui. Toate prin El (Fiul) s-au făcut de la Dumnezeu ; toate sînt de la Dumnezeu.

Primind aceste învățături și îndeplinindu le după harul dat ție de la Dumnezeu, grăbește-te ca să scrii stăpînului meu (Alexandru al Constantinopolului) [89], căci m-am convins că dacă îi vei scrie, îl vei îndupleca. Salută-i pe toți cei în Domnul ! Harul dumnezeiesc să te păzească pe tine, stăpîne, sănătos și rugător pentru noi».

9. Astfel își scriau aceștia, unii către alții, înarmîndu-se pentru războiul contra Adevărului, și așa răspîndindu-se blasfemia (erezia) în

85. *Prov. 8, 22.*
86. *Isaia, 1, 3.*
87. *Deut. 32, 18.*
88. *Iov., 38, 28.*
89. E vorba de episcopul Alexandru al Constantinopolului, pe care credea să-l atragă spre erezia lui.

Bisericile mari din Egipt și din prefectura Orientului, s-au produs certuri și lupte pentru Sf. dogme în fiecare oraș și sat.

10. Iar restul populației privea cele ce se petreceau și judeca cele ce se spuneau. O parte dintre ei susținea cele spuse de unii iar cealaltă parte cele spuse de ceilalți. Aceasta era situația tristă și demnă de plins, căci asediau Bisericile ca și mai înainte[90] oameni de alt neam și dușmani. Iar cei de același neam, care trăiau sub același acoperiș și participau la aceiași masă[91], își ascuțeau limbile în loc de săbii, unii contra altora. Ba mai mult, deși erau legați între ei și formau un singur trup, se războiau unii cu alții.

7. Cele petrecute la marele Sinod de la Niceea, (325)

1. Aflînd prea înțeleptul împărat acestea[92] a încercat mai întîi să sece (astupe) însăși izvorul răutăților, trimițînd la Alexandria cu scrisori pe unul din cei cunoscuți pentru iscusința lui ca să încerce să stingă cearta și cu nădejdea că va aduce pe cei rătăciți la înțelegere. 2. Dar, fiindcă a fost înșelat în speranețle sale, împăratul a convocat acel vestit Sinod de la Niceea (an. 325) poruncind ca episcopii și cei care vor veni *cu ei să folosească pentru transport asinii publici, catîrii, măgărușii* și caii.

După ce s-au adunat atîția cîți au putut să înfrunte greutatea drumului, a venit însăși împăratul Constantin cel Mare la Niceea, dorind să vadă mulțimea arhiereilor și nădăjduind să-i aducă la înțelegere. Totodată a poruncit ca orice nevoie a acestora să le fie satisfăcută din plin.

3. S-au adunat 318 arhierei. Episcopul Romei n-a putut lua parte din cauza bătrîneții, dar a trimis doi preoți, cărora le-a poruncit să ia parte la cele ce se vor discuta.

În vremea aceea erau mulți care se distingeau prin harismele apostolice, *iar mulți purtau stigmatele Domnului Iisus pe trup, ca și* dumnezeiescul Apostol (Pavel)[93].

4. Iacob al Antiohiei Migdoniei[94] (Sirienii și Asirienii o numesc Nisibe) a înviat morți și i-a readus printre cei vii, apoi a făcut și alte infinit de multe minuni, pe care socotesc că este inutil să le inserez în această Carte a mea, deoarece le-am expus în Istoria evlavioasă[95]. 5. Pavel episcopul Neocezareei (citadelă așezată pe malurile Eufratului) a

90. În timpul marilor persecuții.
91. Sf. Euharistie.
92. Constantin cel Mare.
93. *Gal.* 6, 17; 7, 4.
94. *Migdonia, sau Nisibe; Migdonios este și un rîu. cf. Parmentier, o.c.* p. 397.
95. Φιλόθεος Ἱστορία ἢ ἀσκητικὴ πολιτεία, tom LXXXII col. 1293, C — 1305 B.

fost lovit de furia lui Liciniu; ambel miini i-au fost legate, folosindu-se la aceasta fierul roşu, zgircindu-se astfel şi omroindu-i-se nervii de mişcare a articulaţiilor. 6. Altora li se scoseseră ochiul drept, iar alţii aveau genunchiul drept mutilat. În numărul acestora era şi Pafnutie Egipteanul.

Într-un cuvînt, se putea vedea aici (la sinod) o mulţime de martiri, strînşi la un loc. 7. Această dumnezeiască şi vestită adunare nu era totuşi lipsită de potrivnici, căci erau unii, puţini la număr, dar vicleni, care simulau smerenie şi îşi ascundeau răutatea, apărînd nu pe faţă, blasfemia (erezia) lui Arie.

După ce s-au adunat toţi, împăratul le-a pus la dispoziţie o sală foarte mare (aulă), în palatul imperial şi a poruncit să se aşeze acolo cît mai multe bănci şi tronuri, ca să fie deajuns pentru numărul arhiereilor. 8. Şi astfel, după ce a aranjat ceea ce se cuvenea pentru cinstea lor, împăratul le-a poruncit să intre şi să discute despre cele stabilite mai înainte. 9. Împăratul a intrat cel din urmă, cu puţini însoţitori, avînd o măreţie vrednică de laudă şi o înfăţişare demnă de admirat, iar respectul întipărit pe faţa lui era şi mai admirabil.

După ce s-a aşezat pe un tron mic împăratul a stat în mijloc, cerînd ca episcopii să-i îngăduie acest lucru. Odată cu el a luat loc şi toată această dumnezeiască adunare. 10. Apoi, deîndată, cel dintîi, marele Eustaţiu[96], cel căruia i se oferise conducerea Bisericii antiohienilor (căci Filogon despre care am amintit mai înainte trecuse în viaţa mai fericită, iar episcopii, preoţii şi tot poporul iubitor de Hristos îl siliseră pe Eustaţiu, prin vot unanim, să păstorească în locul celui mort) — a încununat capul împăratului cu flori de laudă şi a răsplătit cu binecuvîntări rîvna lui pentru cele dumnezeieşti.

11. După ce s-a terminat aceasta, împăratul cel prea slăvit a adăugat cuvinte de îndemn pentru unire şi înţelegere, amintind de cruzimea acelor tirani[97] şi despre pacea mult dorită, care a fost oferită de Dumnezeu şi totodată a arătat cît de înspăimîntător, ba chiar foarte înspăimîntător, ar fi ca, după ce duşmanii au fost nimiciţi, şi cînd nimeni nu mai îndrăzneşte să se împotrivească, episcopii înşişi să se atace între ei şi să ofere duşmanilor plăcere şi motive de batjocură, mai ales acum cînd se discută despre cele dumnezeieşti şi cînd învăţătura despre Sf. Duh a fost dată prin scris.

12. Cărţile evanghelice şi apostolice, zicea împăratul, precum şi prezicerile profeţilor de demult ne învaţă clar ceea ce trebuie să gîndim

96. Eustaţiu, episcop al Antiohiei, vezi şi nota 77.
97. Maxenţiu şi Liciniu.

despre divinitate [98]. Deci zicea împăratul, înlăturînd cearta care duce la război, să primim lămurirea celor ce se discută prin cuvintele inspirate de Dumnezeu. 13. Acestea și altele asemenea lor le-a spus arhiereilor ca unor părinți, acest copil (împăratul), care-și iubește Tatăl, preocupîndu-se de înțelegerea în ce privește dogmele apostolice.

Cea mai mare parte a sinodului a fost convinsă despre cele spuse de împărat și a primit cu bucurie înțelegerile dintre ei și învățătura sănătoasă a dogmelor. 14. Totuși, cîțiva pe care i-am amintit mai înainte [99] și pe lîngă aceștia Minifantus Efesiul, Patrofil al Schitopolei, Teogoniu, *care era atunci episcop al Niceei și Narcis al Neroniadei (Neroniada era* un oraș din Cilicia a doua, pe care îl numim acum Irinupolis). Cu aceștia mai erau Teonas al Marmaricei [100] și Secundus al Ptolemaidei Egiptului, toți opunîndu-se dogmelor apostolice și susținînd pe Arie.

15. Formulînd o învățătură aceștia au prezentat-o sinodului, dar, după ce a fost citită aceasta, toți au rupt-o imediat și au socotit-o înșelătorie și minciună. S-a provocat atunci o mare tulburare în contra acestor eretici și toți aceștia au fost învinuiți de trădarea credinței.

Fiind cuprinși de frică aceștia (ereticii) s-au sculat și primii s-au lepădat de Arie, afară de Secundus și Teonas.

16. După ce Arie a fost alungat, în deplină înțelegere, toți au mărturisit credința cea care pînă acum și acum se ținea în Biserici, și au adeverit-o prin subscriere, apoi au dizolvat sinodul. Mai sus numiții au subscris însă cu viclenie această formulă de credință. 17. Faptul acesta îl dovedesc cele puse la cale de ei mai tîrziu contra apărătorilor credinței, precum și cele scrise chiar de aceștia însăși despre ei. 18. Căci acel Eustațiu, episcopul antiohienilor, despre care s-a vorbit mai înainte, a scris acestea despre ei (episcopii arieni), arătînd și cele întîmplate și combătînd blasfemia lor și totodată explicînd și cuvîntul din Proverbe, care spune: *«Dumnezeu m-a întemeiat (creat) pe mine, început al căilor Sale spre lucrul Său»* [101].

8. Combaterea arienilor cu dovezi din scrierile lui Eustațiu și Atanasie

1. Voi reveni de acum la cele ce s-au discutat la sinod. Ce adică? Fiindcă din cauza acestor probleme s-a adunat un foarte mare sinod în cetatea Niceei, unde s-au strîns la un loc un număr de peste 270 de

98. τὸ θεῖον, așa numește Constantin cel Mare pe Dumnezeu (divinitatea) ca și în Edictul de la Milan, 313.
99. Vezi Teodoret Istoria bisericească I, cap. 5.
100. Provincie în Egipt.
101. *Prov.* 8, 22.

episcopi, eu să nu pot descrie clar cele discutate din cauza numărului mare de participanți, considerîndu-se că n-aşi fi cercetat complet şi amănunțit această problemă ?

Cînd se cerceta felul credinței ereticilor s-a prezentat ca dovadă evidentă scrisoarea blasfemiei lui Eusebiu al Nicomidiei. 2. Fiind citită în fața tuturor a produs imediat o durere profundă auditorilor față de decăderea acestui om, care a scris-o şi i s-a făcut o aspră mustrare. 3. După ce s-a descoperit clar ceata celor în jurul lui Eusebiu al Nicomidiei [102], iar scrisoarea nelegiuită a fost ruptă, deodată, unii din înțelegere secretă, pretextînd pacea, au silit să tacă pe toți, care obişnuiseră să vorbească foarte bine în public.

Iar partizanii lui Arie, temîndu-se ca nu cumva să fie ostracizați de un aşa de mare sinod adunat, anatamatizează şi ei, săltînd de bucurie, dogma lor, de care acum se lepădau, subscriind, cu mînă proprie, hotărîrile la care se ajunsese în sinod.

4. După ce au pus însă mîna pe conducerile episcopale, prin cît mai multă viclenie, deşi trebuiau să facă pocăință, partizanii lui Arie țin însă în mare respect învățăturile condamnate de ei, cînd pe ascuns, cînd pe față, formulînd diferite argumente. Urmărind să întărească rădăcinile zînzaniei lor ei se tem de cercetători, fug de inspectori, (efori) şi astfel, prin aceasta atacă pe propovăduitorii dreptei credințe. 5. Nu credem că oameni necredincioşi (fără Dumnezeu), pot să poruncească divinității (τὸ θεῖον) *căci chiar dacă iarăşi s-ar întări, iarăşi vor fi biruiți,* după cum spune venerabilul profet Isaia [103].

6. Acestea le-a spus marele Eustațiu, iar împreună luptătorul său şi apărător al adevărului, Atanasie, cel ce a urmat la conducere (episcopat) atotvestitului Alexandru, la cele ce a scris, adresîndu-se către africani [104], a adăugat şi acestea : 7. «Cînd s-au adunat episcopii voind să înlăture expresiile nelegiuite, născocite de arieni, adică din cele ce nu sînt (ἐξ οὐκ ὄντων) şi că Fiul este o creatură, o făptură (τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν Υἱόν), că a fost un timp cînd nu a fost (τὸ ἦν πότε ὅτε οὐκ ἦν) şi că e schimbător din fire (τρέπτης ἐστὶ φύσεως) şi totodată să fixeze în scris expresiile din Sf. Scripturi că Fiul Unul născut este *din fire* din Dumnezeu, *«Cuvînt, Putere, Înțelepciune, unică a Tatălui, Dumnezeu adevărat»* [105], cum a zis Ioan Evanghelistul şi cum a scris Pavel Apostolul : *«Strălucire a slavei şi chip al ipostazei Tată-*

102. A.D. Alès, Le Dogme de Nicée, Paris, 1926, p. 105.
103. *Isaia, 8, 9.*
104. Epistola ad Afros, P.G., XXVI, col. 1029—1048.
105. *Ioan 17, 3. I Cor 1, 24.*

lui» [106], — partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei, fiind atrași de părerea greșită a acestuia, repetau necontenit între ei: *«Să ne reunim, căci noi sîntem din Dumnezeu,* 8. *deoarece există un singur Dumnezeu din care sînt toate»* [107], și *«cele vechi au trecut, iată s-au făcut toate noi; toate sînt de la Dumnezeu»* [108]. Partizanii lui Eusebiu țineau seama și de ceea ce este scris în Păstorul lui Herma: «Înainte de orice să crezi că Dumnezeu este Unul, Care a creat și a rînduit toate și Care a făcut ca toate să existe din ceea ce nu este (din nimic)» [109].

9. Cînd însă episcopii din sinod au văzut vicleșugul acestora (eusebienilor) și intrigile necredinței lor, au explicat mai clar ce înseamnă expresia *din Dumnezeu* (ἐκ τοῦ θεοῦ). Ei au scris că Fiul este din ființa (substanța) lui Dumnezeu (ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν Υἱὸν) Și pentru că creaturile nu sînt prin ele înșile fără cauză, ci că au un început (cauză) al existenței lor, se spune adică *de la Dumnezeu*, însă numai Fiul, în mod deosebit, este din ființa (substanța) Tatălui (ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας). 10. Acest lucru este propriu Cuvîntului, Unuia născut și adevărat al Tatălui. Din acest motiv s-a scris *din ființa Tatălui* despre Cuvîntul Iarăși au întrebat episcopii din sinod pe acești puțini (arieni), care-și exprimau părerea dacă ei ar mărturisi că Fiul nu este o *Creatură, ci putere și înțelepciune unică a Tatălui și icoană veșnică și nedeosebită întru toate de Tatăl și Dumnezeu adevărat* [110], partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei au fost surprinși, făcîndu-și semne între ei, ca și cum acestea se potrivesc și pentru noi oamenii, căci și noi sîntem numiți *chip și slavă a lui Dumnezeu* [111]. Și despre noi se zice că *trăim întotdeauna* [112]. 11. Și că *«sînt multe puteri»* [113], căci zice: *«ca ieșit toată puterea lui Dumnezeu din pămîntul Egiptului»* [114]. Chiar și *omida și lăcusta sînt numite mari puteri* [115]. Apoi «Domnul *Puterilor cu noi Protectorul nostru, Dumnezeul lui Iacob»* [116].

Noi însă ne bucurăm, nu numai de faptul că sîntem în mod deosebit ai lui Dumnezeu, ci că El ne-a numit și frați. 12. Iar dacă eusebienii îl numesc pe Fiul, Dumnezeu adevărat, nu ne tulbură, căci, dacă

106. *Evr. 1, 3.*
107. *I Cor. 8, 6.*
108. *II Cor. 5, 17—18.*
109. Păstorul lui Herma, Mandatum I, despre credință și frica de Dumnezeu, cf. F. Cayré, o.c. I p. 83.
110. *II Cor. 4, 4; Ioan 17, 3.*
111. *I Cor. 11, 7.*
112. *II, Cor. 4, 11.*
113. *I Cor. 12, 6.*
114. *Ieș. 12, 41.*
115. *Ioil 2, 25.*
116. *Ps. 45, 8.*

este făcut, este adevărat (real)[117]. Astfel a fost spiritul corupt al arienilor.

Episcopii de la sinod, observînd însă în acest punct viclenia lor au cules din Scripturi cuvinte care arată strălucirea *și izvorul și rîul și chipul în ce privește ipostaza Fiului*[118] și apoi că: «*în lumina Lui vom vedea lumină*»[119], precum și «*Eu și Tatăl una sîntem*»[120]. 13. Și au subscris apoi mai clar și mai scurt că Fiul este deoființă (ὁμοούσιος) cu Tatăl, deoarece toate cele citate mai înainte au același înțeles. 14. Iar, critică lor în șoaptă că aceste expresii, ca *deoființă* (ὁμοούσιος) nu sînt scripturistice, s-a dovedit zadarnică, chiar de către ei, căci au devenit sacrilegi (eretici), prin cuvinte nescripturistice ca: *din cele ce nu sînt* și totodată *a fost odată cînd nu a fost*, și acuză că au fost condamnați pentru cuvinte nescripturistice, deși și acestea sînt gîndite de ei cu evlavie.

Scoțînd ca din gunoi aceste cuvinte pe care ei le folosesc, arienii *au vorbit ca din pămînt*[121], pe cînd episcopii de la sinod nu au scos de la ei înșiși ci, avînd mărturia Părinților, au scris în felul acesta.

15. Au fost episcopi venerabili, cu aproape 130 ani înainte, și ai Romei mari și ai orașului nostru[122], care au acuzat pe cei care ziceau că *Fiul este o Creatură* și că *nu este deoființă cu Tatăl*. Eusebiu, cel ce a fost episcop al Cezareei a știut acest lucru, el care mai înainte susținuse erezia lui Arie, dar apoi a subscris hotărîrilor sinodul de la Niceea. 16. El a scris celor ai săi, afirmînd cu tărie că: «am aflat că unii dintre episcopii învățați și vestiți dintre cei de demult și scriitori folosesc expresia *deoființă* (ὁμοούσιος), cînd vorbesc despre dumnezeirea Tatălui și a Fiului[123].

17. Arienii deci, după ce și-au ascuns boala (erezia) (căci se temeau de mulțimea episcopilor) au subscris cele hotărîte la sinod, atrăgîndu-și mustrarea profetică, căci Dumnezeul tuturor strigă către ei: «*Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar cu inima se depărtează*

117. Fiul este făcut, adică o creatură, după concepția eretică ariană și ca orice creatură, e ceva adevărat, real, dar e un Dumnezeu făcut, nu născut, deci un Dumnezeu de a doua mînă.

118. *Ps. 35, 10; 45, 9; 64, 10; Matei 12, 50; Marcu 33, 5; Evr. 1, 31.*

119. *Ps. 35, 9.*

120. *Ioan 10, 30.*

121. *Ioan 3, 31.*

122. E vorba de originile arianismului, găsite în sabelianism și la Lucian de Samosata, condamnat la sinodul de la Antiohia, din anul 268, iar după alții chiar la Origen și în mod precis la Dionisie al Alexandriei, (248—264). Acesta zicea că a fost un timp cînd Fiul nu a existat, formulă reluată de Arie și că El nu este deoființă cu Tatăl. Dionisie al Romei îl combate, iar Dionisie Alexandrinul precizează și corectează aceste formule periculoase, cf. F. Cayré, I o.c. p. 265—270; J. Tixeront, o.c. vol. I p. 482—486. și vol. II p. 20 și urm.

123. Sf. Atanasie, De Synodis, 43—44. De sententia Dionysii, 18.

mult de Mine» [124]. 18. Teonas și Secundus, nevoind să facă acest lucru, au fost alungați prin aprobarea tuturor, ca unii care au opus blasfemia lui Arie învățăturii evanghelice.

Adunîndu-se iarăși în sinod episcopii au formulat 20 de canoane cu privire la conducerea bisericească.

9. Cel contra lui Meletie [125] Egipteanul de la care au rămas pînă astăzi schismaticii meletieni ; Epistola sinodală despre aceasta

1. Meletie, cel învrednicit de hirotonia episcopală, nu mult înainte de izbucnirea ereziei lui Arie, a fost dovedit apoi de unele călcări ale rînduielilor stabilite și a fost caterisit de către Sfîntul Petru, episcopul Alexandrinilor, care a primit după aceea coroana de martir. Fiindcă Meletie nu a acceptat însă hotărîrea de caterisire și a umplut Tebaida și Egiptul vecin de tulburare și furtună, folosind teroarea contra conducerii lui Alexandru [126], episcopii de la Sinodul de la Niceea au scris Bisericii alexandrinilor cele ce au legiferat despre inovația lui.

Iată ce au scris :

2. *Scrisoare sinodală*

Sfintei și marei prin harul lui Dumnezeu Biserici a alexandrinilor și fraților preaiubiți, din Libia și Pentapole, episcopii care s-au adunat la Niceea și care au participat la marele și Sfîntul Sinod, trimit salutări în Domnul.

3. Fiindcă prin harul lui Dumnezeu și sprijinul preaiubitorului de Dumnezeu, împăratului Constantin (Cel Mare), care ne-a adunat din diferite provincii (eparhii) și orașe, s-a format marele Sfînt Sinod la Niceea, s-a crezut necesar ca să se trimită și la voi scrisori din partea acestui întreg Sfînt Sinod, ca să știți cele ce s-au propus, s-au cercetat (discutat) și cele ce s-au hotărît și au fost întărite.

---

124. *Isaia 29, 13 ; Matei 15, 8.*

125. Meletie, episcop de Licopolis, în Egipt. El s-a împotrivit disciplinei stabilite pentru reprimirea celor căzuți în timpul prigoanei lui Dioclețian, în Egipt, susținută de episcopul Petru al Alexandriei. Astfel, Meletie a recrutat partizani în tot Egiptul și a opus o ierarhie dizidentă ierarhiei ortodoxe, separîndu-se administrativ de Biserică. Sinodul de la Niceea (325) s-a ocupat de schisma meletiană din Egipt. Numai Meletie a fost privat de exercitarea funcțiunilor episcopale, pe cînd ceilalți episcopi și preoți, aderenți ai săi, au fost amestecați cu cei ce ascultau de episcopul Alexandriei. Cînd un episcop al acestuia murea, era înlocuit cu un episcop meletian. După G. Bardy, o.c. p. 10—11 și 18.

126. Alexandru era atunci conducătorul Bisericilor Alexandrinilor, L. Parmentier, o.c. p. 338 și nota 23 de la textul din J. Migne, P.G. LXXXI, col. 928 A, τυράννιδι κατὰ τῆς Ἀλεξάνδρου χρωμένος προεδρίας, folosindu-se de tirania contra conducerii lui Alexandru, ceea ce mi se pare mai corect față de textul din J. Migne, ibidem, care are în loc de Ἀλεξάνδρου, Ἀλεξανδρέων, conducerii Alexandrinilor.

4. Mai întîi s-au discutat cele în legătură cu nelegiuirea (erezia) lui Arie, în prezența preaiubitului nostru împărat, Constantin și s-a hotărit în unanimitate să fie anatematizată părerea (învățătura) nelegiuită (eretică) a acestuia precum și cuvintele și ideile lui blasfemiatoare de care se folosește ca să hulească, zicînd că Fiul lui Dumnezeu este *din cele ce nu sînt* (ἐξ οὐκ ὄντων), *că mai înainte* de a fi fost născut nu a existat (πρὶν γεγεννῆσθαι μὴ εἶναι) că a fost un timp cînd nu a fost și că avea să fie socotit (să ajungă) Fiul lui Dumnezeu prin libera sa alegere între viciu și virtute.

5. Sf. Sinod a anatematizat toate acestea, susținînd că nicidecum să nu se asculte o *atît de nelegiuită învățătură și nebunie* de cuvinte atît de hulitoare.

Cele scrise despre ce *fel de sfîrșit a avut Arie, sau ați auzit, sau veți* auzi, ca să nu părem că noi insultăm pe un om care și-a primit răsplata cuvenită pentru păcatul său.

6. Nelegiuirea lui a avut atît de mare putere încît a atras și pe Teonas al Marmaricei [127] și pe Secundus al Ptolemaidei [128]. Dar și aceștia au primit pedeapsa lor.

Însă, după ce harul lui Dumnezeu a scăpat Egiptul de această înșelătorie și blasfemie a lui Arie, precum și de acele persoane care îndrăzniseră să producă tulburare și discordie între credincioșii, care înainte trăiau liniștiți, au mai rămas acum cele în legătură cu cutezanța lui Meletie și a celor hirotoniți de el. Despre cele hotărîte despre aceștia în sinod vă arătăm acum, frați preaiubiți.

7. S-a găsit deci cu cale, fiindcă Sinodul a fost mai îndurător (căci după dreapta judecată nu merita nici o îngăduință), ca Meletie să rămînă în orașul său, dar să nu mai aibă nici o putere, nici să aleagă, *nici să hirotonească și nici să se arate în vreun ținut*, sau oraș în acest scop, dar să-și păstreze numai numele demnității sale ierarhice. Cei așezați de el ca episcopi, fiind întăriți printr-o hirotonie mai sfîntă, să fie reprimiți în comuniune după aceasta, adică să aibă și ei dreptul și să oficieze, dar să fie neapărat în rîndul al doilea după cei rînduiți în *fiecare parohie, sau Biserică și hirotoniți mai înainte, în timpul* preacinstitului și împreună liturghisitorului nostru Alexandru (al Alexandriei). Aceștia (episcopii meletieni) să nu aibă putere să aleagă pe cine le-ar plăcea, sau să propună în numele cuiva sau, în general, să facă ceva fără știrea episcopilor Bisericii sobornice și apostolice, ascultători ai lui Alexandru.

---

127. Marmarica era o provincie în Egipt. Episcopul de aici, Teonas, a fost partizanul lui Arie la Sinodul de la Niceea (325).

128. Ptolemaida era o localitate în Egiptul de Sus.

8. Iar episcopii care prin harul lui Dumnezeu și rugăciunile voastre nu se află în nici o schismă, ci sînt fără nici o pată în Biserica sobornicească și apostolică, să aibă puterea și să aleagă și să înscrie numele celor demni de a fi clerici și în general, să facă toate după legea și rînduiala bisericească.

9. Dacă însă, vreodată, s-ar întîmpla ca vreunul din cei ce sînt în conducerea Bisericilor să i se sfîrșească zilele, atunci să se înalțe în demnitatea celui care a murit unul din cei despre care am discutat pînă acum, dar numai dacă s-ar arăta vrednic și poporul l-ar alege și totodată dacă l-ar accepta și confirma episcopul sobornicestei Alexandrii.

10. Acest lucru s-a acordat tuturor celorlalți episcopi, dar în ce privește persoana lui Meletie nu s-au convenit acestea, din cauza neorînduielii lui de la început și a îndrăznelii și a cugetului său, ci să nu i se dea nici o putere de autoritate unui om care ar putea să producă iarăși aceleași neorînduieli.

11. Acestea sînt întîmplările importante și deosebite din Egipt și din preasfînta Biserică a Alexandriei. Dacă s-a canonizat, sau s-a dogmatizat și altceva, cînd a luatparteDomnul și preacinstitul împreună liturghisitorul și fratele nostru, Alexandru al Alexandriei, el însuși, ca unul care a fost de față, vă va spune lămurit, căci a fost și autor și părtaș la cele ce s-au petrecut în sinod.

12. Vă vestim și despre înțelegerea în legătură cu Sfintele noastre Paști, că adică, după dorințele voastre, s-a rezolvat și această problemă, încît toți frații din Răsărit, care mai înainte nu sărbătoreau Paștele odată cu romanii și cu voi și cu toți care țin Paștele de la început, să-l serbeze de acum înainte cu voi.

13. Bucurați-vă, deci, de reușita celor discutate și de pacea și buna înțelegere între toți, precum și de faptul că toată erezia a fost înlăturată. Să primiți și cu mai mare cinste și cu mai multă dragoste pe împreună liturghisitorul nostru și episcopul vostru Alexandru, cel care ne-a bucurat pe noi cu prezența sa și care, la așa vîrstă, a depus atita osteneală ca să împace cele de la voi.

Rugați-vă și pentru noi toți, ca cele ce s-au părut că au fost bine hotărîte să rămînă statornice prin Domnul nostru Iisus Hristos, făcute după cum am fost încredințat după buna voință (îngăduință) a lui Dumnezeu și Tatăl, în Duhul Sfînt, Căruia I se cuvine slavă în vecii vecilor amin. (Treimea cea deoființă și veșnică)[129].

129. Ca titlu aceste cuvinte sînt numai în textul din J. P. Migne, și nu în cel de la L. Parmentier, care il dă în continuarea textului, cu cele ce urmează.

14. Această dumnezeiască adunare a arhiereilor a adus astfel de vindecare bolii lui Meletie, dar a rămas şi pînă azi urmele nebuniei acestuia, căci există în acele ţinuturi nişte cete de călugări, care nu cred nici în învăţăturile sănătoase şi care în viaţa lor au unele obiceiuri deşarte, asemănătoare cu nebunia samaritenilor şi a iudeilor.

Marele împărat a scris însă ca să informeze pe cei care nu au putut să vină la sinod despre cele ce au făcut acolo episcopii adunaţi. Am socotit de folos ca să inserez şi această scrisoare în această Carte a mea, căci ea dovedeşte clar evlavia din sufletul celui ce a scris-o.

10. Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare) către episcopii, care au lipsit de la Sinodul de la Niceea, despre cele hotărîte aici

1. Constantin Augustul către Biserici.

Căpătînd obişnuinţă din buna orînduire a treburilor obşteşti, *după cîte a fost darul puterii divine*, am socotit că, înainte de toate, năzuinţa mea trebuie să fie ca să se păzească de către preafericitul popor al Bisericii soborniceşti o singură credinţă şi o dragoste curată şi aceeaşi *evlavie faţă de atotputernicul Dumnezeu*.

2. Dar nu era posibil să se ajungă, altfel, la un aranjament durabil şi sigur decît dacă, adunîndu-se la un loc episcopii de pretutindeni, sau cei mai mulţi dintre ei, să se facă judecata fiecăruia dintre cei ce aparţin preasfintei religii (creştine). Apoi, după ce s-a strîns un număr cît mai mare (şi eu însumi ca unul dintre voi am fost de faţă, căci nu aş putea să tăgăduiesc ceea ce mă bucură foarte mult, că adică am devenit împreună slujitor al vostru), au fost toate pînă într-atîta supuse unei cercetări cuviincioase, încît părerea (definiţia) plăcută lui Dumnezeu, Care veghează asupra tuturor, a ieşit la lumină, spre acordul unităţii (unirii), *ca să nu rămînă încă* ceva spre neînţelegere sau spre discutare a credinţei.

3. Tot acolo, în sinod, discutîndu-se şi despre sfînta zi a Paştilor, s-a părut, prin consimţămîntul general, că este bine ca toţi *creştinii de pretutindeni să serbeze* în aceiaşi zi. Căci ce va putea fi mai frumos pentru noi, ce va putea fi mai măreţ decît ca această sărbătoare, prin care am dobîndit nădejdea nemuririi, să fie ţinută fără abatere de către toţi creştinii după o singură *rînduială şi o socoteală* clară?

Mai întîi s-a părut că e lucru necuviincios ca această *preasfîntă* sărbătoare să o săvîrşim folosind obiceiul iudeilor, care şi-au mînjit mîinile cu o crimă nelegiuită şi, fiind murdăriţi, pe bună dreptate şi-au or*bit sufletele*.

Se cuvine acum ca, după ce a fost înlocuit obiceiul acestora printr-o orînduire mai dreaptă pe care am păstrat-o din prima zi a Patimilor pînă azi, să se continue observarea ei și în veacurile viitoare. 4. Să nu avem nimic comun cu neamul dușmănos al iudeilor, căci am primit (învățat) de la Mîntuitorul o altă cale. În fața noastră se deschide un drum al prea sfintei noastre religii, drum după lege și strălucit. Pe acesta apucînd, în bună înțelegere, *să ne îndepărtăm de acel cuget întinat, prea* cinstiți frați. 5. Căci este ceva cu adevărat de rîs ca aceștia (iudeii) să se laude că, fără rînduiala lor noi n-am fi în stare să respectăm Paștile.

Cum vor putea să gîndească corect aceia care, după acea ucidere a Domnului (deicid), rătăcind cu mintea, sînt conduși, nu de o judecată sănătoasă, ci de o pornire neînfrînată, acolo unde îi împinge turbarea lor înăscută. De aci se întîmplă că unii, chiar dacă nu văd adevărul de partea aceasta, (a iudeilor) greșind ca întotdeauna cît mai mult, să săvîrșească Paștile a doua oară în același an, contrar îndreptării convenite. 6. De ce dar să urmăm acelora, care dovedesc că suferă de o înfricoșătoare rătăcire, căci nu vom îngădui niciodată ca să se serbeze de două ori Paștele în același an ? Și chiar dacă acestea nu erau publicate, trebuia ca înțelepciunea voastră să se străduiască și să se roage întotdeauna ca, în nici un chip, ceea ce este curat în sufletele voastre să nu aibă legătură cu obiceiurile oamenilor foarte răi.

7. Afară de acestea trebuie să ne gîndim și la faptul că nu este în*găduit ca să existe deosebire în astfel de probleme și în legătură cu săr*bătoarea unei astfel de religii (creștine). 8. Mîntuitorul ne-a hărăzit o singură zi a dezrobirii noastre, adică cea a prea Sfintei Patimi. El a voit ca una să fie Biserica Lui cea sobornicească, ale cărei mădulare, chiar dacă foarte adesea sînt răspîndite în multe și diferite locuri se încălzesc, totuși, într-un singur duh, adică în voința lui Dumnezeu.

9. Să judece acum cugetul sfinției voastre cît de înspăimîntător și urît este ca în aceleași zile, unii să petreacă timpul cu post și alții să pregătească ospețe, iar după zilele Paștilor, unii să petreacă în sărbători și odihnă, iar alții să se dedea posturilor rînduite. De aceia Providența divină vrea să se ajungă la îndreptarea cuvenită și ca Paștile să fie săvîrșit într-un singur fel, precum și eu socotesc că toți sînt de aceiași părere.

*10. Din această cauză a trebuit ca să se rînduiască astfel acest lu*cru, încît noi să nu mai avem nimic comun cu paricizii și deicizii aceia. Și este o rînduială folositoare pe care o respectă toate Bisericile din părțile de Apus și de Miazăzi și de Miazănoapte ale lumii creștine. Și chiar unii din părțile Răsăritului, despre care acum toți au fost de pă-

rere că procedează bine. Şi eu însumi am susţinut că şi înţelepciunii voastre are să-i placă şi că ceea ce se respectă printr-o singură şi unanimă consimţire în oraşul romanilor, în Italia şi toată Africa, în Egipt Spania, Galia, Britania, Libia, în toată Grecia, în dioceza Asiei şi a Pontului şi în Cilicia, are să primească cu bucurie şi înţelepciunea voastră, socotind că, nu numai că este mai mare numărul Bisericilor din locurile amintite, ci mai ales că toţi, în general, voiesc acest lucru prea drept şi cuviincios. Şi raţiunea sănătoasă cere ca să nu mai fie nici o legătură cu sperjurul iudeilor. 11. Şi ca să spun pe scurt, toţi au aprobat ca sfînta sărbătoare a Paştilor să se ţină în una şi aceeaşi zi. Nu trebuie să fie nici o deosebire pentru o zi aşa de sfîntă, ci e mai bine să se urmeze aceleaşi hotărîri în care să nu fie nici un amestec de greşeli, sau de păcate.

Urmînd astfel celor de mai sus, primiţi cu mulţumire harul cel ceresc, într-adevăr, ca o poruncă divină. 12. Căci tot ce se face în sfintele adunări ale episcopilor are legătură cu voinţa divină. De aceea, după ce am înfăţişat, prea iubiţilor noştri fraţi, cele scrise mai înainte, imediat trebuie să primiţi si să aplicaţi hotărîrea amintită mai sus şi observarea acestei sfinte zile (a Paştilor) ca, atunci cînd am să vin pentru a vedea mult dorita faţă a inţelpciunii voastre, să pot să săvîrşesc această sfîntă sărbătoare în una şi aceiaşi zi cu voi.

Pentru toate mă voi bucura cu voi, văzînd răutatea diavolească alungată de către puterea divină prin măsurile noastre şi în acelaşi timp cum creşte peste tot credinţa, pacea şi înţelegerea noastră. Dumnezeu să vă păzească, prea iubiţi fraţi!

11. Despre darurile de hrană oferite Bisericilor şi despre altă faptă bună a împăratului Constantin (cel Mare)

1. Acestea a scris împăratul Constantin celor care au lipsit de la sinod, iar pe cei care au luat parte (în număr de 318) i-a primit cu cuvinte frumoase şi cu multe daruri. Apoi a poruncit să se pregătească multe paturi [130] şi i-a ospătat pe toţi la un loc. Pe unii mai respectaţi i-a luat la o masă cu el, iar pe alţii i-a împărţit la alte mese. Văzînd apoi pe unii cu ochiul drept scos şi aflînd că fuseseră supuşi la această suferinţă pentru statornicia lor în credinţă, împăratul a sărutat rănile lor, crezînd că prin sărutul acesta va căpăta de acum binecuvîntarea.

2. *După ce s-a terminat ospăţul, împăratul le-a oferit iarăşi daruri.* Le-a dat chiar şi scrisori către conducătorii stabiliţi în fruntea Provin-

130. Felul roman de a mînca, stînd lungit pe pat.

ciilor, poruncind ca in fiecare oraş să fie împărţite celor ce ţineau fecioria pe viaţă, văduvelor şi celor consacraţi slujbelor divine, hrană în fiecare an. A luat aceste măsuri, mai mult din dărnicia lui, decît pentru că era nevoie.

A treia parte din aceste daruri se împart şi pînă azi. 3. În timp ce Iulian cel nelegiuit [131] a desfiinţat dintr-o dată toate acestea, împăratul ce a urmat după el a poruncit să se dăruiască celor ce şi acum se aduc spre împărţire.

Pentru lipsa de atunci era însă puţin sprijinul ce se da. Dacă ceea *ce se împărţea atunci era de trei ori mai mare decît* ce se împarte acum este uşor celui ce vrea ca să poată vedea mărinimia împăratului Constantin. 4. Eu nu voiesc nicidecum ca acest lucru să fie trecut sub tăcere.

Oameni răuvoitori au învinuit pe unii dintre episcopi şi au trimis împăratului acuzaţii scrise. Acesta, primindu-le înainte de înţelegerea realizată, le-a legat cu o sfoară, le-a pecetluit de degetul lui şi a poruncit să fie păstrate. 5. Iar după ce s-a realizat înţelegerea, aducîndu-se aceste scrisori, împăratul le-a ars în faţa lor şi a jurat că nu a citit *nimic din cele scrise in ele, căci spunea că nu trebuie ca* greşelile clericilor să fie arătate celor mulţi, ca nu cumva unii, găsind în acestea prilej de sminteală, să păcătuiască şi ei cu mai mult curaj.

6. Se spune că împăratul a mai adăugat şi acest lucru : că, dacă cineva ar şti că un episcop strică căsătoria cuiva, să ascundă cu veşmînt de purpură cele ce s-au întîmplat contra legii, ca nu cumva vederea celor întîmplate, să îndurereze pe cei ce le-ar privi.

Astfel, îndemnînd şi învrednicind de atîta respect pe clerici, împăratul i-a sfătuit ca fiecare să se întoarcă la turma sa.

7. Din cauza neruşinării arienilor, care, nu numai că se leapădă de Părinţii pe care îi recunosc toţi, dar chiar pe ai lor îi tăgăduiesc, vreau să inserez în această Carte a mea scrisoarea lui Eusebiu al Cezareei [132], *pe care a scris-o despre credinţă şi care* cuprinde o dovadă clară a furiei acestora (arienilor). 8. Căci, deşi îl socotesc pe Eusebiu ca un partizan al lor, combat pe faţă scrierile lui.

Eusebiu a scris această scrisoare către unii care cugetau cele ale lui Arie şi care îl acuzau, după cum se pare, de trădare. Însă cele scrise arată mai bine intenţia autorului.

---

131. Iulian Apostatul, despre care va fi vorba în Ist. Bis. a lui Teodoret, Cartea. C. III.
132. Eusebiu de Cezareea «părintele Istoriei bisericeşti», vezi şi nota 2.

12. Scrisoarea episcopului Eusebiu al Cezareei Palestinei, despre credinţa formulată la Sinodul de la Niceea (325), pe care a trimis-o de aci, cînd s-a ţinut acest mare sinod

1. Desigur că voi toţi aţi aflat şi din altă parte despre cele ce s-au discutat în legătură cu credinţa bisericească in marele sinod, convocat la Niceea, fiindcă s-a obişnuit ca zvonul să o ia înaintea unei expuneri precise despre cele întîmplate.

Totuşi, ca să nu vi se expună altfel, prin astfel de zvonuri (veşti) cele hotărîte despre adevărul credinţei v-am trimis neapărat vouă mai întîi, formula despre credinţă, propusă de noi şi apoi o alta pe care au *publicat-o nişte episcopi care au făcut adăugiri la cuvintele noastre.*

2. Deci, scrisoarea noastră, citită în prezenţa preaiubitului de Dumnezeu împărat şi declarată că este bună şi corectă este în felul următor.

Credinţa expusă de noi.

3. După cum am apucat de la episcopii dinaintea noastră şi din prima catehizare — şi atunci cînd am primit baia botezului şi după cum am învăţat din dumnezeieştile Scripturi şi cum credem şi învăţăm şi pe alţii in însăşi activitatea preoţească şi episcopală, tot aşa crezînd şi acum, declarăm credinţa noastră care este aceasta :

4. Credem intr-un singur Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, Făcătorul tuturor celor văzute şi nevăzute.

Credem şi într-Unul Domn, Iisus Hristos, Cuvîntul Lui Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, viaţă din viaţă, Fiul, Unul Născut, cel mai întîi născut decît toată creatura, născut din Tatăl mai înainte de toţi vecii, prin Care toate au fost (existat).

Credem şi în Cel ce pentru mîntuirea noastră S-a întrupat şi a trăit între oameni, şi a suferit şi a înviat a treia zi şi S-a înălţat la Tatăl şi va veni iarăşi întru slavă, ca să judece pe cei vii şi pe cei morţi.

Credem şi într-Unul Duh Sfînt.

5. Credem că fiecare dintre aceştia este şi există : Tatăl, cu adevărat Tată, Fiul cu adevărat Fiu şi Duhul Sfînt, cu adevărat Duh Sfînt, după cum şi Domnul nostru, trimiţînd la propovăduire pe ucenicii Lui le-a spus : *«Mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh»* [133].

Despre acestea şi noi afirmăm cu tărie că aşa ţinem şi aşa gîndim şi aşa am ţinut şi înainte şi pînă la moarte să fie legaţi de această credinţă, anatematizînd orice erezie nelegiuită.

133. *Matei 28, 19.*

6. Mărturisim că am gîndit acestea din inimă și din cuget, așa cum ne cunoaștem pe noi inșine și gîndim și acum și spunem din sinceritate despre Dumnezeu Atotputernicul și despre Domnul nostru Iisus Hristos, avînd a arăta prin dovezi și a vă convinge că am crezut și am predicat tot așa și în timpurile trecute.

7. După ce am expus această credință, nu a avut loc nici o tăgăduire (combatere). Ci însăși împăratul nostru cel prea iubit de Dumnezeu a mărturisit, cel dintîi, că această expunere cuprinde învățăturile cele drepte (curate) și că tot așa și el insăși a făgăduit să gîndească. Totodată am îndemnat pe toți să fie de acord cu această expunere, să subscrie punctele de învățătură și să fie de aceeași părere cu aceștia, adăugind numai cuvîntul *deoființă* (ὁμοούσιος). Și pe acest cuvînt l-a explicat, zicînd să nu se spună că este deoființă, in ce privește suferințele trupești, nici că a luat ființă din Tatăl prin despărțire, s-au printr-o *separație (tăiere)*, fiindcă nu este cu putință ca firea cea imaterială, inteligentă și fără de trup, să fi luat pentru sine o suferință trupească. Astfel de învățături se cuvine să le meditàm cu cuvinte dumnezeiești și negrăite.

Prea înțeleptul și evlaviosul nostru împărat gîndea astfel de lucruri, iar episcopii au compus această scrisoare în legătură cu adăugirea cuvîntului deoființă (ὁμοούσιος).

Credința stabilită de sinod.

8. Credem intr-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut din Tatăl, adică din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat, din Dumnezeu adevărat născut, nu făcut, deoființă (ὁμοούσιος) cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, cele din Cer și cele de pe pămînt.

Credem in Cel Care pentru noi oamenii și pentru mîntuirea noastră S-a pogorît din Cer și S-a întrupat și S-a făcut om și a suferit și a înviat a treia zi ; S-a suit la Cer și vine ca să judece pe cei ce trăiesc și pe cei morți.

Credem și în Duhul Sfînt.

Iar pe cei care spun că : a fost un timp cînd nu era, că nu a fost inainte de *a fi născut*, precum și că a fost făcut din cele ce nu există, sau că este dintr-un alt ipostas, sau substanță (ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας) sau zic că Fiul lui Dumnezeu este schimbător și nu mereu același, *Sfînta Biserică sobornicească și apostolică îi anatematizează.*

9. Iar după ce s-a primit această formulă de către episcopi [134], noi nu lăsăm fără lămurire din nou, cum s-a spus, (expresiile) : «din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Tatălui» și «deoființă cu Tatăl» (τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος). Cum însă de acum se agitau întrebări și răspunsuri judecata a cîntărit (cercetat) cu atenție sensul expresiilor menționate. Astfel s-a mărturisit că din ființă arată că Fiul este din Tatăl și că nu există ca o parte a Tatălui.

10. Nouă ni s-a părut că este bine să consimțim la această părere (explicație), fiindcă învățătura evlavioasă (adevărată) ne arată că Fiul este din Tatăl și că nu este o parte a ființei (esenței) Acestuia. De aceea și noi înșine ne alăturăm acestui înțeles și nicidecum nu excludem această expresie, avînd în fața ochilor noștri dorința de pace și să nu ne depărtăm de dreapta înțelegere.

11. Pe lîngă aceasta am primit și expresia născut și nu făcut (γεννηθεὶς καὶ οὐκ ποιηθείς) fiindcă ceea ce este făcut, (τὸ ποιηθὲν) este o denumire comună a celorlalte făpturi făcute prin Fiul, de la care Fiul nu are nimica asemănător *(mai înainte de întrupare). De aci rezultă* că El nu este o creatură, asemenea celor făcute prin El, ci substanța (ființa Sa) este mai presus decît toată făptura. Cuvintele dumnezeiești ne învață că această ființă (οὐσία) S-a născut din Tatăl, felul nașterii fiind inexprimabil și neînțeles (nepătruns) de toată firea cea născută.

12. Tot așa și în ce privește expresia că Fiul este deoființă cu Tatăl (ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὸς τὸν Υἱὸν) rațiunea care cercetează înțelege că nu e deoființă după felul trupurilor și nici prin asemănare cu viețuitoarele muritoare, nici prin împărțirea ființei (substanțe'), sau despărțirea ei și nici prin vreo suferință, sau prin prefacere, sau înstrăinarea puterii Tatălui, căci ființa (firea) Tatălui nenăscut este străină de toate acestea.

13. Expresia deoființă cu Tatăl poate să precizeze că Fiul lui Dumnezeu nu are nici o asemănare cu creaturile cele născute și că este întru toate asemenea numai cu Tatăl, Carele L-a născut și că nu este din vreun alt ipostas, sau substanță, ci numai din Tatăl. Așa și mie însumi, cînd am cercetat (lămurit) acest fel (de interpretare) mi s-a părut că e bine să-l accept, fiindcă am aflat că unii episcopi dinainte, învățați și vestiți, și unii scriitori, în expunerea teologiei (învățăturii) despre Tatăl și despre Fiul au folosit expresia deoființă (ὁμοούσιος).

14. Acestea să fie spuse despre credința formulată la care toți am fost de acord, nu fără cercetare, ci după părerile exprimate și discutate

134. αὖθις, din nou, în loc de αὐτοῖς acestora, cf. Variae lectiones, P.G. LXXXII, col. 944—944 A, nota 44 și textul din L. Parmentier o.c. p. 51, nota 9.

în prezența însăși a împăratului, celui prea iubit de Dumnezeu, și consimțite din motivele despre care s-a discutat mai înainte.

15. Am socotit că trebuie primită și anatematisma alcătuită de către episcopii din sinod după formula de credință ca să se oprească a se folosi cuvinte nescripturistice din cauza cărora s-a produs aproape toată dezordinea din Biserică[135].

Fiindcă nici o Scriptură inspirată nu a folosit expresiile : din cele ce nu sînt, a fost un timp cînd nu a fost, sau altele adăugate după aceea, nicidecum nu s-a părut că e îngăduit să se spună, s-au să se învețe acestea.

16. Noi am fost de acord cu ceea ce bine s-a hotărît, fiindcă înainte de acest timp, nicidecum nu am obișnuit să ne folosim de aceste expresii. Și mai mult, nu s-a socotit ceva nepotrivit faptul de a anatematiza expresia : înainte de a fi fost născut nu a fost, pentru ca să se mărturisească de toți că Acesta este însăși Fiu al lui Dumnezeu, și înainte de nașterea Sa după trup.

17. Iată acum prea iubitul de Dumnezeu, împăratul nostru, a precizat cu dreaptă judecată că și în ce privește nașterea Sa dumnezeiască Fiul este înainte de toți vecii, fiindcă înainte de a se fi născut printr-o lucrare (ἐνέργεια) el era prin putere (δυνάμει) în Tatăl, în mod nenăscut (Tatăl fiind totdeauna Tată) și, ca împărat în veci și mîntuitor, Fiul fiind toate prin putere în veci și rămînînd la fel în privința acestora.

18. Acestea vi le-am trimis neapărat, prea iubiților, ca să arătăm cele hotărîte în discuțiile și adunările noastre, cum am rămas pe bună dreptate de atunci și chiar și pînă azi, cînd cele scrise altfel ne-au neliniștit. Atunci am primit în liniște cele ce nu ne întristau (atacau), fiindcă noi, cercetînd cu răbdare înțelesul cuvintelor, ni s-a părut că au o potrivire evidentă cu cele mărturisite de noi în formula noastră de credință.

13. Combaterea blasfemiilor de acum ale arienilor (cu dovezi) din scrierile lui Eusebiu, episcopul Cezareei

1. Eusebiu ne-a mărturisit clar că expresia deoființă (ὁμοούσιος) nu e ceva nou și nici nu a fost născocită de Părinții adunați (la Niceea, an 325), ci ea provine de demult, de la strămoșii la urmașii lor. Tot Eusebiu a spus acolo (la sinod) și mărturisește și în altă scriere, lăudînd conducerea marelui Constantin, că și toți care s-au adunat atunci la sinod au primit de comun acord credința formulată. El istorisește cum urmează : 2. Spunînd cele despre credință, în limba latină, și altul tradu-

135. Face aluzie la expresiile nescripturistice ale arienilor.

cîndu-le, împăratul dădea cuvîntul întîistătătorilor. De acum unii, începînd, acuzau pe vecinii lor, iar alţii se apărau şi acuzau la rîndul lor, desigur aducîndu-se foarte multe învinovăţiri şi de o parte şi de alta.

Deşi la început s-a produs multă neînţelegere, împăratul a ascultat cu răbdare pe toţi şi primea cu atenţie neîntreruptă, răspunzînd separat celor spuse de fiecare parte. Astfel, în linişte, a unit pe cei care erau puşi pe ceartă, adresînd cu blîndeţe cuvinte către fiecare. Vorbind apoi în limba greacă (căci nu era nicidecum necunoscător al acestei limbi), era un om mai dulce şi mai plăcut, căci pe unii îi convingea, pe alţii îi domolea prin cuvinte, iar pe cei ce vorbeau frumos îi lăuda, pe toţi îndrumîndu-i spre înţelegere, pînă cînd îi făcea să aibă aceleaşi convingeri şi aceeaşi credinţă în toate cele ce se discutau, ca să se păstreze aceeaşi credinţă şi să se recunoască de către toţi aceeaşi zi a Sărbătorii mîntuitoare (Paştile).

Afară de acestea au fost întărite şi cele hotărîte împreună în scris, prin semnătura fiecăruia.

3. Iar după puţin timp iarăşi a adăugat şi acestea: «După ce, astfel, au orînduit împreună, am îngăduit ca toţi să plece la casele lor», iar aceştia s-au despărţit cu bucurie. După aceea stăpînea la toţi o singură părere (convingere), adică cea stabilită de acord în faţa împăratului, reunindu-se ca într-un singur cor, cei despărţiţi de multă vreme.

4. Bucurîndu-se de cele orînduite, împăratul le-a dăruit prin scrisori o roadă bogată celor ce nu au luat parte la sinod, iar tuturor credincioşilor — şi celor de pe ogoare şi celor din oraşe — a poruncit să li se facă daruri bogate de bani. Prin aceasta el cinstea, într-un fel, sărbătorea împlinirii a 20 de ani de domnie (vicennalia).

5. Aşadar, trebuia ca partizanii lui Arie, deşi nu socoteau ca un sacrilegiu să combată pe ceilalţi Sfinţi Părinţi, să se încreadă în acesta (împăratul), pe care erau obişnuiţi să-l admire şi care învăţa că mărturisirea aceea s-a făcut în bună înţelegere. Dar, fiindcă ei luptau cu tărie chiar contra propriilor lor Părinţi, trebuia, măcar, cînd au aflat de sfîrşitul ruşinos şi plin de groază al lui Arie, să fugă cu toată puterea de nelegiuirea născută de acesta.

Deoarece se pare că nu toţi ştiu despre felul morţii lui Arie, eu voi istorisi aceasta, aşa cum s-a întîmplat.

14. Despre sfîrşitul lui Arie, din scrisoarea lui Atanasie

1. Petrecînd timp îndelungat la Alexandria, Arie voia să batjocorească iarăşi adunările bisericeşti, lepădînd de formă nelegiuirea sa şi făgăduind că va primi mărturisirea de credinţă formulată de Sf. Părinţi.

2. Cum n-a putut însă să convingă nici pe dumnezeiescul Alexandru și nici pe Atanasie, urmașul acestuia — și în conducerea bisericească și în evlavie — la stăruința lui Eusebiu al Nicomidiei a mers iarăși la Constantinopol.

Cel întru toate desăvîrșit, Sf. Atanasie, istorisește mai bine în scrisorile sale către Apion cele puse la cale de către Arie, la Constantinopol, precum și cele hotărîte de Dreptul judecător. Eu voi insera această parte în Cartea mea :

3. «Într-adevăr, eu (Atanasie) nu eram la Constantinopol, cînd s-a sfîrșit acela (Arie), dar era prezbiterul Macarie și pe acesta l-am auzit istorisind. Arie fusese chemat de către Constantin împăratul, la stăruința celor din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei. Cînd el a sosit, împăratul l-a întrebat dacă are credința Bisericii sobornicești, iar acesta a jurat că ține credința cea dreaptă și a dat și o declarație scrisă despre credința sa, ascunzînd cele din cauza cărora fusese alungat din Biserică, de către episcopul Alexandru și *citînd cu prefăcătorie texte din Scripturi.*

4. După ce Arie a jurat că nu a gîndit cele pentru care Alexandru îl îndepărtase, împăratul l-a lăsat în pace, spunîndu-i : «Dacă este dreaptă credința ta, bine ai jurat, dar dacă credința ta este nelegiuită și totuși ai jurat, Dumnezeu să judece faptele tale».

Și astfel, după ce a ieșit de la împărat, cei din jurul lui Eusebiu, după obiceiul lor, au voit ca Arie să intre cu forța în biserică. 5. Dar episcopul *Constantinopolului*, *fericitul* Alexandru, s-a împotrivit, zicînd că nu trebuie să fie primit în comuniune născocitorul de erezie.

În sfîrșit, partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei au amenințat că : «după cum, nevrînd voi, am reușit ca acesta să fie chemat de împărat, tot așa, mîine, chiar fără voia ta, (a lui Alexandru) Arie se va întruni cu noi în chiar această biserică».

Era sîmbătă, cînd spunea acestea. 6. Deci auzind episcopul Alexandru *acestea s-a întristat foarte și,* intrînd în biserică, și-a îndreptat mîinile către Dumnezeu și plîngea. Apoi și-a plecat fața spre Altar și, stînd culcat pe podea, se ruga. De față era și Macarie, care se ruga împreună cu el și-i auzea glasul.

Episcopul Alexandru cerea în rugăciunea sa două lucruri, zicînd așa : 7. Dacă Arie vine mîine la adunarea de rugăciune, scapă-mă pe mine, robul Tău și să nu pierzi un drept credincios cu un nelegiuit, iar dacă ocrotești *Biserica Ta (și știu că o ocrotești)* ia aminte la cuvintele celor din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei și să nu dai spre pierzare și ocară moștenirea Ta. Ridică-l pe Arie, ca nu cumva, intrînd în biserică,

să pară că, împreună cu el, a intrat și erezia și apoi nelegiuirea (necredința) să fie socotită ca credință adevărată.

După ce s-a rugat astfel, episcopul s-a retras, fiind foarte îngrijorat. Dar, iată, s-a produs un fapt minunat și neobișnuit [136]. 8. În timp ce partizanii lui Eusebiu amenințau, episcopul Alexandru se ruga, iar Arie avea nădejde în aceștia. Pronunțind cuvinte de ocară Arie a intrat în latrină pentru nevoia pîntecelui și deodată, după cum s-a scris: «plecîndu-se înainte a plesnit la mijloc și, căzînd, imediat și-a dat sufletul, fiind lipsit de amîndouă, adică de comuniunea Bisericii și de viață».

9. Așa a fost sfîrșitul lui Arie. Partizanii lui Eusebiu au îngropat pe cel de aceeași convingere cu ei, rușinîndu-se mult, iar prea fericitul Alexandru, pe cînd Biserica întreagă se bucura, a săvîrșit adunare de rugăciune în evlavie și dreaptă credință și se ruga cu toți frații și slăvea cu toată puterea pe Dumnezeu. Nu se bucura de moartea lui Arie, să nu fie! (căci este rînduit omului să moară odată) [137], ci pentru că această întîmplare s-a arătat mai presus de judecățile omenești.

10. Însuși Domnul, judecîndu-l între amenințările partizanilor lui Eusebiu și rugăciunea lui Alexandru, a condamnat erezia lui Arie și a arătat că acesta nu este vrednic de comuniunea bisericească. Totodată a dovedit tuturor că, deși are aprobarea (mărturia) și protecția împăratului și de la toți oamenii, el a fost însă condamnat de Adevărul însăși.

11. După ce a cules astfel de roade ale semințelor rele și a văzut începutul pedepselor viitoare, Arie arată prin pedeapsă propria sa nelegiuire.

Eu însă mă voi întoarce acum la istorisirea despre evlavia împăratului. 12. Căci el a trimis scrisori către toate popoarele de sub stăpînirea romanilor, poruncindu-le ca să se depărteze de greșeala de la început, îndemnîndu-i să primească învățătura Mîntuitorului nostru și îndemnîndu-i pe toți spre acest adevăr.

Pe episcopii din fiecare oraș i-a îndemnat să zidească biserici, sfătuindu-i la aceasta, nu numai cu scrisul, ci și dăruindu-le din plin și bani și plătindu-le cheltuielile pentru construcție. Dar și scrisorile arată aceeași atitudine, cum urmează:

136. Textul din P.G., LXXXII, col. 925 este: τὶ θαῦμα φρικτὸν καὶ παράδοξον, dar în textul de la L. Parmentier, p. 57, rîndul 19 este τὶ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον; l-am preferat pe acesta din urmă.

137. Evr. 9, 27.

15. Scrisoarea împăratului Constantin despre zidirea de biserici

1. «Constantin, biruitorul, preamarele, Augustul, lui Eusebiu (al Cezareei).

Prigonind pînă acum sfatul nelegiuit și tirania pe slujitorii Mîntuitorului, am crezut și m-am convins în mod sigur că edificiile tuturor bisericilor au fost, fie distruse din cauza neîngrijirii, fie că, de teama nedreptății, care apăsa, au fost făcute mai mici decît se cuvenea, frate prea iubit. Acum însă, după ce s-a dat libertate și după ce balaurul [138] a fost izgonit de la conducerea treburilor publice, prin purtarea de grijă a marelui Dumnezeu și prin sprijinul nostru, socotesc că s-a arătat tuturor puterea divină și că toți cei care au căzut, fie din frică, fie din necredință, sau din cauza unor păcate și au cunoscut pe Cel ce este cu adevărat, vor reveni la starea dreaptă și adevărată a vieții lor.

2. Așadar, tu însuți, care conduci atîtea biserici, sau cunoști atîția episcopi, ce păstoresc prin alte locuri, sau preoți și diaconi, amintește-le ca să se străduiască pentru construiri de biserici, sau să repare pe cele ce există, ori să le facă mai mari, iar acolo unde nevoia cere, să se facă altele noi. Vei cere tu însuți — și prin tine și ceilalți — cele de trebuință de la conducătorii Provinciilor și de la oficiul Prefecturii.

3. Acestora li s-a scris ca să sprijine cu toată rîvna cele spuse (cerute) de cuvioșia ta. Dumnezeu să te păzească, frate prea iubit».

Acestea le-a comunicat împăratul despre construirea de biserici către episcopii fiecărei Provincii. Cele despre codificarea Cărților Sfinte, către Eusebiu Palestinul, e ușor să le cunoști din scrisoarea către acesta, ce urmează :

16. Scrisoarea aceluiași pentru codificarea Sf. Scripturi

1. «Constantin, biruitor, prea mare, August, lui Eusebiu (al Cezareei). În orașul de un nume cu noi (Constantinopol) s-a adăugat cu ajutorul Providenței lui Dumnezeu și a Mîntuitorului o foarte mare mulțime de oameni prea sfintei Biserici, încît, pentru că toate au luat o mare dezvoltare acolo, ne pare foarte necesar ca să se construiască și mai multe biserici în acest oraș. 2. De aceea să primești cu foarte mare osirdie ceea ce a părut bun voinței noastre.

Așadar, s-a văzut clar că trebuie să se aducă la cunoștința ta ca să sfătuiești să se scrie de către meșteri caligrafi și care cunosc bine meșteșugul, 50 de volume pe pergament, care să se poată citi ușor și să poată

138. Aluzie la Liciniu prigonitorul.

fi mutate uşor, cînd sînt folosite : adică să cuprindă dumnezeieştile Scripturi, a căror bună păstrare tu ştii că este necesară adunării Bisericii.

3. S-au trimis prin bunăvoinţa noastră scrisori către conducătorul general al Provinciei ca să aibă grijă să ofere toate cele necesare la pregătirea acestor volume, iar pentru ca să se pregătească cît mai repede volumele scrise, lucrul acesta se va face prin grija ta. Din împuternicirea acestor scrisori ale noastre ţi se îngăduie ca să foloseşti pentru transport două trăsuri (vehicule publice). 4. Numai aşa volumele scrise cît mai frumos ar putea să ajungă cît mai repede pînă la mine, adică dacă unul din diaconii Bisericii tale va îndeplini acest lucru. Acesta, după ce va sosi la noi va cunoaşte dărnicia noastră. Dumnezeu să te păzească, prea iubite frate !

5. Sînt de ajuns acestea ca să dovedească şi mai ales să ne înveţe clar cum că împăratul, cel prea vrednic de toată lauda, a depus stăruinţă pentru cele dumnezeieşti. Voi adăuga, de asemenea, la cele spuse, şi cele ce s-au aranjat de el în legătură cu mormîntul mîntuitor (al Domnului).

Aflînd că, precum Coryvanţii [139], tot aşa unii care cinstesc pe idoli, în felul adoratorilor lui Bacchus [140], au pus stăpînire pe mormîntul Domnului şi, luptînd ca să dea uitării amintirea mîntuirii, au construit pe acesta un altar zeiţei desfrînate [141] şi îşi băteau joc de naşterea feciorelnică — împăratul a poruncit ca să fie dărîmată această clădire blestemată şi să fie strînse acele dărîmături spurcate de jertfe şi apoi să fie alungate din cetate, iar după aceea să se construiască un templu (biserică) foarte mare şi foarte frumos.

6. Despre aceasta ne relatează mai clar scrisoarea pe care împăratul a trimis-o către întîistătătorul acestei Biserici. Acesta era Macarie [142], despre care am amintit mai înainte şi care a luat parte la marele sinod (Niceea, an 325) şi a condamnat blasfemia lui Arie, împreună cu ceilalţi episcopi.

Scrisoarea este următoarea :

---

139. Coryvanţii, preoţii zeiţei Cybela, mama zeilor, sau fiii acesteia, jucători la sărbătorile de la Cnosos, în cinstea zeului Jupiter.

140. Bacchus, Dyonisos, zeul vinului; în cinstea lui erau Baccantele, femei care celebrau misterele lui Bacchus, numite Bacchanale.

141. Afrodita-Venus, zeiţa frumuseţii.

142. Macarie, episcop al Ierusalimului, în timpul zidirii Bisericii Sf. Mormînt, căruia împăratul Constantin cel Mare îi adresează o scrisoare cu dispoziţii pentru această măreaţă construcţie (vezi Teodoret, Istoria bisericească, I, cap. 17).

17. Epistola aceluiaşi[143] către Macarie, episcopul Ierusalimului despre construirea dumnezeieştii Biserici (a Sf. mormint)

1. «Biruitorul Constantin, preaputernic, August, lui Macarie. Atît de mare este bunătatea lui Dumnezeu, încît nici un dar de vorbire nu poate să exprime minunea de faţă! Locul prea Sfintei Patimi, acoperit de mult cu pămînt, a trebuit să stea ascuns atîta vreme, pînă cînd avea să strălucească slujitorilor săi, eliberaţi prin dispariţia duşmanului (comun) (Liciniu) tuturor. Aceasta depăşeşte cu adevărat orice admiraţie!...

2. Dacă toţi cei din lumea întreagă, care se cred că sînt înţelepţi, adunîndu-se într-unul şi acelaşi loc, ar vrea să spună ceva vrednic de această întîmplare, nu ar putea să înţeleagă nici cea mai mică parte: într-atît credinţa în această minune depăşeşte toată firea mărginită a judecăţii omeneşti, cu cît cele dumnezeieşti sînt mai presus de cele omeneşti.

3. De aceea, întotdeauna, primul şi singurul meu gînd este ca, după cum credinţa despre Adevăr se arată în fiecare zi prin noi minuni, aşa şi sufletele noastre ale tuturor să devină mai rîvnitoare faţă de Legea divină, prin înţelepciune şi prin dorinţa de bună înţelegere.

4. Fiindcă socotesc că acest lucru a lămurit tuturor, mai ales eu vreau acum ca tu să fii convins că eu mă îngrijesc mai mult ca oricînd să împodobim cu frumuseţea clădirilor acel loc sfînt pe care, prin porunca lui Dumnezeu, l-am uşurat ca de o greutate ce-l apăsa, de idolul cel purtat, cel aşezat pe el şi a devenit sfînt ca odinioară (la început) prin hotărîrea lui Dumnezeu. Acum se arată şi mai sfînt, căci din el a ieşit la lumină credinţa în Patima cea mîntuitoare.

5. Se cuvine deci ca inteligenţa ta să rînduiască astfel şi să aibă grijă de toate cele trebuitoare pentru ca această biserică să fie, nu numai mai măreaţă decît cele de pretutindeni, ci şi celelalte clădiri să fie făcute aşa fel ca toate cele mai frumoase din orice oraş să fie întrecute de această clădire.

În ce *priveşte ridicarea zidurilor şi eleganţa* lucrării să ştii că grija lor a fost încredinţată de noi lui Dracilian, prietenul nostru, cel care administrează în locul prea străluciţilor prefecţi şi a conducătorului Provinciei. 7. S-a poruncit de către evlavia mea ca să se trimită imediat prin grija acestora meşteri şi lucrători şi toate cele necesare pentru construcţie, după cum va arăta iscusinţa ta.

În ce priveşte coloanele şi deci apoi despre mărmuri, pe care le-ai socotit că sînt mai de preţ şi necesare tu însuţi, să te îngrijeşti ca să ne scrii, după ce s-a făcut o schiţă generală, pentru ca să ştim prin scri-

143. Împăratul Constantin cel Mare.

soarea ta de cîte și de ce fel de lucruri este nevoie, ca apoi acestea să fie aduse din toate părțile, deoarece este drept ca locul cel mai minunat din lume să fie împodobit după cum se cuvine.

8. Vreau să știu de la tine dacă socotești ca bolta bisericii să fie căptușită cu plăci de lemn, sau altfel lucrate, (căci dacă ar trebui să fie căptușită cu plăci de lemn s-ar putea polei cu aur). Rămîne ca Sfințenia ta să faci cunoscut cît mai curînd amintiților judecători de cîți lucrători, meșteri și de cîte cheltuieli este nevoie. Acestea să te grăbești să mi le trimiți îndată, nu numai despre marmură și coloane, ci și despre căptușeala cu plăci de lemn, dacă totuși ai socoti că aceasta e mai frumoasă. Dumnezeu să te păzească, preaiubite frate !

18. **Despre Elena, mama împăratului Constantin cel Mare și despre rîvna ei pentru zidirea dumnezeiescului templu**

1. Nimeni altul nu a fost purtătorul acestei scrisori, ci însăși mama împăratului, aceea care a avut un fiu strălucit și care este slăvită de toți credincioșii. Ea a născut această mare torță de lumină și l-a hrănit cu dreapta credință. Ea a suportat oboseala drumului și nu s-a gîndit la suferințele bătrîneții, căci a făcut această călătorie îndepărtată, cu puțin timp înainte de sfîrșitul vieții, care s-a întîmplat la vîrsta de 80 de ani.

2. După ce a văzut locul acela unde s-au întîmplat Patimile (Domnului) pentru mîntuirea noastră a tuturor, ea a dat poruncă să se dărîme deîndată acel spurcat templu păgînesc și să se ducă de acolo dărîmăturile. După ce a ieșit la iveală mormîntul, care fusese ascuns pînă acum, au apărut trei cruci, acoperite de pămînt, lîngă mormîntul Domnului. 3. Toți erau pe deplin convinși că una dintre aceste cruci a fost cea a Domnului nostru Iisus Hristos, iar celelalte două ale tîlharilor celor țintuiți odată cu Acesta. Nu știau totuși care era crucea care s-a atins de trupul Domnului și pe care s-au prelins picăturile sfîntului Său sînge. 4 Atunci, cel prea înțelept și cu adevărat dumnezeiesc, întîistătătorul (episcopul) orașului Ierusalim, Macarie, a înlăturat îndoiala în felul acesta : S-a atins fiecare dintre aceste cruci, cu rugăciune fierbinte, de o femeie de neam bun, care era bolnavă de multă vreme și s-a cunoscut puterea Crucii mîntuitoare, căci aceasta, îndată ce s-a atins de trupul femeii, a înlăturat acea boală grea și a arătat-o sănătoasă.

5. Astfel, mama împăratului, după ce a aflat ceea ce dorise, a pus la coiful împărătesc o parte dintre cuie, avînd grijă de capul fiului său ca să alunge săgețile dușmanului, iar pe altele le-a legat de frîul calului, îngrijindu-se de siguranța împăratului (în luptă). Cu aceasta s-a împlinit,

în fine și vechea profeție, căci Zaharia Profetul a strigat mai înainte: «Și va fi pe friul calului ceva sfînt Domnului Atotputernic» [144].

6. Apoi a împărțit o parte din crucea mîntuitoare Reședinței imperiale, iar pentru cealaltă parte a făcut o cutie din material de argint și a dat-o episcopului orașului, poruncindu-i ca să păstreze pentru generațiile viitoare cele ce amintesc despre mîntuire.

7. După ce a adunat meșteri de peste tot pentru tot felul de materiale, împăratul a zidit acele mari și strălucite biserici. Am socotit că e de prisos ca să mai descriu frumusețea și măreția acestor biserici, deoarece, ca să spun așa, toți care iubesc pe Dumnezeu se duc acolo și admiră măreția lucrărilor.

8. Această prealăudată și vrednică de admirație împărăteasă a mai făcut și alte lucruri demne de a fi amintite și anume: A adunat pe toate cele ce și-au păstrat fecioria în tot timpul vieții lor și, după ce le-a așezat pe multe paturi [145], ea însăși îndeplinea serviciul de slujnică, aducînd și servind mîncărurile, dînd pahare și turnind vin, apoi aducînd lighean pe tavă și turnîndu-le și apă ca să se spele pe mîini.

9. După ce a făcut acestea și alte multe asemenea, împărăteasa Elena s-a întors la fiul său. A trecut apoi cu curaj în cealaltă viață, după ce a lăsat fiului său foarte multe sfaturi despre viețuirea cu evlavie și l-a încărcat cu binecuvîntări de despărțire. Împărăteasa Elena s-a învrednicit de cinstea ce i se cuvenea și după moarte, fiindcă a slujit cu sîrguință și cu căldură pe Dumnezeul tuturor.

19. Despre mutarea ilegală a lui Eusebiu al Nicomidiei

1. Partizanii lui Arie nu uitau planurile lor cu totul rele. De aceea primeau mărturisirea de credință iscălită cu mîinile, ca apoi, îmbrăcînd blăni de oaie, să îndeplinească fapte de lupi...!

Acela care prin rugăciunile sale doborîse pe Arie, adică episcopul Alexandru, vreau să spun cel de la Bizanț, căci așa se numea atunci Constantinopolul, a trecut în viața mai fericită.

2. Iar Eusebiu, acel apărător al ereziei, neținînd seama de formulele de credință pe care le subscrisese cu puțin înainte, împreună cu ceilalți arhierei, a părăsit deîndată Nicomidia și a pus mîna pe scaunul

144. *Zaharia, 14, 20.*
145. *στιβάς* pat, care, după obiceiul romanilor, se așeza în jurul mesei și pe care oaspeții se așezau lungiți ca să mănînce.

constantinopolitan [146], contrar canonului care oprește ca episcopii, ca și preoții, să se mute dintr-un oraș într-altul [147].

Dar nu-i nimic de mirare că aceștia care astfel s-au pornit cu furie contra dumnezeirii Celui Unuia Născut, să calce fără teamă și alte legi. 8. Eusebiu însă nu a făcut acest lucru acum, pentru prima oară, ci și mai inainte a avut curajul să facă acest lucru, căci, pe cînd era episcop la Beryt, s-a mutat la Nicomidia. De acolo, însă, a fost înlăturat după sinod, de la Niceea, din cauza ereziei lui fățișe. Împreună cu el a fost îndepărtat și Teogoniu al Niceei.

4. Împăratul Constantin a arătat acest lucru prin scrisoarea sa, iar eu voi intercala sfîrșitul acestei scrisori în această Carte a mea.

20. Scrisoarea împăratului Constantin cel Mare către nicomidieni, contra lui Eusebiu și Teogoniu

1. Cine este cel ce a învățat o mulțime așa de nevinovată astfel de lucruri? Desigur, Eusebiu, părtaș la cruzimea tiranică. Că el a devenit aderentul tiranului [148], pretutindeni se poate vedea, din multe întîmplări.

Pe de o parte mărturisește acest lucru masacrarea episcopilor, însă a acelor cu adevărat episcopi, iar pe de altă parte o spune tare și de-a dreptul prigoana îngrozitoare contra creștinilor.

2. Nu voi spune acum nimic despre insultele aduse mie prin care se ațițau cît mai mult adunările zgomotoase ale părților rivale.

Acesta (Eusebiu) trimitea și ochi iscoditori (spioni) contra mea și a sprijinit pe tiran, (Liciniu), nu însă cu soldați înarmați. Să nu creadă cineva că sînt nepregătit pentru dovedirea acestor fapte, căci există o dovadă sigură, care a stabilit că preoții și diaconii, care urmau lui Eusebiu, au fost atrași pe față de mine.

3. Dar las la o parte cele ce s-au amintit acum de către mine, nu din cauza indignării, ci spre rușinea acestora (ereticilor).

Numai de un lucru mă tem și numai aceasta îmi frămîntă mintea, că văd că voi toți sunteți chemați la împărtășirea vinovăției, căci prin acțiunea și prefăcătoria lui Eusebiu v-ați format o conștiință deosebită despre adevăr.

146. Eusebiu al Nicomidiei a uzurpat scaunul episcopal de la Constantinopol alungînd pe Pavel, în anul 339, cf. F. Cayré, o.c. I p. 304.
147. Can. XIV apostolic și can. XV al Sinodului de la Niceea (325).
148. Eusebiu de Nicomidia complota în profitul lui Liciniu tiranul contra împăratului Constantin cel Mare, cf. A.D. Alès o.c. p. 131.

Totuşi este posibilă o vindecare repede şi fără întîrziere dacă, măcar acum, după ce aţi primit un episcop drept-credincios şi curat sufleteşte, vă îndreptaţi ochii către Dumnezeu.

4. Lucrul acesta stă acum în puterea voastră şi trebuia de mult să depindă de aprecierea voastră, dacă mai sus pomenitul Eusebiu n-ar fi venit acolo şi cu ajutorul înverşunat al unora n-ar fi tulburat fără nici o ruşine buna orînduială.

5. Dar, după ce a trebuit să spun cîteva cuvinte către dragostea voastră faţă de acest Eusebiu, bunătatea voastră şi-a amintit că s-a ţinut un sinod în oraşul Niceea la care am fost prezent şi eu însumi, potrivit îndatoririi conştiinţei mele, neurmărind nimic altceva decît ca să se realizeze unirea tuturor şi, mai înainte de orice, să se combată şi să se înlăture răul, care a început prin nebunia lui Arie Alexandrinul şi s-a întărit pentru moment prin activitatea extraordinară şi distrugătoare a lui Eusebiu al Nicomidiei.

6. Însuşi acest Eusebiu, preaiubiţilor şi preacinstiţilor, gîndiţi-vă cu cît zgomot, deşi era apăsat chiar de conştiinţa lui, s-a unit cu atîta neruşinare cu minciuna, dată pe faţă peste tot. El îmi trimite diferiţi oameni, care să-mi implore îndurare şi totodată să ceară de la mine ajutor, ca nu cumva, fiind acuzat de o aşa de mare greşeală, el să fie alungat din demnitatea episcopală pe care o deţine.

7. Martor despre aceasta îmi este însuşi Dumnezeu, care să ne rămînă şi nouă cu îndurare, fiindcă Eusebiu şi pe mine m-a tulburat şi m-a înşelat în mod josnic, ceea ce voi ştiţi. 8. Căci toate s-au făcut atunci după dorinţa lui, care ascundea tot felul de rele în inima lui. Ca să las la o parte celelalte despre grosolănia acestuia, vă rog să ascultaţi mai ales ceea ce, nu de mult, a săvîrşit cu Teogoniu, pe care-l are tovarăş al nebuniei lui.

Eu poruncisem ca să fie trimişi aici (în Capitală) nişte alexandrini, care se îndepărtaseră de credinţa noastră, fiindcă din cauza activităţii lor se încinsese flacăra neînţelegerii. 9. Însă aceşti buni şi curaţi episcopi (sic !)[149] pe care odinioară îi scăpasem prin bunăvoinţa Sinodului, nu numai că i-au primit pe acei alexandrini şi i-au pus în siguranţă, ci le-au împărtăşit şi deprinderile răutăţii lor.

De aceea am hotărît despre aceşti nerecunoscători episcopi ce să facă, căci am poruncit ca ei să fie prinşi, şi să fie exilaţi, cît mai departe.

---

149. Eusebiu al Nicomidiei şi Teogoniu al Niceei numiţi, în ironie οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι (L. Parmentier, o.c. p. 69 rînd 1.).

10. Acum, voi trebuie să vă îndreptaţi privirile către Dumnezeu cu credinţa aceea, în care totdeauna v-aţi arătat că aţi fost şi trebuie să fiţi şi să lucraţi aşa ca să ne bucurăm că avem episcopi curaţi, drept credincioşi şi iubitori de oameni. Iar dacă cineva ar îndrăzni să amintească de suferinţele acelea, sau să-i laude fără socoteală pe acei episcopi nerecunoscători, va fi pedepsit imediat pentru îndrăzneala lui, prin acţiunea slujitorului lui Dumnezeu, adică prin mine. Dumnezeu să vă păzească, preaiubiţi fraţi. 11. Atunci aceştia (Eusebiu şi Teogoniu) au fost depuşi şi exilaţi din cetăţile lor. La Nicomidia i s-a încredinţat conducerea episcopală lui Amfion, iar la Niceea lui Crestus.

Şi iarăşi, folosind intrigi, ca de obicei şi sprijinindu-se pe bunăvoinţa împăratului în prefăcătoria lor, aceştia au reînceput lupta şi au primit puterea cea dinainte (episcopatul).

21. Despre clevetirea vicleană făcută de către Eusebiu al Nicomidiei şi de partizanii lui, contra lui Eustaţiu, episcopul Antiohiei

1. După cum s-a spus deja, Eusebiu al Nicomidiei a condus în mod tiranic scaunul din Constantinopol. Astfel, bucurîndu-se de mai multă autoritate, vizitînd des pe împărat, şi căpătînd încrederea prin întîlnirea mai deasă cu el, a urzit acţiuni viclene contra apărătorilor Adevărului.

2. Mai întîi s-a prefăcut că doreşte să viziteze Ierusalimul şi, astfel, a încîntat pe împărat că vrea să vadă opera măreaţă a clădirilor de acolo. Astfel, a plecat cu foarte mare alai de la Constantinopol. Împăratul i-a oferit şi trăsuri de transport şi orice alt sprijin. Cu Eusebiu a plecat şi Teogoniu al Niceei, care era, cum am spus mai înainte, părtaş al planurilor sale rele.

3. Cînd au ajuns la Antiohia şi şi-au pus masca prieteniei, s-au bucurat de o primire foarte aleasă. Marele Eustaţiu, luptătorul pentru Adevăr, le-a arătat toată bunăvoinţa frăţească.

4. Cînd însă au ajuns la Locurile Sfinte şi au văzut pe cei de aceeaşi credinţă cu ei, adică pe Eusebiu al Cezareei, pe Patrofil din Skitopolis, pe Eţiu al Lidei, pe Teodor al Laodiceei şi pe alţii care primiseră stricăciunea (erezia) lui Arie, şi-au dat pe faţă cele ce unelteau şi s-au întors cu aceştia la Antiohia. 5. Ceremonia sosirii cuiva era o cinste protocolară, dar aici ceea ce urzise pe ascuns, era războiul contra credinţei.

Astfel, după ce au atras o femeie uşoară ca să-şi vîndă pe bani cinstea ei şi au convins-o să spună ceea ce vor vrea ei, au intrat în adunarea de judecată (sînedriu). După ce au poruncit ca toţi ceilalţi să iasă

afară, au introdus pe nenorocita femeie. 6. Iar aceasta, arătînd un copil, încă sugar, spunea că l-a conceput și l-a născut în urma legăturii cu Eustațiu și țipa fără rușine. Dar Eustațiu, dînd pe față calomnia, a întrebat-o dacă are vreun martor despre acest fapt și a poruncit ca acesta să vină în fața adunării de judecată. 7. Femeia a spus că nu are nici un martor despre acuzația sa și atunci «preadrepții judecători» (sic !)[150] au cerut jurămînt, deși legea spune în mod precis că numai cu doi sau trei martori se întăresc cele declarate, iar apostolul Pavel poruncește categoric *că nici o acuzație să nu fie primită fără doi sau trei martori*[151].

8. Acești judecători însă, disprețuind legile divine, au primit acuzația fără martori contra unui bărbat așa de mare.

După ce femeia a întărit cu jurămînt cele ce spusese, cu glas tare a strigat că pruncul este a lui Eustațiu, iar «iubitorii de adevăr» (sic !) au dat hotărîrea ca pentru adulter.

9. Ceilalți arhierei (căci nu erau puțini care apărau dogmele apostolice și nu cunoșteau întru totul cele ce se puseseră la cale) se opuneau pe față și-l opreau pe Eustațiu ca să primească această hotărîre nelegiuită.

Atunci cei care provocaseră această tragică acțiune s-au dus deîndată la împărat și l-au convins că învinovățirea era adevărată, iar hotărîrea de caterisire era dreaptă. Așa au procedat ca să fie alungat din scaun ca un desfrînat și totodată ca un tiran, Eustațiu, luptătorul pentru credința cea dreaptă și pentru înfrînare. Eustațiu a fost trimis prin Tracia, într-un oraș din Ilyric.

22. Despre episcopii eretici, care s-au instalat la Antiohia după plecarea Sfîntului Eustațiu

1. Dușmanii lui Eustațiu au hirotonit în locul lui pe Eulaliu. Cînd, după puțin timp, acesta a murit, ei au încercat să-l transfere la Antiohia pe Eusebiu Palestinul (de Cezareea). Cum însă acesta a refuzat mutarea și chiar împăratul a oprit-o, au ales atunci pe Eufronios. După moartea acestuia (căci a trăit numai un an și cîteva luni după hirotonie) au încredințat conducerea acestei Biserici lui Flacitus.

2. *Toți aceștia susțineau pe ascuns nelegiuirea lui Arie* și de aceea foarte mulți dintre cei care doreau să urmeze dreapta credință — și dintre clerici sau dintre credincioși — au părăsit adunările din biserici și se

150. δικαιότατοι preadrepți, le zicea așa în ironie, căci făceau pe corecții, dar în fond erau dușmani. Sensul acesta îl prinde traducerea latină paralelă, vezi P.G. LXXXII, col. 967 B, căci folosește direct cuvîntul iniquissimi — preanedrepții.

151. *I Tim.* 5, 19.

întruneau separat. Toți îi numeau pe aceștia *eustațieni*, fiindcă începuseră să se adune după plecarea lui Eustațiu.

3. Iar acea femeie de trei ori ticăloasă, căzînd la o boală grea și foarte îndelungată, a dat pe față complotul viclean și a dezvăluit fapta tristă, arătînd cele puse la cale, nu de doi sau de trei, ci de foarte mulți clerici. Ea a spus că a cutezat să facă această mărturie mincinoasă pentru bani. Totodată a spus că jurămîntul nu a fost întru totul mincinos, căci copilul era a unui oarecare Eustațiu Arămarul.

Acestea s-au cutezat a se face la Antichia de către această partidă (ariană), «foarte aleasă» (sic !)

23. Despre credința Inzilor

1. În acest timp a răsărit la Inzi (etiopieni) lumina cunoștinței de Dumnezeu, *căci s-a vestit peste tot bărbăția și credința împăratului* (Constantin cel Mare), iar barbarii dimprejur s-au deprins să aleagă pacea în locul războiului. Astfel, toți aveau legături unii cu alții. 2. Mulți întreprindeau călătorii lungi în ținuturi străine, fie din dorința de a cunoaște, fie pentru comerț.

Atunci un oarecare Tyrios, cunoscător al filozofiei străine, dorind să viziteze îndepărtata Indie (Etiopie), a plecat cu doi tineri, fiii fratelui său. După ce a realizat ceea ce dorise, s-a suit pe o corabie ca să se întoarcă acasă. 3. Dar, pentru a se adăpa cu apă dulce, corabia s-a oprit într-un port. Atunci niște barbari au năvălit asupra acestor călători : pe *unii i-au aruncat în mare, iar pe alții i-au luat sclavi. Tyrios s-a numărat* printre cei morți, iar cei doi tineri au fost duși regelui din aceste părți.

4. Dintre aceștia, unul se numea Edesiu, iar celălalt Frumențiu. Cu vremea, după ce i-a cercetat și i-a văzut că sînt inteligenți, stăpînul acestor ținuturi i-a rînduit ca să îngrijească de casa sa. Dacă cineva nu *crede cele spuse să se amintească de Iosif și de împărăția* Egiptului. Afară de aceasta, să se amintească și de profetul Daniil, și de cei trei tineri, luptători pentru adevărata credință, care, deși erau în captivitate, au primit conducerea babilonienilor.

5. După ce a murit regele, Frumențiu și Edesiu au rămas sub fiul *acestuia și s-au bucurat de și mai multă cinste.*

Fiind crescuți în credința cea adevărată, pe cei dintre negustorii care veneau acolo, îi îndemnau să se adune după obiceiul roman și să celebreze dumnezeieștile slujbe.

6. După ce a trecut destul timp, aceștia au venit la rege și i-au cerut ca plată a bunei lor comportări să le îngăduie ca să se reintoarcă în patria lor.

După ce li s-a îngăduit lucrul acesta Edesiu și Frumențiu au venit în pămîntul roman. 7. Primul a mers la Tir, iar celălalt a pus înaintea revederii părinților dorul pentru cele sfinte. Ca atare a mers la orașul lui Alexandru (Alexandria) și a arătat conducătorului Bisericii că Inzii (Etiopienii) doresc peste măsură ca să primească lumina cunoștinței. 8. Atunci Atanasie ținea frîiele acestei Biserici. După ce a ascultat istorisirile lui Frumențiu el a zis : «Cine altul decît tine ar putea mai bine să risipească întunericul necunoștinței de la acest popor și să-i aducă strălucirea predicării dumnezeiești ?» După ce a spus aceasta și l-a împărtășit de har arhieresc, l-a trimis ca să îngrijească sufletește acest neam al etiopienilor.

9. Părăsind patria sa și neținind seama de imensitatea mării, Frumențiu a mers la acest popor neluminat și l-a cultivat cu multă ardoare, avînd ca sprijinitor harul dat de Dumnezeu. Prin miracole apostolice, el atrăgea prin cuvinte pe cei care încercau să-l combată și atesta astfel, prin minuni, cele ce spunea și atrăgea în fiecare zi cît mai mulți.

24. Despre îndrumarea Ivirilor [152] spre dreapta credință

1. Îndrumătorul Inzilor (Etiopienilor) spre cunoștința de Dumnezeu a fost Frumențiu. În același timp pe Iviri i-a atras la adevăr o femeie captivă. Aceasta se ruga neîncetat și avea în loc de pat și de așternut moale, un sac întins pe pămînt. Totodată ea socotea postul ca o plăcere superioară.

Această viață aspră i-a împărtășit din harismele apostolice.

2. Astfel, fiindcă barbarii nu cunoșteau știința medicală și obișnuiau, cînd se îmbolnăveau, să se ducă unii la alții și să afle felul însănătoșirii de la cei care fuseseră bolnavi și se vindecaseră de suferință, a venit la această femeie vrednică de toată lauda o mamă cu un copil bolnav și a rugat-o să o învețe ce să facă.

3. Aceasta a luat copilul bolnav, l-a culcat pe pat și apoi a rugat cu stăruință pe Creatorul tuturor să Se îndure și să-i alunge boala. Dumnezeu a primit rugăciunea ei stăruitoare și a dat sănătate copilului.

De acum înainte minunata femeie a devenit vestită. 4. Ba chiar soția regelui a aflat cele întîmplate și imediat a trimis să o caute, căci și ea era cuprinsă de o boală grea. Însă femeia cea minunată, cu o judecată măsurată, nu a acceptat deocamdată cererea reginei. Aceasta însă, fiind constrînsă de suferință nu s-a mai gîndit la demnitatea ei regală

152. Ivirii, popor din Caucaz, de unde a venit la noi marele Mitropolit Antim Ivireanul.

şi a venit ea însăşi la femeia captivă. 5. Aceasta, tot aşa a culcat-o pe un pat sărăcăcios şi a folosit rugăciunea ca doctorie spre a-i alina suferinţa. La rîndul ei regina i-a oferit drept răsplată pentru vindecarea sa tot ceea ce a socotit mai de cinste, adică aur, argint, haine şi rochii şi cîte alte daruri sînt potrivite cu mărinimia regală. 6. Dumnezeiasca femeie spunea însă că nu are nevoie de acestea şi că ea socoteşte ca o mare răsplată cunoaşterea dreptei credinţe de către regină. Pentru aceasta, i-a oferit cum a putut ea învăţăturile dumnezeieşti şi a sfătuit-o să înalţe un templu dumnezeiesc lui Hristos, Care, a salvat-o.

7. După ce a ascultat acestea regina s-a întors la palatul regal şi a înmărmurit pe rege povestindu-i despre această vindecare aşa de grabnică. Apoi ea i-a arătat puterea Dumnezeului captivei şi l-a îndemnat pe soţul ei ca, nu numai să-l recunoască ca Dumnezeu, ci să-i construiască un templu (biserică) şi să treacă tot poporul la slujirea Acestuia. Regele lăuda minunea făcută cu soţia lui, dar nu a voit să construiască un templu.

După puţin timp însă, el a ieşit la vînătoare, iar Domnul cel iubitor de oameni l-a vînat, ca odinioară pe Pavel apostolul [153]. 8. Dintr-o dată i s-a făcut întuneric, care l-a împiedicat să meargă mai departe. Ceilalţi vînători se bucurau de lumină ca de obicei, numai regele, fiind lovit pe neaşteptate, era prins în lanţurile orbirii. Aflîndu-se în această suferinţă, el a găsit calea mîntuirii, căci şi-a adus aminte de neîncrederea lui şi, chemînd în ajutor pe Dumnezeul captivei, a scăpat de întuneric. 9. Apoi, cînd a întîlnit-o *pe acea admirabilă captivă* [154], *a rugat-o* să-i arate o schiţă a templului. 10. După aceea l-a însărcinat pe Veseleil cu planul arhitectonic, iar pe femeia captivă a învrednicit-o de cinstea de a descrie templul cel dumnezeiesc, aşa că, pe de o parte aceasta descria, iar pe de altă parte lucrătorii lui Veseleil săpau şi construiau.

După ce s-a terminat clădirea de zidit şi i s-a pus acoperiş şi nu mai avea nevoie decît de preoţi, minunata femeie a găsit un mijloc de *a-i procura, căci a convins pe rege ca să trimită soli la împăratul romanilor* [155] spre a-i cere să le fie trimis un învăţător al dreptei credinţe (creştine).

11. Regele a acceptat propunerea şi a trimis soli. Împăratul, care *era atunci Constantin cel înfocat iubitor al dreptei credinţe, aflînd obiectul* cererii, i-a primit pe soli cu multă bunăvoinţă şi a trimis apoi un bărbat împodobit cu dreaptă credinţă, cu pricepere şi cu trăire creş-

153. Convertirea Sf. Ap. Pavel pe drumul Damascului, *Fapte Cap. 9.*
154. *Ieş. 31, 2—4.*
155. Acesta era Constantin cel Mare.

tină, şi totodată învrednicit de darul arhieriei, ca propovăduitor al cunoaşterii lui Dumnezeu la acest popor, dîndu-i şi daruri cît mai multe. 12. De astfel de atenţie i-a învrednicit pe cei ce au cerut (pe soli).

Împăratul Constantin s-a îngrijit cu bună voia sa şi de cei hrăniţi cu dreapta credinţă din Persia. 13. Căci aflînd că aceştia sînt persecutaţi de păgîni şi că regele lor, înrobit de rătăcire, născoceşte diferite viclenii contra lor, i-a scris, îndemnîndu-l să aibă credinţa cea adevărată şi cerîndu-i ca cei drept credincioşi (creştinii) să se bucure de cinste. Dar iată că însăşi scrisoarea arată mai bine rîvna celui ce a scris-o.

25. Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare) către Sapor, regele Perşilor

1. «Păstrînd credinţa cea dumnezeiască eu mă împărtăşesc de lumina Adevărului, iar fiind călăuzit de lumina Adevărului, ajung la cunoaşterea credinţei dumnezeieşti. Tocmai de aceea, aşa cum ne arată realităţile vieţii, eu recunosc că preasfînta religie creştină este învăţător pentru cunoaşterea lui Dumnezeu, Cel preasfînt şi mărturisesc că am această cinstire a divinităţii. Cu sprijinul puterii acestui Dumnezeu, începînd de la marginile Oceanului, am însufleţit întreaga lume cu nădejdea tare a mîntuirii, aşa încît toate popoarele care fuseseră lovite de tirani şi care se istoveau pradă suferinţelor zilnice şi-şi pierdeau puterile, participînd de acum la îndreptarea conducerii Imperiului, s-au reînviorat ca după o îngrijire medicală. Pe acest Dumnezeu îl cinstesc eu. 2. Semnul Lui îl poartă pe umeri armata mea cea consacrată lui Dumnezeu şi, după cum cere dreapta judecată, îşi urmează drumul. Pentru victoriile strălucite ale soldaţilor eu primesc în schimb mereu mulţumiri.

Mărturisesc că cinstesc pe acest Dumnezeu cu necurmată aducere aminte. La Acesta mă străduiesc, cu inima curată şi neprihănită, să ajungă, în cele de Sus. 3. Pe Acesta îl cer ca ajutor, plecîndu-mi genunchii, fugind de tot sîngele blestemat, ocolind orice miros neplăcut şi respingător(idolesc) şi orice strălucire pămîntească.

Cu acestea toate, rătăcirea cea nelegiuită şi ruşinoasă mînjindu-se, a prăbuşit multe dintre popoare (creştinii) şi pe toate neamurile şi le-a împins în părţile cele mai de jos (iad).

4. Cele ce Dumnezeul tuturor, cu grija Sa de oameni, prin propria Sa bunătate, le-a adus la lumină pentru nevoile vieţii, pe acestea El nu îngăduia nicidecum ca să fie însuşite după pofta fiecăruia. El cere de la oameni numai cuget curat şi suflet neîntinat, prin care apreciază faptele lor de virtute şi de credinţă. Lui îi plac faptele dreptăţii şi ale

bunătății. 5. El iubește pe cei buni și urăște pe cei certăreți; iubește credința și pedepsește necredința; dărîmă orice putere plină de îngîmfare; pedepsește înfumurarea celor mîndri și surpă din temelie pe cei atrași spre mîndrie, iar celor smeriți și răbdători le dăruiește cele ce merită.

6. Făcînd, astfel, cît mai dreaptă puterea imperială o întărește cu ajutoarele Lui și păzește înțelepciunea imperială cu liniștea păcii.

Nu mi se pare că greșesc, frate al meu, cînd mărturisesc că acest Dumnezeu este Începător și Părinte al tuturor, pe Care au încercat să-L tăgăduiască mulți dintre cei ce au împărățit aici, înșelați de rătăciri nebunești. Pe aceștia toți însă i-a nimicit un sfîrșit așa de meritat, încît, după aceea, toți oamenii dădeau în loc de alt exemplu celor care se străduiau să facă asemenea fapte, nenorocirile îngrozitoare ale acestora.

7. Dintre aceștia socotesc că a fost unul pe care mînia divină, ca un fulger, l-a ridicat dintre cei de aici și l-a aruncat în părțile voastre. Acesta a înălțat la voi un vestit monument al nerușinării lui, care este la voi.

E bine că s-a ajuns la aceea că și în vremea noastră să se arate lămurit pedeapsa unor astfel de oameni.

8. Eu însumi am văzut sfîrșitul acelora care au tulburat, nu de mult, poporul creștin, care s-a dăruit lui Dumnezeu, prin edicte criminale [156]. Pentru aceasta se cuvine multă mulțumire Lui Dumnezeu, fiindcă prin suprema Lui Providență tot neamul omenesc, care respectă legea divină, se bucură și tresaltă de pacea care i s-a redat.

9. De acum și noi înșine ne-am convins că toate sînt acum într-o situație foarte bună și foarte sigură, cînd, prin religia curată și adevărată a acestora (a poporului drept-credincios) de la înțelegerea în ce privește divinitatea (τὸ θεῖον) [157], s-a ajuns ca toate să se îndrumeze spre El.

10. Cît socotești că mă bucur auzind despre numărul mare al oamenilor, înțeleg al creștinilor, (căci despre aceștia mă preocup), cînd și cei mai mulți dintre cei puternici ai Persiei intră în acest număr, după cum eu doresc? Deci, cum tu ai cele mai frumoase lucruri și aceia să aibă tot așa cele mai frumoase lucruri. Ce ai tu să aibă și aceia. În felul acesta tu vei putea avea pe Stăpînul Atotîndurătorul, Sprijinitor și Binevoitor.

11. Deci, fiindcă ești așa de mare, pe aceștia (creștinii) ți-i încredințez, căci ești distins prin evlavie. Să-i iubești potrivit cu iubirea de oa-

156. Aluzie la măsurile lui Liciniu contra creștinilor.

157. *τὸ θεῖον divinitatea, așa cum se zice și în edictul din Milan, (313).*

meni a Stăpînului a toate. Astfel iți vei produce și ție și nouă prin credință o nemărginită mulțumire».

12. Prea bunul împărat purta în toate atîta grijă de cei împodobiți cu credința creștină, ocupîndu-se, nu numai de supușii săi, ci veghind, pe cît se putea, și asupra celor care trăiau sub alte stăpîniri. De aceea el însuși s-a bucurat de ocrotirea divină, căci, ținînd în stăpînire întreaga Europă [158] și Libia și pe lîngă acestea și cea mai mare parte a provinciei Asia [159], i-a avut ascultători pe cei conduși, care se supuneau cu plăcere stăpînirii lui. 13. Ba chiar și dintre barbari, unii slujeau de bună voie, iar alții erau supuși prin război. Peste tot s-au înălțat monumente pe care victoriosul împărat le inaugura.

Și alții au lăudat mai pe larg aceste fapte. Noi însă să urmărim istoria pe care ne-am propus-o.

Deci, prealăudatul împărat (Constantin cel Mare) purta în suflet grijile apostolice. 14. Însă unii dintre cei învredniciți cu darul preoției, nu numai că nu voiau să zidească, ci chiar încercau să surpe însăși temelia Bisericii, căci pe cei care conduceau cu dogmele apostolice, născocind diferite calomnii, ei îi exilau, după ce îi depuneau din treaptă.

15. Nu s-au săturat de răutate, cînd au pus la cale acea dramă faimoasă contra marelui Eustațiu, ci au încercat să surpe și celălalt turn foarte puternic al dreptei credințe, (pe Atanasie) și să întrebuințeze diferite născociri mincinoase. Pe cît voi putea eu voi istorisi pe scurt această tragedie a lui Atanasie.

26. Despre planurile ascunse puse la cale contra divinului Atanasie

1. După ce minunatul episcop Alexandru, care combătuse blasfemia lui Arie, s-a săvîrșit din viață, la cinci luni după sinodul de la Niceea, a urmat la conducerea Bisericii alexandrinilor Atanasie, bărbat îndrumat încă din copilărie în Sfintele Scripturi și care a devenit vrednic de admirat în fiecare însărcinare din funcțiile bisericești în care a fost.

2. Atanasie a dus lupte în marele Sinod pentru dogmele apostolice și era lăudat ca apărător al Adevărului, iar pentru adversari era ca un luptător de temut și înverșunat.

3. În timpul episcopului Alexandru, cel vestit, Atanasie, tînăr fiind, conducea tagma diaconilor. Fiindcă au cunoscut această ardoare a lui pentru Adevăr, cei care s-au hotărît să lupte contra lui Dumnezeu,

158. Adică partea de Apus a Imperiului roman.
159. Provincia Asia, cu reședința la Efes, adică Nord-Vestul Anatoliei de azi.

Unul-Născut (arienii), cînd au aflat că i s-a încredințat conducerea Bisericii alexandrinilor au bănuit că autoritatea (conducerea) acestuia va însemna distrugerea lor. Pentru aceasta au pus la cale orice răutate.

4. Deoarece acel Meletie, pe care sinodul de la Niceea l-a înlăturat, nu înceta să tulbure și să ațițe Tebaida și Egiptul vecin cu ea, arienii au plătit pe unul dintre partizanii acestuia ca să fie fără vreo bănuială *forma falsei acuzații și l-au convins să meargă la împărat și să-i* spună clevetiri, că adică Atanasie împovărează Egiptul cu biruri, iar aurul strîns îi furnizează unui bărbat, care pregătea tirania. În felul acesta, înșelînd auzul împăratului, au adus pe Atanasie la Constantinopol. 5. Cînd a sosit acolo acesta a respins minciuna acuzatorilor și a primit din nou Biserica încredințată lui de Dumnezeu.

Despre acestea ne informează și împăratul din cele ce a scris către Biserica alexandrinilor, a căror ultimă parte o voi insera în această Carte a mea:

27. O parte din scrisoarea lui Constantin către Alexandrini

1. «Credeți-mă, fraților, oamenii cei răi (arienii) n-au putut să facă nimic contra episcopului vostru, nimic altceva n-au reușit decît ca, răpindu-ne timpul nostru, să nu aibă nici un loc de pocăință în această viață. De aceea, ajutați-vă între voi, vă rog, prețuiți dragostea voastră și urmăriți cu toată puterea pe cei ce doresc să nimicească darul înțelegerii (unirii) voastre. Îndreptîndu-vă privirile către Dumnezeu, iubiți-vă unii pe alții!

Eu am primit cu plăcere pe episcopul vostru Atanasie și, așa cum am spus, sînt convins că el este om a lui Dumnezeu».

28. Alt complot urzit contra lui Atanasie

1. Nicidecum nu s-au oprit necredincioșii, ci au provocat altă tragedie, asemenea căreia nici unul din tragedienii, sau comedienii din vechime, nu au compus vreodată vreuna. Astfel, au plătit iarăși acuzatori din aceeași partidă a lor și i-au dus la împărat ca să strige cu voce tare că atletul virtuții (Atanasie) a cutezat să facă multe fapte rușinoase, care nu se pot spune prin cuvinte. 2. În fruntea acuzatorilor era *Eusebiu al Nicomidiei* și *Teogoniu al Niceei* și Teodor din Perint (acum îl numeau Eracleea, în loc de Perint), care spuneau că aceste fapte nu trebuie să fie îngăduite și nici să ajungă la urechea cuiva. Astfel, aceștia au convins pe împărat ca să convoace un sinod la Ce-

zareea Palestinei, unde cei mai mulți erau dușmanii lui Atanasie și acolo să poruncească ca acesta să fie judecat.

Încrezîndu-se ca în niște clerici și neștiind, în general, cele ce se puseseră la cale pe ascuns, împăratul a poruncit să se îndeplinească acest lucru.

3. Cunoscînd însă dușmănia judecătorilor, divinul Atanasie nu a venit la adunarea sinodului. Din această cauză, găsind și mai mult motiv de clevetire și angajîndu-se în război contra Adevărului, dușmanii lui, în afară de celelalte abateri (nelegiuiri), l-au învinuit de tiranie și de nesupunere față de împărat. 4. Însă ei nu au fost întru totul înșelați în nădejdea lor, căci prea *bunul împărat*, iritat de cele spuse de ei, i-a scris lui Atanasie, arătîndu-și mînia și poruncindu-i să vină la Tir, căci acolo hotărîse să se adune sinodul, bănuind, cum cred, că Atanasie se ferea *de Cezareea*, din cauza *episcopului* ei (Eusebiu).

Împăratul a scris și sinodului din Tir cele ce se cuvenea să transmită un bărbat împodobit cu credință. Iată cele scrise :

29. Epistola împăratului Constantin către sinodul din Tir [160]

1. «Constantin August, către sinodul cel din Tir.

Era desigur firesc și potrivit cu buna stare a vremurilor noastre ca Biserica sobornicească să stea netulburată și ca cei ce slujesc lui Hristos *să fie acum feriți* de orice ocară. Cum însă unii nu sînt conduși de *dorința unei discuții sănătoase (nu aș putea spune că ei trăiesc cu nevrednicie* între ei) încearcă să tulbure toate — ceea ce mi se pare că au trecut dincolo de orice măsură a răutății. De aceea vă îndemn ca voi, ducîndu-vă, cum se cuvine, fără nici o întîrziere, să vă adunați în același loc și să alcătuiți sinodul. Să dați ajutor celor care au nevoie, să îngrijiți pe frații care sînt în primejdii, să readuceți la unire pe membrii rătăciți ai sinodului, să fie îndreptate cele ce sînt greșite, pe cît îngăduie timpul, ca să redați atîtor eparhii (provincii) împăcarea de care au nevoie și pe care, oh, absurditate, trufia a puțini oameni, a nimicit-o !...

2. Eu socotesc că împăcarea este ceva plăcut lui Dumnezeu. Iar pentru noi și pentru voi este ceva mai presus de orice dorință și demn de o glorie nu de mică importanță, dacă vom readuce pacea.

160. Sinodul de la Tir s-a ținut la anul 335, cînd s-a sărbătorit și Tricennalia, adică 30 de ani de domnie a lui Constantin cel Mare și 10 ani de la Sinodul de la Niceea (325).

3. Așadar, să nu mai întîrziați, ci, de acum înainte, sporindu-vă rîvna, să vă osteniți ca să dați hotărîrea care se cuvine în chestiunile ce se vor propune spre discuții, adică, întrunindu-vă cu toată sinceritatea și cu credința pe care peste tot Acel Mîntuitor Căruia ne închinăm o cere cît mai mult de la noi, însă să păstrați liniștea. Nu va lipsi nimic din ceea ce este în legătură cu grija mea. Am îndeplinit toate cîte ați arătat în scris. 4. Am scris episcopilor cărora ați dori ca, prezentîndu-se, să împărtășească grijile voastre. Am trimis și pe Dionisie, cel ce a fost consul, care va aminti pe cei ce trebuie să vină cu voi la sinod și cele ce trebuie să se facă și mai ales el va asista ca supraveghetor al ordinei. 5. Iar dacă cineva, ceea ce eu nu cred, încercînd și acum să nesocotească porunca noastră, nu ar voi să ia parte, va fi trimis de noi de acolo, ca unul care s-a scos pe sine din rînduiala stabilită de împărat, ca să știe că nu se cuvine să se opună dispozițiilor împăratului, date pentru Adevăr.

6. Vă rămîne apoi de datoria sfințiilor voastre ca printr-o judecată unanimă, nici cu ură nici cu părtinire, ci potrivit cu canonul apostolic bisericesc, să găsiți vindecare potrivită pentru cei ce au comis greșeli, dar s-au îndreptat în ce privesc greșelile, ca să eliberați Biserica de toată blasfemia și să ușurați grijile mele, dînd harul păcii celor ce acum sînt în ceartă și, totodată, să vă procurați vouă înșivă cea mai mare cinste. Dumnezeu să vă păzească, fraților preaiubiți».

7. Astfel, după ce s-au întrunit episcopii la Tir, au venit și unii care erau învinuiți de călcarea dogmelor. Între aceștia unul era Ascleopios al Gazei. A sosit și minunatul Atanasie.

Eu vreau mai întîi să expun tragedia învinuirii acestuia și apoi să scriu cele despre faimoasa lui judecare.

30. Despre sinodul ținut la Tir

1. Un oarecare Arsenie era episcop al celor în comuniune cu Meletie din Egipt. Cei din ceata acestuia l-au ascuns și au hotărît să stea așa ascunși multă vreme. Apoi au tăiat mîna dreaptă a corpului unui mort, au mînjit-o și au pus-o într-o cutie de lemn, iar după aceea o purtau peste tot, spunînd că Arsenie a fost tăiat și strigînd tare că Atanasie este ucigașul.

Însă Ochiul Care vede toate n-a îngăduit ca Arsenie să mai stea ascuns multă vreme. 2. Căci, mai întîi în Egipt și apoi în Tebaida, s-a aflat că el trăiește. Apoi l-au adus la Tir, unde mîna cea mult căinată era înfățișată judecătorilor. Prietenii lui Atanasie l-au prins pe Arsenie, l-au adus și l-au silit să stea ascuns mult timp într-o groapă. Cînd însă marele Atanasie a venit la ședința sinodului, dis-de-dimineață,

3. mai întîi a fost introdusă o femeie ușoară, care trăise în destrăbălare. Aceasta striga fără rușine, spunînd că ea făcuse făgăduință de feciorie, dar că Atanasie, primind-o ca oaspete, a necinstit-o, fără voia ei.

După ce această femeie depravată a declarat acestea, a intrat și acuzatul (Atanasie), însoțit de un preot demn de toată lauda, care se numea Timotei. 4. Cînd judecătorii au cerut lui Atanasie ca să răspundă la acuzația ce i se aducea, el a tăcut ca și cînd n-ar fi el Atanasie, iar Timotei a zis către femeie : «Oare eu, o femeie, am avut vreodată vreo legătură cu tine și am intrat în casa ta ?». Dar această femeie a strigat cu mare nerușinare, repezindu-se la Timotei și ridicînd mîna îl arăta cu degetul spunînd : «Tu mi-ai răpit fecioria, tu m-ai dezbrăcat de puritatea virginală» — și alte atîtea vorbe, cîte obișnuiesc să spună cei care nu au rușine pentru că nu-și stăpînesc destrăbălarea.

5. Astfel, după ce au fost dați de rușine cei care puseseră la cale această dramă, și s-au înroșit judecătorii, care erau complici, femeia depravată a fost scoasă afară. Atunci marele Atanasie a zis că nu trebuie ca această femeie să fie izgonită, ci să fie cercetată ca să spună pe cei care au născocit acestea. 6. Însă judecătorii strigau că mai sînt și alte acuzații mai grave, care nu pot fi nicidecum acoperite prin nici un meșteșug sau dibăcie, căci în cele ce sînt reclamate va judeca vederea și nu auzul (adică faptele și nu vorbele).

După ce au spus acestea au arătat acea frumoasă cutie și au desfășurat mîna cea mînjită. 7. Toți cei care erau de față au strigat cu glas tare, unii crezînd că e adevărată crimă, iar alții văzînd înșelătoria, dar socotind că este încă ascuns Arsenie.

După ce s-a făcut cu mare greutate liniște, cel acuzat (Atanasie) a întrebat pe judecători dacă este vreunul din ei care cunoaște pe Arsenie. Fiindcă mulți au spus că îl cunosc pe acest bărbat, el a cerut ca acesta să fie adus. Apoi iarăși a întrebat dacă acesta este acel Arsenie pe care el l-ar fi omorît și pe lîngă aceasta l-ar fi chinuit, iar după masacrare l-ar fi necinstit și i-ar fi tăiat mîna dreaptă ? Apoi, pentru că toți au mărturisit că acesta era Arsenie, dezbrăcîndu-l de pallium, Atanasie a arătat ambele mîini ale lui, atît dreapta cît și stînga și a zis : 9. «Nimeni să nu mai caute o altă mînă, căci fiecare om a primit de la Creatorul tuturor numai două mîini» !...

După ce astfel au fost date pe față aceste fapte urîte, ar fi trebuit ca acuzatorii și complicii judecătorilor să se rușineze și să se roage ca pămîntul să se despice în fața lor, dar ei au umplut adunarea de zgomot și de vuiet, numindu-l pe Atanasie vrăjitor și zicînd că înșeală cu vrăjitorii vederea oamenilor.

10. Cei care cu puțin înainte îl acuzaseră încercau acum să-l sfîșie și să-l spînzure, însă cei rînduiți de împărat cu păstrarea ordinei au împiedicat uciderea lui Atanasie. 11. Ei l-au smuls pe acest învingător și, pregătind ca să-l urce pe o corabie, au obținut astfel salvarea lui.

Atanasie s-a dus la împărat și i-a arătat toată tragedia inscenată contra lui. Dar și acuzatorii au trimis niște episcopi dintre partizanii lor din Mareotis, adică pe Teogoniu al Niceeie, pe Teodosie Perintul, pe Maris al Calcedoniei, pe Narcis din Cilicia și pe cei ce erau de părerea lor. 12. Iar Mareotis este o provincii a Alexandriei, care-și trage numele de la lacul Mariei. Aici au pus la cale minciuna și au născocit unele documente, prezentînd ca adevărate acuzații care au fost dovedite drept calomnii josnice și le-au trimis împăratului. Apoi membrii sinodului au plecat de la Tir la Ierusalim.

31. Despre cele întîmplate la sărbătoarea Sfințirii (ἐγκαίνια) la Ierusalim și despre exilul Sf. Atanasie

1. Împăratul a recomandat ca întreg sinodul de la Tir să se mute la Aelia (Ierusalim). 2. A poruncit apoi ca să ia parte și toți ceilalți episcopi de pretutindeni și să sfințească Biserica zidită de el. Totodată a trimis și pe unii dintre magistrații cei mai de încredere, cunoscuți prin evlavie și credința lor, cu porunca de a împărți tuturor de toate cu îmbelșugare, nu numai arhiereilor, preoților [161] și tuturor celor care-i însoțeau, ci și tuturor celor care aveau nevoie, ori de unde ar veni.

3. Dumnezeiescul Altar a fost împodobit cu perdele imperiale și cu podoabe de mare preț, încrustate cu aur.

Astfel, după ce s-a desfășurat preastrălucita sărbătoare, episcopii au plecat, fiecare în patria lui, iar împăratului, aducîndu-i-se la cunoștință strălucirea și măreția acestei serbări și plin de bucurie, a slăvit pe Împărțitorul tuturor bunătăților pentru că i-a îndeplinit și lui această dorință. 4. După ce a sosit Atanasie și s-a plîns de judecarea lui nedreaptă, împăratul a poruncit ca să vină cei socotiți vinovați dintre episcopi. 5. Aceștia, venind și nemaiavînd încredere în realitatea acuzațiilor lor, au renunțat la calomniile dinainte ca acum să spună împăratului că Atanasie a amenințat că va împiedica aprovizionarea cu grîu din Egipt [162].

Crezînd aceste cuvinte împăratul l-a exilat într-un oraș din Galia, numit Trier (Trever). Era acum al 30—lea an al domniei lui (an 335).

161. La L. Parmentier o.c. p. 88, rîndul 6. se adaugă ἱερεῦσιν clericilor, ceea ce e mai complet.

162. Corăbiile patriarhilor alexandrini transportau în Capitala Imperiului, Constantinopol, cerealele din Egipt. După J. Maspéro, Histoire des Patriarches d'Alexandrie, Paris, 1923, p. 61.

32. Despre Testamentul fericitului împărat Constantin

1. După un an şi cîteva luni, pe cînd era la Nicomidia Bitiniei, împăratul s-a îmbolnăvit. Ştiind cît de nesigură este viaţa omului, a primit darul botezului dumnezeiesc, pe care îl amînase pînă atunci, pentru că dorise să-l primească în rîul Iordan.

Împăratul Constantin cel Mare a lăsat trei fii ca moştenitori ai împărăţiei sale : Constantin (II), Constanţiu şi Constant, cel mai tînăr. 2. A poruncit apoi ca marele Atanasie să se reîntoarcă la Alexandria.

33. Apărarea împăratului

1. Să nu ne mirăm dacă, fiind minţit (înşelat), împăratul Constantin cel Mare a exilat atîţia bărbaţi venerabili, pentru că s-a încrezut în nişte episcopi, care căutau să-l înşele, *ascunzîndu-şi viclenia şi luînd o altă înfăţişare.* Cei cunoscători ai Sfintelor Scripturi, ştiu că şi dumnezeiescul *prooroc David a fost înşelat : 2. l-a înşelat, nu un arhiereu, ci o slugă crescută în casa lui şi pedepsită adesea, vreau să spun,* Siba [163] cel care a spus regelui minciuni contra lui Mefiboşet şi i-a răpit ogorul acestuia [164].

3. Acestea le spun, nu ca să acuz pe profet, ci să fac apărarea împăratului Constantin şi să arăt slăbiciunea firii omeneşti, sfătuind totodată că nu trebuie să te încrezi numai în cei ce acuză, chiar dacă ar fi foarte vrednici de credinţă, ci să păstrezi şi pentru acuzat o ureche.

34. Despre sfîrşitul acestui împărat

1. Aşadar, împăratul Constantin cel Mare a plecat spre împărăţia mai fericită. Prefecţii şi comandanţii oastei şi toţi ceilalţi l-au aşezat într-un sicriu de aur şi l-au dus la Constantinopol. O parte din oştire mergea în fruntea convoiului, iar altă parte în urmă, plîngînd cu jale despărţirea de el. 2. Căci toţi simţiseră blîndeţea lui părintească.

Socotesc că e de prisos să mai scriu de cîtă cinste s-a bucurat trupul său neînsufleţit şi cît timp a rămas în palatul imperial, fiindcă marii dregători aşteptau sosirea fiului său, (Constantin) deoarece alţii au scris despre aceasta.

Pe *acestea este uşor să le găseşti* şi *să afli cum* Împărţitorul a toate răsplăteşte pe cei care-L slujesc cu credinţă.

3. Iar dacă cineva nu se încrede în acestea scrise, văzînd cele ce acum se fac în jurul sicriului şi al statuiei sale, să creadă în cele ce s-au scris de mine şi în Domnul care a zis : *«Voi slăvi pe cei ce mă slăvesc, iar cei ce mă defaimă vor fi defăimaţi»* [165].

---

163. *II Regi 16, 1—4.*
164. *II Regi, 9, 2—13.*
165. *I Regi, 2, 30.*

FERICITUL TEODORET EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICEASCĂ

CARTEA a II-a

1. Despre reintoarcerea lui Atanasie

1. După ce a stat la Trier (în Galia) doi ani și patru luni, dumnezeiescul Atanasie s-a reintors la Alexandria. Atunci, împăratul Constantin al II-lea, cel mai vîrstnic dintre fiii lui Constantin cel Mare, (căci el domnea spre Soare-Apune, în Galia) a scris următoarea scrisoare Bisericilor Alexandrinilor :

2. Scrisoarea lui Constantin (II), fiul lui Constantin cel Mare către Alexandrini

1. «Constantin împăratul, către poporul Bisericii catolice a alexandrinilor. Nicidecum nu cred că puterea minții voastre n-a înțeles de ce Atanasie, tîlcuitorul Legii celei adevărate, a fost exilat la un moment dat în Galia : că adică, nu cumva să îndure suferințe din cauza înverșunării celor răi, fiindcă sălbăticia dușmanilor săi sîngeroși și cruzi persista ca un pericol asupra sfîntului său cap.

2. Deci, pentru a evita acestea și ca să fie scăpat de gîtlejurile celor ce îl amenințau, Atanasie a fost sfătuit ca să trăiască sub oblăduirea mea, astfel ca, în acest oraș, în care avea să-și petreacă vremea (Trier) să i se dea tot de ceea ce are nevoie, deși virtutea lui cea vestită nădăjduia mai mult în ajutorul dumnezeiesc și nu ținea seamă de greutățile unei vieți aspre.

3. Drept aceea, stăpînul meu Constantin, Augustul, cel de fericită pomenire, tatăl meu, voia foarte mult, ținînd seamă de evlavia voastră cea iubitoare de Dumnezeu, să readucă în scaunul său pe acest episcop, dar a fost răpit de soarta omenească și a murit, înainte de a-și îndeplini *dorința*.

De aceea am socotit că urmează ca eu, fiindcă i-am primit moștenirea, să îndeplinesc voința acestui împărat de dumnezeiască pomenire. 4. Cînd Atanasie are să ajungă să-l revedeți, o să aflați de cîtă cinste s-a bucurat din partea mea. Nu e lucru de mirare dacă eu am

făcut ceva pentru el, căci înfățișarea unui așa de mare bărbat și chipul dorinței voastre arzătoare au pornit și au îndemnat *sufletul meu spre* aceasta.

Pronia dumnezeiască să vă păzească, iubiți frați».

5. *Cu această scrisoare a sosit Atanasie* la Alexandria. Toți l-au primit cu multă dragoste — și cei din oraș și cei de la țară și cei puțini (clasa de sus) și cei mulți (poporul). Prin întoarcerea sa, el întrista numai pe partizanii nebuniei lui Arie. Pentru aceasta Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu al Niceei și toți care țineau de partida lor au pus iarăși în mișcare planurile lor ascunse și au împănat urechile tînărului împărat, Constanțiu, cu calomnii.

Voi aminti mai departe cum s-a *îndepărtat acesta foarte repede de dogmele apostolice*.

3. Cum s-a îndepărtat de dreapta credință împăratul Constanțiu

1. Constanția, care fusese soția lui Liciniu, și care era sora lui Constantin cel Mare, avea ca apropiat sufletește un preot, ce primise învățătura nelegiuită a lui Arie. Deși nu arăta pe față boala (erezia) ariană, totuși, pe cînd discuta adesea cu ea, îi spunea că Arie a fost victima calomniilor.

2. Prealăudatul Constantin cel Mare a învrednicit-o pe Constanția de toată grija sa, după moartea soțului ei nelegiuit și n-a lăsat-o să simtă necazurile văduviei. *La sfîrșitul vieții ei, fiind de față, el i-a oferit o satisfacție deosebită*. 3. Atunci Constanția i-a cerut ca să fie chemat acest preot și a rugat cu stăruință ca el să se bucure de bunăvoința împăratului, iar acesta i-a făgăduit că-i va îndeplini dorința. Îndeplinindu-și făgăduiala i-a oferit acestui preot cît mai multă libertate de a vorbi. 4. Acesta însă, în timp ce se bucura de multă bunăvoință, nu a avut curajul să-și dea pe față erezia, fiindcă vedea convingerea *statornică a împăratului despre cele dumnezeiești*.

5. Cînd Constantin cel Mare a plecat în Împărăția cea nepieritoare, a lăsat copiilor săi prin testament această împărăție pieritoare. Nici unul dintre ei nu era de față și atunci a încredințat testamentul numai acestui preot, poruncindu-i ca să-l dea fiului său, Constanțiu. Acesta era mai aproape[1] decît ceilalți și deci era așteptat să ajungă înaintea lor.

---

1. Constanțiu era la început Cezar peste partea orientală a imperiului roman.

6. De acum preotul acesta arian a devenit cunoscut lui Constanțiu, căruia i-a dat testamentul, cum i se poruncise, i-a rămas apropiat și era chemat adesea la el.

Acest preot arian, văzînd convingerea nestatornică a lui Constanțiu, care era asemenea unor trestii bătute de vînturi, ce se pleacă și într-o parte și într-alta, a cutezat să înceapă războiul contra dogmelor evanghelice. 7. De acum, plîngîndu-se de furtuna din Biserici, el susținea că vinovat de aceasta sînt cei care au adăugat la învățătura de credință cuvîntul nescripturistic «deoființă» (ὁμοούσιος) și că aceasta *a produs vrajbă între clerici și între credincioși.* De aci, acuzînd pe Atanasie și pe cei care erau de părerea lui, născocea diferite clevetiri contra lor.

8. De acest preot s-au folosit Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu și Teodor Perintul. (Acesta era îndeosebi distins și a scris un comentariu al dumnezeieștilor Evanghelii. Cei mai mulți însă îl numesc Iracleotis). Aceștia, fiindcă erau aproape, vedeau adesea pe împărat și căutau să-l convingă că adevărata cauză a atitor rele a fost reîntoarcerea lui Atanasie, și că, nu numai Egiptul, ci și Palestina și Fenicia și toate neamurile vecine au fost atrase în această frămîntare.

4. Despre al doilea exil al fericitului Atanasie și despre instalarea și totodată sfîrșitul episcopului Grigore

1. După ce au asaltat cugetul nestatornic al împăratului Constanțiu cu astfel de cuvinte, l-au convins să-l alunge din Biserica alexandrină pe Atanasie. Acesta însă, aflînd mai înainte despre intrigile lor, a plecat el însuși și s-a dus în Apusul Imperiului.

Dealtfel, *aderenții lui Eusebiu al Nicomidiei comunicaseră calom*niile lor contra lui Atanasie și episcopului Romei. (Iuliu păstorea atunci această Biserică). 2. Acesta însă, urmînd legea Bisericii, a poruncit ca aderenții lui Eusebiu al Nicomidiei să vină la Roma și l-a chemat și pe dumnezeiescul Atanasie la judecată. 3. Îndată ce a primit chemarea aceasta, Atanasie a plecat la drum, dar cei care cunoșteau uneltirile, (arienii) devreme ce ei le urziseră, nu au venit la Roma pentru că știau că minciuna lor avea să fie dată pe față.

Atunci, după plecarea lui Atanasie, aceștia, văzînd oile lipsite de păstor, le-a rînduit un lup în loc de păstor. Numele lui era Grigore. Acesta, după ce a răvășit turma timp de șase ani, mai cu cruzime decît *fiarele sălbatice, a primit pedeapsa răutății, căci a fost omorit în mod* îngrozitor, chiar de către oile sale (păstoriții).

4. *Atanasie s-a dus la împăratul Constant (căci Constantin al doilea, cel mai în vîrstă, murise într-o luptă) și a deplîns intrigile facțiunii ariene, apoi s-a plîns și de războiul contra credinței apostolice.* A amintit și de tatăl său (împăratul Constantin cel Mare) și de marele sinod (de la Niceea) pe care acesta îl convocase, precum și de faptul că el a întărit prin lege cele hotărîte de cei care au luat parte la acest sinod. 5. Spunînd acestea, Atanasie a redeșteptat în împărat rîvna tatălui său, așa încît, imediat ce a auzit acestea, Constant a scris fratelui său, Constanțiu și l-a îndemnat să păzească neschimbată moștenirea credinței părintești, căci tatăl lor, întărind Imperiul prin credință, a nimicit pe tiranii romanilor și a supus pe barbarii dimprejur.

6. Fiind convins de cele scrise, Constanțiu a hotărît ca episcopii din Răsărit și Apus să se adune la Sardica (oraș care este în Ilyric, metropolă *a neamului Dacilor), deoarece și multe alte necazuri ale Bisericii* aveau nevoie de rezolvare sinodală.

5. Despre Pavel, care a ajuns episcop al Constantinopolului

1. Într-adevăr, partizanii ereziei lui Arie l-au descris pe Pavel, care era episcop al Constantinopolului, ca autor al tulburărilor și au adăugat *multe alte învinuiri, pe care obișnuiau să le născocească* despre propovăduitorii evlaviei. 2. Poporul însă n-a îngăduit ca Pavel să fie dus atunci la Sardica, pentru că s-a temut de planurile ascunse ale dușmanilor săi. Aceștia însă, puțin după aceea, înduplecînd cugetul foarte schimbător al împăratului Constanțiu, l-au exilat pe Pavel din cetatea imperială și l-au dus la Cucuz[2]. Acesta este un mic orășel, care odinioară aparținea neamului Capadocienilor, iar acum este alipit la *Armenia a doua*.

3. Nu le-a fost însă deajuns celor care tulbură toate, petrecerea în această pustietate a minunatului Pavel, căci au trimis executori ai planurilor lor ucigașe și l-au osîndit la o moarte îngrozitoare.

Aceasta ne-a spus-o dumnezeiescul Atanasie în *Apologia despre fuga sa*, îndeosebi adăugînd acestea: 4. «Urmărind și aflînd pe Pavel, episcopul Constantinopolului, au pus să-l spînzure în mod public, în localitatea numită Cucuz, din Capadocia. Ei au avut călău pentru aceasta pe Filip, care a devenit prefect. Acesta era și conducătorul ereziei arienilor și executor al planurilor lor rele».

2. În Armenia.

Astfel de masacre a săvîrşit blasfemia lui Arie !... Cele ce au cutezat contra slujitorilor Celui Unuia-Născut sînt în concordanţă cu ura lor contra Acestuia.

6. Despre Macedonie și despre erezia născocită de el

1. După ce l-au supus pe Pavel unei astfel de morţi, sau mai degrabă l-au trimis în Împărăţia Cerurilor, au pus în locul lui pe Macedonie, socotindu-l că e de aceleaşi convingeri cu ei, fiindcă, tot ca şi ei, aducea blasfemii Duhului Sfînt. Puţin după aceea însă l-au alungat şi pe acesta, fiindcă nu primea să numească creatură (κτίσμα) pe Cel pe Care Sf. Scriptură îl proclamă Fiu. Din această cauză Macedonie, despărţindu-se de arieni, a devenit întemeietor al unei erezii proprii. 2. El zicea că Fiul nu este deofiinţă (ὁμοούσιος) cu Tatăl şi învăţa că este asemenea întru toate (ὅμοιος κατὰ πάντα) Celui ce L-a născut, iar pe Sfîntul Duh îl numea pe faţă creat (κτιστός). Acestea, deci, s-au întîmplat, aşa cum am spus, nu cu mult timp mai în urmă.

7. Despre sinodul ţinut la Sardica [3]

1. La Sardica s-au adunat 250 de arhierei (episcopi), precum ne informează vechile istorisiri. A venit aci şi marele Atanasie şi Asclepiu al Gazei, despre care s-a amintit mai sus, precum şi Marcel al Ancirei, metropola Galatiei, care era episcop şi cînd s-a ţinut marele sinod (de la Niceea). 2. Au venit şi acuzatorii acestora şi conducătorii sectei eretice (ariene), cei care nu demult fuseseră judecători ai acuzaţiilor contra lui Atanasie.

Fiindcă au văzut tăria sinodului şi sănătatea în dogmele dumnezeieşti, deşi au fost chemaţi, aceştia (acuzatorii arieni) n-au intrat în sala de şedinţă, ci au fugit împreună cu judecătorii nedrepţi şi cu acuzatorii. 3. Lucrul acesta îl arată mai bine scrisoarea sinodului pe care, din cauza expunerii clare a învăţăturii, o voi intercala în această Carte a mea. :

3. Sinodul de la Sardica s-a ţinut în toamna anului 342, sau 343 şi a formulat o expunere de credinţă, care proclama unitatea ipostatică a Tatălui şi a Fiului. În text se identifică termenii οὐσία şi ὑπόστασις, în sensul apusean, cf. G. Bardy, o.c. p. 83.

8. Scrisoarea sinodală trimisă de către episcopii adunați aici (la Sardica) către episcopii din toată lumea

1. «Sfîntul Sinod adunat cu ajutorul lui Dumnezeu la Sardica, cu episcopii de la Roma, Spania, Galia, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Panonia, Misia, Dacia, Dardania, cealaltă Dacia (Mediterranea)[4], Macedonia, Tesalia, Ahaia, Epir, Tracia, Rodope, Asia[5], Caria, Bitinia, Elespont, Frigia, Pisidia, Capadocia, Pont, Cilicia, Frigia Secunda, Pamfilia, Lidia, Insulele Ciclade, Egipt, Tebaida, Libia, Galatia, Palestina, Arabia, — către episcopii de pretutindeni și împreună slujitori ai Bisericii sobornicești și apostolice, prea iubiților frați în Domnul, salutare!

2. Arienii eretici au cutezat să facă multe rele și de multe ori contra slujitorilor lui Dumnezeu, care păstrează credința cea dreaptă. Alungind învățătura cea dreaptă, ca ceva fals, ei au încercat să prigonească pe ortodocși; apoi atît de mult s-au pornit contra credinței, încît urechile prealubitorilor de Dumnezeu împărat n-au scăpat nimic ca să nu audă.

3. Așadar, cu ajutorul lui Dumnezeu Însuși, împărații prea evlavioși ne-au adunat pe noi din diferite provincii și orașe și au îngăduit ca să se facă acest sinod în cetatea Sardicenilor pentru a se înlătura toată neînțelegerea și a se izgoni toată credința cea rea, ca apoi să se păzească de către toți numai credința în Hristos.

Au venit aici episcopi din Răsărit, fiind îndemnați de prea credincioșii împărați, mai ales pentru că deseori se șopteau calomnii despre prea iubiții noștri frați și împreună slujitori, Atanasie episcopul Alexandriei, Marcel, episcopul Ancirogalatiei și Asclepiu al Gazei.

4. Poate și la voi au ajuns clevetirile și poate au încercat să vă împăneze urechile pentru ca să credeți cele ce spun de ei în contra acestor nevinovați și astfel să se ascundă bănuiala ereziei lor nelegiuite. 5. Însă n-au fost lăsați să facă multă vreme aceasta, căci este un Stăpîn Care conduce Bisericile, Cel Care pentru aceștia și pentru toți a suferit moartea și prin El ne-a deschis nouă calea spre Cer.

6. Mai de mult au scris partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei, cei ai lui Maris și Teodor și Teogoniu și Ursaciu (de Singidunum), ai lui Valens (de Mursa), Minofantas și Ștefan, lui Iuliu, împreună slujitor cu noi, episcop al Bisericii romanilor, în contra mai sus numiților im-

4. E vorba de Dacia Aureliană, din sudul Dunării, care a fost apoi împărțită în două: Dacia Ripensis, de lîngă Dunăre și Dacia Mediterranea, în Balcani, cu reședința la Sardica, cf. R. Vulpe—I. Barnea, Din Istoria Dobrogei, vol. II, Românii la Dunărea de Jos, București, 1968, p. 279.

5. Provincia Asia din Nord-Vestul Anatoliei de azi.

preună slujitori cu noi, adică Atanasie, episcop al Alexandriei, Marcel, episcopul Ancirei Galatiei și Asclepiu al Gazei. 7. Au mai scris însă și episcopi din alte părți, mărturisind despre nevinovăția împreună slujitorului nostru Atanasie și totodată că cele puse la cale de către cei din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei nu sînt nimic altceva decît amestec de minciună și calomnie.

Deși, pe cît a fost cu putință după aceea, au fost chemați de către prea iubitul și împreună slujitorul nostru, Iuliu, aceștia nu s-au prezentot, iar din cele scrise de același episcop (Iuliu) a reieșit clar calomnia lor. Ar fi venit, desigur, dacă erau convinși de cele ce făcuseră și născociseră contra împreună slujitorilor noștri... !

De asemenea și-au dat pe față mai clar înșelătoria lor și prin ceea ce au făcut în acest sfînt și mare sinod. Astfel, după ce au sosit la Sardica și au văzut pe frații noștri, Atanasie, Marcel și Asclepiu și pe alții, s-au temut ca să mai intre la judecată. 8. Și nu odată, sau de două ori, ci de mai multe ori, au fost chemați, dar nu au răspuns chemărilor.

Totuși, după ce s-au adunat toți episcopii, mai ales preavenerabilul Osiu, cel care din cauza vîrstei și a mărturisirii credinței și din cauză că a îndurat atîtea suferințe, s-a învrednicit de toată cinstea și respectul, i-au sfătuit și îndemnat pe aceștia să vină la judecată pentru ca cele ce bîrfiseră și scriseseră despre împreună liturghisitorii (episcopii), cînd aceștia nu erau de față, să le dovedească acum cînd erau de față.

9. Deși au fost chemați, aceștia n-au venit însă, după cum am spus mai înainte, arătîndu-și și prin aceasta calomnia lor și nici mărturisind prin pocăință, cel puțin, vicleniile și uneltirile pe care le puseseră la cale, căci cei ce sînt convinși de cele ce spun trebuie să le declare pe față.

10. Fiindcă nu au venit socotim apoi că oricine înțelege, chiar dacă aceștia ar vrea să facă iar lucruri rele, că, neavînd nimic să dovedească contra împreună slujitorilor noștri (episcopi), îi calomniază, cînd nu sînt de față și fug de ei, cînd sînt de față.

11. Aceștia (acuzatorii) au fugit, prea iubiților frați, nu numai din cauza calomniilor contra episcopilor menționați, ci și pentru că vedeau că au sosit și cei care-i acuzau pe ei de diferite abateri. 12. Într-adevăr, *erau arătate lanțuri și instrumente de torturi, precum și oameni întorși* din exil și împreună slujitori, care veneau de la cei ce erau ținuți încă în exil, rude și prieteni ai celor ce muriseră din cauza lor, toți erau acum de față. Și ceva mai interesant, erau de față episcopi dintre care unii aduseseră fiarele și lanțurile pe care le purtaseră din cauza acestora, (arienii acuzatori), iar alții suferiseră moartea din cauza calom-

niilor lor. 13. La atita nebunie ajunseseră încît să încerce să omoare un episcop. Şi l-ar fi omorit dacă acesta nu ar fi scăpat din mîinile lor.

S-a întors deci împreună slujitorul nostru, fericitul Teodulos, scăpînd[6] de acuzaţiile lor, *căci fusese rînduit să moară în urma calomniei* acestora.

Unii arătau rănile provocate de săbii, iar alţii se plîngeau că au îndurat foamea din cauza aceasta. 14. Şi toate acestea nu le mărturiseau oameni la întîmplare, ci Biserici întregi, din partea cărora cei ce soseau de acolo, sau soli, *spuneau despre soldaţii încinşi cu săbii şi mulţimi cu* ciomege, despre ameninţări ale judecătorilor şi despre folosirea de scrisori false.

Au fost citite scrisorile partizanilor lui Teogoniu în contra împreună slujitorilor noştri, Atanasie, Marcel şi Asclepiu, prin care voiau să îndîrjească pe împăraţi contra acestora. 15. Toate acestea le-au dat pe faţă partizanii de atunci ai lui Teogoniu.

Afară de acestea se adăugau şi veşti despre fecioare dezbrăcate, despre arderi de biserici şi despre închisorile pentru împreună slujitori (episcopi). Şi toate acestea din nimic altceva decît din cauza ereziei odioase a arienilor, căci cei care fugeau de hirotonia[7] şi de comuniunea acestora erau nevoiţi să sufere din partea lor.

16. Gîndindu-se deci la acestea partizanii lui Teogoniu ezitau să ia o hotărîre, căci se ruşinau de cele ce făcuseră, dar, pentru că nu se mai puteau ascunde acestea, au venit în oraşul *Sardica pentru ca, prin venirea lor, să pară ca şi cum n-ar fi greşit cu nimic* şi să înlăture orice bănuială asupra lor.

17. Văzînd, deci, aci pe cei calomniaţi şi pe cei care suferiseră din partea lor şi avînd în faţa ochilor pe acuzatorii lor acum şi argumentele lor, deşi au fost chemaţi, n-au voit să intre în adunare.

Totuşi, împreună slujitorii noştri Atanasie, Marcel şi Asclepiu avînd multă încredere şi cerînd cu insistenţă judecata şi rugîndu-se, declarau, nu numai că vor combate calomnia, ci că vor arăta şi cele ce au comis aceştia contra Bisericilor lor.

18. Dar partizanii lui Teogoniu au fost cuprinşi de atita terorizare a conştiinţei lor, încît au fugit şi prin fugă au dat pe faţă calomnia lor şi au mărturisit în timpul fugii lor *cele ce au făcut rău.*

6. L. Parmentier, *o.c. p. 105, rînd 5, are* φεύγων, *fugind, scăpînd, ceea ce ni se* pare mai potrivit decît φέρων, purtîndu-l, din ediţia J. P. Migne, P.G. t. LXXXII, col. 1004 B.

7. La L. Parmentier, o.c. p. 105, rînd 17, se adaugă χειροτονίαν, ceea ce lămureşte textul.

Cu toate că mai ales se arată necinstea şi calomnia lor, nu numai din faptele de dinainte ci şi din cele de acum pentru ca să nu poată nicidecum să găsească, din cauza fugii lor, motiv pentru altă răutate, ne-am înţeles ca să cercetăm după regula adevărului faptele criminale ale acestora. 19. Propunîndu-ne aceasta am aflat că, din cele ce au făcut, sînt calomniatori şi că n-au făcut nimic altceva decît viclenii împreună contra slujitorilor noştri. Astfel, acel Arsenie, despre care ziceau ei că a fost ucis de Atanasie, trăieşte şi se află printre cei vii. Din acest fapt se poate vedea că şi cele ce zvonesc ei despre alţii sînt plăsmuiri de-ale lor. 20. Fiindcă răspîndeau zvonul şi despre un potir, ca fiind spart de către Macarie, preotul lui Atanasie, cei veniţi de la Alexandria şi Mareotis şi din alte locuri, au mărturisit că nu s-a întîmplat nimic de felul acesta.

Episcopii din Egipt au scris către Iulian, împreună slujitorul nostru şi, au asigurat pe deplin că nu a fost acolo o astfel de bănuială. 21. De altfel şi dovezile pe care aceia (arienii) zic că le au contra lui Macarie s-a constatat că au fost plăsmuite prin efortul unei singure părţi. Şi totuşi, în chiar aceste dovezi (documente) se vede că au fost întrebaţi păgîni şi creştini: dintre aceştia, un catehumen, fiind întrebat, a răspuns că era înăuntru, cînd Macarie a apărut acolo, pe neaşteptate; iar altul fiind şi el întrebat, a spus că Ishyras, cel despre care ei răspîndiseră zvonuri, zăcea bolnav în chilia sa. Astfel se vede din aceste mărturii că nu s-a întîmplat nici o faptă ascunsă, deoarece catehumenul era înăuntru, iar Ishyras nu era de faţă, ci zăcea bolnav. 22. Dar chiar acest Ishyras, cel atît de rău, tăgăduind că Atanasie a ars nişte cărţi sfinte şi zicînd că a fost înşelat[8], a mărturisit că era bolnav şi zăcea în pat, cînd Macarie era acolo, aşa că şi prin aceasta se vede că el era un calomniator. Fără socoteală i-au dat drept răsplată acestuia pentru calomnia sa demnitatea de episcop, lui care nu era nici preot... !

23. Venind la sinod, doi presbiteri, care fuseseră partizanii lui Meletie şi apoi reprimiţi de fericitul Alexandru, episcopul Alexandriei, iar acum partizani ai lui Atanasie, au mărturisit că Ishyras nu a fost niciodată preot şi că Meletie nu l-a avut nicidecum preot, sau slujitor în Biserica din Mareotis. 24. Şi totuşi pe cel ce nu era nici presbiter l-au adus cu ei ca episcop, ca prin acest nume (de episcop) să pară că impresionează pe auditor prin calomnia lui

S-a citit apoi Cartea împreună slujitorului nostru Marcel (al Ancirei) şi s-a dat pe faţă intriga partizanilor lui Eusebiu al Nicomidiei.

8. L. Parmentier o.c. p. 107, rînd 13, are în loc de διηλέγχθαι — a fi dovedit διαιρεσασθαι — a fi înşelat. Am preferat pe acesta din urmă ca fiind în concordanţă cu textul.

care au socotit cele ce a spus acesta (Marcel), pe cînd cerceta, ca și cum le-ar fi susținut el însuși.

Deci s-au citit și cele dinainte și cele după discuții și s-a găsit că e dreaptă credința acestui bărbat (Marcel). 25. Căci el nu făcea începutul lui Dumnezeu Cuvîntul nici de la Sfînta Fecioară Maria, cum susțineau aceștia (eusebienii), nici nu zicea că Împărăția Lui are sfîrșit, ci a scris că Împărăția Lui nu are nici început, nici sfîrșit.

26. Și Asclepiu al Gazei, împreună slujitorul nostru, a adus dovezi alcătuite la sinodul de la Antiohia, fiind de față acuzatorii și Eusebiu al Cezareei și, din hotărîrile episcopilor judecători, a arătat că el este nevinovat.

Pe bună dreptate deci, frați prea iubiți, fiind chemați de mai multe ori, ereticii nu au ascultat și ca urmare au fugit. 27. Pentru că au fost apăsați de cugetul lor, au confirmat prin fugă calomniile lor și au făcut să fie crezute cele spuse contra lor pe care acuzatorii lor, care erau de față, le declarau și le dovedeau. Ba încă, pe lîngă acestea toate, partizanii lui Teogoniu, nu numai că au primit pe cei mai dinainte acuzați și alungați din cauza ereziei lui Arie, ci i-au rînduit în demnități mai mari : pe diaconi la preoție și pe preoți la episcopat, din nici-un alt motiv decît ca să-și răspîndească necredința și să poată să o lărgească și totodată să distrugă dreapta credință.

28. Iar căpeteniile lor, după cei din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei, sînt acum : Teodor al Eracleei, Narcis al Neroniadei Ciliciei, Ștefan din Antiohia, Gheorghe din Laodiceea, Acaciu din Cezareea Palestinei, Minofantos din Efesul Asiei, Ursaciu din Singidunumul Moesiei, și Valens din Mursa Panoniei. 29. Însă aceștia nu le-au îngăduit celor ce au venit cu ei din Răsărit, nici să intre în Sf. sinod și, întru-cuvînt, nu i-a lăsat să se întoarcă la Biserica lui Dumnezeu. 30. Venind la Sardica și făceau adunări deosebite între ei și luau hotărîri cu amenințări, așa încît cei dintre ei care soseau la Sardica să nu intre nicidecum în adunare și nici să se unească cu acest sfînt și mare sinod, ci numai, sosind și declarînd de formă sosirea lor, să plece apoi în grabă.

Noi am putut afla acestea de la împreună slujitorii noștri Macarie, din Palestina și Asterie, din Arabia, care au venit cu aceștia și care s-au depărtat de necredința lor. 31. Cînd au venit la Sf. Sinod ei s-au plîns de violențele pe care le-au îndurat și au spus că nu s-a făcut nimic corect de către aceștia (episcopii arieni) și totodată au adăugat și aceea că ar fi acolo mulți care rîvnesc la dreapta slăvire, dar sînt

împiedicați de către aceștia (ereticii) să vină la Sardica și pentru că-i amenințau și luau măsuri contra celor care voiau să se despartă de ei.

32. Pentru aceea ereticii s-au îngrijit ca toți să stea într-o casă și n-au îngăduit să se despartă de ei, nici cît de puțin timp. Deci, fiindcă nu trebuie să trecem sub tăcere și nici să lăsăm nepedepsite calomniile lor, înlănțuirile, uciderile, rănile, acuzațiile mincinoase prin scrisori plăsmuite, maltratările, dezbrăcarea fecioarelor, exilurile, distrugerile bisericilor, incendiile, trecerile din orașe mai mici în localități mai mari și, mai înainte de toate, erezia ariană, cea cu nume odios, care s-a ridicat acum contra dreptei credințe, noi declarăm că sînt nevinovați și curați prea iubiții noștri frați, împreună liturghisitori, Atanasie, episcopul Alexandriei, Marcel al Ancirogalatiei, Asclepiu al Gazei și cu ei toți împreună liturghisitorii noștri în Domnul.

Am scris și la eparhia fiecăruia pentru ca credincioșii fiecărei Biserici să cunoască nevinovăția episcopului lor, să-l aibă pe acesta episcop și să-l aștepte, iar pe cei care au năvălit în Bisericile lor ca niște lupi, pe Grigore, cel din Alexandria, Vasile, cel din Ancira, Chintianos, cel din Gaza, pe toți aceștia să nu-l numească nicidecum episcopi și nici creștini și să nu aibă, în general, nici o legătură cu ei, nici să primească scrisori de la ei și nici să le scrie.

33. Iar pe cei din jurul (partizanii) lui Teodor de la Eracleea Europei (Traciei) pe Narcis cel din Cezareea Palestinei pe Ștefan din Antiohia, pe Ursaciu din Singidunumul Moesiei, pe Valens din Mursa Panoniei, pe Minofantos din Efes, și chiar pe Gheorghe din Laodiceea, deși acesta de teamă poate n-a venit din Răsărit, totuși pentru că el a fost caterisit de fericitul Alexandru, fost episcop al Alexandriei și fiindcă el împreună cu aceștia era de partea nebuniei lui Arie — din cauza învinurilor ce li s-au adus, pe toți aceștia Sf. Sinod, în unanimitate, i-a alungat din demnitatea episcopală.

Am hotărît apoi ca aceștia, nu numai să nu mai fie episcopi, ci nicidecum să nu se mai învrednicească de comuniunea cu cei drept-credincioși. 34. Căci cei ce despart pe Fiul de Ființa (οὐσία) și de dumnezeirea Tatălui și care înstrăinează Cuvîntul de Tatăl se cuvine să fie despărțiți de Biserica sobornicească și să fie străini de numele de creștini. Să vă fie vouă deci și tuturor anatema pentru că *au falsificat Cuvîntul adevărului*[9], căci porunca apostolică este : 35. *«dacă cineva vă va învăța ceva înafară de cele ce ați primit, să fie anatema»*[10]. Să faceți cunoscut ca să nu aibă nimeni comuniune cu aceștia, căci «nu este

9. *II Cor.* 2, 17.
10. *Gal.* 1, 8.

nici o legătură între întuneric și lumină. Pe aceștia să-i îndepărtați deoarece, «*nu este nici o potrivire între Hristos și Veliar*»[11]. 36. Feriți-vă, prea iubiți frați, ca nici să (*nu*) *scrieți acestora și nici să primiți* scrisori de la ei. Rîvniți și voi, *prea iubiți frați și împreună liturghisitori ca fiind de față cu duhul vostru*[12] la sinod să fiți de acord cu noi și să aprobați, prin semnătura voastră ca să se păzească de către toți împreună liturghisitorii de pretutindeni hotărîrea noastră. 37. *Noi ne lepădăm de ei și-i scoatem din* Biserica sobornicească pe cei care susțin cu tărie că Hristos este adică Dumnezeu, dar totuși nu e Dumnezeu adevărat, că este Fiu, dar nu e Fiu adevărat, că este născut și totodată nenăscut. Așa mărturisesc că înțeleg ei pe Cel Născut, căci au spus astfel *ceea ce este născut există* și că : 38. îi dau început și sfîrșit lui Hristos, *deși El este înainte de veci și nu are naștere în timp și mai înainte de orice timp*[13].

Acum de curînd s-au născut două vipere din șarpele (aspida) veninos arian, Valens și Ursaciu[14], care se laudă și nu se îndoiesc că ei sînt creștini, cînd ei zic că, așa ca și Cuvîntul, și Duhul s-a crucificat și a fost rănit, a murit și a înviat, ceea ce discută și ceata ereticilor, că adică sînt deosebite ipostasele Tatălui, a Fiului și a Sfîntului Duh și că sînt despărțite.

39. *Noi însă am primit* aceasta și am fost învățați și avem această tradiție și credință și mărturisire sobornicească și apostolică, că e o singură ipostasă, pe care însă ereticii o numesc Ființă (οὐσία)[15] a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh. 40. Și dacă cineva ar întreba care este ipostasa Fiului noi mărturisim *că este numai însăși cea mărturisită* a Tatălui și că nicidecum nu a fost vreodată, Tată fără Fiu și nici Fiu fără Tată și nici Cuvîntul nu poate să fie ceea ce este fără Duhul. 41. Este absurd să zicem că odată Tatăl nu născuse. Că nici *nu* se poate să se numească, sau să fie Tată, fără Fiu, arată mărturia Fiului : «*Eu sînt întru Tatăl și Tatăl întru Mine*»[16] și «*Eu și Tatăl una sîntem*»[17]. Nimeni dintre noi nu *tăgăduiește pe Cel ce a fost născut* (γεγεννημένος), dar, născut mai înainte de toate care se numesc văzute și nevăzute, Creatorul și Meșterul arhanghelilor și al îngerilor și al lumii și al

11. *II Cor.* 6, 14 *și urm.*
12. *I Cor.* 5, 3 ; 2, 7.
13. *I Cor.* 2, 7.
14. Ursaciu de Mursa și Valens de Singidunum, episcopi dunăreni, tăgăduiau unitatea ipostatică a Fiului cu Tatăl, așa cum susținea Teologia atunci.
15. Se identifică înțelesul cuvîntului ipostasă (ὑπόστασις) cu cel de substanță (οὐσία), căci pînă atunci nu se precizaseră acești termeni.
16. *Ioan*, 1, 12 ; 10, 30 ; 14, 10.
17. *Ioan*, 9, 30.

neamului omenesc. 42. Căci zice: *«Orînduitorul tuturor, adică Înțelepciunea, m-a învățat»* [18], și *«toate prin El s-au făcut»* [19].

Nu putea să fie însă totdeauna, dacă ar fi luat început, căci Cuvîntul, fiind întotdeauna, nu are început, iar Dumnezeu nu suferă niciodată sfîrșit. Nu zicem că Tatăl este Fiu și nici iarăși că Fiul este Tatăl, ci că Tatăl este Tată și Fiul este Fiu al Tatălui. Mărturisim că Fiul este o putere (δύναμις) a Tatălui. 43. Mărturisim că Cuvîntul este a lui Dumnezeu Tatăl, afară de Care altul nu este și afirmăm învățătura «Cuvîntul este Dumnezeu adevărat, Înțelepciune și Putere și Fiu adevărat, dar nu-L socotim Fiu, cum se socotesc ceilalți fii, căci aceștia ar fi numiți dumnezei, fie prin aceea că s-au născut din nou, fie că au fost învredniciți să se numească fii și nu pentru că ar avea o singură ipostasă cu Tatăl, *care este numai a Tatălui și a Fiului»* [20].

44. Mărturisim pe Unul-Născut și un Prim Născut, însă pe Unul-Născut, Cuvîntul *Care a fost întotdeauna și Care este în Tatăl* [21], iar ca Prim Născut, față de om (de firea omenească), El se deosebește de creatura comună și pentru *că este Primul Născut din cei morți* [22].

45. Mărturisim că e un singur Dumnezeu; Mărturisim o singură dumnezeire a Tatălui și a Fiului. Nimeni să nu tăgăduiască vreodată că Tatăl este mai mare decît Fiul, nu că ar avea o altă ipostasă și nici din cauza deosebirii ci pentru că însăși numele de Tată este mai presus decît cel de Fiu. Aceasta este tîlcuire hulitoare și greșită a lor (ereticilor), cînd discută aceea că El (Iisus) a zis: *«Eu și Tatăl una sîntem»* [23]. Dar numai din cauza armoniei și înțelegerii dintre Tatăl și Fiul zice așa.

46. Noi toți cei sobornicești am condamnat părerea lor simplă și demnă de plîns. Ca niște oameni muritori, care, cînd au început să fie combătuți, după ce și-au ațîțat spiritele, se ceartă și cad la împăcare, tot așa, zic ei, poate să fie deosebirea și neînțelegerea dintre Tatăl, Dumnezeu, Pantocrator și Fiul. Dar aceasta este ceva prea absurd pe care să-l închipui, sau să-l concepi.

47. Noi însă și credem și afirmăm și astfel înțelegem că vocea dumnezeiască a grăit: *«Eu și Tatăl una sîntem»* [24] și din cauza unirii ipostasului, care este unul singur: al Tatălui și al Fiului. Aceasta credem întotdeauna, că Fiul împărățește fără început și fără sfîrșit cu Ta-

18. *Înț. Sol. 7, 21.*
19. *Ioan, 1, 3.*
20. *Ioan, 1, 18.*
21. *Ioan, 14, 10.*
22. *Col. 1, 15, 18.*
23. *Ioan, 10, 30.*
24. *Ioan, 10, 30.*

tăl și că Împărăția Lui nu are un timp limitat și nici sfîrșit. 48. Căci Cel ce este întotdeauna nu a început la o dată să existe, nici nu poate să sfîrșească. Credem și cuprindem cu mintea pe Sfîntul Duh, pe Care însăși Fiul ni L-a făgăduit și ni L-a trimis și pe Acesta îl credem trimis. Fiul nu a suferit, ci omul pe care L-a îmbrăcat, pe care L-a luat din Fecioara Maria, omul care poate să sufere, căci omul este muritor, iar Dumnezeu este nemuritor.

49. Credem că a treia zi a înviat, nu Dumnezeu a înviat în om, ci omul a înviat în Dumnezeu omul pe care l-a adus ca dar Tatălui Său și pe care l-a scăpat de păcat și de stricăciune.

50. Credem că la vremea potrivită, orînduită de Dumnezeu, Acesta va judeca pe toți și pe toate. Atît de mare este nebunia acestora (*ereticilor) și așa este spiritul lor orbit de întunericul cel nepătruns, încît* să nu poată vedea lumina Adevărului. Nu înțeleg (arienii) în ce sens s-a spus: «*Ca și aceștia în Noi să fie una*»[25]. 51. Este clar de ce zice *una*, căci apostolii au primit Duhul Sfînt a lui Dumnezeu, dar nu erau Duh și nici unul dintre ei nu era să fie Cuvînt, fie Înțelepciune, fie Putere, nu era nici Unul-Născut, cum zice: «*precum Eu și cu Tine una sîntem, așa și ei să fie una în Noi*»[26]. Ci și clar lămurește cuvîntul dumnezeiesc, care zice: «*În Noi să fie una*». 52. Nu a zis după cum *Noi suntem una* și *Eu și Tatăl* ci, ca și ucenicii să fie legați între ei și uniți prin credință și mărturisire și în harul și în evlavia cea a lui Dumnezeu și prin îngăduială și dragoste să fie una.

53. Din această scrisoare sinodală se poate vedea, pe de o parte calomnia acuzatorilor și nedreptatea judecătorilor de mai înainte și mai presus de toate tăria (adevărul) dogmelor. Căci fericiții Părinți ne-au învățat, nu numai despre dumnezeiasca fire a Domnului, ci ne-au dat învățătură despre misterul Iconomiei[27].

54. Aflînd acestea împăratul Constant s-a neliniștit și s-a tulburat, văzînd nestatornicia fratelui său[28] și totodată s-a înfuriat în contra celor ce născociseră acestea și care folosiseră ușurința împăratului. Alegînd doi episcopi dintre cei ce fuseseră la sinodul de la Sardica, i-a trimis cu scrisori la fratele său, Constanțiu. Cu aceștia a trimis și un general cu numele Salianus, care strălucea prin credință și dreptate. 55. Scrisorile conțineau nu numai îndemn și îndrumare, ci și amenințare potrivită cu un împărat evlavios. Mai întîi scria fratelui său ca să as-

25. *Ioan, 17, 21.*
26. *Ioan, 17, 11.*
27. Οἰκονομία, termen dogmatic care exprimă misterul întrupării acțiunea Providenței, misterul orînduirii divine, cf. L. Parmentier, o.c. Wortregister, p. 420.
28. Constanțiu.

culte de episcopi şi să afle nelegiuirile cutezate de Ştefan[29] şi de alţii. Apoi să redea turmei sale pe Atanasie, că se dăduse pe faţă calomnia, precum şi fărădelegea şi vrăjmăşia judecătorilor celor dinainte. A mai adăugat că dacă nu va fi convins şi nu va face cele drepte, 56. el însăşi va veni la Alexandria şi-l va reda pe Atanasie oilor care-l aşteptau şi va alunga mulţimea vrăjmaşilor acestuia.

Primind această scrisoare Constanţiu, care atunci se întîmpla să fie la Antiohia, a făgăduit ca să îndeplinească ceea ce îi ceruse părtaşul său la durerile naşterii (fratele).

57. Din cauza acestor măsuri s-au nemulţumit cei care obişnuiau să lupte contra Adevărului *(arienii)* şi au organizat o *crimă (dramă)* blestemată şi nelegiuită. Ca urmare perechea de arhierei[30] a fost coborîtă la poalele muntelui de lîngă Antiohia[31], iar comandantul de oaste a primit şi el o altă locuinţă.

9. Cele în legătură cu episcopii Efrata şi Vincenţiu şi despre uneltirile contra lor, la Antiohia

1. Însă Ştefan, căci el ţinea atunci frînele conducerii Bisericii antiohienilor şi pregătea barca pentru naufragiu, avea şi alţi colaboratori la cutezanţele acestea tiranice, de care, folosindu-se, îi expunea la diferite primejdii pe cei care ţineau cu tărie dogmele cele drepte. 2. Căpetenia acestora (colaboratori) era atunci un tînăr plin de curaj, dar care ducea o viaţă nelegiuită. Acesta, nu numai că alunga pe cei din piaţă, insultîndu-i şi torturîndu-i, ci şi intrînd şi în case, scotea fără fără ruşine bărbaţi şi femei, care se bucurau de mare cinste (prestigiu). Şi ca să nu lungesc prea mult istorisirea despre răutatea acestuia, voi relata numai ce a cutezat să facă contra unor bărbaţi foarte distinşi, căci este de ajuns aceasta ca să deducem cele făcute de el în mod nebunesc contra celor mai distinşi cetăţeni[32].

3. Astfel, a mers la o femeie destrăbălată şi i-a spus că nişte străini, veniţi de curînd, au nevoie de ea în timpul nopţii. Apoi, a luat 15 colaboratori şi i-a ascuns într-un tufiş de la poalele muntelui, iar după aceea a venit, aducînd femeia destrăbălată şi a dat semnalul stabilit mai înainte. Aflînd, astfel, că cei care ştiau de crima (drama) ce avea să se

29. Ştefan al Antiohiei, arian înfocat, cf. L. Parmentier, o.c. p. 412.

30. ἡ ξυνωρὶς τῶν ἀρχιερέων perechea arhiereilor, *Efrata şi Vincenţiu*, cf. L. Parmentier, o.c. p. 119, rînd 10; p. 154, rînd 12; p. 206, rînd 10. E vorba de doi arhierei, care locuiau pe muntele din apropierea Antiohiei.

31. Muntele de lîngă Antiohia, unde erau aşezări monahale.

32. κατὰ τῶν ἀστῶν — contra cetăţenilor. În unele manuscrise se află κατὰ τῶν ἀριστῶν — contra celor mai buni (clasa de sus), ceea ce e mai potrivit, cf. Variae lectiones, in P.G. LXXXII, col. 1017, nota 90 şi L. Parmentier, o.c., p. 119, nota 22.

intîmple erau acolo, a venit la ușa de intrare a locuinței celor doi bărbați (arhierei). 4. Și, găsind-o descuiată (căci înduplecase cu bani pe una dintre slugi să facă acest lucru) a băgat înăuntru pe femeia depravată, i-a arătat ușa camerelor, unde fiecare dintre cei doi arhierei venea să doarmă și i-a poruncit ca să intre. 5. Iar el a ieșit ca să cheme pe colaboratorii săi. S-a întîmplat însă ca Efrata, acesta era numele celui mai în vîrstă să doarmă în camera din față, iar Vincențiu, căci așa se numea celălalt, să se odihnească într-o cameră mai în fund. 6. Cînd femeia depravată a ajuns dincolo de ușă, Efrata a auzit zgomotul picioarelor, dar era întuneric și a întrebat cine umblă prin casă. Femeia a răspuns tare, iar *Efrata a fost cuprins de spaimă*, bănuind că e un demon, care imită vocea femeiască și îndată a chemat în ajutor pe Mîntuitorul Hristos.

7. Atunci Onagros[33], (căci așa se numea cel care conducea ceata cea rea, fiindcă folosea ca arme, afară de mîini și picioarele în contra acestor drept credincioși) a intrat înăuntru cu ceata colaboratorilor săi, chemînd pe acei nelegiuiți care așteptau să fie judecătorii acestei fărădelegi.

Făcîndu-se mare zgomot, au venit oamenii de serviciu și s-a deșteptat și Vincențiu. 8. Închizîndu-se poarta de la intrare, s-a putut să se prindă șapte dintre colaboratori, dar Onagros cu ceilalți au fugit. Cu *cei șapte a fost reținută și femeia depravată. Cînd se lumina de ziua* au deșteptat pe conducătorul de oaste, care venise cu Efrata și Vincențiu[34], s-au dus la reședința imperială și au protestat contra faptelor cutezate de Ștefan (episcopul), zicînd că crimele acestuia nu mai au nevoie de judecată și nici de cercetare. 9. Iar comandantul de oaste striga și el mai cu tărie, cerînd împăratului să poruncească ca aceste fapte *îndrăznețe și fără de lege să nu fie cercetate într-un sinod, ci pe cale judiciară* (civilă). Totodată a asigurat că va pedepsi aspru, mai întîi pe preoții celor doi arhierei și că va trebui ca și slujitorii lui Ștefan să fie aspru pedepsiți. Dar, fiindcă acesta (Ștefan) se împotrivea și zicea fără rușine că nu trebuie ca clericii să sufere pedepse, s-a părut împăratului și conducătorilor ca să se facă cercetarea celor întîmplate, în interiorul reședinței imperiale. 10. Mai întîi au întrebat pe femeia depravată cine a introdus-o în locuința celor doi arhierei. 11. Iar ea a răspuns că un tînăr a venit la ea și i-a spus despre sosirea și nevoile străinilor și că, făcîndu-se seară, au adus-o în locuința celor doi arhie-

33. Ὄναγρος sau Ὄναχος — conducător de asini.
34. Conducătorul de oaste fusese și el coborît de pe munte, cu episcopii Efrata și Vincențiu și i se dăduse locuință lîngă cea a acestora. Vezi mai sus C. II, 9, 1—11.

rei. După aceea acest tînăr a căutat ceata lui și găsind-o, a introdus-o dincolo de ușa curții (înăuntru) și i-a poruncit să intre în camera din față. A adăugat apoi și despre întrebarea arhiereului și frica ce se provocase și despre rugăciunea arhiereului, ca și despre zgomotul neașteptat al celor care au pătruns în casă.

10. Despre caterisirea lui Ștefan

1. Aflînd aceasta judecătorii au adus în fața lor pe cel mai tînăr dintre cei prinși. Acesta nu a așteptat să fie constrîns prin biciuire și a dat pe față crima pusă la cale și totodată a mărturisit că Onagros a făcut toate acestea. Fiind adus de față Onagros a spus că Ștefan (episcopul) a aranjat mai înainte această crimă. 2. Așadar, aflînd despre răutatea lui Ștefan, judecătorii au îngăduit celor dintre episcopii, care erau de față să-l caterisească și aceștia l-au alungat din Biserică.

Însă Biserica din Antiohia nu a fost scăpată întru totul de boala ariană, căci, după Ștefan, a luat conducerea Leonțiu, un bărbat de neam frigian, care și-a ascuns convingerile, imitînd stîncile ascunse în mare. 3. Despre aceasta voi istorisi puțin mai departe.

Atunci Constanțiu, după ce a aflat cele ce se urzeau pe ascuns contra episcopilor, a scris lui Atanasie cel Mare odată, a doua oară, și chiar a treia oară, invitîndu-l să se întoarcă din Occident. Eu voi intercala în această Carte a mea scrisoarea a doua care este scurtă.

11. Epistola lui Constanțiu către Atanasie

1. «Constanțiu, învingător, August, lui Atanasie: deși foarte mult am arătat prin scrisorile de mai înainte ca să vii fără grijă la reședința noastră, mai ales pentru că voiam să te trimit întru ale tale (la păstoriții săi) totuși și acum am trimis aceste scrisori către statornicia ta prin care te îndemn, ca, fără vreo ezitare, sau frică, să te urci în trăsurile de transport public și să te ostenești să vii la noi, ca cele ce dorești să le poți cîștiga».

12 .Despre a doua întoarcere a Sf. Atanasie

1. Constanțiu l-a primit pe Atanasie cu bucurie cînd s-a întors și a poruncit să reprimească Biserica Alexandrinilor. Dar cei ce exercitau puterea atunci, fiind molipsiți de boala (erezia) ariană, cereau ca Atanasie să ofere măcar o biserică celor care nu voiau să fie în comuniune cu el. După ce aceștia au propus acestea împăratului, iar împăratul a vorbit cu Atanasie, acesta a spus că se cuvine să te supui dispozi-

ţiilor împăratului, dar că şi el vrea să-i comunice şi să-i ceară ceva. 2. Şi fiindcă împăratul i-a făgăduit ceea ce ar cere, cu bunăvoinţă, Atanasie a spus ca şi cei care, la Antiohia, nu voiesc să fie în comuniune cu cei care deţin bisericile (arienii), au nevoie de locaşuri de închinare şi că e drept ca să le dea măcar unul dintre aceste sfinte lăcaşuri. 3. Fiindcă împăratul a făcut semn afirmativ, hotărînd că este dreaptă cererea, conducătorii partidei eretice s-au opus, spunînd că trebuiesc date biserici şi celor (neutri) care nu sînt cu nici o parte.

Astfel, lăudîndu-l pe Atanasie, Constanţiu l-a trimis la Alexandria. 4. Aci Grigorie murise, fiind masacrat chiar de cetăţenii oraşului. Revăzînd deci pe păstorul lor, credincioşii au făcut ospeţe şi sărbători strălucite, cinstindu-l pe acesta şi slăvind pe Dumnezeu.

După puţin timp însă, împăratul Constant a ajuns la sfîrşitul vieţii (a murit).

13. **Despre al treilea exil al Sf. Atanasie şi despre fuga lui**

1. Cei ce îl dirijau pe Constanţiu cum voiau ei i-au amintit de neînţelegerea cu fratele său (Constant) din cauza lui Atanasie, aşa încît puţin mai trebuia ca, *rupîndu-se legăturile naturale* (frăţeşti), să se pornească război între ei. 2. Fiind influenţat de aceştia Constanţiu a hotărît ca minunatul Atanasie să fie nu numai exilat, ci chiar masacrat.

Pentru aceasta a trimis pe un comandant de oaste, Sebastian, cu armată cît mai multă, poruncindu-i să-l ridice ca pe un criminal. 3. Cum Sebastian a plecat în această misiune şi cum Atanasie a fugit, va povesti mai bine acela care a suferit şi a scăpat ca prin minune (Atanasie însuşi).

În *Apologia sa despre fugă* el istoriseşte acestea: 4. «Să cerceteze totuşi şi felul îndepărtării mele şi să afle chiar de ai lor. *Arienii* au năvălit cu soldaţi ca să-i aţîţe şi să ne arate pe noi, căci aceştia nu ne cunoşteau. Deşi erau aşa de nemiloşi, totuşi, cînd au auzit, soldaţii au stat liniştiţi, fiindcă le era ruşine.

Era deja noapte şi unii dintre credincioşi stăteau de veghe, fiind aşteptată adunarea de slujbă. 5. Deodată a apărut comandantul cu mai mult de cinci mii de soldaţi, cu armele şi cu săbiile trase, cu arcuri şi cu săgeţi şi cu ciomege, cum s-a spus mai sus. El a înconjurat biserica, aşezînd soldaţi unul lîngă altul, ca nu cumva unii, ieşind din biserică, să poată să treacă printre dînşii.

6. Eu însă, socotind că nu e bine ca să las pe credincioşi în aşa de mare tulburare, dar nici să le pricinuiesc mai mult rău, am stat pe scau-

nul arhieresc și am poruncit diaconului să citească Psalmul, iar credincioșii să răspundă : *«Că în veac este mila Lui»*[35]. Și așa toți să se despartă și să meargă la casele lor.

7. După aceea însă comandantul de oaste a intrat cu forța ; soldații au înconjurat Sf. Altar ca să mă prindă, iar clericii și credincioșii, care se aflau aici, strigau cu glas tare și se rugau ca eu să ies. Eu însă am răspuns că nu voi ieși mai înainte ca toți să iasă pe rînd. Apoi m-am sculat și am poruncit să se facă rugăciune și așa am cerut ca toți să plece, spunîndu-le că e mai bine ca eu să fiu în pericol decît ca să sufere unul dintre ei[36].

8. Deci, după ce au ieșit cei mai mulți, iar ceilalți i-au urmat, cei care erau cu mine acolo — monahi și niște clerici — (urcînd) ieșind m-au tras și pe mine și astfel, martor îmi este adevărul, în timp ce unii soldați păzeau Sf. Altar, iar alții înconjurau biserica, eu am (trecut) scăpat, fiind condus de Domnul și păzit de El. Ferindu-ne de aceștia am plecat slăvind mult pe Domnul că nu am părăsit poporul, ci cu sprijinul acestuia am putut ca să fiu salvat și am scăpat din mîinile celor ce mă căutau.

14. Despre Gheorghe și despre relele cutezate de el la Alexandria

1. După ce Atanasie a scăpat, astfel, din mîinile ucigașe ale acelora, Gheorghe, alt lup, a fost însărcinat cu conducerea oilor acelora (de la Alexandria). El s-a purtat cu oile mai crud decît orice lup, urs, sau leopard, căci a silit pe cele ce duceau viață în feciorie, nu numai să se lepede de comuniunea cu Atanasie, ci să anatematizeze și credința Sfinților Părinți. 2. La cruzime a avut colaborator pe un oarecare Sebastian, conducător din rîndul militarilor, care a aprins un foc în mijlocul orașului, a așezat apoi în jurul lui pe fecioare goale și le-a poruncit să se lepede de credință 3. Acestea însă, oferind și credincioșilor și necredincioșilor un spectacol îngrozitor și mișcător, socoteau această necinstire ca cea mai mare cinste și îndurau cu bucurie biciuirile pentru credință.

Aceste întîmplări le va istorisi mai clar păstorul lor (Atanasie) astfel :

4. «Apoi, sosind în timpul postului mare, cel trimis din Capadocia, adică Gheorghe, a sporit relele pe care le-a găsit față de aceste fecioare, căci, după ce a trecut săptămîna Paștilor, ele au fost aruncate în în-

35. *Ps. 117, 1—3 ; Ps. 135, 1—20.*
36. In text ἐξ ὑμῶν — dintre voi, dar mai potrivit este ἐξ ἡμῶν — dintre noi, așa cum ne arată nota 22, Variae lectiones P.G. LXXXII, col. 1025.

chisoare, episcopii erau duşi de către soldaţi legaţi, iar locuinţele orfanilor şi ale văduvelor erau jefuite. Se făceau prădăciuni şi percheziţii ale locuinţelor. Creştinii erau ridicaţi noaptea; s-au închis case, iar fraţii clericilor erau în pericol din cauza fraţilor lor preoţi.

5. Aceste fapte au fost îngrozitoare, dar mai îngrozitoare au fost cele ce au cutezat să facă după aceea. Astfel, la o săptămînă după Sf. Rusalii, poporul, după ce postise[37] a ieşi ca să se roage în cimitir, fiindcă toţi fugeau de comuniunea lui Gheorghe. 6. Aflînd însă acest lucru preaînrăutăţitul Gheorghe a aţîţat pe comandantul de oaste, Sebastian, care era maniheu. Acesta a năvălit chiar în această duminică asupra credincioşilor cu mulţime de soldaţi, care purtau arme, săbii, arcuri şi ciomege. 7. A mai găsit însă puţini care se rugau, căci ceilalţi se retrăseseră mai înainte, din cauza timpului tîrziu[38], dar a făcut aşa fapte pe care trebuia să te aştepţi să le facă aceştia (arienii).

Astfel, au înălţat un rug de foc şi au aşezat pe fecioare în jurul focului. Apoi le-au silit să spună că ele sînt de credinţa lui Arie. 8. Dar, cînd le-a văzut tari (biruitoare) şi fără teamă de foc, le-au dezbrăcat şi le-au făcut astfel de tăieturi pe faţă încît mult timp după aceea cu greutate au mai putut fi recunoscute.

Au prins apoi 40 de bărbaţi pe care i-au sfîşiat într-altfel, căci au tăiat de îndată crăci de finic, care aveau încă ţepi pe ele, le-au curăţit de coajă, încît mereu unii se apărau de ţepii care li se înfigeau în piele, iar alţii care nu suportau chinul acesta mureau. 9. Deci, pe toţi cei prinşi cu grămada şi pe fecioare, i-au exilat în marea Oazis (Egipt), iar trupurile celor ce mureau nu le-au lăsat să fie date la început rudeniilor, ci le-au ascuns, cum au voit, aruncîndu-le fără mormînt, ca să arate că ei nu ţin seama de o aşa mare cruzime. 10. Fac acest lucru fiindcă sînt nebuni şi rătăciţi cu mintea lor, căci, pe cînd cei apropiaţi celor ce muriseră se bucurau de mărturisirea (suferinţa lor) şi se jeluiau totuşi din cauza trupurilor lor neîngropate, mai mult răsuna acuzaţia de necredinţă şi de cruzime contra ereticilor.

11. Într-adevăr, ei au exilat imediat episcopi din Egipt şi Libia, adică pe Amoniu, pe Muios, pe Gaiu, pe Filon, pe Ermin (Hermes), pe Pliniu, pe Psinosirin, pe Nilamon, pe Agapion pe Agamfon, pe Marcu, pe alt Amonios, şi pe alt Marcu, pe Dracontiu, pe Adelfion, pe Atenodoron şi pe presbiteri ca Ieraca şi Dioscor. Pe aceştia toţi i-au fugărit cu atîta cruzime încît unii dintre ei au murit pe drum, iar alţii, chiar

37. Atestarea postului Sf. Petru, care începe după Rusalii.
38. Despre faptele acestea a se vedea la G. Bardy, o.c. p. 136

în exil. Au exilat acum mai mult de 30 de episcopi, căci aveau dorința, după exemplul lui Ahav[39], dacă se putea să distrugă Adevărul».

12. Scriind Atanasie cuvinte de îmbărbătare acelor fecioare, care suportau acele așa de mari suferințe, el a adăugat și acestea zicînd: 13. «Din cauza aceasta între voi să nu fie vreo întristare, chiar dacă nelegiuiții vă refuză din invidie să fiți înmormîntate și opresc convoaiele funebre, căci pînă acolo a ajuns prăbușirea morală a arienilor că încuie porțile și stau ca demonii în jurul mormintelor, ca nu cumva cineva dintre cei omorîți să fie așezați în ele».

14. Acestea și altele asemenea a făcut Gheorghe la Alexandria. Iar divinul Atanasie a socotit că nici un loc nu e deplin sigur, fiindcă împăratul poruncise să fie dus de viu la el, sau să i se ducă capul, dacă moare, iar celui care va face acest lucru îi făgăduia o răsplată cît mai mare.

15. Despre Sinodul ținut la Milan[40]

1. Fiindcă Maxențiu a pus stăpînire pe Occident, după moartea lui Constant, Constanțiu a năvălit în Europa[41], luptînd contra tiraniei acestuia. 2. Dar nicidecum acest cumplit război n-a făcut să înceteze războiul contra Bisericilor, căci l-au convins pe cel ușor de convins la toate (Constanțiu) și care se molipsise de boala eretică, să convoace un sinod la Mediolan (Milan) care este în Italia și acolo, mai întîi, pe toți care aveau să vină, să-i oblige ca fiecare să fie de acord cu depunerea lui Atanasie, pronunțată la Tir[42], de către acei nedrepți judecători.

Apoi, astfel alungat Atanasie din Biserici, să se formuleze o nouă învățătură de credință.

3. Așadar, s-au adunat cei care primiseră scrisorile imperiale. Dar, fiindcă ei n-au propus să se facă nimic din cele spuse în scrisori ci de-a dreptul acuzau pe împărat, care era de față, că sfătuiește cele nedrepte și cele păgînești, au fost alungați din biserici și condamnați să locuiască la marginile lumii (Imperiului Roman).

Despre aceasta a scris iarăși admirabilul Atanasie în *Apologia sa*: 4. «Cine poate să-și amintească cîte au făcut aceia (arienii)! Pînă acum bisericile aveau pace și credincioșii se rugau în adunări, însă acum episcopul Romei, Liberiu și Paulin al Mitropoliei Galilor și Dionisie al

39. Ahav, rege în Israel, a căzut în idololatrie și a prigonit pe profetul Ilie care i-a proorocit lui și soției sale, Isabela, un sfîrșit tragic. *III Regi*, 16, 29—33 și *cap. 18*.

40. Acest sinod de la Milan s-a ținut la anul 355 cf. G. Bardy o.c. pag. 120.

41. Europa, adică Imperiul roman de Apus.

42. Sinodul de la Tir s-a ținut la anul 355, cînd a fost condamnat Atanasie. Vezi c. I, cap. 30, 1—12 și note explicative c. 1, nota 160.

Mitropoliei Italiei, Lucifer al Mitropoliei Insulelor Sardiniei și Eusebiu din Italia, toți episcopi buni și propovăduitori ai adevărului, au fost smulși din locurile lor și exilați, neavînd nici o altă vină decît că nu s-au alăturat ereziei ariene și n-au subscris cele contra noastră, în care se plăsmuiau și se născoceau calomnii diavolești.

5. Cît despre marele și venerabilul Osiu (din Cordoba), cu adevărat mărturisitorul, socotesc că îmi este de prisos a mai vorbi căci poate este cunoscut tuturor că au făcut ca și acesta să fie exilat. Bătrînul nu era necunoscut, ci foarte vestit între toți. Ce sinod n-a condus și, să spunem drept, nu i-a convins pe toți ? Ce Biserică nu are dovezile cele mai frumoase despre sprijinul lui ? Ce om necăjit a venit vreodată la el și nu a plecat bucurîndu-se ? Cine, cînd a avut nevoie și a cerut ceva, nu a plecat de la el obținînd cele ce a dorit ? Și totuși au cutezat contra lui încît și el văzînd cele ce ereticii fac din cauza nelegiuirii lor, nu a subscris uneltirile contra noastră».

6. Ce fel de prigoane s-au pus la cale contra acestor sfinți bărbați le arată cele scrise. Și cîte au uneltit contra a foarte mulți alții cei care sînt în fruntea sectei ariene, iarăși ne-a istorisit acest dumnezeiesc bărbat (Atanasie) în aceiași scrisoare astfel :

7. «Căci pe cine nu au urmărit vreodată și prinzîndu-l nu l-au maltratat, cum au vrut ? Pe cine nu l-au căutat și găsindu-l nu l-au pus în situația ca, ori să sfîrșească rău, sau să fie mutilat complet ? Și ceea ce pare că fac judecătorii sînt faptele acelora (arienilor). Ba mai mult, judecătorii sînt slujitorii intențiilor și răutăților acelora (ereticilor). 8. Ce loc nu poartă amintirea răutății lor ? Pe care din cei ce au păreri potrivnice lor nu i-au urmărit acești plăsmuitori de acuzații în felul reginei Izabela[43] ? Ce Biserică acum nu se plînge de comploturile acestora (arieni) contra episcopilor ei ? Antiohia pentru Eustațiu mărturisitorul și drept credinciosul, Valanea[44] pentru Eufration, Paltos[45] și Antardos[46] pentru Climatios și Carterios, iar Adrianopole pentru Eutropiu, cel iubitor de Hristos și pentru Acaciu, urmașul său, care de multe ori a purtat lanțul de la ei și care a murit în lanțuri.

Ancira plînge pentru Marcel, Veria[47] pentru Chiros, iar Gaza pentru Asclepiu. 9. Pe aceștia mai întîi i-au chinuit mult și apoi nenorociții au făcut să fie exilați. Iar pe Teodul și pe Olimpiu, care erau

43. Referire la regina Isabela, care a îndemnat pe soțul său Ahav să ia via lui Nabot, a ucis pe prooroci și a introdus cultul lui Baal, *III Regi, 16, 31—34; 18, 4.*

44. Valaneea, oraș în Fenicia, cf. L. Parmentier, o.c. p. 398.

45. Paltos, oraș în Siria, cf. L. Parmentier o.c. p. 398.

46. Ataradcs, oraș în Fenicia, cf. L. Parmentier, o.c. p. 370.

47. Veria, oraș în Siria, cf. L. Parmentier, o.c. p. 376.

din Tracia, pe noi și pe preoții noștri au făcut să fim astfel căutați încît, dacă am fi fost găsiți, eram să fim pedepsiți cu tăierea capului și poate am fi murit astfel dacă nu am fi fugit și atunci fără știrea lor». Astfel de fapte sînt cele scrise, unele împotriva acelora din jurul lui Olimp, către consulul Donat, iar altele contra noastră, către Filagrios.

Acestea sînt faptele cutezate de secta nelegiuită a arienilor contra sfinților (drept credincioșilor).

Iar Osiu acesta era episcop al Cordobei [48]. El a strălucit în marele sinod de la Niceea (325) și a fost în fruntea celor adunați la Sardica.

10. Eu vreau să intercalez în această carte a mea scriind despre curajul pentru adevăr al acelui de toată lauda, Liberiu, și despre cuvintele admirabile pe care le-a folosit față de Constanțiu, căci au fost spuse în scris de către iubitorii de Dumnezeu de atunci. Aceste cuvinte sînt de ajuns ca să îndemne și să încurajeze la osîrdie pe iubitorii de cele dumnezeiești. Liberiu conducea Biserica romanilor, după Iuliu, care urmase lui Silvestru.

16. Dialogul lui Constanțiu împăratul, cu Liberiu papa Romei

1. Constanțiu împăratul a zis: «Și pentru că tu ești creștin și episcop al orașului nostru noi am socotit de cuviință ca să te chemăm și să te îndemnăm ca să te lepezi de comuniunea cu nebunia oribilă a nelegiuitului Atanasie, căci toată lumea a socotit că acest lucru e bun și l-a considerat pe Atanasie prin hotărîrea sinodului de la Milan ca străin de comuniunea bisericească».

2. Liberiu, episcopul, a răspuns: «Împărate, judecățile în cele bisericești trebuiesc făcute cu multă chibzuință. De aceea, dacă vrea credincioșia ta, să poruncești ca să se instituie un tribunal de judecată și dacă Atanasie se dovedește vrednic de pedeapsă, atunci, după rînduiala bisericească, se va lua hotărîrea contra lui, căci nu e cu putință ca să fie condamnat un bărbat pe care nu l-am judecat».

3. Împăratul Constanțiu a zis: «Toată lumea l-a condamnat pentru necredința lui și pentru că de la început depășește măsura cea dreaptă».

4. Liberiu episcopul a răspuns: «Toți cîți au subscris nu au fost martori oculari al celor întîmplate, ci au făcut aceasta din cauza slavei, din teamă, sau ca să nu-și atragă desconsiderare din partea ta».

5. Împăratul: «Ce este slava, frica, sau desconsiderarea?».

48. Cordoba, oraș în Spania, existent și azi.

6. Liberiu : «Toți cîți nu preferă slava de la Dumnezeu, doresc mai degrabă daruri de la tine, și astfel, pe cel care nu l-au văzut cu ochii lor l-au condamnat, fără să-l judece, ceea ce este neobișnuit creștinilor».

7. Împăratul : «Totuși a fost judecat, fiind și el de față la sinodul ținut la Tir, și toți episcopii lumii creștine au hotărît asupra lui, in sinod».

8. Liberiu : «Acest om n-a fost niciodată judecat fiind de față, căci toți care s-au adunat atunci și au hotărît condamnarea, numai după ce a plecat Atanasie din sala de judecată l-au condamnat pe nedrept».

9. Eusebiu, eunucul, a zis : «În sinodul de la Tir [49] el a fost dovedit ca străin de credința sobornicească».

10. Liberiu : «Numai cinci dintre cei ce au călătorit pe mare, la Mareotis, l-au judecat. Pe aceștia îi trimiseseră adversarii celui acuzat (Atanasie) ca să adune dovezi contra lui. 11. Dintre aceștia, doi au murit, Teogoniu și Teodor, iar ceilalți trei trăiesc, adică Maris, Valens și Ursaciu. De la aceștia, cînd au fost trimiși la Sardica, s-a cerut o declarație despre această anchetă. Ei au prezentat sinodului scrisori cerind iertare pentru că la Mareotis numai după calomniile unei singure părți, ei au adunat dovezi contra lui Atanasie. Aceste scrisori ale lor noi le avem acum în mîinile noastre. Căreia dintre aceste scrisori trebuie să-i dăm crezare, împărate, ca să fim în comuniune cu acei care mai înainte au condamnat și apoi au cerut iertare, sau cu aceștia care acum i-au condamnat pe aceia ?...»

12. Epictet, episcopul, a zis : «Împărate, Liberiu nu vorbește azi pentru credință și nici nu se opune hotărîrilor bisericești, ci vrea ca să se laude în fața senatorilor de la Roma că el a învins în discuție pe împărat».

13. Împăratul a spus lui Liberiu : «Cîtă parte a lumii ești (conduci), căci numai tu singur te unești cu omul acesta nelegiuit și distrugi pacea lumii și a întregului univers ?».

14. Liberiu : «Nu pentru că eu sînt singur slăbește puterea credinței, căci și odinioară se aflau numai trei care se opuneau poruncii regelui» [50].

---

49. ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν, în Variae lectiones, P.C. t. LXXXII, col. 1033, nota 4, se întreabă dacă nu e mai bine să se scrie κατὰ Τύρον — de la Tir —. Este clar că Atanasie nu putea fi condamnat la Niceea. De altfel și cele ce răspunde Papa Liberiu se referă la sinodul de la Tir, unde Atanasie a fost condamnat după întoarcerea comisiei de anchetă, trimisă la Mareotis, în Egipt, ce se compunea din Teogoniu, Maris, Macedonie de la Mopsuestia, Teodor de la Ieracleea și cei doi dalmați, Ursaciu și Valens, cf. G. Bardy, o.c. p. 37.

50. E vorba de cei trei tineri din Babilon, *Daniil*, 3.

15. Eusebiu, eunucul, a zis: «L-ai numit pe împăratul nostru, Nabucodonosor».

16. Liberiu: «Nicidecum, însă tu condamni așa de nebunește un om pe care nu l-ai judecat, iar eu cer cu tărie ca mai întîi să se obțină semnătura ecumenică (generală), care să întărească credința formulată la Niceea, ca, astfel, după ce au să fie rechemați din Egipt frații noștri și restabiliți în locurile lor, dacă se va vedea că cei care acum produc tulburări în Biserici se întorc la credința apostolică, atunci, întîlnindu-ne la Biserica Alexandrinilor, acolo unde sînt și acuzatul și acuzatorii și chiar apărătorul lor, să examinăm situația lor și să formulăm o hotărîre».

17. Epictet, episcopul, a zis: «Dar serviciul de transport public nu va fi suficient pentru nevoile de transportare a episcopilor».

18. Liberiu: «Cele bisericești[1] nu au nevoie de serviciul de transport public, căci Bisericile au destule mijloace ca să ducă pe episcopii lor pînă la mare (porturi)».

19. Împăratul: «Nu e posibil să se strice cele ce deja au fost hotărîte. Hotărîrea celor mai mulți episcopi trebuie să aibă tărie. Numai tu singur ești care ții la prietenia acestui nelegiuit (Atanasie)».

20. Liberiu: «Împărate, niciodată nu am auzit că, nefiind de față împricinatul, judecătorul să-i declare vina, ca și cum ar purta o vrăjmășie personală față de omul judecat».

21. Împăratul: «În general, pe toți i-a nedreptățit, dar pe niciunul ca pe mine. Acesta (Atanasie), nefiind mulțumit de pierderea fratelui mai mare (Constantin II), nici pe fericitul Constant, (fratele cel mai mic) n-ar fi încetat să-l ațițe la dușmănie față de noi, dacă noi n-am fi suportat cu multă blîndețe pornirea, și a ațițătorului și a celui ațițat. Nici o reușită nu va fi pentru mine de mai mare preț, nici chiar contra lui Magnențiu și Silvan, decît aceea dacă nelegiuitul acesta (Atanasie) va fi alungat din conducerea bisericească».

22. Liberiu: «Să nu răzbuni prin episcopi ura ta, împărate, căci mîinile celor bisericești (ale episcopilor) trebuie să aibă timp ca să sfințească. De aceea, dacă vrei, poruncește ca episcopii să fie rechemați la locurile lor și, dacă s-ar vedea că sînt de aceeași cugetare cu cel ce apără azi credința ortodoxă formulată la Niceea (Atanasie) atunci, adunîndu-se în același loc să aibă grijă de pacea lumii, ca să nu mai îngăduie ca un bărbat nevinovat să fie stigmatizat».

23. Împăratul: «Un singur lucru se urmărește: eu vreau ca să te trimit iarăși la Roma, după ce vei fi primit comuniunea cu toate Bise-

[1] Τὰ ἐκκλησιαστικά

ricile. De aceea ai încredere în pace, și după ce vei subscrie, să te întorci la Roma».

24. Liberiu : «Deja mi-am luat rămas bun de la frații de la Roma, căci sînt mai puternice legile bisericești decît viața la Roma».

25. Împăratul : «Ei bine, ai un răgaz de trei zile pentru gîndire. Dacă vrei, după ce ai subscris, să te întorci la Roma, s-au să te gîndești în ce loc vrei să te muți (duci)».

26. Liberiu :«Răgazul de trei zile nu-mi poate schimba gîndul ; deci, trimite-mă unde vrei».

27. După două zile, Liberiu, fiind judecat și neschimbîndu-și gîndul, împăratul a spus să fie exilat la Veria Traciei.

După ce a plecat Liberiu, împăratul i-a trimis cinci sute de monede de aur pentru cheltuieli. Acesta însă, a spus celui ce le-a adus : «du-te și le dă împăratului, căci el are nevoie să le împartă ostașilor săi».

28. La fel și împărăteasa i-a trimis lui Liberiu aceași sumă, dar acesta a zis : «Dă-i înapoi împăratului, căci are nevoie pentru expediția militară. Iar dacă împăratul nu are nevoie, să dea acești bani lui Auxențiu și Epictet, căci ei au nevoie de ei».

Cum nu a primit banii de la aceștia, Eusebiu eunucul i-a adus alți bani. 29. Dar Liberiu i-a zis : «Ai devastat Bisericile lumii și acum îmi oferi pomană ca unui condamnat ! Pleacă. Mai întîi să fii creștin bun».

După trei zile, neprimind nimic, Liberiu a fost trimis în exil.

17. Despre exilul și reîntoarcerea lui Liberiu

1. După cum se poruncise, luptătorul victorios pentru dreptate a ajuns în Tracia. Cînd însă, după doi ani, împăratul Constanțiu a venit la Roma, soțiile cetățenilor mai cu vază și în demnități înalte rugau stăruitor pe soții lor ca să ceară cu insistență împăratului să redea pe păstor (Liberiu) turmei sale, spunînd că, dacă ei nu-l vor convinge, ele îi vor părăsi și se vor duce la acest mare păstor de suflete. 2. Soții lor au spus însă că se tem să nu supere pe împărat, căci ei, fiind bărbați, acesta nu le va oferi poate nici o iertare. «Vouă femeilor, dacă vă rugați cu încredere, (ziceau ei) fără îndoială că vă va acorda una din două : sau va primi rugămintea voastră, sau nefiind înduplecat, vă va lăsa să plecați, fără să aveți însă vreo neplăcere».

Primind sfatul, aceste femei vrednice de laudă s-au dus la împărat cu fastul cuvenit ca, dîndu-le prețuire după îmbrăcăminte, să le învrednicească și de respect și de bunăvoință.

3. Și astfel, cînd ele au ajuns, l-au rugat pe împărat să aibă îndurare de un oraș așa de mare, lipsit de păstor, și devenit pradă viclenilor

lupi. Acesta a răspuns însă că orașul nu are nevoie de alt păstor, căci are un păstor care să-l apere.

Într-adevăr, după plecarea lui Liberiu, fusese hirotonit unul dintre diaconii săi (al cărui nume era Felix), care respecta neatinsă credința stabilită la Niceea, dar era în comuniune, fără teamă, cu cei ce o distrugeau. 4. Însă nimeni din cei care locuiau în Roma nu intrau în biserică, cînd acesta era înăuntru. Lucrul acesta l-au spus și aceste femei împăratului, care, datorită celor auzite, a fost înduplecat și a poruncit ca acest preabun Liberiu să se reîntoarcă, dar amîndoi să conducă împreună Biserica. 5. Cînd s-au citit aceste dispoziții în hipodrom, mulțimea a strigat tare că hotărîrea împăratului este dreaptă. Fiindcă spectatorii erau despărțiți în două, avînd nume deosebite, după culori [51], trebuia ca un episcop să fie conducătorul unora (de aceeași culoare), iar celălalt al celorlalți (de altă culoare).

6. Ei bine, nemaiținînd seamă de scrisorile împăratului, mulțimea a izbucnit într-un glas. «Un Dumnezeu, un Hristos, un episcop». Eu am socotit că e bine să redau aceste cuvinte.

7. După aceste strigăte ale poporului iubitor de Hristos, pline de evlavie și de respect, Liberiu cel minunat s-a întors la Roma, iar Felix a fost îndepărtat și a locuit în alt oraș.

Am adăugat acestea la cele ce s-au întîmplat episcopilor la Milan. Păstrînd însă ordinea istorisirii revin acum la șirul faptelor (întîmplărilor) petrecute.

18. Despre sinodul de la Rimini [52]

1. După exilarea luptătorilor pentru dreapta credință, cei care influențau părerea împăratului, așa cum voiau, ca să distrugă foarte ușor credința potrivnică lor (ortodoxă) și să întărească învățătura lui Arie, au convins pe împăratul Constanțiu să convoace la Rimini pe episcopii din Răsărit și din Apus și să le poruncească să scoată din expunerea de credință cuvintele substanță sau, ființă (οὐσία) și deoființă (ὁμοούσιος), descoperite de Sf. Părinți ca un mijloc de luptă contra născocirilor lui Arie, căci, ziceau ei, aceste cuvinte au produs dezbinarea Bisericilor.

51. În hipodromul de la Constantinopol jucătorii ca și spectatorii erau deosebiți după culori.

52. Sinodul de la Rimini, din Italia din anul 359, pentru occidentali paralel cu cel de la Seleucia Isauriei, pentru orientali. cf. L. Parmentier, o.c. p. 157 și p. 401. Sinodul de la Rimini a rămas ferm la formula de la Niceea și a excomunicat pe episcopii Ursaciu, Valens și Germaniu, care prezentaseră formula omeiană, că adică Fiul este numai asemenea (ὅμοιος), cu Tatăl, de la Sirmium, din 22 mai 359. La Seleucia s-a adoptat simbolul de la sinodul de la Antiohia, din anul 341, care omitea ὁμοούσιος — de aceeași ființă și susținea ὁμοιούσιος — de ființă asemănătoare. După G. Bardy, o.c. p. 156—158.

2. După ce s-au adunat cei care împărtășeau erezia lui Arie au încercat să înșele mulțimea episcopilor strînși și îndeosebi pe cei din Apus, care deprinseseră obiceiuri simple[53]. Apoi ziceau că nu trebuie ca, din cauza acestor două expresii nescripturistice să se sfîșie trupul Bisericii, ci să se spună că Fiul este asemenea în toate (ὁ ὅμοιος κατὰ πάντα) Celui ce L-a născut și să se lase la o parte cuvîntul ființă (substanță) (οὐσία) ca nescripturistic.

3. Însă episcopii, observînd înșelăciunea, au respins categoric pe cei ce spuneau acestea și i-au arătat împăratului prin scrisori propria lor părere (γνώμη). Ei spuneau că sînt copii și moștenitori ai Părinților adunați la Niceea, «iar dacă cineva ar da la o parte ceva din cele formulate de aceștia, sau dacă ar cuteza să adauge ceva la cele foarte bine stabilite, îi declarăm pe aceștia copii *neadevărați, care s-au făcut acuzatori* ai celor ce i-au născut (*Sf. Părinți*)».

4. Însă cele scrise de episcopi, către împăratul Constantin vor arăta mai clar formularea exactă a credinței lor :

19. Epistola sinodală către împăratul Constanțiu a episcopilor adunați la sinodul de la Rimini

1. «Din porunca lui Dumnezeu și prin orînduirea credincioșiei voastre noi credem cele ce s-au hotărît mai înainte. La Rimini ne-am adunat toți episcopii din toate orașele cele din Apus ca să se facă cunoscută credința Bisericii sobornicești și să se dea pe față cei ce gîndesc cele contrarii.

2. Așadar, după cum am aflat, cercetînd cît mai mult, am socotit că e bine ca credința cea rămasă de demult, pe care au predicat-o și Profeții și Evangheliile și Apostolii, prin Iisus Hristos Domnul nostru, Păzitorul împărăției și Apărătorul puterii tale, să o ținem neschimbată și să o apărăm și apărînd-o să o păstrăm pînă la sfîrșit.

3. Într-adevăr, s-a socotit lucru nepotrivit și nelegiuit ca să se schimbe ceva din cele ce au fost definite corect și drept și discutate împreună *la Niceea (325) în fața preaslăvitului Constantin,* tatăl tău și împărat, a căror învățătură și cugetare au pătruns și s-au predicat auzului și minților tuturor oamenilor. Învățătura de la Niceea a fost singurul adversar și nimicitor al ereziei lui Arie. Prin ea au fost înlăturate, nu numai erezia ariană, ci și alte erezii. Cu adevărat este un pericol ca să se adauge ceva socotit mai sigur, sau să se înlăture ceva ca nesigur. Dacă

53. Adică apusenii nu aveau atunci ținuta culturală a celor din Răsărit, căci în această privință atunci Apusul era mai prejos de Răsărit.

s-ar adăuga, s-au s-ar înlătura ceva, s-ar da duşmanilor libertatea ca să facă ceea ce ar vrea.

4. De aceea şi Valens şi Ursaciu, fiindcă au fost părtaşi şi aderenţi, ai dogmei lui Arie, au fost declaraţi scoşi din comuniunea noastră. Ca să mai participe la această comuniune, pentru cele ce au greşit, ei se recunoşteau vinovaţi şi cereau să li se dea posibilitatea să facă pocăinţă şi să li se dea iertare. 5. Aşa mărturisesc şi cele scrise de ei, prin care s-a făcut îndurare şi s-a dat iertare greşealelor (acestea se petreceau în vremea cînd la Milan se ţinea adunarea sinodului şi unde erau de faţă şi preoţi ai Bisericii Romanilor).

Totodată, avînd cunoştinţă că cel după moarte vrednic de pomenire, Constantin împăratul, promulgase cu toată exactitatea şi atenţia credinţa cea subscrisă de membrii Sinodului de la Niceea şi fiindcă, după ce s-a botezat acesta a plecat dintre oameni (a murit) şi a trecut la pacea ce i se cuvenea, am socotit că e nepotrivit ca în urma lui să schimbăm ceva şi să ne socotim pe atîţia sfinţi mărturisitori, martiri, scriitori, şi descoperitori ai acestei dogme, care au continuat să gîndească toate după vechea orînduire a Bisericii, 6. Şi a căror credinţă Dumnezeu a împărtăşit-o prin Domnul nostru Iisus Hristos, în timpul domniei lui, prin care ţi s-a dat să împărăţeşti şi tu astfel, ca să stăpîneşti lumea din timpul nostru.

Cu adevărat aceşti vrednici de milă şi de compătimire în sufletul nostru s-au declarat cu o îndrăzneală criminală propovăduitori ai acestei credinţe nelegiuite şi se străduiesc să răstoarne orice formulare a Adevărului.

7. Cînd, după porunca ta, s-a convocat adunarea sinodului şi aceia şi-au dat pe faţă planul ascuns al vicleniilor lor, căci urmăreau ca, folosindu-se de prefăcătorie şi tulburare, să aducă ceva nou — au găsit pe unii amăgiţi de o astfel de asociaţie (colaborare), ca pe un oarecare Ghermanos, pe Auxenţiu şi pe Gaiu, care provocau erezie şi vrajbă. 8. Învăţătura lor eretică era aceeaşi şi a depăşit toată mulţimea blasfemiilor.

Cînd au văzut aceştia că noi nu sîntem de aceeaşi părere şi nici nu aprobăm cele ce ei gîndeau rău, s-au strecurat în sfatul nostru ca să dea impresie că ei formulează (scriu) cu totul altceva. 9. Însă în scurt timp convingerile lor au fost date pe faţă.

Deci, ca să nu se mai lovească ei mereu de aceleaşi probleme ale Bisericii şi să se provoace zgomot şi tulburare, care se răspîndeşte peste toate, s-a părut că e în afară de orice pericol ca, sinodul să păstreze cele odată stabilite legal şi să rămînă neschimbate, iar pe cei pomeniţi mai sus să-i înlăture din comuniunea noastră. 10. De aceea am trimis soli la

bunătatea voastră ca să informeze mai bine și să vă facă cunoscut prin scrisoare hotărîrea adunării sinodale. Acestor delegați le-am poruncit mai întîi de toate ca să confirme adevărul, fiind sprijiniți de cele ce înainte au fost hotărîte de către cei de demult și drepți. Iar acești delegați vor arăta credincioșiei tale că nu, precum au spus Ursaciu și Valens, va fi pace, dacă se schimbă ceva din învățăturile cele drepte.

11. Căci cum e posibil să ajungă la pace cei care distrug pacea? Mai degrabă se va naște ceartă și tulburare din cauza acestora cu celelalte orașe și cu Biserica romanilor.

De aceea rugăm stăruitor bunătatea ta să primești cu auzul ascuțit (atenție) și cu privirea liniștita (bunăvoință) pe delegații noștri și să nu lași nicidecum să se introducă ceva nou spre ocara celor ce au murit, ci să ne îngădui să rămînem cu cele stabilite și legiferate de către strămoșii noștri, care, am putea spune, că au făcut toate cu chibzuință, cu înțelepciune și cu ajutorul Duhului Sfînt. 12. Cele schimbate de aceștia (eretici) *acum produc necredință celor credincioși, iar celor necredincioși cruzime.*

Te rugăm deci, cu stăruință, ca să dai poruncă ca celor care sînt exilați (episcopii) printre străini, pe care-i ruinează oboseala vîrstei și lipsa celor trebuincioase, să li se ușureze întoarcerea întru ale lor, ca Bisericile să nu mai fie lipsite de episcopii, care au fost smulși din scaunele lor.

13. Și încă mai înainte de toate cerem și aceasta ca nimic din cele ce au existat mai înainte (cele hotărîte) să nu se înlăture și nici să nu se adauge, ci toate să rămînă neatinse, cum s-au păstrat de la evlavia tatălui tău și pînă în vremea de acum. Apoi nici să nu ne mai întristăm și nici să fim îndepărtați de la conducerea eparhiilor noastre, ci episcopii cu credincioșii lor să aibă (răgazul) liniștea pentru rugăciuni și slujbe dumnezeiești, în pace, stăruind în rugăciune pentru împărăția și mîntuirea ta și pentru pace pe care divinitatea să ți-o dea în veci. Iar solii noștri vă aduc semnăturile și numele episcopilor care te vor învăța adînc și pe sfinția ta din Sf. Scripturi».

14. După ce au scris acestea și au fost trimiși solii, cei care exercitau influență asupra împăratului, primind scrisoarea au dat-o acestuia, iar pe soli nu i-au introdus la el, zicînd că împăratul este preocupat de grijile publice. Procedînd așa, ei socoteau că episcopii, suportînd cu greu întîrzierea și dorind să se reintoarcă la cetățile ce le fuseseră încredințate, vor fi siliți să rupă și să distrugă zidul pe care îl ridicaseră contra ereziei [54]. *Dar planul acesta ascuns nu le-a folosit* 15. *Căci apără-*

54. Adică să se împace cu ereticii.

torii curajoşi ai credinţei au trimis o altă scrisoare împăratului rugîndu-l ca solii să fie primiţi, iar ei să fie lăsaţi liberi.

Pun aici în Cartea mea şi această scrisoare :

20. Altă scrisoare a Sinodului către împăratul Constanţiu

1. «Victoriosului şi binecredinciosului împărat Constanţiu, episcopii sinodului de la Rimini.

Am primit scrisorile bunătăţii tale, stăpîne preaslăvite, atotputernic, prin care se arată că din cauza ocupaţiilor publice nu ai putut să vezi pînă acuma pe delegaţii noştri şi ne ceri ca să aşteptăm întoarcerea lor pînă cînd credincioşia ta va putea să ia cunoştinţă de părerile noastre şi de dogmele strămoşilor. 2. Noi desigur, ceea ce v-am declarat (făgăduit), nu ne îndepărtăm nici un pic de hotărîrea noastră şi acum insistăm din nou la bunătatea ta şi te rugăm, cu privire binevoitoare, să primeşti cu plăcere scrisorile smereniei noastre prin care acum răspundem drept-credincioşiei tale, cît şi pe cele pe care le-am trimis prin solii noştri, ca să fie aduse drept-credincioşiei tale.

3. Cît ar fi de trist şi de nepotrivit ca, în aceste vremuri fericite din timpul domniei tale, atîtea Biserici să se vadă că sînt fără episcopi !... Bunătatea ta ştie ca şi noi acest lucru. De aceea iarăşi, preaslăvite împărate, te rugăm cu multă insistenţă ca, mai înainte de a veni asprimea iernii, dacă binevoieşte bunătatea ta faţă de oameni, să porunceşti ca să ne întoarcem la Bisericile noastre spre a putea aduce rugăciuni solemne lui Dumnezeu Atotputernicul şi lui Hristos, Fiul Său, Domnul şi Mîntuitorul nostru, pentru bunăstarea Imperiului tău, împreună cu credincioşii, aşa cum, dealtfel, am făcut şi facem mereu».

21. Despre sinodul de la Niceea din Tracia[55] şi expunerea de credinţă formulată acolo

1. După această scrisoare, aţîţînd mînia împăratului, arienii au adus pe cei mai mulţi dintre episcopi, fără voia lor, într-un oraş din Tracia, numit Niceea şi i-au convins, pe unii înşelîndu-i din cauza simplităţii *lor, iar pe alţii înfricoşîndu-i, ca să urmeze vechea lor înşelăciune, pusă* la cale în contra dreptei credinţe şi să scoată din formula de credinţă

55. Sinodul de la Niceea Traciei, deosebit de cel de la Niceea Bitiniei, s-a ţinut la anul 359—360, sub presiunea arienilor şi s-a scos din formula niceeană cuvîntul fiinţă (οὐσία) şi deofiinţă (ὁμοούσιος) şi s-a pus în locul lor cuvîntul asemenea — ὅμοιος cf. G. Baray, o.c. p. 159—60.

cuvintele ființă (οὐσία) și deoființă (ὁμοούσιος) și apoi să pună în locul lor cuvintul asemenea (ὅμοιος).

2. Am menționat în această Carte a mea această formulă, nu că este bună (ortodoxă), ci pentru că dă pe față erezia lui Arie. *De altfel*, nici necredincioșii (ereticii) de acum nu mai sint atașați de această formulă *asemenea* (ὅμοιος) ci în locul lui asemenea ὅμοιος ei predică expresia neasemenea (ἀνόμοιος).

Credința formulată de Niceea Traciei, care e schimbată (stricată):

3. Credem într-Unul și Singurul adevărat Dumnezeu, Tatăl Cel atotputernic, din Care sint toate.

Credem și intr-un singur Fiu a lui Dumnezeu, Cel care S-a născut din Dumnezeu, mai înainte de toți vecii și mai înainte de orice început, prin Care toate s-au făcut — și cele văzute și cele nevăzute.

Credem în Cel născut, singur născut, numai din singur Tatăl, Dumnezeu, din Dumnezeu, asemenea (ὅμοιος) Tatălui, Carele L-a născut, potrivit Scripturilor, a Cărui naștere nimeni nu a cunoscut-o decît numai singur Tatăl, Carele L-a născut.

4. Pe Acesta L-am cunoscut singur Fiu al lui Dumnezeu Tatăl, Carele L-a trimis să se pogoare din Ceruri, precum este scris spre nimicirea păcatului și a morții.

Credem și în Cel Care S-a născut de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioară, după trup, după cum este scris și a petrecut împreună cu ucenicii, iar cînd s-a împlinit toată iconomia (orînduiala divină) după voința Tatălui a fost batjocorit, pe cruce a murit, a fost pus în mormînt și S-a pogorît în cele dedesubt ale pămîntului, de Care însăși iadul s-a cutremurat.

5. Credem și în Cel ce S-a sculat din morți a treia zi și a petrecut cu ucenicii 40 zile împlinite, a fost înălțat la Ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.

Credem și în Cel ce va veni în ziua cea mai de pe urmă a învierii, cu slavă părintească, ca să dea fiecăruia după faptele lui.

6. Credem și în Sfîntul Duh pe Care Cel Unul-Născut a lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Dumnezeu și Domn, a făgăduit că-L va trimite neamului omenesc, Paracletul, după cum s-a scris, Duhul Adevărului, pe Care El insuși L-a trimis, după ce S-a înălțat la Ceruri și stă de-a dreapta Tatălui. De acolo va veni să judece vii și morții.

7. Iar numele (cuvintul) ființă (οὐσία), care s-a adăugat în neștiință de către Sf. Părinți ai Sinodului de la Niceea (325), dar este necunoscut de credincioși și a produs scandal, fiindcă nu se găsește în Sf. Scripturi, li s-a dat satisfacție ca să fie înlăturat și de acum înainte nicidecum să nu se mai amintească despre cuvintul ființă (οὐσία), mai ales pentru că

dumnezeieștile Scripturi nu pomenesc nicăieri despre ființa (οὐσία) Tatălui și a Fiului. Și nicidecum nu trebuie să numim (socotim) în legătură cu persoana Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh o singură ipostasă. Noi numim pe Fiul asemenea Tatălui, așa cum spun și învață dumnezeieștile Scripturi. Toate ereziile, chiar și unele condamnate mai înainte și altele care s-au ivit mai curînd, dar sînt contrare acestei formule, să fie anatema».

Unii au subscris acestea numai de teamă, iar alții fiind înșelați. Însă cei ce nu au voit să consimtă au fost trimiși în cele mai depărtate ținuturi ale Imperiului (lumii de atunci).

22. Tomosul sinodal al papii Damasus[56] al Romei și al episcopilor din Apus despre sinodul de la Rimini

1. Cum că toți luptătorii pentru adevăr resping această expunere de credință și îndeosebi cei care locuiesc în Apusul Imperiului, mărturisesc cele scrise de aceștia către Ilyrieni. Dintre cei care au scris, cel dintîi a fost Damasus, care a luat conducerea Bisericii Romanilor, după Liberiu, și care era împodobit cu foarte multe feluri de virtuți. 2. El a avut nouăzeci de episcopi primitori ai scrisorilor, din Italia și Galatia, care acum se numește Galia, adunați la Roma. Aș fi așezat numele lor aici, dacă n-aș fi socotit că e de prisos.

Cei nouăzeci de episcopi au subscris cele ce urmează:

Episcopii adunați în Sf. adunare în orașul romanilor, Damasus Valerian, și alții, fraților preaiubiți, care sînt rînduiți episcopi în Ilyric, salutare în Domnul.

3. «Credem în credința noastră întemeiată pe învățătura apostolilor. Pe aceasta să o țineți și voi[57] și s-o împărtășiți poporului (credincioșilor). Această credință nu se deosebește cu nici un cuvînt de cele hotărîte de Sf. Părinți, preoți ai lui Dumnezeu, căci de voi se cuvine să fie învățați ceilalți credincioși.

4. Prin veștile de la frații din Galia și Veneția am aflat că unii înclină spre erezie. Episcopii, nu numai că trebuie să-i ferească de acest lucru, ci, cîte s-au întîmplat pînă acum din lipsa de experiență a unora, sau din cauza ignoranței celor care au folosit interpretări greșite, să fie înlăturate de acum înainte, ei avînd grijă ca să nu mai cadă iarăși în

56. Papa Damasus (366—384) amestecat în disputele ariene, a luptat pentru dreapta credință. El a fost în corespondență cu Sf. Vasile cel Mare și s-a amestecat în schisma antiohiană, cf. F. Cayré, I. p. 501—502; L. Duchesne, Hist. Anc. de L'Egl. vol. II. p. 446—484.

57. L. Parmentier, o.c. p. 147, rînd 5 adaogă ὑμᾶς (ac) voi, care lipsește în textul din ediția J. P. Migne, P.G. tom. LXXXII, col 1052 C., dar care precizează sensul.

diferite învățături greșite [58], ci mai ales să țină seama de părerea (γνώμη) Părinților noștri, ori de cîte ori ar ajunge la urechile lor învățături diferite. 5. Drept aceea s-a înscris (adăugat) îndeosebi să fie condamnat din această cauză Auxențiu, episcopul Milanului.

Deci se cuvine ca toți învățătorii Legii din lumea romanilor să cugete cele ale Legii și să nu profaneze credința prin învățături diferite.

6. Cînd a început pentru prima oară să prindă putere răutatea ereticilor, așa cum și acum se insinuează blasfemia arienilor, cei 318 Părinți episcopi ai noștri și preasfinții episcopi din Biserica romanilor [59], *cînd s-a făcut discuție la Niceea, au ridicat acest zid contra armelor diavolilor* și au alungat cu această doctorie veninurile ucigătoare. 7. A trebuit să se creadă astfel că Tatăl și Fiul sînt deoființă, de o dumnezeire, de o virtute, de o putere și de o singură înfățișare. Și de același ipostas și ființă este și Duhul Sfînt.

Pe cel ce gîndește altfel l-am judecat să fie străin de comuniunea noastră.

Această definiție salvatoare și hotărîre demnă de adorare unii au voit să o distrugă după aceea și să o întineze cu alte hotărîri. 8. Însă chiar de la început, pînă într-atît s-a îndreptat (întărit) această hotărîre demnă de adorat de chiar cei care la Rimini erau siliți să inoveze, sau să retracteze, (șovăie), încît ei înșăși să mărturisească că au fost înșelați de o altă argumentare (dovedire), sau că nu au socotit, că aceasta este ceva potrivnic părerile adoptate de Sf. Părinți la Niceea. 9. Și nici nu s-a putut să se ia vreo hotărîre de către numărul celor adunați la Rimini, cînd ei nu au fost convocați nici de episcopul romanilor, a cărui părere înainte de orice trebuia primită, nici de Vincențiu [60], care condusese cu demnitate episcopia atîția ani și nici de alții de o părere cu ei și cînd, mai ales, după cum am spus mai sus, aceștia înșiși, cărora li s-a părut că *au fost atrași prin înșelăciune, folosind o judecată mai clară*, au mărturisit că nu le plac aceste învățături (de la Rimini).

10. Așadar, sinceritatea voastră observă că această singură credință, care s-a întemeiat la Niceea pe autoritatea doctrinară a Apostolilor, tre-

58. *În P.G., t. LXXXII, col 1052 C, Variae, lectiones, nota 11, se arată că unele* texte au πάλιν — iarăși, în loc de πάνυ — întru totul. Noi am preferat πάλιν — iarăși.

59. L. Parmentier, o.c. p. 148, rînd 4 are în loc de — ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἁγιώτατοι ἐπίσκοποι —
— sfinții episcopi din Biserica romanilor, cum este în textul din P.G. t. LXXXII, col. 1053 A, — οἱ ἐκ τῆς Ῥωμαίων (τοῦ) ἁγιωτάτου ἐπισκόπου ἐκλεκτοὶ ἐπίσκοποι — episcopi aleși ai preasfințitului episcop din Biserica romanilor. Noi am preferat textul din J. P. Migne, socotindu-l mai clar.

60. Vincențiu, ca preot roman, delegat la sinodul de la Niceea, an 325. cf. L. Parmentier, o.c. p. 376.

buie păstrată cu tărie și neîntrerupt. Și cu noi să fie slăviți cei din Răsărit, ca și cei din Apus, care se declară fii ai Bisericii sobornicești.

11. Noi credem că nu după mult timp toți cei bolnavi de alte boli (erezii), prin însăși această străduință a lor, se vor despărți de comuniunea noastră și vor fi lipsiți de numele (demnitatea) de episcopi, încît credincioșii vor respira atunci în voie, fiind scăpați de erezia acestora. 12. Căci în nici un chip nu vor putea îndrepta greșealele mulțimilor acești episcopi care, ei înșiși, sînt stăpîniți de greșeală (erezie).

Părerea prea cinstirii voastre să fie de acord cu cea a tuturor preoților lui Dumnezeu, în Care dealtfel noi credem că voi sînteți statornici și stăruitori. Astfel și noi trebuie să credem cu voi. Prea Cinstiți frați, bucurați-ne cu schimb de scrisori din partea dragostei voastre. Fiți sănătoși !»

23. Epistola lui Atanasie, episcopul Alexandriei despre același sinod (de la Rimini)

1. În *Scrisoarea către Africani*, marele Atanasie scrie astfel despre sinodul de la Rimini : «Arătîndu-se astfel aceștia, cine va primi pe cei care socotesc sinod pe cel de la Rimini, sau alt sinod, afară de cel de la Niceea ? Sau cine nu va urî pe cei care disprețuiesc învățăturile Părinților și preferă pe cele mai noi, formulate la Rimini ? Și cine ar vrea să se unească cu astfel de oameni, care nu prețuiesc nici chiar învățătura lor ? Căci în cele zece, ba încă și mai multe sinoade ale lor, cum am spus mai înainte, formulînd, cînd unele învățături, cînd altele, se dovedesc că ei înșiși se fac criticii (acuzatorii) fiecărui sinod al lor. 2. Li se întîmplă acestora, cum s-a întîmplat odinioară trădătorilor iudeilor, căci ca și aceștia, părăsind unicul izvor de apă vie *și-au săpat gropi, care nu vor putea să țină apă*. S-a scris despre aceasta de către profetul Ieremia [61].

Tot așa și aceștia (ereticii), luptînd contra Sinodului ecumenic de la Niceea, au organizat multe sinoade și toate acestea, fără vreo valoare prin ele înșile, *s-au pălit ca un mănunchi de flori care nu are durată* [62].

3. Deci, să nu susținem pe cei care numesc sinod pe cel de la Rimini, sau altul, afară de cel ținut la Niceea (325). Dar, chiar dacă aceia care recunosc sinodul de la Rimini par (se prefac) că nu știu cele ce s-au făcut acolo, sau (chiar dacă ar fi știut) n-ar fi spus nimic.

4. Dealtfel, ați aflat și voi, iubiților, de la cei dintre voi care au fost la Rimini, că Ursaciu și Valens, Eudoxiu și Auxențiu (acolo era cu aceștia și Demofil) au fost caterisiți fiindcă voiau să se hotărască altceva

61. *Ieremia 2, 13.*
62. *Osea, 6, 7.*

afară de cele de la Niceea. Cînd li s-a cerut să se anatematizeze erezia lui Arie au refuzat și au preferat să fie apărătorii acesteia.

5. Însă episcopii cu adevărat slugi ale Domnului și care erau drept credincioși (în număr ca la 200) au scris că sînt de ajuns numai cele hotărîte la Nicea și că nu trebuie să dorim nimic mai mult, sau mai puțin, de la acest sinod de la Rimini.

Acestea ei le-au făcut cunoscute și lui Constanțiu, care poruncise să se adune acest sinod. 6. Dar episcopii caterisiți la Rimini[63] (adică arienii), s-au dus la Constanțiu și au făcut ca episcopii ortodocși să fie maltratați și să fie amenințați că nu se vor mai întoarce în eparhiile lor cei care s-au declarat contra lor și că vor suferi constrîngere în Tracia, în această iarnă, așa încît să consimtă la învățăturile lor noi.

7. Deci, dacă unii socotesc sinod pe cel de la Rimini, să accepte mai întîi înlăturarea celor *menționați* mai sus și cele ce au scris episcopii, zicînd că nu trebuie să se caute nimic mai mult decît cele ce au fost mărturisite de către părinți la Sinodul de la Niceea (325) și nici să nu se primească alt sinod afară de acesta.

Învățăturile acestea ei le țin însă ascunse, iar pe cele formulate cu forța în Tracia[64] le dau pe față. Prin faptul acesta ei se arată că sînt partizani ai ereziei lui Arie și străini de credința sănătoasă.

8. Dacă cineva ar vrea să cerceteze comparativ acel mare Sinod de la Niceea cu sinoadele acestora (ale aerienilor) ar afla pe de o parte credința curată a celui de la Niceea, iar pe de altă parte nebunia acestora (*ale arienilor*). 9. Cei care s-au adunat la Niceea nu au venit aici fiind caterisiți, ci au mărturisit că Fiul este din ființa Tatălui (ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς) pe cînd arienii, fiind caterisiți odată, de două ori, sau chiar de trei ori, în insăși sinodul de la Rimini, au îndrăznit să scrie (hotărască) că nu trebuie să se spună că Dumnezeu are ființă (οὐσία), sau ipostasă (ὑπόστασις).

Astfel, atîtea născociri și uneltiri au fost puse la cale (în Occident), contra dogmelor adevărului de către partizanii lui Arie».

24. **Despre intrigile lui Leontie, episcopul Antiohiei și despre atitudinea demnă a lui Flavian și Diodor**

1. La Antiohia după ce Ștefan, care a urmat lui Flacitus, a fost alungat din adunările bisericești, a primit conducerea supremă bisericească Leontie. Însă el a luat-o contrar canoanelor scrise la Niceea, căci era eunuc și el insuși avusese curajul să consimtă la acest lucru.

63. Episcopii Ursaciu, Valens, Auxențiu și Demofil.
64. Sinodul de la Niceea din Tracia, vezi mai sus cap. 21, 31, și nota 44.

Fericitul Atanasie ne spune cauza acestui curaj. 2. Leontie a fost acuzat din cauza unei femei mai tinere, numită Eustolia, și i s-a interzis să mai locuiască la un loc cu ea. Atunci el s-a mutilat ca să aibă îngăduința de a viețui împreună cu aceasta. Totuși, chiar în felul acesta nu a înlăturat bănuiala și de aceea, mai ales că era preot, a fost caterisit.

3. Acestea le-a scris Atanasie despre viața intimă a lui Leonție, dar eu voi arăta ce a fost rău și ce a fost viclean în viața acestuia.

Deși împărtășea blasfemia lui Arie, Leontie căuta să ascundă această boală. Văzînd împărțiți în două pe clerici și pe credincioși, pe unii care adăugau conjuncția *și* (καὶ) la doxologia Fiului, iar pe alții, care adăugau prepoziția *prin* (διὰ), la Fiul, dar și pe unii care înainte de Duhul foloseau preopoziția *în* (ἐν) cînd oficiau doxologia cît mai încet, încît chiar cei ce stau mai aproape auzeau numai în vecii vecilor». 4. Și, dacă alte lucruri n-ar fi dat pe față multa răutate a sufletului său, s-ar putea spune că Leontie folosea acestea ca unul care avea grijă de buna înțelegere (unire) a poporului credincios. Deoarece însă el a născocit multe și îngrozitoare răutăți contra celor care apărau adevărul, iar părtașilor la erezie le-a arătat toată purtarea de grijă, era clar că ascundea stricăciunea (erezia) și de teama mulțimii și din cauza cumplitelor amenințări ale lui Constanțiu contra celor care cutezau să zică că Fiul este neasemenea (ἀνόμοιος) cu Tatăl. 5. Cele ce a făcut el i-au dat pe față convingerile, căci toți cîți urmau dogmele apostolice nu s-au bucurat de nici un sprijin și n-au primit nici o hirotonie de la el, pe cînd cei care împărtășeau nebunia lui Arie se bucurau de încredere cît mai multă și erau înscriși în rîndurile clericilor.

6. În timpul acela și Ețiu, dascălul lui Eunomiu, care a sporit cu născocirile sale blasfemia lui Arie, a fost înscris în rîndurile diaconilor. 7. Însă Flavian și Diodor, care îmbrățișaseră viața ascetică și apărau pe față dogmele apostolice, au combătut direct uneltirile lui Leontie contra credinței, spunînd că un bărbat hrănit cu rele obiceiuri (Ețiu) și care uneltește ca să-și cîștige renume prin necredință, a fost învrednicit de rangul de diacon, spre răul Bisericii. Aceștia amenințau că se vor rupe de comuniunea bisericească și că vor pleca în Apus ca să dea pe față cele ce se lucrau pe ascuns (la Antiohia).

8. Temîndu-se de aceștia Leontie a oprit pe Ețiu de la slujba bisericească, dar i-a dat o altă sarcină.

Iar această minunată pereche, Flavian și Diodor, care nu erau încă în slujba preoțească, ci făceau parte dintre laici, zi și noapte îi îndemna pe toți la rîvna pentru credință. 9. Ei cei dintîi, împărțind în două corurile celor ce cîntau psalmi, i-au învățat să cînte alternativ melodia da-

vidică. Acest lucru, început întîi la Antiohia, s-a răspîndit peste tot și a ajuns pînă la marginile lumii (Imperiului roman).

Adunînd pe cei dornici de cele dumnezeiești la mormintele martirilor, Flavian și Diodor petreceau nopți întregi cu aceștia, lăudînd pe Dumnezeu prin cîntări. 10. Văzînd acestea Leontie a socotit că nu e prudent să-i împiedice (căci a văzut mulțimea că înconjură cu mare dragoste pe acești distinși bărbați), ci, colorind cu blîndețe cuvintele le-au îngăduit ca să facă această slujbă a lor în biserici. 11. Deși au văzut prea bine răutatea lui Leontie, Flavian și Diodor au îndeplinit cele ce li s-au îngăduit și adunau cu plăcere în biserici pe cei uniți prin dragoste, îndemnîndu-i să laude cu cîntări pe Stăpînul cel bun.

De altfel, pe Leontie nu l-a convins nimic ca să-și înfrîneze răutatea, ci, luînd înfățișarea de bunătate, a ascuns infamia lui Ștefan și Flacitus [65]. 12. Căci pe cei care primiseră distrugerea dogmelor (arienii), chiar dacă duceau o viață imorală, îi rînduia în cetele preoților și ale diaconilor, pe cînd pe cei împodobiți cu tot felul de virtuți și care țineau dogmele apostolice îi lăsa fără nici o răsplată. 13. Din această cauză tagma clerului avea mai mulți dintre cei care împărtășeau murdăria eretică, în timp ce cea mai mare parte a poporului păstra dogmele cele adevărate. Ba nici chiar predicatorii învățăturii adevărate nu aveau curajul să dea pe față blasfemia lor (eretică).

Pentru cîte au făcut Flacitus, Ștefan și Leontie cel nelegiuit și ilegal la Antiohia ar fi nevoie de o scriere specială, din cauza mulțimii lor, iar din cauza puterii lor ar trebui o cîntare de plîngere a lui David. 14. Și totuși trebuie să spunem despre aceștia: *«că iată dușmanii tăi s-au întărit și cei ce te urăsc pe tine au ridicat capul. Împotriva poporului tău au lucrat gînd viclean și s-au sfătuit împotriva sfinților tăi zicînd: veniți și să-i nimicim pe ei dintre neamuri și să nu se mai pomenească numele de Israel»* [66].

Noi însă vom scrie restul acestei istorii.

25. Despre inovația lui Eudoxiu al Germaniciei și despre lupta înverșunată a lui Vasile al Anciref și Eustațiu al Sevastiei contra lui.

1. Germanicia este un oraș așezat la hotarele Cilicienilor, Sirienilor și Capadocienilor și aparține Provinciei numite Eufratesia. Întîistătătorul acestei Biserici, Eudoxiu, aflînd că Leontie a murit a plecat la Antiohia și a pus mîna pe conducerea bisericească, devastînd ca un porc sălbatic

65. Episcopi la Antiohia și arieni îndîrjiți.
66. *Ps. 82*, 3—5.

via Domnului. 2. Şi nici măcar nu şi-a ascuns răutatea, ca Leontie, ci pe faţă s-a pornit contra dogmelor apostolice şi provoca celor care îndrăzneau să i se opună tot felul de neplăceri (suferinţe).

3. În acest timp ţinea frînele Bisericii din Ancira, metropola Galatiei, Vasilie, care a urmat după Marcel, iar Eustaţiu conducea Biserica Sevastiei, care era oraşul cel dintîi al Armeniei. Cînd au aflat despre nebunia şi turbarea lui Eudoxiu, aceştia au informat pe împăratul Constanţiu prin scrisori despre cele ce a îndrăznit să facă acesta. 4. Constanţiu se afla încă în partea dinspre Soare-Apune a imperiului, reparînd stricăciunile provocate de tirani, după ce fuseseră nimiciţi. Vasilie şi Eustaţiu erau apropiaţi împăratului şi se bucurau de un foarte mare prestigiu din cauza vieţii lor demne de toată lauda.

26. Despre sinodul ţinut iarăşi la Niceea [67]. Despre sinodul de la Seleucia Isauriei [68]

1. După ce a aflat acestea împăratul Constanţiu a scris Antiohienilor că nu el a încredinţat lui Eudoxiu conducerea Bisericilor, căci acesta spusese de la el acest lucru şi a poruncit ca Eudoxiu să fie alungat din oraş şi să fie pedepsit pentru cele ce a făcut, la Niceea Bitiniei, căci acolo recomandase să se adune sinodul.

Dealtfel însuşi Eudoxiu convinsese pe cei ce erau rînduiţi cu conducerea treburilor imperiale, să fixeze Niceea pentru ţinerea unui sinod. 2. Însă Purtătorul de grijă al tuturor, Care ştie cele ce se vor întîmpla în viitor, ca şi cele ce s-au petrecut în trecut, a împiedicat această adunare sinodală printr-un groaznic cutremur de pămînt. Acest cutremur a prăbuşit cea mai mare parte a oraşului şi a distrus cele mai multe dintre locuinţe.

3. Aflînd acestea cei ce veniseră şi înspăimîntîndu-se întrutotul, s-au întors la Bisericile lor.

Eu socotesc că aceasta este o arătare a înţelepciunii lui Dumnezeu, fiindcă în acest oraş (Niceea) s-a formulat învăţătura credinţei apostolice de către Sf. Părinţi, pe cînd cei ce se adunau acum aveau să formuleze învăţături potrivnice acesteia.

Aderenţilor lui Arie le-ar fi oferit această asemănare de nume o posibilitate de înşelăciune şi de amăgire a celor care trăiau în obiceiuri simple (erau simpli), căci, numind acest sinod tot de la Niceea, l-ar

67. Al doilea sinod, care trebuia să se ţină la Niceea Bitiniei, la stăruinţa arianului Eudoxiu. Nu s-a putut însă să se mai ţină din cauza cutremurului, care atunci a distrus oraşul.

68. Sinodul de la Seleucia Isauriei, paralel cu cel de la Rimini, vezi mai sus nota 52.

socotit și pe acesta ca și pe cel dinainte. Dar cel ce poartă grijă de Biserici a împrăștiat această adunare sinodală.

4. După cîtva timp împăratul Constanțiu, aducîndu-i-se aminte de către acuzatorii lui Eudoxiu, a poruncit ca sinodul să se țină la Seleucia. Acest oraș al Isauriei, așezat lingă marea Pontului, era în fruntea orașelor din același neam. Aci a poruncit să se adune episcopii Prefecturii Răsăritului [69], încă și cei din Provincia Pontului, ca și cei din Provincia Asiei [70].

5. În vremea aceia Acaciu conducea metropola Cezareei Palestinei, unde urmase lui Eusebiu. Pe acest Acaciu l-a alungat sinodul convocat la Sardica, dar el nu a primit hotărîrea dată contra lui, disprețuind astfel atîta mulțime de arhierei.

6. După acel Macarie, despre care de multe ori s-a amintit, a luat conducerea Bisericii Ierusalimitenilor Maxim, bărbat care s-a distins în luptele pentru dreapta cinstire a lui Dumnezeu, căci i s-a scos ochiul drept și a fost lipsit de cotul mîinii drepte.

După ce acesta a trecut la viața cea fără bătrînețe (a murit) a fost învrednicit de harul episcopal Chiril, apărător cu căldură al dogmelor apostolice.

Toți aceștia certîndu-se între ei pentru întîietate au fost cauza celor mai mari rele pentru treburile publice [71]. 7. Mai întîi Acaciu, găsind unele motive neînsemnate, l-a depus pe Chiril și l-a alungat de la Ierusalim, iar acesta a plecat la Antiohia, căci a aflat că acolo nu era păstor. Ajungînd însă la Tars, a rămas cu admirabilul Silvan, care în vremea aceea era în fruntea acestei Biserici. Aflînd despre aceasta, Acaciu i-a scris lui Silvan și i-a reamintit despre caterisirea lui Chiril. 8. Silvan însă, respectind și pe Chiril, dar temîndu-se și de popor, a folosit cu mare plăcere învățătura lui Chiril și nu l-a oprit de la slujba bisericească.

9. Cînd a venit la Seleucia, Chiril a intrat în comuniune cu toți cei din jurul lui Vasilie, Eustațiu și Silvan și cu ceilalți din adunare.

A sosit și Acaciu la episcopii adunați la Seleucia, care erau în număr de 150 și a spus de la început că nu va avea nici o comuniune cu ei în ce privește discuțiile, mai înainte ca Chiril să fie dat afară din adunare și, binențeles, să fie dezbrăcat de arhierie.

---

69. Prefectura romană a Orientului, cu capitala la Antiohia, sediul întîistătătorul Bisericii antiohiene.

70. Provincia Pontului, la sudul Mării Negre și cea a Asiei, în Sud-Estul *Mării Negre, cu reședința la Efes.*

71. E vorba de disputa pentru întîietate între episcopul de la Ierusalim și cel de la Cezareea Palestinei.

10. Unii dintre cei doritori de pace îl îndemnau pe Chiril să se retragă, făgăduindu-i că, după discuția dogmelor, vor lua în considerare și situația lui. 11. Fiindcă Chiril nu a plecat, Acaciu a plecat el, părăsindu-i pe aceștia (împăciuitorii). Intrînd apoi în legătură cu Eudoxiu [72] l-a părăsit frica ce-l cuprinsese, a prins curaj și a făgăduit că-i va fi colaborator și împreună luptător. Eudoxiu l-a oprit pe Acaciu să intre în adunarea sinodală de la Seleucia și apoi a plecat cu el la Constantinopol.

27. Despre cele ce s-au întîmplat la Constantinopol episcopilor celor drept-credincioși

1. După ce s-a întors din partea de Apus a imperiului Constanțiu rezida acum la Constantinopol. Acaciu a învinuit de multe pe cei adunați la sinodul de la Seleucia în fața împăratului, numindu-i o adunare de oameni răi, convocată pentru distrugerea și în paguba Bisericilor și a ațîțat astfel, mînia împăratului. Mai ales l-au întristat pe acesta cele ce se spuneau contra lui Chiril. 2. Căci Acaciu spunea că acesta a vîndut veșmîntul țesut cu fire de aur pe care prealăudatul împărat Constantin cel Mare îl dăruise ca să cinstească, astfel, Biserica din Ierusalim, lui Macarie, arhiereul acestui oraș și pe care să-l îmbrace cînd avea să celebreze slujba dumnezeiescului botez. El spunea și că unul din actorii de teatru l-a cumpărat ca să-l îmbrace. Dar pe cînd acesta juca în teatru a căzut, s-a lovit grav și din aceasta i s-a tras moartea.

Acaciu spunea că sinodalii de la Seleucia, avînd colaboratori pe Chiril, căutau să judece și să condamne pe alții.

3. Invocînd acest motiv conducătorii treburilor împărătești l-au convins pe împărat ca să nu cheme la el tot sinodul, căci se temeau de solidaritatea mulțimii, ci numai zece dintre cei mai de frunte. 4. Între aceștia erau : Eustațiu Armeanul, Vasilie al Galatiei, Silvan al Tarsului, și Eleusis al Cizicului. Cînd au sosit, aceștia au rugat pe împărat ca să fie cercetate blasfemiile și nelegiuirile lui Eudoxiu. Dar împăratul, fiincă i se sugerase de alții cele contrare, spune că trebuie mai întîi să se cerceteze cele despre credință și apoi să se examineze și cele în legătură cu acesta (Eudoxiu). 5. Iar Vasilie, (al Galatiei) avînd încredere în prietenia dinainte și discutînd cu curaj că acesta uneltește contra dogmelor apostolice, Constanțiu s-a supărat și a poruncit ca să tacă, socotind că el este cauza furtunii din Biserici.

72. Eudoxiu († 369) episcop al Antiohiei, favorabil lui Ețiu și Eunomiu. El se declară apoi de părere cu omeianii, care susțineau că Fiul este numai asemenea (ὅμοιος) Tatălui. Eudoxiu ajunge în scaunul de la Constantinopol și devine căpetenie a arianismului oficial (omeian), în timpul împăratului Valens. cf. F. Cayré, o.c. vol. I, p. 305.

După ce Vasilie a încetat discuția, Eustațiu Armeanul a zis: «O, împărate, fiindcă vrei să fie judecate mai întîi cele ale credinței, ia seama la blasfemiile cutezate de către Eudoxiu contra Celui Unuia Născut». 6. Și in felul acesta vorbind i-a dat împăratului și expunerea de credință a lui Eudoxiu în care, între alte multe credințe greșite, erau adăugate și acestea: că cele ce se exprimă în mod deosebit (ἀνόμιος) sînt deosebite (neasemenea — ἀνόμια), după ființă. «Un Dumnezeu Tată din care sînt toate și un Domn Iisus Hristos, prin care sînt toate». Deci este neasemenea Cel din Care (ἐξ οὗ), cu Cel prin care (δι'οὗ). Așadar, Fiul este neasemenea (ἀνόμοιος) cu Dumnezeu și Tatăl.

7. Constanțiu a poruncit ca să se citească această expunere de credință a lui Eudoxiu și mîniindu-se foarte mult față de impietatea ce o cuprindea a întrebat pe acesta dacă el personal a scris acestea. Dar el a tăgăduit îndată și a spus că Ețiu le-a scris. 7. Acest Ețiu era cel pe care mai înainte Leontie, temîndu-se de acuzațiile lui Flavian și Diodor, îl dezbrăcase de diaconie, dar Gheorghie, vicleanul episcop al Alexandriei, îl avea colaborator și la cuvîntările sale nelegiuite și la planurile sale criminale.

9. Atunci, într-adevăr, Ețiu era de partea lui Eudoxiu, împreună cu Eunomiu. Însă după ce a murit Leontie, iar Eudoxiu a uzurpat conducerea Bisericii antiohienilor, Ețiu s-a întors din Egipt, aducînd cu sine pe Eunomiu. Aflîndu-l pe Eudoxiu de aceeași părere cu el și, în afară de nelegiuire, indulcindu-se de plăcerea sibaritică[73] a ales înainte de toate viețuirea la Antiohia și și-a fixat locuința împreună cu Eudoxiu. Îi plăcea viața de lingușitor (parazit), petrecea timpul mergînd, cînd la unul cînd la altul și se îmbuiba de mîncare.

10. Atunci cînd împăratul a aflat acestea, a poruncit ca Ețiu să fie adus la el. Cînd acesta s-a prezentat i-a arătat acea expunere de credință și a căutat să știe dacă el însuși este cel care a născocit aceste cuvinte (expresii). 11. Ețiu, neștiind întrutotul cele întîmplate și nepricepînd sensul întrebării și totodată așteptînd să tragă folos din mărturisire, a spus că el personal este autorul acelor cuvinte (expresii).

12. Atunci împăratul, văzînd culmea neoredinței lui, a poruncit ca imediat să fie dus într-un sat din Frigia 13. Astfel Ețiu, suferind degradare din cauza blasfemiei lui, a fost alungat de la curtea imperială.

Eustațiu a spus însă că și Eudoxiu avea aceleași păreri (credințe), căci Ețiu locuia împreună cu el, că mînca împreună și că, folosindu-se de ideile acestuia, el a scris împreună blasfemia lui. Și zicea Eustațiu

73. Aluzie la viața de plăceri a locuitorilor din localitatea Sybaris, din sudul Italiei.

că este o dovadă clară că Eudoxiu știa cele scrise și faptul că nimeni altul și numai el însuși a spus că expunerea de credință este a lui Ețiu.

14. Împăratul însă a spus că nu trebuie ca să se judece după bănuială, ci să se cerceteze cu atenție faptele întîmplate. «Ei bine, a zis Eustațiu, să ne convingă Eudoxiu pe noi toți că nu gîndește acestea, anatematizînd cele scrise de Ețiu». 15. După ce împăratul a aprobat cu plăcere această propunere și a poruncit să se îndeplinească, Eudoxiu amîna mereu și folosea multe vicleșuguri spre a ocoli propunerea. 16. Însă, fiindcă împăratul s-a supărat și amenința că il va exila împreună cu Ețiu, ca părtaș la cugetările nelegiuite (eretice), Eudoxiu și-a tăgăduit învățătura cea proprie pe care și atunci și după aceea a continuat să o respecte în ascuns.

Totuși a obiectat și el aderenților lui Eustațiu că și ei trebuie să anatematizeze cuvîntul (expresia) nescripturistic (ὁμοούσιος) de aceeași ființă. 17. Dar Silvanus a răspuns că și (τὸ ἐξ οὐκ ὄντων) cele ce nu sînt și (τὸ κτίσμα) creatura și (τὸ ἑτεροούσιον), de altă ființă, sau substanță (ale arienilor) sînt expresii nescripturistice și nu se află, nici în cuvintele profetice și nici în cele apostolice. Atunci este drept ca ei (aderenții lui Eudoxiu) să le lepede și să le scoată din adunările bisericești (sfinte).

Împăratul a aprobat aceste propuneri și a poruncit ca eudoxienii să pronunțe anatema contra acestor cuvinte (expresii) 18. Aceștia, la început, s-au opus, dar după aceea, văzînd mînia împăratului, cu strîngere de inimă au înlăturat totuși expresiile indicate de Silvan, însă după aceea mai cu tărie insistau cerînd anatematizarea cuvîntului (ὁμοούσιος) deoființă

19. Silvan însă a spus logic și drept către ei și către împărat: «Dacă Dumnezeu, Cuvîntul, nu este din cele ce nu sînt nici Creatură și nici dintr-o altă ființă (substanță). El este atunci deoființă(ὁμοούσιος) cu Cel Care L-a născut, ca Dumnezeu din Dumnezeu și lumină din lumină și El are aceeași fire cu Cel ce L-a născut».

20. Deși Silvan a spus acestea cu tărie și cu bună dreptate, nimeni din cei de față nu a fost convins și s-a produs zgomot mare din partea partizanilor lui Acaciu și Eudoxiu. Atunci împăratul s-a mîniat și i-a amenințat că-i va îndepărta din Bisericile lor. Eleusiu și Silvan, împreună cu alții, au spus că împăratul are putere de a-i pedepsi, chiar și pe ei înșiși, pentru credință, sau nelegiuire, numai să sporească învățătura Părinților.

21. Deși trebuia să admire și înțelepciunea și curajul și îndrăzneala acestora pentru dogmele apostolice, împăratul Constanțiu i-a exilat din Bisericile lor și a poruncit să se așeze alții în locul lor. Atunciu Eudoxiu a uzurpat scaunul Bisericii din Constantinopol, în mod tira-

nic. Apoi după ce a fost alungat Eleusiu al Cizicului au așezat în locul lui pe Eunomiu.

22. După aceste întîmplări împăratul a poruncit prin scris ca Ețiu să fie condamnat[74], iar părtașii lui de necredință l-au condamnat acum și el pe acela care avea aceeași convingere ca a lor. Apoi au scris lui *Gheorghie, conducătorul Bisericii alexandrinilor*, aducîndu-i la cunoștință cele în legătură cu Ețiu.

23. Eu voi așeza această scrisoare în această Carte a mea ca să arăt nerușinarea acestora, căci se folosiseră deopotrivă și de cei de o părere cu ei și de cei cu păreri contrare lor.

28. Copie după cele scrise de către întreg sinodul către Gheorghie contra lui Ețiu diaconul, din cauza blasfemiei lui nelegiuite

1. Sfîntul sinod care s-a adunat la Constantinopol, către prea cinstitul domn, episcop al Alexandriei, salutare.

După ce s-a făcut condamnarea de către sinod a lui Ețiu din cauza scrierilor lui nelegiuite și pline de lucruri scandaloase, ceea ce a urmat după canoanele bisericești în legătură cu el s-a îndeplinit de către episcopi, căci a fost scos din diaconie și alungat din Biserică. 2. Episcopii au urmat îndemnurile noastre ca nicidecum scrisorile lui nelegiuite să nu ajungă să fie citite, ci să fie alungate ca ceva nefolositor și vătămător.

Adăugăm la acestea ca Ețiu să fie anatematizat, dacă ar persista în această părere, cu toți cei care sînt de acord cu el.

Deci era firesc ca în deplin acord, toți episcopii care s-au adunat în sinod, 3. să alunge cauza scandalurilor, a tulburărilor, a schismelor și a zvonurilor din toată lumea, precum și a răzvrătirii dintre Biserici și să fie de acord față de hotărîrea luată contra lui (Ețiu).

Însă, contrar rugăminților noastre și cu toată așteptarea noastră, *Seras, Ștefan, Eleodor și Teofil și cei ai lor, n-au fost de acord cu pă*rerile noastre și nici n-au voit să subscrie hotărîrile luate despre Ețiu, deși Seras îl acuzase pe mai sus numitul de o altă îngîmfare nebunească. 4. Astfel, Seras spunea că Ețiu afirmase, săltînd de bucurie și cu o mai mare cutezanță, că cele ce Dumnezeu a ascuns apostolilor Săi pînă acum l-a întărit pe el ca să le descopere.

74. Acest sinod de la Constantinopol s-a ținut în primele zile ale anului 360; s-a adoptat formula omeismului că Fiul este asemenea (ὅμοιος) Tatălui, cf. L. Duchesne, o.c. vol. II, p. 305—306.

După aceste cuvinte nebunești și lăudăroase, mărturisite de Seras despre Ețiu, cei mai sus numiți nu se rușinau, nici nu cereau ca să-l judece și să-l condamne, împreună cu noi toți.

5. Noi totuși, după ce am răbdat mult timp, am luat hotărîre despre aceștia toți, după foarte multă așteptare, fie indignîndu-ne, fie rugîndu-i, fie certîndu-i, sau stăruind mai mult, ca și ei să se reunească și să se declare de acord cu intreg sinodul. *Așteptăm însă, poate să audă cumva, să înțeleagă, sau să se alăture nouă*[75].

6. Cum insistăm de multă vreme și nu am pierdut nădejdea că aceștia vor primi hotărîrile despre acești bărbați despre care am vorbit mai înainte (Ețiu) socotind mai de preț canonul Bisericii decît prietenia oamenilor, am hotărît contra lor ca să fie lipsiți de comuniunea Bisericii, dîndu-li-se pentru aceasta timp de șase luni întregi pentru intoarcere și pocăință ,spre dorința de unire și înțelegere cu sinodul.

Iar dacă în acest răstimp de șase luni, ce li s-a dat, se vor întoarce și vor prefera înțelegerea cu frații lor și se vor alătura celor hotărîte despre Ețiu, am fost de părere ca ei să fie reprimiți în Biserică și în sinoade, să-și recîștige încrederea și dragostea în fața noastră.

7. Dacă însă vor cuteza să rămînă cu încăpățînare în atitudinea lor și dacă vor prefera prietenia oamenilor în locul canoanelor Bisericii și al înțelegerii cu noi, atunci îi vom socoti că sînt străini de demnitatea episcopală.

8. Rămînînd ei caterisiți va fi nevoie ca să se așeze alți episcopi în locurile lor, pentru ca Biserica cea canonică, recîștigînd rînduiala ce i se cuvine, să unească în ea pe toți episcopii de pretutindeni, care păstrează legătura dragostei *pentru ca, fiind împăcați să mărturisească aceeași credință în același Duh și cu aceeași convingere*[76].

Deci, ca să cunoști cele hotărîte în sinod, ți-am scris acestea evlaviei tale și totodată ne rugăm ca tu, fiind păzit în harul lui Dumnezeu, să conduci în pace și după lege Bisericile de sub oblăduirea ta.

29. Ce motiv a despărțit pe eunomieni de arieni ?

1. Eunomiu îl laudă acum peste măsură pe Ețiu în scrisorile sale ; il numește om al lui Dumnezeu și îl cinstește cu preamulte laude, dar atunci era în legătură cu cei ce îl alungaseră pe acesta și primise hirotonia de episcop de la ei.

Iar partizanii lui Eudoxiu și Acaciu, care aderaseră la cele formulate la Sinodul de la Niceea din Tracia, despre care am menționat în

75. *Iez. 3, 11.*
76. *I Cor 1, 10.*

cele scrise mai înainte, au hirotonit alți episcopi în locul partizanilor lui Vasilie și Eleusiu, în Bisericile acestora.

2. Eu socotesc însă că e de prisos să mai amintesc despre ceilalți și de aceea voi istorisi numai cele despre Eunomiu.

După ce Eunomiu a luat conducerea episcopiei Cizicului, pe cînd trăia încă Eleusiu, Eudoxiu, văzînd sănătatea de credință a mulțimii și ținînd seama că împăratul era pornit contra celor care ziceau că Unul Născut, Fiul lui Dumnezeu, este creat, l-a sfătuit pe Eunomiu să-și ascundă convingerile și să nu le declare acelora care căutau motiv de acuzare. 3. Căci zicea: «Cînd va veni vremea vom predica cele ce acum ascundem și vom învăța pe cei ce nu știu și totodată pe cei potrivnici, s-au îi vom convinge, s-au îi vom constrînge, s-au îi vom pedepsi».

Fiind convins de aceste sfaturi, Eunomiu ținea ascunsă erezia lui. 4. Însă cei hrăniți cu cuvintele dumnezeiești, observînd viclenia celor ce se spuneau, pe de o parte suportau cu greu, iar pe de alta socoteau că este un lucru de îndrăzneală și nu de înțelepciune a te opune pe față. Deci, punînd și ei măștile minciunii eretice, cînd mergeau la casa lui Eunomiu, se rugau ca să li se expună pe față adevărul dogmei și să nu-i nesocotească, fiind purtați de colo colo cu diferite învățături.

Iar Eunomiu, prinzînd curaj, și-a dat pe față convingerile pe care le ascunsese. 5. Însă aceștia[77] ziceau că e nedrept și peste măsură de necuviincios ca să nu se împărtășească de adevăr cei care sînt sub ascultarea lui.

6. Atunci Eunomiu, fiind îndemnat de aceste cuvinte și de altele asemenea și-a dat pe față blasfemia în adunările bisericești, iar aceștia[78], înflăcărîndu-și sufletele cu multă ardoare, au plecat la Constantinopol. 7. Și mai întîi l-au descris pe Eunomiu lui Eudoxiu. Acesta însă nu l-a susținut. Atunci ei au mers la împărat și s-au plîns de nenorocirile provocate de Eunomiu, căci, spuneau ei, cele susținute de acesta sînt mai nelegiuite decît blasfemia lui Arie.

Din cauza acestor fapte împăratul s-a mîniat mult și a poruncit lui Eudoxiu ca să-l cheme pe Eunomiu și, dacă se va dovedi că este așa, să-l dezbrace de preoție.

8. Fiindcă de multe ori Eudoxiu era întrebat de acuzatorii lui Eunomiu, dar el continua să se eschiveze, aceștia au mers din nou la împărat, plîngîndu-se și strigînd că Eudoxiu n-a făcut nimic din cele ce

77. Adică cei care puseseră măștile minciunii eretice: τοῖς οὖν αἱρετικῆς κακοδοξίας περιθέμενοι προσωπεῖα — P.G. t. LXXXII col. 1073 C, dar erau hrăniți cu cuvintele dumnezeiești.

78. Cei hrăniți cu cuvintele dumnezeiești.

i se poruncise. Ba din contră, nu ține seamă de un așa de mare oraș, expus blasfemiilor lui Eunomiu.

9. Atunci Constanțiu a amenințat că va exila pe Eudoxiu, dacă nu va aduce pe Eunomiu și nu-l va judeca și dacă, găsindu-l vinovat, nu-l va pedepsi pentru cele ce a fost învinuit.

10. Temîndu-se de această amenințare, Eudoxiu a anunțat prin scrisori pe Eunomiu să plece de la Cizic și că se va supăra pe el dacă nu-i va asculta sfaturile.

Temîndu-se, Eunomiu a plecat de la Cizic, dar, neputind să suporte această înjosire, a acuzat pe Eudoxiu de trădare și spunea că și el și Ețiu au fost nedreptățiți de acesta.

11. De acum înainte Eunomiu și-a constituit propria sa adunare eretică. Toți cîți erau partizani ai înțelegerii în dogmele lor[79] s-au despărțit de Eudoxiu, acuzîndu-l de trădare și s-au unit cu Eunomiu, de la care le-a rămas pînă azi numele de eunomieni).

De acum înainte, devenind conducătorul unei erezii, Eunomiu a sporit blasfemia lui Arie cu adăugirile nelegiuirii lui.

12. Că slujind dorinței sale de mărire și-a alcătuit o adunare proprie, arată cele ce s-au întîmplat. Căci atunci cînd Ețiu a fost condamnat *și exilat, Eunomiu nu l-a însoțit, deși îl numea «dascălul meu» și* «om al lui Dumnezeu», ci a rămas unit strîns cu Eudoxiu, iar cînd el însuși a fost pedepsit pentru nelegiuire nu a respectat hotărîrea sinodului, ci hirotonisea mai departe episcopi și preoți, el care era dezbrăcat de demnitatea episcopală...

Acestea, așadar, s-au petrecut la Constantinopol.

30. Despre asediul orașului Nisibe și despre activitatea apostolică a episcopului Iacob

1. După ce Sapor, regele perșilor, a pornit cu război împotriva romanilor, împăratul Constanțiu, adunînd oastea, a venit la Antiohia, dar nu armata romanilor a alungat pe dușmani, ci Dumnezeul celor drept *credincioși dintre romani.*

Eu voi istorisi felul cum s-a ajuns la victorie.

2. Nisibe, pe care unii îl numesc Antiohia-Migdonia, este așezat la hotarul dintre stăpînirea perșilor și cea a romanilor. Episcopul acestui oraș și totodată custode și comandant de oaste era Iacob, despre care am amintit mai sus[80]. Acesta împrăștia razele strălucitoare ale harului *apostolic.*

79. Învățăturile lui Eunomiu și Ețiu.
80. Φιλόθεος Ἱστορία, P.G. LXXXII, col. 1293—1305.

3. Fiindcă am scris despre minunile sale admirabile și vestite în Istoria (duhovnicească) socotesc că e de prisos și prealung să le mai enumăr încă o dată. Voi istorisi numai una, în legătură cu expunerea anterioară.

4. Armata persană asediase orașul acesta de sub stăpînirea romanilor, condus de Iacob. După 70 de zile de asediu, deși a provocat multe spărturi în zid și l-a înconjurat cu multe mașini de asediu și a săpat în jur șanțuri și gropi de apărare, n-a putut nicidecum să cucerească orașul. 5. Mai pe urmă, însă, armata persană a oprit mai în sus (amonte) cursul rîului, care trecea prin mijlocul orașului și al cărui nume este Migdonios ; a întărit apoi amîndouă malurile și le-a înălțat, ca să cuprindă apa ce curgea și se aduna. Cînd a văzut că era foarte multă apă și apoi că începuse să se reverse peste diguri, dintr-o dată a îndreptat-o asupra zidului ca o mașină. 6. Dar acest zid nu a rezistat unui puhoi așa de mare, s-a înclinat și s-a prăbușit. Așa s-a întîmplat și cu cealaltă parte a zidului prin care rîul Migdonios avea ieșirea din oraș : s-a prăbușit, neputînd să mai reziste puterii apei.

7. Cînd a văzut acestea Sapor a nădăjduit că acum va pune mîna pe cetate, fără osteneală. În ziua aceea s-a odihnit, așa încît nămolul să *se usuce și ca rîul să poată fi trecut ca prin vad.*

A doua zi, după ce a aruncat întreaga armată și spera să intre în oraș prin părțile prăbușite ale zidului, regele persan a observat că zidul era reclădit de ambele părți, ceea ce făcea zadarnică încercarea lui.

8. Într-adevăr, acel divin bărbat (Iacob) a întărit prin puterea rugăciunii și sufletele soldaților și pe ceilalți locuitori. Astfel a reclădit zidul și, așezînd mașini, a oprit pe cei ce năvăleau. Și a făcut acestea, nu apropiindu-se de zid, ci înlăuntru, în templul cel dumnezeiesc, unde implora pe Stăpînul tuturor.

Pe Sapor nu l-a mirat numai graba reclădirii, ci l-a înspăimîntat și o altă arătare. 9. Căci a văzut pe cineva stînd pe zid, îmbrăcat cu haină imperială și o lumină din haina de purpură și din diademă care se revărsa în raze. Socotind că este împăratul romanilor i-a amenințat cu moartea pe cei care nu-l anunțaseră că acesta este de față.

10. Însă, după ce aceștia au confirmat că sînt adevărate cele spuse de ei și au arătat că Constanțiu se află la Antiohia, Sapor a înțeles sensul acestei arătări și a recunoscut că Dumnezeu apără pe romani. Mîniindu-se, acest nenorocit (Sapor) a dat drumul unei săgeți în aer, deși știa că nu lovește ceva necorporal, dar nu și-a putut stăpîni pornirea nebuniei lui. 11. Atunci acel minunat Efrem (acesta a fost un strălucit scriitor la sirieni) a rugat pe dumnezeiescul Iacob — să se urce pe zid ca să vadă pe barbari și să îndrepte săgețile blestemului contra

lor. Dumnezeiescul bărbat a ieşit şi s-a urcat intr-un turn. 12. Dar, văzînd mulţimea mare, nu a lansat alt blestem, ci a cerut ca să li se trimită viermişori şi musculiţe pentru ca prin aceste mici vieţuitoare să cunoască puterea Celui Care-i ajută (pe romani).

13. Nori de viermişori şi de musculiţe au urmat rugăciunii şi au umplut trompele crescute în formă de fluier ale elefanţilor, precum şi urechile şi nările cailor şi ale celorlalte animale. 14. Iar animalele, neputînd suporta năpădirea acestor mici vieţuitoare, au rupt funiile, au dezlegat pe cei purtaţi pe animale, şi au tulburat astfel ordinea. Apoi, părăsind tabăra militară au fugit cît au putut.

Astfel, regele persan, de trei ori nefericit, printr-o pedeapsă mică şi îndurătoare a descoperit puterea lui Dumnezeu, care are grijă de cei credincioşi şi a plecat de acolo cu armata sa, după ce a repurtat ruşine şi nu victorie.

31. Despre sinodul ţinut la Antiohia [81] şi despre cele întîmplate acolo, în legătură cu Meletie

1. În acest timp împăratul Constanţiu rezida la Antiohia. După ce s-a făcut linişte şi a încetat războiul cu perşii, el a adunat iarăşi pe episcopi, silindu-i ca să se lepede toţi de formula *deofiinţă* (ὁμοούσιος) şi de *altă fiinţă* (ἑτεροούσιος).

După ce Eudoxiu a uzurpat scaunul de la Antiohia, după acel Leontie, şi după multe sinoade, a fost alungat, el a ocupat în mod ilegal scaunul de la Constantinopol, Biserica antiohienilor a rămas fără păstor. 2. Atunci deci, episcopii s-au adunat (şi erau adunaţi mulţi din toate părţile) şi-au spus că trebuie să se dea mai întîi un păstor turmei şi apoi, împreună cu acesta, să se discute despre dogme.

În vremea aceea dumnezeiescul Meletie era în fruntea unui oraş din Armenia şi era nemulţumit de nesupunerea celor pe care îi conducea. De aceea, pentru a avea linişte, el petrecea timpul în altă parte.

3. Partizanii lui Arie l-au crezut că este de părerea lor şi părtaş dogmelor lor şi au cerut împăratului Constanţiu să-i dea acestuia conducerea Bisericii antiohienilor, căci ei călcau fără teamă orice lege, străduindu-se să întărească fărădelegea lor, iar nesocotirea celor stabilite era blasfemia lor.

Arienii au născocit peste tot multe asemenea lucruri. 4. Dar cei care ţineau cu tărie dogmele apostolice şi cunoşteau sănătatea în ce priveşte

81. Acest sinod de la Antiohia s-a ţinut la anul 358, la iniţiativa împăratului Constanţiu. S-a ales Meletie, care s-a retras în faţa lui Eustaţiu. Arienii au pus în locul lui pe Euzoius. După L. Duchesne o.c. vol. II p. 30, 9—311.

dogmele marelui Meletie și strălucirea vieții lui și știau clar bogăția virtuții lui, au hotărît împreună și au aranjat ca hotărîrea să se scrie și să se subscrie de toți cu cea mai mare ardoare. 5. Această hotărîre, și unii și alții au dat-o să o păstreze ca o înțelegere comună lui Eusebiu de Samosata, un bărbat distins, luptător pentru adevăr.

După ce a primit chemarea împăratului, marele Meletie a venit la Antiohia. Aici l-au întîmpinat toți membrii episcopatului și alte cete de slujitori ai Bisericii, precum și toată mulțimea orașului. Erau de față și iudei și elini, care doreau să-l vadă pe mult vestitul Meletie.

6. Împăratul a poruncit atunci și lui Meletie și altora care puteau să vorbească, ca să explice mulțimii cuvintele : «Domnul m-a făcut început lucrărilor lui»[82]. Iar celor deprinși a scrie repede le-a poruncit să scrie cele spuse de fiecare, socotind că, astfel, învățătura va fi mai exactă.

7. Mai întîi Gheorghie al Laodiceei, vorbind, a împrăștiat mirosul urît al ereziei. După el Acaciu al Cezareei (Palestinei) a prezentat o învățătură intermediară, depărtată cît mai mult de blasfemia arienilor, dar nu fără amestec, și fără să păstreze neîntinat caracterul apostolic.

Al treilea s-a ridicat marele Meletie și a arătat justețea canonului Teologiei. 8. Căci, folosindu-se de adevăr ca de o cumpănă, a evitat să spună, nici ceva mai mult nici ceva mai puțin. Aducîndu-i-se laude cît mai multe din partea mulțimii care îl rugau să le dea o învățătură prescurtată, Meletie a arătat trei degete, apoi unind două și lăsîndu-l pe unul în jos a făcut să răsune acea voce vrednică le laudă : «trei sînt cele gîndite, dar le exprimăm ca pe unul». 9. Însă cei care purtau în suflet boala lui Arie și-au ascuțit limbile[83] contra acestei învățături și au născocit calomnii, zicînd că divinul Meletie gîndește cele ale lui Sabelie[84]. 10. Astfel l-au convins pe acest ușor influențabil (Constanțiu), care era ușor purtat de colo colo și au aranjat ca să-l ducă în patria lui (pe Meletie).

Imediat au pus în locul lui pe Euzoius, apărător pe față al dogmelor lui Arie. Pe acesta, care era numai diacon, l-a alungat odată cu Arie marele Alexandru. 11. Imediat însă mulțimea drept-credincioasă, despărțindu-se de cei ce contractaseră boala ereziei, s-a adunat în biserica apostolică, situată în partea orașului numită Palea (veche).

82. *Prov.* 8, 22.

83. In textul din J. P. Migne, P.G. t LXXXII, col. 1081 C, se folosește cuvîntul ἐνίκησαν — *au învins*, dar în *Variae lectiones*, ibidem nota 43 se folosește cuvîntul ἠκόνησαν — au ascuțit, pe care l-am adoptat, ca fiind mai potrivit.

84. Sabelie, eretic antitrinitar, în sec. III, aderent și căpetenie a ereziei modaliste. A se vedea Cartea I, nota 62.

Cei drept-credincioşi au petrecut 30 de ani după intrigile îndreptate în contra lui Eustaţiu, indurînd infamia ariană şi aşteptînd o schimbare favorabilă. 12. Dar cînd au văzut nelegiuirea crescînd la ei şi pe cei care ţineau dogmele apostolice atacaţi pe faţă şi pîndiţi pe ascuns, pe divinul Meletie exilat, iar pe Euzoius, căpetenia ereziei, primind conducerea episcopală, în locul lui, şi-au amintit de cele spuse de către Lot: *«Mîntuind, mîntuieşte sufletul tău însuţi»* [85]. În afară de acestea şi-au mai amintit şi de legile evanghelice care îndeamnă pe faţă: *«dacă ochiul tău cel drept te sminteşte, scoate-l pre el şi-l aruncă de la tine»*. 13. La fel şi despre mînă şi picior a legiferat Domnul şi a adăugat: *«Că-ţi este mai ales de folos ca să piară unul din membrele tale şi nu ca întregul tău corp să fie aruncat în gheenă»* [86].

Aşadar, în felul acesta s-a produs sfîşierea Bisericii.

32. Despre Eusebiu, episcopul Samosatelor

1. Minunatul Eusebiu, despre care am amintit mai sus, cel rînduit să facă o hotărîre comună de credinţă, văzînd nesocotirea celor formulate, s-a retras în oraşul ce i se încredinţase, iar cei care suspectau orice expunere scrisă au convins pe împăratul Constanţiu ca să trimită pe cineva să aducă hotărîrea scrisă a lui Eusebiu.

2. Fiind convins, desigur, împăratul a trimis pe cineva care era obişnuit să grăbească caii, schimbaţi în timpul călătoriei, şi astfel să aducă cît mai repede răspunsurile.

Cînd acesta a sosit şi a expus cele din partea împăratului, minunatul Eusebiu a zis: «Nu pot să înapoiez ceea ce s-a formulat în comun pînă cînd toţi cei care l-au formulat nu se vor aduna într-un loc».

3. Acestea le-a comunicat solul celui ce-l trimisese (împăratul), care s-a aprins de mînie şi a scris iarăşi lui Eusebiu, poruncindu-i să dea decretul, adăugînd ca să i se taie acestuia mîna dreaptă, dacă nu-l va da. Acestea le-a scris numai să-i înspăimînte, căci a interzis celui ce ducea scrisoarea ca să aducă la îndeplinire cele ce el mințise.

4. După ce acest dumnezeiesc bărbat a deschis scrisoarea şi a văzut în rîndurile ei cu ce chin îl ameninţa împăratul, la mîna dreaptă a alăturat şi pe cea stîngă, cerînd să i se taie amîndouă mîinile, căci zicea: «Nu voi restitui hotărîrea pentru că ea este o dovadă clară a răutăţii ariene».

---

85. Fac. 19, 17.
86. Matei 5, 29.

5. Aflînd despre acest curaj al lui Eusebiu, împăratul Constanțiu l-a lăudat atunci și a continuat să-l admire. Chiar și dușmanii admiră valoarea morală a adversarilor, fiind siliți de măreția celor făcute.

6. În acest timp Constanțiu, fiind înștiințat că Iulian, pe care-l declarase Cezar al Europei [87], pune la cale lucruri mari și pregătește oaste în contra lui, cel care-l înălțase în rang, a plecat din Siria și și-a pierdut viața [88], în Cilicia, căci nu avea ajutor pe Cel pe care i-L lăsase tatăl său (pe Dumnezeu), deoarece nu a păstrat neatinsă moștenirea dreptei credințe părintești și din această cauză a plîns cu amar schimbarea credinței.

---

87. Partea de Apus a imperiului roman.

88. Constanțiu a murit la anul 361, 3 noiembrie. A fost botezat pe patul de moarte, căci nu fusese decît catehumen, de episcopul arian Euzoius al Antiohiei, cf. L. Duchesne, II, p. 311—312.

CARTEA a III-a

1. Despre domnia lui Iulian (apostatul)

1. Plîngînd și tînguindu-se că s-a îndepărtat de credința părintească, Constanțiu și-a dat obștescul sfîrșit.

Cînd a trecut din Europa în provincia Asia, Iulian a aflat de sfîrșitul lui Constanțiu și, încredințîndu-se că nu are nici un adversar, a pus mîna pe puterea imperială.

2. Cum în copilărie Iulian a fost hrănit cu dreapta credință și apoi a căzut în necredință (păgînism)

1. Împreună cu fratele său, Galus, a supt la sînul învățăturii celei adevărate, pe cînd era încă copil și n-ajunsese la vîrsta pubertății. Ba chiar cînd ajunsese la vîrsta pubertății și a adolescenței se împărtășea încă din această învățătură.

Deoarece se temea de Constanțiu (căci acesta, fiindu-i frică de stăpînirile tiranice, exilase pe cei din familia sa) Iulian s-a înscris în ceata anagnoștilor (lectorilor) și citea poporului din Cărțile Sfinte în adunările bisericești. A zidit și o capelă pentru martiri, dar aceștia nu au primit-o, căci prevedeau căderea lui în necredință, astfel că temeliile ei fiind la fel de nesigure ca și convingerea lui Iulian, această capelă s-a prăbușit, înainte de a fi sfințită.

3. Cum, ascunzînd la început necredința, Iulian și-a dat-o apoi pe față

1. La fel au fost și faptele din prima lui vîrstă cu cele din a doua vîrstă. Cînd Constanțiu a plecat spre Apus (căci acolo îl chema războiul contra lui Maxențiu) a proclamat ca Cezar pentru partea de Răsărit a Imperiului pe Galus, care era drept-credincios și care a rămas așa pînă la sfîrșitul vieții. Atunci Iulian și-a alungat din suflet sentimentul de

teamă ce-i folosise mult, a prins curaj, cum nu trebuia, şi a năzuit şi el spre sceptrul imperial.

2. Pentru aceasta a colindat prin Grecia şi a consultat oracole şi ghicitori, urmărind să afle dacă se va întîmpla ceea ce el dorea. Astfel, a întîlnit un om care s-a oferit să-i prezică aceasta. Acest om l-a dus pe Iulian într-una din capiştele idoleşti, l-a aşezat să stea înlăuntrul altarului secret şi apoi a chemat pe demonii cei înşelători. 3. Cînd au apărut aceştia, cu o înfăţişare înspăimîntătoare, fiind cuprins de frică, Iulian a făcut semnul crucii pe frunte. Însă diavolii, văzînd chipul biruinţei domneşti (crucii) şi dîndu-şi seama de înfrîngerea lor, au dispărut îndată. 4. Iar acel şarlatan, înţelegînd cauza fugii lor, l-a mustrat pe Iulian, care şi-a mărturisit însă frica şi totodată a spus că admiră puterea crucii. Demonii au fugit, căci nu au suferit să vadă chipul crucii.

«Să nu crezi aceasta, o iubitule, a zis şarlatanul, căci demonii nu s-au înspăimîntat, cum crezi tu, ci au plecat pentru că au detestat ceea ce tu ai făcut».

5. Înşelînd astfel pe acest nenorocit (Iulian) acest ghicitor şarlatan l-a iniţiat în misterele păgîne şi l-a umplut de întinăciune. Aşadar, dorinţa de împărăţie l-a golit de credinţă pe acest nenorocit.

Totuşi, cînd a luat puterea, Iulian şi-a ascuns cît mai mult necredinţa (păgînătatea). Mai ales se temea de soldaţi, care primiseră învăţăturile dreptei credinţe, căci mai întîi pe aceştia preavrednicul de laudă, împăratul Constantin cel Mare, după ce i-a scăpat din rătăcirea de mai înainte, i-a îndrumat spre învăţăturile Adevărului. După aceea fiii săi au întărit şi mai mult în soldaţi învăţătura dată de tatăl lor.

6. Chiar dacă Constanţiu (unul din fiii lui) fiind înşelat de către cei ce-l sfătuiau, nu primea expresia (cuvîntul) ὁμοούσιος deofiinţă, mărturisea totuşi înţelesul neschimbat al acesteia căci el declara că Dumnezeu, Cuvîntul, Fiu adevărat, este născut din Tatăl mai înainte de veci şi-i combătea pe faţă pe cei ce cutezau să-L numească o creatură(κτίσμα). Totodată Constanţiu a interzis întru totul cinstirea idolilor.

7. Voi arăta despre Constanţiu şi altceva demn de laudă, ca să se dovedească pe deplin rîvna lui pentru cele dumnezeieşti. Astfel, în războiul contra lui Maxenţiu, după ce a adunat toată armata a poruncit ca toţi să se împărtăşească de Sfintele (Mistere) Taine [1], spunînd că sfîrşitul vieţii fiecăruia este necunoscut, mai ales în război, cînd de ambele părţi se aruncă atîtea mii de săgeţi, de scuturi, de lănci şi încă şi de săbii şi de cuţite şi de alte unelte prin care se provoacă moarte îngrozitoare. «Pentru aceasta trebuie ca fiecare să îmbrace acea haină preţioasă (botezul)

1. Adică botezul, ca să nu piară în război nebotezaţi.

de care mai ales avea nevoie în viața viitoare. Iar dacă cineva amînă să ia această haină, plecînd acum de aci, să se ducă la casa sa, căci eu nu voi primi ca să lupt împreună cu cei neinițiați în (misterele creștine) (nebotezați) [2]».

4. Despre reîntoarcerea episcopilor

1. Știind în mod clar acestea Iulian nu și-a dat pe față ceea ce era nelegiuit în sufletul lui și căuta să-și atragă bunăvoința tuturor. Astfel, a poruncit ca episcopii alungați din Bisericile lor de către împăratul Constanțiu și care acum trăiau la marginile lumii (imperiului) să se reîntoarcă la Bisericile lor [3].

2. După promulgarea acestei legi dumnezeiescul Meletie s-a întors la Antiohia, iar mult lăudatul Atanasie la Alexandria. Însă Eusebiu și Ilarie, cei din Italia [4] și Lucifer din Sardinia, care obținuse să păstorească această insulă, se găseau acum în ținutul Tebaizilor, vecin cu Egiptul, căci acolo îi exilase Constanțiu. Adunați cu alții de aceeași părere cu ei, aceștia spuneau că Bisericile să trăiască în bună înțelegere între ele. 3. Căci le atacau, nu numai cei care aveau convingeri contrarii, ci, chiar ele însele se certau între ele. Iată cum, la Antiohia, trupul cel sănătos al Bisericii s-a frînt în două, căci unii, despărțindu-se de la început de ceilalți pentru Eustațiu, cel prealăudat, se aduna separat, iar cei care se despărțiseră împreună cu minunatul Meletie de facțiunea ariană, săvîrșeau dumnezeieștile slujbe în biserica cea numită Palea. 4. Toți aceștia aveau o singură (aceeași) mărturisire de credință, căci fiecare din aceste două grupări apără învățătura formulată la Niceea [5]. Pe ei îi despărțea numai cearta și atitudinea sufletească față de conducătorii lor, căci nici moartea și a unuia și a altuia n-a înlăturat despărțirea grupărilor lor.

5. Astfel, după ce a murit Eustațiu, înaintea hirotoniei lui Meletie — și cei care țineau cu tărie dreapta credință, după alungarea acestuia și hirotonisirea lui Euzoius, s-au despărțit de comuniunea cu cei necredincioși (eretici) și se adunau între ei, separat. Cei care aveau numele lui Eustațiu (eustațienii) nu au putut fi convinși să se unească cu aceștia (meletienii).

2. Cuvintele puse în ghilimele în ediția lui L. Parmentier, o.c. p. 179, sînt atribuite lui Constanțiu.

3. Legea lui Iulian s-a promulgat în anul 362. cf. G. Bardy, o.c. p. 163.

4. În Variae lectiones, P.G. LXXXII col. 1088, nota 66 ca și la L. Parmentier o.c. p. 179 se scrie: οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας — cei din Italia, ceea ce e mai precis, căci Eusebiu și Ilarie era din Italia.

5. E vorba de schisma de la Antiohia, unde Eustațiu și Meletie țineau formula dogmatică de la Niceea (325). Meletie, fiind alungat, s-a hirotonisit în locul lui, arianul Euzoius. Aderenții lui Eustațiu opuseseră de altfel lui Meletie un episcop ortodox, Paulin. Cf. Ch. Poulet, Hist. de l'Egl. vol. I Paris, 1930, p. 154.

6. Însă partizanii lui Eusebiu (din Italia) și ai lui Lucifer (din Sardinia) căutau să găsească un mijloc de apropiere. Eusebiu a rugat pe Lucifer să meargă la Alexandria și să-i comunice marelui Atanasie despre această situație ; iar Atanasie a consimțit să ia sarcina împăcării.

5. Despre hirotonisirea lui Paulin

1. Lucifer nu s-a dus însă la Alexandria, ci a venit în orașul lui Antioh (Antiohia), unde a adresat și unora și altora multe cuvinte pentru împăcare și înțelegere. Apoi, văzînd pe partizanii lui Eustațiu că se ceartă între ei (conducătorul lor era preotul Paulin) le-a hirotonisit lor episcop pe Paulin, dar nu au făcut bine. 2. Căci faptul acesta a mărit și a îndelungat despărțirea, care a durat 80 de ani pînă la arhipăstorirea lui Alexandru, cel vrednic de toată lauda.

După ce a luat frîiele conducerii Bisericilor antiohienilor, acesta a *folosit orice mijloc și a depus toată rîvna și stăruința pentru unire* ; a reunit mădularul cel despărțit cu trupul întregii Biserici.

3. După ce a mărit neînțelegerea, Lucifer a mai rămas mult timp la Antiohia, iar Eusebiu, venind și el aici și cunoscînd că boala schismei a devenit greu de vindecat din cauza unei rele îngrijiri, s-a îmbarcat pentru a merge în Apus.

Întorcîndu-se în Sardinia Lucifer a făcut unele adăugiri la dogmele bisericești. Cei care au primit aceste învățături, după numele lui, au luat și denumirea. 4. Căci se numeau de foarte mult timp luciferieni. Această învățătură s-a stins însă și a fost dată uitării. Acestea s-au întîmplat după întoarcerea episcopilor (an 362).

6. Deși nu folosea iubirea, ci arăta ura pe față, Iulian nu nimicea pe cei credincioși

1. După ce Iulian și-a dat pe față credința lui păginească, orașele s-au umplut de tulburări, căci, prinzînd curaj cei ce fuseseră loviți de rătăcirea idolilor, au redeschis capiștele acestora și săvîrșeau acolo acele ceremonii de inițiere, rușinoase și demne de uitat. Astfel, aprindeau focul pe altar, stropeau pămîntul cu sîngele victimelor de jertfă și stricau aerul cu grăsimea și fumul de la jertfe.

2. Cei înfierbîntați de către demonii pe care îi cinsteau se înfuriau și se agitau, cum făceau corivanții [6]. Ei alergau pe străzi și se foloseau de glume proaste și de batjocuri contra sfinților (creștinilor) și nu se abțineau de la nici un fel de injurie și ocară.

---

6. Corivanții, vezi Cartea I, nota 139.

3. Din partea lor, închinătorii dreptei credințe, neputînd să suporte blasfemiile acestora, răspundeau și ei cu ocări și combăteau fărădelegile pe care aceștia le urmau. 4. Însă făuritorii fărădelegii, mîniindu-se și, sprijinindu-și curajul lor pe îngăduința ce li se dăduse de împărat, le produceau acestora suferințe grave.

Astfel, preacinstitul împărat, deși trebuia să poarte grijă de pacea supușilor săi, din contră, ațîța popoarele (locuitorii), pe unii contra altora. 5. Căci privea cu indiferență cele cutezate de cei mai îndrăzneți (ereticii) contra celor mai modești (adică creștinii) și încredința celor mai cruzi și nelegiuiți dregătoriile politice și militare.

Aceștia nu obligau pe față pe iubitorii dreptei credințe să-i jertfească idolilor, dar le adresau tot felul de ocări. Le-au luat chiar și privilegiile clericilor, provenite de la marele Constantin.

7. Multe și felurite rele au cutezat elinii contra creștinilor, avînd îngăduința lui Iulian

1. Astfel de fapte rele pe care au cutezat să le facă în acea vreme cei care erau atașați de înșelătoria idolilor, sînt foarte multe și au nevoie de o scriere aparte. Eu însă voi expune puține din cele atît de multe.

Într-adevăr, la Ascalon și Gaza, orașe din Palestina, ei au spintecat pîntecele unor bărbați învredniciți cu preoția și ale unor femei, care făgăduiseră să petreacă toată viața în feciorie, le-a umplut cu orz, iar după aceea le-au aruncat ca hrană porcilor. 2. La Sevastia, care și ea făcea parte din Provincia pomenită mai sus (Palestina) au deschis coșciugul lui Ion Botezătorul, au dat foc oaselor și au împrăștiat cenușa.

Însă crima abominabilă pe care au cutezat să o facă în Fenicia, cum ar putea cineva să o istorisească fără lacrimi? Iată, era la Iliopolis, aproape de muntele Liban, un diacon, numit Chiril. 3. Acesta, arzînd de dumnezeiasca rîvnă, în timpul domniei lui Constanțiu a sfărîmat multe din statuile idolești, care erau adorate acolo. Amintindu-și de această faptă blestemații, nu numai că l-au ocărît (pe Chiril), ci i-au tăiat pîntecele și i-au mîncat ficatul...! Totuși n-au scăpat de Ochiul care vede toate și li s-a dat pedeapsa potrivită cu cutezanța lor. 4. Căci toți cîți au luat parte la această crimă îngrozitoare au fost lipsiți de dinți, care au căzut toți dintr-o dată. Apoi au fost lipsiți și de limbi, căci și acestea căzuseră în putrezicune. Li s-a luat apoi vederea și, în timpul suferințelor, mărturiseau puterea dreptei credințe.

5. La Emesa, oraș vecin, au dedicat o biserică de curînd zidită lui Dionysos (Bacchus) cel molatic, cu chip de femeie, așezînd în ea o statuie ridicolă și de ambele sexe.

La Durostor [7], (oraș și el vestit în Tracia) a fost dat focului Emilian, luptătorul victorios, de către Capitolin, guvernatorul întregii Tracii.

6. Apoi, drama episcopului Marcu al Aretuzelor are nevoie de grandilocvența lui Eschil și Sofocle pentru ca să-i declame suferințele cum se cuvine.... ! Fiindcă acesta, în timpul lui Constanțiu a dărîmat o capiște idolească și a zidit în locul ei o biserică, aretusienii, cînd au aflat gîndul lui Iulian, i-au dat pe față dușmănia lor față de episcopul Marcu. 7. *Urmînd mai întîi legii evanghelice Marcu a încercat să fugă* [8]. După ce a aflat însă că unii dintre ai lui au fost prinși în locul lui, s-a întors și s-a predat călăilor. 8. Prinzîndu-l, aceștia nici n-au avut milă de el ca de un bătrîn și nici nu l-au respectat ca pe un trăitor al virtuții, ci mai întîi l-au lăsat cu trupul gol și l-au chinuit pe acest bărbat împodobit cu viață sfîntă și cu învățătură, producîndu-i răni pe toate mădularele. L-au aruncat apoi într o groapă împuțită și scoțîndu-l de acolo l-au dat unei mulțimi de tineri, cărora le-au poruncit ca fără milă, să-l înțepe cu cuie ascuțite. După ce l-au uns cu o unsoare sărată și cu miere, l-au aruncat într-o cușcă de nuiele. Apoi l-au spînzurat în aer liber în toiul căldurii și au dat drumul viespelor și albinelor ca să se ospăteze.

Făcînd acestea căutau să-l constrîngă una din două : sau să restaureze capiștea idolească pe care o dărîmase, sau să plătească cheltuiala rezidirii acesteia. 9. Însă Marcu îndura acele chinuri îngrozitoare și nu tăgăduia să facă nimic din cele ce i se cereau. Crezînd că nu dă banii ceruți din cauza sărăciei, prigonitorii i-au iertat jumătate din cele ce ceruseră și au pretins să li se plătească numai restul.

Dar Marcu, spînzurat și înțepat cu cuiele și mîncat de viespi, și albine, nu numai că nu-și arăta suferințele, ci își bătea joc de acești nelegiuiți și spunea că ei sînt legați de lucruri trecătoare și de cele pămîntești, însă el este mai presus de acestea și mai sublim.

10. Pînă la urmă, prigonitorii au cerut o sumă de bani așa de mică, dar acesta le-a spus că este totuna pentru nelegiuire a da numai un ban *(obol) sau toată suma cerută.*

Fiind astfel învinși, prigonitorii au plecat, admirînd peste măsură tăria lui Marcu și au trecut cu ajutorul celor potrivnici lor, adică creștinii, la învățăturile potrivnice, adică la cele creștine, căci prin limba lui Marcu au învățat adevărata simțire a lui Dumnezeu.

7. Durostorum, Silistra de azi.
8. *Matei, 10, 23.*

8. Unele legiuiri ale lui Iulian, date contra creştinilor

1. Multe alte măsuri rele s-au cutezat în acea vreme de către cei nelegiuiţi contra celor drept-credincioşi, peste tot şi pe mare şi pe uscat, căci după această întîmplare, urîtorul de Dumnezeu (Iulian) pe faţă a dat legi în contra dreptei credinţe.

Astfel, mai întîi a oprit ca copiii Galileenilor, fiindcă aşa numea el pe cei care urmau pe Mîntuitorul nostru, să se împărtăşească din operele poetice, retorice şi filosofice. 2. Căci zicea el potrivit proverbului «noi sîntem bătuţi (loviţi) cu propriile noastre pene, deoarece, înarmîndu-se din scrierile noastre, aceştia (creştinii) duc război contra noastră».

După aceea a mai dat o altă lege prin care poruncea ca Galileenii (creştinii) să fie scoşi din armată.

9. Despre al patrulea exil al Sf. Atanasie şi despre fuga lui

1. În vremea aceea Atanasie, luptătorul cel foarte încercat pentru credinţă, a fost iarăşi expus la altă primejdie, căci demonii, neputînd să sufere puterea cuvîntului şi a rugăciunii lui, au înarmat pe slujitorii lor ca să adreseze ocări contra lui. Ei au răspîndit şi încă multe acuzaţii, rugînd stăruitor pe căpetenia nelegiuirii (împăratul Iulian) ca sa exileze pe Atanasie şi au mai adăugat şi acestea : «Dacă Atanasie rămîne la Alexandria nu mai rămîne nici un elin (păgîn) acolo, căci pe toţi îi va atrage în ceata lui».

2. După ce a primit aceste cereri împăratul Iulian a poruncit, nu numai ca Atanasie să fie exilat, ci chiar să fie ucis.

Fiindcă cei apropiaţi lui Atanasie erau înfricoşaţi, se spune că acesta a profeţit încetarea imediată a tulburării. Atunci un nor l-a chemat (strigat), nor care apoi s-a împrăştiat repede. 3. Iar el, cînd a aflat că au venit cei trimişi, s-a (retras) strecurat şi, găsind o barcă pe ţărmul fluviului (Nil), s-a dus spre ţinutul Tebaidei.

Cînd s-a aflat de fuga lui Atanasie, cel rînduit ca să-l omoare l-a urmărit cu toată insistenţa. Însă unul dintre cunoscuţii lui, ajungînd mai înainte, l-a anunţat să se grăbească cît mai mult, iar unii dintre cei ce-l însoţeau pe Atanasie îl rugau să se retragă în pustie. Acesta a poruncit însă celui care conducea barca ca să o îndrepteze spre Alexandria.

4. Pe cînd însoţitorii navigau astfel, chiar în faţa celui care îl urmărea pe Atanasie, a venit cel care primise poruncă să-l omoare şi a întrebat cît de departe se găseşte acesta ?. Dar chiar Atanasie însuşi a spus că

este prin apropiere și i-a lăsat să plece. Atanasie a ajuns atunci la Alexandria și a stat aici ascuns tot restul vieții lui Iulian [9].

10. Cele cu privire la Apollo din Dafne și la Sfîntul Vavila

1. Voind să lupte contra perșilor, Iulian a trimis la toate oracolele din *Imperiul romanilor pe cei mai de încredere din supușii săi și chiar* el însuși a rugat pe Pythios din Dafne [10].

Acesta i-a spus că stau morți în apropiere, care împiedică oracolul și că trebuie ca mai întîi aceștia să fie mutați în alt loc și, numai după aceea, să poată arăta prezicerea, «căci nu aș putea să spun ceva (zicea el) dacă nu se curăță locul din jur (incinta)».

2. În vremea aceea zăceau acolo rămășițele pămîntești ale vestitului biruitor, martirul Vavila, și ale tinerilor care luptaseră cu el. Era sigur că acest fals profet (Pythios) era împiedicat de la minciunile lui obișnuite de harul acestuia (Vavila).

Aflind acestea, Iulian (căci cunoscuse din vechea lui credință creștină puterea martirilor) nu a mutat de acolo nici un alt trup mort, ci a poruncit celor ce urmau lui Hristos ca să mute de acolo numai rămășițele pămîntești ale martirilor învingători.

3. Creștinii au venit cu bucurie la acest loc sfînt și punînd coșciugul cu moaște în căruță, îl urmau cu tot poporul, cîntînd melodia davidică și strigînd la fiecare vers; *«Să se rușineze toți închinătorii la idoli»* [11].

Căci socoteau mutarea martirului ca o înfrîngere a idolului păgîn.

11. Despre Teodor Mărturisitorul

1. Iulian nu a suportat însă rușinea ce i s-a făcut din această cauză și a poruncit ca a doua zi să fie prinși conducătorii acestui cor.

Atunci era prefect Salustius, care, deși slujea păgînătății, a încercat să-l convingă pe tiran ca să nu ofere creștinilor doritori de slavă cerească tocmai ceea ce ei doreau (suferința). 2. Totuși, văzînd că împăratul nu poate să-și stăpînească mînia, a prins pe un tînăr împodobit cu rîvnă duhovnicească, care umbla prin agora (piață) și l-a spînzurat în fața poporului. Apoi i-a zdrobit spatele cu lovituri cu bice de piele, i-a înțepat oasele cu unghii de fier și a continuat să facă acest lucru, începînd de dimineața și pînă seara. Apoi, încingîndu-l cu lanțuri de fier, a

9. Vezi la G. Bardy, o.c. p. 174--175.
10. Dafne, lîngă Antiohia unde era un oracol a lui Apollo numit Δαφναῖος Πύθιος —, Pythios Dafneul, cf. L. Parmentier, o.c. p. 378—, note.
11. *Ps.* 96, 7.

poruncit să fie ținut sub pază. 3. A doua zi l-a informat pe Iulian și i-a descris curajul acestui tînăr, spunîndu-i că cele ce s-au întîmplat sînt o înfrîngere a lor (păgînilor) și slavă a creștinilor. Fiind astfel induplecat, uritorul de Dumnezeu (Iulian) nu a mai îngăduit ca alții să mai fie supuși la aceste chinuri. Ba mai mult, a poruncit ca Teodor să fie scos din închisoare. Acesta era numele acelui tînăr luptător curajos pentru Adevăr. Pe acesta unii l-au întrebat dacă a simțit durere, cînd a îndurat torturi cu împunsături foarte crude. El însă a răspuns că la început a simțit ceva durere, apoi, ah, s-a arătat cineva, care ștergea mereu sudoarea de pe fața lui cu o pînză moale și rece și care îl îndemna să aibă curaj. De aceea, cînd au încetat suferințele, a spus că nu s-a bucurat, ci s-a întristat, căci, zicea că (a dispărut) l-a părăsit Cel care îi aducea mîngîierea sufletească.

4. Așadar, demonul cel mincinos profet a sporit lauda martirului și și-a dezgolit minciuna lui. Un fulger căzînd din cer a aprins toată capiștea idolească și a prefăcut în pulbere chiar statuia lui Pythios (Apollo), căci era de lemn, poleită pe dinafară cu aur.

5. Iulian, unchiul împăratului Iulian, (care era prefectul Orientului) aflînd despre aceasta, în timpul nopții a pornit în goana mare, a ajuns la Dafne și s-a grăbit să vină în ajutorul zeului adorat de ei[12]. Cînd a văzut însă că cel ce fusese socotit zeu era prefăcut în cenușă, a chinuit pe paznicii templului păgîn bănuind că focul a fost pus de către vreun creștin. Însă aceștia, chiar așa de chinuiți, nu au putut să fie convinși ca să spună ceva mincinos, ci declarau că focul nu a început de jos, ci de sus și că niște țărani, care erau în apropiere, venind acolo, au spus că au văzut fulgerul căzînd din cer.

12. Despre confiscarea podoabelor sfinte și despre oprirea aprovizionărilor

1. Deși au aflat că astfel s-au întîmplat acestea, nelegiuiții s-au înarmat contra Dumnezeului a toate. Astfel, tiranul (Iulian împăratul) a poruncit ca vasele sfinte ale bisericilor să fie predate tezaurelor imperiale și, ținînd ușile Bisericii celei mari pe care o clădise Constantin (cel Mare) la Antiohia, a făcut-o astfel inaccesibilă celor ce se adunau în ea. (credincioșilor). Această biserică era atunci în mîna partizanilor lui Arie. 2. Odată cu împăratul Iulian și cu prefectul Orientului, Iulian, au intrat în acest dumnezeiesc templu și Felix, care era păstrătorul tezaurelor im-

12. Variae lectiones P.G. LXXXII, col. 1100, nota 25, are παρ' αὐτοῦ — de el, în loc de παρ' αὐτῶν — de ei, cum e în Migne, P.G. și la L. Parmentier, ceea ce mi se pare mai potrivit, căci arată că Zeul este adorat de ei, adică de Iulian, împăratul și de Iulian, unchiul său.

periale, precum și Elpidiu, cel însărcinat cu grija banilor și a proprietăților personale ale împăratului. Pe unul ca acesta romanii obișnuiau să-l numească Comite privat.

3. Se spune că Felix și Elpidiu, fiind creștini, s-au lepădat de dreapta credință ca să facă plăcere necredinciosului împărat.

Împăratul Iulian a urinat în fața Sfintei Mese și a lovit în tâmplă pe Euzoius, care încercase să-l împiedice și se spune că el a declarat că cele de la slujbele creștinilor sînt lipsite de grija (apărarea) lui Dumnezeu.

4. Iar Felix, observînd bogăția vaselor sfinte (căci Constantin cel Mare și Constanțiu se întrecuseră să le împodobească) a zis : «Iată în ce vase este servit fiul Mariei»... !

13. Cele cu privire la pedepsirea lui Iulian, unchiul împăratului

1. Dar nu după mult timp aceștia au primit pedepse pentru aceste fapte îndrăznețe, nelegiuite și nebunești.

De îndată Iulian, prefectul Orientului, a căzut într-o boală grea, fiindu-i distruse intestinele de putreziciune și nu a mai putut să elimine excrementele prin partea obișnuită a corpului, ci gura cea murdară, care îi fusese mijloc de blasfemie, i-a devenit acum organ pentru vărsarea fecalelor.

2. Se spune că soția lui, luminată prin credință, a spus acestea către soțul ei : «se cuvine, bărbate al meu, să lauzi pe Mîntuitorul Hristos, că ți-a arătat puterea Sa prin această pedeapsă, căci nu ai fi cunoscut cine este Cel combătut de tine, decît numai dacă El, folosind obișnuita lui îndelungă răbdare, nu ți-ar fi adus aceste suferințe trimise de Dumnezeu».

3. Înțelegînd nenorocitul din aceste cuvinte și din suferințele ce îl apăsau care era cauza bolii lui, a rugat pe împărat ca să redea Biserica acelora cărora ea le fusese răpită, dar nu l-a putut convinge și el și-a dat sufletul (a murit).

4. La rîndul său, Felix, deîndată, a primit și el biciuirea de la Dumnezeu, căci îi curgea sînge din gură, toată ziua și toată noaptea, fiindcă vinele corpului de peste tot se vărsau acuma prin acest organ (gura). 5. Și astfel, pierzînd tot sîngele, s-a stins și el și-a fost dat morții veșnice.

Aceștia și-au luat această pedeapsă pentru nelegiuirea lor.

14. Despre fiul preotului păgîn

1. Un tînăr, fiul unui preot păgîn, crescut în necredință în vremea aceea, a trecut în tabăra drept-credincioșilor datorită unei femei vestite

prin evlavia sa și învrednicită de harul diaconiei, care era prietena mamei sale. Ea îl mîngîia și-l îndruma spre evlavie, cînd el venea în vizită cu mama lui (căci încă era copil). 2. Și, după ce a murit mama lui, tînărul acesta venea la această femeie și primea învățătura creștină obișnuită.

Primind cu încredere sfaturile a întrebat pe îndrumătoarea lui, care ar fi calea prin care era posibil să scape de superstiția păgînă a tatălui său și să se împărtășească de Adevărul propovăduit de dînsa ?

3. Aceasta i-a spus că trebuie să părăsească pe tatăl său și să cinstească în mod deosebit pe Creatorul său și al tatălui său și totodată să plece în alt oraș, în care era posibil să se ascundă și să scape din mîinile nelegiuitului împărat, iar ea i-a făgăduit că va avea grijă de el.

4. Tînărul a răspuns : «Ei bine, voi veni apoi la tine și-ți voi încredința sufletul meu... !»

După cîteva zile împăratul Iulian a venit la Dafne ca să celebreze sărbătorile publice păgînești. Cu el a venit și tatăl tînărului, care era preot păgîn și obișnuia să urmeze pe împărat. Cu tatăl era și tînărul acesta și fratele lui, căci amîndoi erau slujitori la templu, stropind bucatele împăratului.

5. Era atunci obiceiul ca la Dafne sărbătorile să țină șapte zile. În ziua cea dintîi tînărul acesta, stînd lîngă lectica împăratului și stropind ca de obicei bucatele, s-a umplut de scîrbă și luînd-o la drum s-a dus în cetatea lui Antioh (Antiohia). A ajuns la acea femeie minunată și i-a spus : «Am venit la tine, neuitînd făgăduiala, iar tu să te îngrijești de mîntuirea amîndurora și să-ți îndeplinești făgăduința».

6. Sculîndu-se deîndată, aceasta l-a dus pe tînăr la un om al lui Dumnezeu, Meletie, care a poruncit ca, deocamdată, tînărul acesta să stea în partea de sus a locuinței sale. 7. Tatăl tînărului a colindat însă localitatea (Dafne), căutîndu-și copilul. Apoi, ajungînd în cetate (Antiohia), a cutreierat străzile și locurile ascunse, privind cu ochiul în toate părțile și dorind să-l regăsească. 8. Cînd a ajuns la locul în care dumnezeiescul Meletie avea locuința, îndreptîndu-și ochii a văzut pe copilul său, care privea de pe un balcon și, alergînd, l-a prins și l-a dat jos de acolo. Apoi, după ce l-a dus acasă, mai întîi l-a lovit cu bice multe. După aceea a înroșit cuie de fier în foc și i le-a înfipt în picioare și pe spate ; l-a închis apoi într-o cămară, căreia i-a pus înculetoare pe dinafară, iar el s-a reîntors la Dafne.

9. Acestea le-am auzit istorisindu-le acest tînăr, devenit acum bărbat bătrîn. La acestea el a mai adăugat că, fiind inspirat de Dumnezeu și plin de harul divin, a sfărîmat toți idolii tatălui său și a luat în rîs

neputința lor. Venindu-i apoi în minte ceea ce a făcut, se temea de întoarcerea tatălui său și a rugat pe Domnul Hristos să facă un semn, să strice încuietorile și să deschidă ușile, «căci din cauza Ta, a zis el, am suferit acestea. 10. Și, pe cînd spuneam acestea au căzut încuietorile și s-au deschis ușile și eu m-am dus la învățătoarea mea. Ea m-a îmbrăcat într-o haină de femeie și m-a așezat într-o cameră cu ea. Apoi m-am dus iarăși la divinul Meletie. Acesta m-a încredințat episcopului Ierusalimului, care era atunci Chiril [13]. Și astfel, în timpul nopții ne-am îndreptat spre Palestina».

11. După moartea împăratului Iulian tînărul acesta l-a îndrumat chiar și pe tatăl său spre Adevărul credinței, iar lucrul acesta ni l-a spus el nouă, împreună cu altele.

În felul acesta și fiul și tatăl, fiind îndrumați spre cunoașterea lui Dumnezeu, s-au împărtășit de mîntuire.

15. Despre Iuvențiu și Maximin, sfinți martiri

1. Împăratul Iulian se înarma peste măsură și mai ales fără rușine contra dreptei credințe, pe de o parte purtînd masca blîndeții, iar pe de alta pregătind capcane și lațuri cu care să prindă pe cei amăgiți spre pierzania păgînismului. 2. Mai întîi a mînjit cu jertfele spurcate fîntînile din cetate (Antiohia) și pe cele de la Dafne, ca astfel oricine va folosi izvorul de apă să se împărtășească de necurăție păgînească. Apoi a umplut de murdărie și alimentele care erau expuse în agora (piață), căci erau stropite și pîinile și carnea și fructele și legumele și toate cîte erau pentru hrană.

3. Văzînd acestea cei care cîștigaseră numele lor de la Mîntuitorul (creștinii) se văitau și plîngeau, dezgustîndu-se de cele ce se petreceau. Totuși luau hrană supunîndu-se legii apostolice, care spune : «*Mîncați tot ce se vinde în măcelărie, neîntrebînd nimic pentru cugetul vostru*» [14].

4. Însă doi dintre cei care se distingeau în oaste, (căci purtau scuturi și erau din garda împăratului) au deplîns cu și mai multă vehemență la un ospăț murdăria celor întîmplate și s-au folosit de cuvintele admirabile ale tinerilor care au strălucit în Babilon și care ziceau : «*Ne-ai dat împăratului nelegiuit și lepădat (trădător)*» [15], *la toate neamurile care sînt pe pămînt*» [16]. 5. Apoi unul dintre cei ce se ospătau l-a avertizat pe împărat despre acești doi foarte buni bărbați, care au fost chemați ime-

13. Sf. Chiril al Ierusalimului. (318—386)
14. *I Cor. 10, 25.*
15. ἀποστάτης — lepădatul, sau apostatul, așa a fost numit Iulian de Grigore de Nazians și de Teodoret, în Istoria bisericească 1, P.G. LXXXII, col .1105 A,
16. *Daniil 3, 8 și 32, 16.*

diat, căutînd să afle ceea ce ei spuseseră. Însă, căpătînd curaj de vorbă din chiar întrebările (cercetarea) împăratului și ascuțindu-și zelul demn de laudă, acești doi bărbați au spus acestea: «Fiind crescuți în buna simțire a lui Dumnezeu, o împărate, și urmînd legilor vrednice de laudă (căci legile erau ale lui Constantin cel Mare) ne plîngem acum cînd vedem că *toate sînt pline de spurcăciune și mînjite cu jertfe blestemate* — și cele de mîncare și cele de băutură. 6. Aceste lucruri le-am deplîns și acasă și le deplîngem și în fața ta, căci ne întristăm numai de această faptă a împărăției tale».

Cînd a auzit aceste cuvinte cel numit preabunul și preaînțeleptul de către cei asemenea lui, a dat la o parte masca blîndeții. 7. Și-a descoperit chipul fărădelegii, căci, după ce a poruncit să fie supuși la *lovituri îngrozitoare și greu de suportat, i-a lipsit pe acești doi bărbați de* viața aceasta prezentă, dar i-a scăpat de acest veac nefericit și le-a dăruit cununile biruitoare. 8. Apoi a născocit un alt motiv pentru această grea pedeapsă, că adică n-au fost omorîți pentru dreapta lor credință, ci pentru insultele aduse la beție, căci zicea că au fost pedepsiți fiindcă au ultragiat pe împărat. Aceste motive a poruncit el să fie publicate, căci invidia pe atleții Adevărului pentru numele și cinstea lor de martiri.

9. Între aceștia unul se numea Iuvențiu și altul Maximin. Pe aceștia i-a cinstit cetatea lui Antioh (Antiohia) ca luptători pentru dreapta credință și le-a aranjat un mormînt scump. Ei sunt venerați pînă azi în fiecare an cu o sărbătoare obștească.

16. Despre Valentinian, care a domnit după aceea (după Iulian)

1. Și alții dintre cei din rang înalt, sau dintre dregători plini de un curaj asemănător, au dobîndit aceleași coroane.

Și acel Valentinian, care a domnit puțin timp după aceea (era atunci tribun militar — hiliarh — și conducea pe purtătorii de lănci, rînduiți în jurul reședinței imperiale), nu și-a ascuns rîvna pe care o avea pentru dreapta credință.

2. Astfel, cînd acel nebun (Iulian) avea să intre cîntînd în templul zeiței Fortuna (Τύχη), de o parte și de alta a ușilor s-au așezat păzitorii templului ca să curețe cum credeau ei, prin stropirea cu apă lustrală (de purificare) pe cei care intrau.

3. Cînd Valentinian, care mergea înaintea împăratului a văzut o picătură de apă căzută pe mantia lui, el care pentru aceasta a obținut amîndouă împărățiile, a lovit cu palma pe păzitorul care stropea, zicînd că l-a spurcat și nu l-a curățit.

Văzînd ceea ce s-a întîmplat nelegiuitul Iulian l-a trimis pe Valentinian la o fortăreață așezată în pustie și i-a poruncit să stea acolo.

4. Însă acesta, după ce a trecut un an și citeva luni a primit Imperiul drept răsplată pentru mărturisirea lui. 5. Căci Judecătorul cel drept răsplătește nu numai în viața de dincolo pe cei care poartă grijă de cele dumnezeiești și uneori se întîmplă să dea chiar *aici* pe *pămînt* răsplată pentru suferințele celor buni, încredințîndu-i despre cele nădăjduite în viitor prin darurile distribuite încă de acum.

6. Iar tiranul (Iulian) a născocit și alt mijloc de prigoană contra dreptei credințe, căci, împărțind după vechiul obicei bani de aur celor înscriși în cataloagele militarilor, el a șezut pe tronul imperial și, contrar obiceiului, a așezat în față un jertfelnic cu cărbuni aprinși și a pus tămîie pe o masă. 7. Apoi a poruncit ca fiecare dintre cei care aveau să primească banii de aur să arunce mai întîi tămîie pe jertfelnic și după aceea să primească monedele din mîna dreaptă a lui.

Cei mai mulți au înțeles acum acest șiretlic, dar cei care au aflat mai înainte despre el s-au prefăcut că sînt bolnavi și au scăpat cu fuga de această vînătoare dureroasă. Unii însă, doritori de bani nu s-au gîndit la mîntuirea lor, iar alții din cauza fricii și-au trădat credința.

17. Despre alți mărturisitori ai credinței

1. După această nenorocită împărțire a banilor, unii dintre cei care au primit banii, mîncau adunați într-o sală de mîncare în comun. Unul dintre ei, primind un pahar cu vin, nu a băut mai înainte de a face semnul mîntuitor (al crucii).

2. Fiindcă unul dintre cei cu care sta la masă l-a acuzat, că a zis că acest lucru este contrar celor ce se făcuseră cu puțin înainte, el i-a cerut să spună ce anume din cele făcute de el este contrar. Acesta i-a amintit atunci de jertfelnic, de tămîie și de lepădarea de credință pe care o făcuse, căci toate acestea erau potrivnice mărturisirii credinței creștine.

3. *Auzind acestea cei mai mulți dintre cei care stăteau la masă* împreună, au început a se văita și a plînge. Apoi, zmulgîndu-și mult păr de pe cap, au ieșit de la masă și alergau prin agora (piață), strigînd că ei sînt creștini, că au fost înșelați de șiretlicuri împărătești și că ei cintă cîntece de pocăință ca să repare greșeala în care căzuseră fără să-și dea seama.

4. Alergînd cu aceste țipete au ajuns la reședința imperială au dat pe față șiretlicurile tiranului și l-au rugat ca să-i dea focului, pentru

ca, după ce au fost trecuţi (mînjiţi) prin focul de la jertfelnicul cu tămîie să primească curăţia prin alt foc, cel al suferinţei.

Acestea şi atîtea altele asemenea spuse de ei au aţîţat şi mai mult mînia acestui nelegiuit (Iulian). 5. Astfel, el a poruncit mai întîi ca să se taie capetele acestora. Şi, pe cînd erau duşi afară din oraş, mulţime mare din oraş îi urma, venerîndu-i pentru tăria lor sufletească şi admirîndu-i pentru curajul credinţei lor.

6. După ce au ajuns la locul acela unde obişnuiau să pedepsească pe răufăcători, cel mai în vîrstă decît ceilalţi a rugat pe călău ca mai întîi să taie capul celui mai tînăr dintre ei toţi, ca nu cumva, văzînd el masacrul celorlalţi, să primească lepădarea de credinţă.

7. Cînd tînărul a îngenunchiat, iar călăul şi-a scos sabia, a venit cineva care a anunţat iertarea lor şi a oprit cu voce tare, de departe, executarea. Atunci cel mai tînăr, fiind nemulţumit că a scăpat de masacru, a zis : «Oare Romanos, căci aşa se numea el, nu a fost vrednic de a fi numit mucenic a lui Hristos ?».

8. Însă acel nebun (Iulian) a oprit măcelul pentru că era plin de invidie şi nu putea suporta slava acestor atleţi ai credinţei. Nu a îngăduit totuşi ca aceştia să locuiască în oraşe, ci i-a trimis în ţinuturile cele mai îndepărtate ale stăpînirii romanilor.

18. Despre ducele Artemiu

1. Pe Artemiu (acesta fusese comandantul soldaţilor din Egipt), fiindcă a dărîmat pe cei mai mulţi dintre idoli, cînd a obţinut această demnitate (magistratură), în vremea domniei lui Constanţiu, nu numai că l-a lipsit de averea sa, ci după aceea i-a lipsit trupul de cap (i-a tăiat capul).

2. Acestea şi altele asemenea a făcut cel numit de către necredincioşi preabunul, dar cel prea mult stăpînit de mînie, (Iulian). Eu însă voi adăuga în această scriere a mea istorisirea demnă de laudă a unei femei curajoase, căci şi femeile, întrarmîndu-se cu rîvnă dumnezeiască, au dispreţuit turbarea acestuia.

19. Despre Publia diaconița și despre curajul ei în legătură cu Dumnezeu

1. În timpul acela o oarecare femeie, numită Publia, devenise foarte renumită şi foarte cunoscută prin faptele sale de virtute. Primind pentru puţină vreme jugul căsătoriei, ea a oferit lui Dumnezeu un rod demn de laudă, căci Ioan, care a fost multă vreme în fruntea preoţilor din Antiohia şi adesea a primit voturi pentru conducerea apostolică a acestui scaun antiohian, dar a fugit totdeauna de această demnitate, a odrăs-

lit în sînul admirabil al acesteia. 2. Conducînd ceata fecioarelor care făgăduiseră fecioria pentru toată viaţa lor, Publia slăvea totdeauna pe Dumnezeu, Creatorul şi Mîntuitorul. Cînd a trecut odată pe acolo împăratul, aceste femei cîntau împreună şi mai tare, căci îl socoteau pe acest gen al răului demn de dispreţ şi de batjocură. 3. Ele cîntau îndeosebi acele cîntări care batjocoreau neputinţa idolilor şi spuneau cu David: *«Idolii păginilor sînt arginţi şi aur, lucrări ale miinii oamenilor»* [17], iar după arătarea stupidităţii lor ziceau: *«asemenea acestora să fie toţi care fac acestea şi toţi care se încred în ei»* [18].

Auzind acestea împăratul Iulian s-a mîniat peste măsură şi a poruncit acestor fecioare să tacă în timpul trecerii lui. 4. Însă Publia, puţin îngrijindu-se de poruncile împăratului, a inspirat corului mai mult curaj şi iarăşi le-a poruncit fecioarelor să cînte pe cînd trecea împăratul: *«Să se scoale Dumnezeu şi să se risipească vrăjmaşii Lui»* [19].

5. Atunci împăratul s-a mîniat şi a poruncit ca să fie adusă conducătoarea corului. Deşi a văzut bătrîneţea ei demnă de respect, nu s-a milostivit nici de cărunteţea părului şi n-a respectat nici virtutea sufletului ei, ci a poruncit unor lăncieri să o lovească peste amîndouă tîmplele capului şi cu mîinile să-i însîngereze obrazul. 6. Publia a primit această degradare ca o foarte mare cinste, a venit acasă şi ca de obicei îl ataca pe împărat cu cîntări duhovniceşti, aşa cum acel scriitor de cîntări şi învăţător (David) a domolit acel duh rău care tulbura pe Saul [20].

20. Cele întîmplate Iudeilor şi despre încercarea de rezidire a templului, precum şi despre pedepsele dumnezeieşti date lor

1. După ce a reintrodus pe demonii cei răzbunători (idolii), împăratul Iulian petrecea timpul în felul Corivanţilor [21], înfuriindu-se contra credinţei creştine. De aceea şi pe iudei i-a înarmat contra celor ce credeau în Hristos. Mai întîi i-a adunat pe aceştia şi i-a întrebat de ce dacă odinioară Legea lor poruncea să se aducă jertfe acum ei se abţin de la jertfe? Şi fiindcă iudeii au spus că ritualul lor de jertfe a fost prescris pentru un singur loc [22], de îndată a poruncit acest urîtor de Dumnezeu (Iulian) să se restaureze templul cel dărîmat, socotind acel nebun *că va*

---

17. *Ps. 113, 12.*
18. *Ps. 113, 16.*
19. *Ps. 68, 2.*
20. *I Regi, 16, 23; 19, 6.*
21. Vezi Cartea I, nota 139. Corivanţii erau preoţi ai zeiţei Cybela, în Frigia. Erau fanatici şi se credeau inspiraţi.
22. Legea iudaică prescria jertfele numai la templul de la Ierusalim.

dovedi falsitatea profeției Domnului[23]. 2. A arătat însă mai degrabă Adevărul acesteia.

Iudeii au ascultat cu bucurie aceste cuvinte și au înștiințat despre cele hotărîte pe toți cei din neamul lor, răspindiți in toată lumea. Aceștia alergau din toate părțile și ofereau bani și încurajări pentru rezidirea templului.

3. Iar cel care poruncise acest lucru (Iulian) le-a oferit cît mai multe daruri, sprijinindu-i, nu din dărnicie, ci ca să lupte contra Adevărului. A trimis și un magistrat, vrednic colaborator la planurile cele fără de lege. Se spune că se pregătiseră mai dinainte sape din material de argint, precum și mistrii și covate (coșuri). 4. Cînd au început să sape și să scoată pămîntul, un număr foarte mare de oameni făceau acest lucru toată ziua, iar noaptea pămîntul scos se muta de la sine departe de groapă (șanțuri).

Apoi au distrus chiar ruinele vechii clădiri a templului, nădăjduind că le vor construi pe toate noi. 5. După ce au strîns multe zeci de mii de măsuri de ghips și de var (calcar), dintr-o dată au suflat vînturi puternice, uragane și furtuni și vîrtejuri și le-au împrăștiat pe toate.

Lucrătorii însă s-au înfuriat și mai mult și nu s-au înțelepțit în fața îndelungatei răbdări dumnezeiești. Atunci s-a produs mai întîi un cutremur foarte mare, încît s-au înspăimînta complet și cei care erau destul de neinițiați în cele dumnezeiești. Fiindcă aceștia nu se temeau, a izbucnit foc din temeliile îngropate în pămînt, care a ars pe foarte mulți dintre săpători, iar pe ceilalți i-a împrăștiat.

6. În timpul nopții, pe cînd foarte mulți dormeau într-un portic vecin, stîlpii s-au prăbușit, împreună cu acoperișul și au turtit (omorît) pe toți care dormeau acolo.

7. În aceeași noapte și încă în cea următoare s-a văzut pe cer chipul luminos al Crucii mîntuitoare și chiar veșmintele iudeilor se umpluseră de cruci, dar nu erau luminoase, ci făcute din culoare neagră.

8. Văzînd acestea potrivnicii lui Dumnezeu s-au temut de pedepsele dumnezeiești, au plecat și s-au întors la ale lor, mărturisind pe Dumnezeu, Cel răstignit pe lemn, de către strămoșii lor. Împăratul Iulian a aflat acestea, căci a fost înștiințat de toți, dar i s-a împietrit inima *aproape ca și lui Faraon*[24].

23. Referire la dărîmarea Ierusalimului și a templului, *Matei 24, 2; Marcu 13, 2; Luca, 19, 44; 21, 24.*

24. *Ieșire, 7, 24.*

21. Despre expediţia militară contra perşilor

1. Cînd au aflat despre sfîrşitul împăratului Constanţiu, perşii au prins curaj şi, declarîndu-le război, au pătruns în hotarele romanilor. Atunci Iulian a hotărît să se strîngă armata, deşi nu avea ocrotitor dumnezeiesc. Însă a trimis la Delfi, la Delos şi la Dodona şi la alte oracole [25] şi a întrebat pe ghicitorii de acolo dacă trebuie să facă război.

2. Aceştia l-au sfătuit să facă război şi l-au asigurat de victorie.

Eu intercalez în această Carte a mea ca dovadă a minciunii acestora, una dintre prezicerile oracolului. Iat-o : «Acum toţi zeii grăbim ca să fie aduse semnele biruinţei la rîul Fiarei, iar eu voi fi în fruntea lor, Marte [26], cel gata să facă zgomote de război».

3. Să-şi bată joc de ceea ce e de rîs în aceste versuri cei care îl socotesc pe Pythios (Apollo) ca un zeu elocvent şi conducător al muzelor... ! Eu însă, descoperind minciuna acestuia, deplîng pe cel înşelat de ea. Aceştia numesc Tigrul rîul Fiarei, fiindcă este o fiară cu acelaşi nume ca al rîului (Tigru). 4. Iar rîul Tigru izvorăşte din munţii Armeniei şi, curgînd prin Asiria, se varsă apoi în golful Persic.

Fiind înşelat de către aceste oracole, nenorocitul Iulian visa victoria şi, după războiul persic, plănuiau un război contra Galileenilor, 5. căci pe creştini el îi numea galileeni, socotind să aducă o desconsiderare acestora prin această denumire. 6. Trebuia ca acesta (Iulian), hrănit cu cultura greacă, să observe că nicidecum nu scade din demnitatea cuiva schimbarea numelui. Căci nici chiar dacă Socrate ar fi fost numit Critias, sau Pitagora, Falaris, nu i s-ar fi produs o degradare (înjosire) din cauza schimbării numelor lor. Nici Nireus, dacă ar fi fost numit Persites, nu ar fi pierdut frumuseţea pe care o primise dela natură. 7. Neavînd însă nimic din acestea în mintea lui, cel care le studiase (Iulian) a socotit să ne lovească pe noi creştinii, cu numirea de galileeni, care nicidecum nu ni se potriveşte. Încrezîndu-se în minciuna oracolelor Iulian ameninţa că va aşeza în biserici statuia zeiţei desfrînate (Venus).

22. Despre îndrăzneala celui de rang înalt din Veria [27]

1. Pornind cu aceste ameninţări Iulian a fost învins de un bărbat la Veria. Acest bărbat ajunsese să fie vestit (căci aici era în fruntea Curiaţilor — cetăţenilor distinşi) dar rîvna lui pentru credinţă l-a făcut mai

25. Oracolele erau răspunsurile pe care păgînii credeau că le dau zeii la întrebările ce li se puneau. Aceste răspunsuri erau ambigue. Oracolele cele mai cunoscute au fost în Grecia, la Delfi, a lui Apollo, la Dodona, al lui Jupiter, la Delos, al lui Apollo şi la Epidaur, al lui Esculap, cf. Larousse.

26. Ares-Marte, zeul războiului.

27. Veria, oraş in Siria. Cu acest nume este şi un alt oraş în Macedonia.

vestit. Astfel, cînd a văzut că fiul său a căzut în păginătate, care predomina atunci, l-a alungat din casa sa şi l-a dezavuat în mod public. 2. Acesta însă a mers în oraşul apropiat, unde era cartierul împăratului, căruia i-a arătat credința sa şi cum a fost alungat de tatăl său. Împăratul a poruncit tînărului să stea liniştit şi i-a făgăduit că tatăl său se va împăca (schimba).

Cînd împăratul a ajuns la Veria a chemat la ospăț pe toți care erau în slujba şi în demnitățile înalte. Între aceştia era şi tatăl tînărului, iar împăratul i-a poruncit ca să stea culcat cu fiul său pe patul lui [28]. 3. Pe la mijlocul ospățului împăratul a spus către tatăl : «Nu mi se pare drept să forțezi o convingere care înclină în alt fel şi să o schimbi fără ca cineva să vrea în altă convingere. Deci să nu forțezi pe copilul tău să urmeze dogmele tale, dacă el nu vrea, căci nici eu, zicea el, nu te silesc ca să urmezi învățăturile mele, deşi aş putea foarte uşor să te constrîng».

4. Atunci tatăl, întărindu-şi sufletul cu credința în cele dumnezeieşti, a zis : «O, împărate, vorbeşti despre acest fiu nebun şi urîtor de Dumnezeu, care a ales minciuna în locul adevărului ?» Luînd iarăşi înfățişare blîndă împăratul a zis : «Încetează, omule, ca să tot batjocoreşti», iar întorcîndu-şi fața către tînăr a zis : «Eu mă voi îngriji de tine, fiindcă nu am putut să conving pe tatăl tău să facă acest lucru».

5. Nu am amintit în zadar această întîmplare, ci am voit să arăt, nu numai atitudinea curajoasă, demnă de laudă a acestui bărbat, ci şi că foarte mulți au nesocotit autoritatea lui Iulian.

23. Despre prezicerea pedagogului (profesorului)

1. Tot aşa, la Antiohia, un bărbat desăvîrşit, rînduit ca să fie pedagog zicînd : «Ce face acum Fiul teslarului ?» 2. Iar acesta, fiind plin d vățătură decît un pedagog) de căpetenia învățaților (sofiştilor) de atunci care era Libaniu, cel mai vestit dintre sofişti. Însă Libaniu, fiindcă era păgîn şi aştepta biruința lui Iulian şi totodată era înşelat de lăudăroşeniile acestuia, luînd în rîs învățăturile noastre a întrebat pe acest pedagog zicînd : «Ce face acum Fiul teslarului ?» 2. Iar acesta, fiind plin de harul divin, a prezis ceea ce era să se întîmple în curînd : 3. «O, sofistule, Creatorul a toate pe Care tu Îl batjocoreşti, numindu-L Fiul teslarului, pregăteşte acum un sicriu».

Nu mult după aceea s-a vestit moartea acestui impostor (Libaniu) şi a fost adus să fie aşezat în sicriu. Astfel s-a arătat zadarnică îngîmfarea ameninţărilor lui, iar Dumnezeu a fost slăvit [29].

28. După obiceiul roman la ospețe cei invitați stau culcați pe paturi.
29. Ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη Lipseşte în ediția L. Parmentier.

24. Despre prezicerea Sf. Iulian Monahul

1. Iar cel care a imitat în trup viața celor fără de trup (îngerii), adică Iulian, cel numit în limba sirienilor Sava, al cărui fel de viață l-am descris în Cartea Istoria (religioasă) duhovnicească[30], a înălțat cu mai multă osirdie rugăciuni Dumnezeului tuturor, cînd a aflat despre amenințările acestui nelegiuit (împăratul Iulian).

2. În aceeași zi în care acesta a fost masacrat, pe cînd Iulian, sau Sava, monahul, se ruga, a aflat despre această moarte, deși se numărau mai mult de 20 de stadii[31] de la mănăstirea lui pînă la tabăra militară.

Se spune că, pe cînd Iulian monahul, sau Sava, se ruga mai stăruitor și implora pe Stăpînul cel iubitor de oameni, deodată i s-a oprit curgerea lacrimilor, s-a înseninat la chip și s-a umplut de bucurie, iar fața lui a început să strălucească și să arate prin aceasta mulțumirea sufletului lui.

3. Observînd această schimbare a lui, cei care îi erau mai apropiați, l-au rugat să le arate motivul acestei bucurii. Atunci el a răspuns că un porc sălbatic (Iulian), dușman distrugător al viei Domnului, a ispășit pedeapsa pentru toate stricăciunile făcute în această vie și că acum zace mort și a încetat dușmănia lui.

Cînd au auzit acestea toți tresăltau de bucurie și slăveau pe Dumnezeu, aducîndu-I mulțumire. 4. S-a aflat și de la cei care au vestit după aceea moartea împăratului Iulian că aceasta s-a întîmplat chiar în ziua și la vremea la care acest dumnezeiesc bătrîn a cunoscut (a știut) și a prezis că nelegiuitul acesta a fost ucis.

25. Despre masacrarea împăratului Iulian, în Persia

1. Moartea a arătat și mai limpede nesocotința acestuia, căci, după ce a trecut fluviul care desparte stăpînirea romană de perși și a transportat oastea, împăratul Iulian a dat foc imediat corăbiilor, căutînd să silească și nu să convingă pe soldați ca să lupte. 2. Pe cînd însă cei mai vestiți conducători de oaste obișnuiau să inspire încredere celor pe care îi conduceau și dacă îi vedeau descurajați îi îmbărbătau și le întăreau nădejdea, Iulian le-a înlăturat orice bună nădejde, fiindcă a ars podul plutitor (pe bărci) pentru reîntoarcere.

3. În afară de aceasta, deși trebuia să procure din toate părțile hrana necesară soldaților, nu a poruncit ca aceasta să fie adusă din propriile ținuturi (din ținuturile romanilor) și nici nu le-a îngăduit ca să

30. Φιλόθεος Ἱστορία sau ἀσκητικὴ πολιτεία — viața religioasă duhovnicească (dăruită lui Dumnezeu) P.G. LXXXII, col. 1305—1324.

31. ὁ σταθμός — loc de oprire a soldaților, stațiune de poștă.

prădeze belşugul din ţinuturile duşmanilor. Părăsind ţinuturile locuite, soldaţii treceau prin pustiu. 4. Şi pe acolo ei, ducînd lipsă de apă şi de hrană şi neavînd conducător pentru această expediţie, ci rătăcindu-se în ţinuturi pustii, au putut să cunoască nesocotinţa «preaînţeleptului» (sic !) lor împărat. 5. Văitîndu-se şi suspinînd, soldaţii au găsit pe neaşteptate zăcînd la pămînt pe cel ce luptase cu turbare contra Creatorului şi care *nu fusese ajutat nici de Ares (Marte), cel puternic în războaie, nici de* Apollo, cel care prezise minciuni ; nici de cel ce loveşte cu fulgere (Jupiter) nu s-a folosit contra Celui ce l-a lovit de moarte şi Care l-a prăbuşit la pămînt pe cel ce ameninţase cu atîta trufie... !

6. E de remarcat că nimeni nu ştie nici pînă azi cine i-a provocat acea bine meritată lovitură. Unii spun că i-au provocat-o nişte fiinţe dintre cele nevăzute, iar alţii că unul dintre nomazii, numiţi ismailiteni şi, în fine alţii că soldaţii care erau nemulţumiţi din cauza foamei şi a pustietăţii. 7. Dar, fie că om, fie că înger a împlîntat sabia, este clar că cel ce a făcut aceasta a devenit slujitor al voinţei divine

Se spune că, atunci cînd a primit lovitura şi-a umplut imediat mîna de sînge, l-a aruncat în aer şi a zis : «Ai învins, Galileene !» Cu aceasta a mărturisit victoria, dar a îndrăznit încă o blasfemie, aşa era de înfuriat.

26. Despre practicile magice descoperite la Carrae, după moartea lui Iulian

1. După masacrarea lui Iulian s-au dat pe faţă practicile magice ale lui. Iată, Carrae[32] este un oraş încă şi acum cu urme de păgînătate. 2. Odată, trecînd pe aici acest nebun (Iulian), (căci părăsise Edesa cea împodobită cu dreapta credinţă) *a intrat într-un templu venerat de păgîni* şi a săvîrşit acolo un rit păgîn cu tovarăşii săi de orori păgîneşti. Apoi, a pus încuietori şi peceţi la uşi, a poruncit ca nişte soldaţi să le păzească şi nimeni să nu intre înlăuntru pînă la reîntoarcerea lui.

3. Cînd însă s-a anunţat moartea lui Iulian şi a urmat o împărăţie drept-credincioasă uneia nelegiuite, intrînd unii înăuntru templului păgîn şi-au dat seama de «curajul demn de laudă» (sic !) al împăratului precum şi de «înţelepciunea sa» (sic !) dar mai ales de credinţa sa păgînească, *căci au văzut o femeie spînzurată de perii capului, avînd mîinile* întinse, al cărei pîntece îl despicase acest criminal ca să afle poate prin

32. Καρραι — Carrae, oraş în Mesopotamia, unde se aduceau jertfe omeneşti, cf. L. Parmentier o.c. p. 390.

ficatul ei [33] dacă va obține victoria contra perșilor. Această crimă înspăimîntătoare a fost descoperită la Carrae.

27. Despre capetele găsite în reședința imperială de la Antiohia

1. Se spune că la Antiohia au fost găsite multe cutii pline cu capete de oameni, în clădirea reședinței imperiale, precum și multe fîntîni tot așa infectate de trupuri omenești, căci așa erau învățăturile spurcaților zei.

28. Despre jocurile publice ce au avut loc la Antiohia, în urma morții împăratului Iulian apostatul

1. Și iarăși, cînd cetatea lui Antioh (Antiohia) a aflat de uciderea împăratului Iulian, a făcut ospețe și serbări publice. Nu se cînta numai în biserici și în capelele martirilor (Martyria), ci și în teatre se predica victoria Crucii și se batjocoreau oracolele acestui împărat.

Eu voi adăuga cuvintele admirabile ale acestora ca să se păstreze și pentru cei ce vor fi după noi amintirea acestui eveniment. 2. Căci toți strigau într-un glas : «Unde sînt oracolele tale, Maxime, cel imbecil ? A învins Dumnezeu și Hristosul Lui...».

Maxim era unul care în vremea aceea luase chip de filosof, dar care, folosind magia, se lăuda că prezice cele viitoare.

Antiohienii, care primiseră dogmele sfinte de la acea foarte distinsă pereche de Apostoli, Petru și Pavel și iubeau cu căldură pe Stăpînul și Mîntuitorul tuturor, continuau să deteste pe acest scelerat (Iulian). Acesta chiar știa clar acest lucru. 3. De aceea a scris acel cuvînt (pamflet) contra lor (Antiohienilor) pe care l-a numit Misopogon [34] — care urăște barba.

Eu voi sfîrși această parte a scrierii mele cu această bucurie generală de la moartea tiranului, căci nu am socotit că este cuviincios ca o domnie drept credincioasă (care avea să înceapă) să fie pusă alături de o stăpînire nelegiuită.

---

33. Aruspicii, cei care practicau divinația (ghicitul), la păgini, pentru a afla voința zeilor, după cercetarea măruntaielor din corp. Cf. Larousse.

34. Misopogon, adică dușmanul bărbii, pamflet al împăratului Iulian, contra antiohienilor, care ridiculizau barba lui, cf. I. Pulpea, Lupta împăratului Iulian contra Creștinismului, București, 1942, p. 49 și ibidem, notele 4, 5 și 6.

FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICEASCĂ

CARTEA a IV-a

1. Despre domnia și evlavia lui Iovian

1. După uciderea lui Iulian s-au adunat conducătorii armatei, cu prefecții și s-au sfătuit cine să ia conducerea imperială și să salveze armata din ținutul dușman și totodată să reîntărească imperiul romanilor, care acum era pe muchie de cuțit (în pericol), cum se spunea, din cauza curajului nebunesc al celui mort (Iulian).

2. În timp ce aceștia discutau aceste chestiuni, armata s-a strins într-un loc și a cerut pe Iovian ca împărat. Acesta nu era nici comandant de oaste și nici din cei cu gradul următor acestora, dar era un bărbat distins și strălucit, cunoscut pentru multe calități.

Într-adevăr, era dezvoltat trupește, avea măreție sufletească și se obișnuise să se distingă în războaiele și în luptele cele mai grele. 3. A vorbit cu curaj și nu s-a temut de puterea tiranului (Iulian), ci s-a asemănat cu martirii Mîntuitorului nostru [1] în ce privește rîvna sufletească.

Atunci generalii, socotind că alegerea armatei este o hotărîre divină, l-au adus pe acest bărbat distins întru toate în mijlocul lor, au construit în grabă o tribună și l-au așezat pe ea. 4. După ce i-au dat toți onorurile imperiale și l-au proclamat August și Cezar, acest bărbat admirabil, folosind obișnuitul său curaj de a spune adevărul, nu s-a temut nici de comandanți, nici de aplecarea spre lucruri mai rele ale soldaților. «Nu pot, zicea el, deoarece sînt creștin, să conduc astfel de soldați și nici să împărățesc peste oștirea lui Iulian, care a fost crescută cu învățăturile rele, căci astfel de oameni, lipsiți de Pronia divină, vor fi ușor de atras, așa că vor face pe placul dușmanilor».

5. Cînd au auzit aceste cuvinte soldații au strigat toți într-un glas: «Să nu te îndoiești, împărate, și nici să nu te ferești de stăpînirea asupra noastră, că ar fi grea, căci ai să domnești peste creștini hrăniți cu învățăturile drept-slăvitoare. 6. Cei mai în vîrstă dintre noi am primit

1. τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, la L. Parmentier, o.c., p. 210, rînd 14, vezi Varia lectiones, P.G. LXXXII, col. 1121 D, nota 39. Am preferat acest text față de cel din ediția Migne, P.G., care are τοῦ Χριστοῦ, ibidem.

învățătura lui Constantin (cel Mare), iar cei după ei s-au împărtășit din îndrumările lui Constanțiu. Timpul domniei celui care a murit (Iulian) a fost scurt și nici destul ca să întărească nelegiuirea lui în sufletele celor înșelați».

2. Despre întoarcerea Sfîntului Atanasie

1. Împăratul s-a bucurat de aceste cuvinte ale soldaților și a început apoi să ia măsuri pentru îndreptarea treburilor publice și ca să readucă armata în bună stare din pămîntul străin (persan). 2. N-a avut nevoie de multe discuții, ci a cules roadele semințelor bunei credințe, căci, imediat, Dumnezeul tuturor Și-a arătat purtarea Sa de grijă și înlătura orice greutate care se ivea.

Cînd regele perșilor a aflat de alegerea lui Iovian ca împărat a trimis soli pentru pace.

După aceea Iovian a expediat hrană soldaților și a poruncit să le facă o piață (centru) de aprovizionare.

3. După ce a făcut un tratat de pace pentru 30 de ani Iovian a scos oastea în bună stare din pămîntul străin (persan).

Îndată ce a ajuns pe pămîntul de sub stăpînirea sa, a dat mai întîi o lege care poruncea ca episcopii să se reîntoarcă din exil și să li se redea Bisericile acelora care păstraseră neschimbată credința stabilită la Niceea. (325). 4. Apoi a scris și lui Atanasie, acel apărător al dogmelor acestor episcopi rugîndu-l ca să-i expună pe scurt, în scris, dumnezeieștile învățături. 5. Atanasie a adunat pe cei mai distinși episcopi, le-a dat copii de pe această scurtă expunere și i-a rugat să păstreze credința stabilită la Niceea (325), ca pe una care se potrivește cu dogmele apostolice. Eu voi adăuga mai departe și scrisoarea acestui sinod, căci mă gîndesc la folosul celor ce o vor citi.

3. *Epistola sinodală către Iovian împăratul,* despre credință

1. Preaevlaviosului și preaiubitorului de oameni, învingătorului, Augustului, lui Iovian, Atanasie și ceilalți episcopi, care s-au adunat în numele tuturor episcopilor din Egipt, Tebaida și Libia.

Se cuvine unui împărat iubitor de Dumnezeu să aibă o preferință pentru cunoaștere și un dor pentru cele cerești. Căci astfel, *dacă cu adevărat ai inima ta în mîinile lui, Dumnezeu* [2], vei conduce și Imperiul cu pace, timp îndelungat. 2. Dacă, deci, evlavia voastră vrea să învețe de la *noi credința* Bisericii sobornicești, noi mulțumim pentru aceasta Dom-

2. Prov., 21, 1.

nului și ne-am sfătuit mai înainte de orice ca evlavia voastră să-și reamintească (să țină) credința mărturisită la Niceea (325) de către Sfinții Părinți.

3. Părăsind această credință unii ne-au urmărit și pe noi în diferite chipuri, pentru că nu ne lăsăm convinși de erezia ariană și astfel ei au devenit pricinuitori de erezie și de schisme în Biserica sobornicească.

Desigur, credința cea adevărată și evlavioasă în Domnul nostru Iisus Hristos a fost expusă tuturor și cunoscută și explicată din Sfintele Scripturi. 4. În această credință și Sfinții desăvîrșindu-se, au primit mucenicia, și acum, după ce s-au săvîrșit (au murit), sînt la Domnul.

Ar fi rămas mereu întru totul neatinsă această credință dacă perversitatea unor eretici nu ar fi cutezat s-o schimbe, așa cum un Arie și cei împreună cu el au încercat să o distrugă și să introducă în contra ei nelegiuirea, spunînd că Fiul lui Dumnezeu este din cele ce nu au fost (din nimic), o creatură și o făptură și schimbător [3]. Prin acestea au înșelat pe mulți, încît și cei ce păreau că mai rezistă au fost atrași la blasfemia lor.

5. Însă Sfinții noștri Părinți au preîntîmpinat acest pericol și, adunîndu-se la sinodul de la Niceea (325), cum am spus mai înainte, au anatematizat erezia ariană și apoi au expus în scris credința Bisericii universale încît aceasta, predicîndu-se peste tot, să se stingă flacăra ereziei, cea aprinsă de eretici.

6. Deci aceasta era credința cea cunoscută și predicată în toate Bisericile. 7. Însă unii, care voiau să învieze erezia ariană, au îndrăznit să lepede chiar și credința mărturisită de către Sfinții Părinți la Niceea (325) iar alții se prefac că o mărturisesc, dar, în realitate o tăgăduiesc, căci interpretează greșit cuvîntul ὁμοούσιος deoființă. Și tot aceștia adună blasfemii contra Duhului Sfînt, cînd spun că El este o creatură (făptură), făcută (existentă) prin Fiul.

De aceea, văzînd răul care se făceau în contra mulțimilor da credincioși din cauza unei astfel de blasfemii, ne-am străduit ca să expunem evlaviei tale credința cea mărturisită la Niceea (325) pentru ca evlavia ta să știe cu cîtă precizie a fost scrisă și cît de mult greșesc cei care învață contra ei».

8. «Să știi preaiubitorule de Dumnezeu Auguste, că aceasta este credința predicată din veac și pe aceasta au mărturisit-o Părinții adunați la Niceea (325). Cu aceasta sînt de acord toate Bisericile de pretutindeni, adică din Spania și Britania, din Galia și din toată Italia și Dalmația, din Dacia [4] și Moesia, din Macedonia și toată Elada și toate

3. ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ τρεπτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ θεοῦ.
4. Dacia sud. dunăreană, aureliană.

cele din Africa şi Sardinia, Cipru şi Creta, Pamfilia, Licia, şi Isauria şi cele din tot Egiptul şi Libia, din Pont şi Capadocia şi din părţile din apropiere, precum şi Bisericile din Prefectura Orientului afară de puţine care sînt de aceeaşi părere cu Arie.

9. Noi am cunoscut prin cercetare proprie (directă) convingerea (părerea) tuturor celor pomeniţi mai sus şi avem şi scrisori de la ei şi ştim, o, preaiubitorule de Dumnezeu Auguste, că, chiar dacă, cîţiva se opun acestei credinţe, ei nu pot însă să fie o dovadă pentru întreaga lume.

Dar aceştia, fiind atinşi de mult timp de erezia ariană, se opun acum mai cu îndîrjire dreptei credinţe. Şi, ca evlavia voastră să o cunoască, deşi îi este cunoscută, ne-am străduit totuşi să expunem credinţa mărturisită de cei 318 episcopi, la Niceea (325). Şi iată care este această credinţă :

10. «Credem într-unul Dumnezeu, Tatăl atotputernic, făcătorul tuturor celor văzute şi nevăzute.

Şi într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul născut din Tatăl, adică din fiinţa (esenţa) (οὐσία) Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, deofiinţă cu Tatăl prin Care toate s-au făcut, cele din Cer şi cele de pe pămînt. Cel care pentru noi oamenii şi pentru mîntuirea noastră S-a pogorît, S-a întrupat, S-a înomenit (S-a făcut om), a suferit şi a înviat a treia zi, S-a înălţat la Ceruri şi vine să judece pe cei vii şi pe cei morţi.

Şi întru Duhul Sfînt».

11. Iar pe cei ce spun că a fost un timp cînd nu era şi că înainte de a fi născut nu era, că a fost din cele ce nu sînt (din nimic), sau zic că este dintr-un alt ipostas, sau substanţă (fiinţă)[5], s-au zidit (creat) s-au că se poate schimba, sau poate deveni altul — pe aceştia toţi îi anatematizează Sf. Biserică sobornicească şi apostolică.

12. În această credinţă trebuie să rămînem, preaiubitorule de Dumnezeu, Auguste, ca una ce este dumnezeiască şi apostolică şi să n-o schimbăm nicidecum cu cuvinte care vor să convingă sau cu discuţii sterile.

Aşa au făcut arienii, încă de la început, zicînd că Fiul lui Dumnezeu este «din cele ce n-au fost (din nimic)» şi că «a fost un timp cînd nu era» şi că «este creat şi făcut şi supus schimbării». Din această cauză, cum am spus şi sinodul de la Niceea (325) a anatematizat o astfel de erezie şi a mărturisit credinţa Adevărului, căci nu a spus că Fiul este numai asemenea (ὅμοιος) Tatălui. 13. Ca să nu fie numai asemnea lui

5. Susţine identitatea între οὐσία — fiinţă şi ὑπόστασις — **ipostasă**.

Dumnezeu ci să fie crezut Dumnezeu adevărat, din Dumnezeu, ei (Părinţii de la Niceea) au scris încă şi deofiinţă (ὁμοούσιος) ceea ce este propriu unui Fiu legitim şi adevărat, din Tată adevărat şi potrivit firii lui (firesc). 14. Totodată Părinţii de la Niceea nu au înstrăinat pe Duhul Sfînt de Tatăl şi de Fiul, ci L-au slăvit mai degrabă cu Tatăl şi cu Fiul, prin credinţa în Sfînta Treime, ca dumnezeirea să fie una în Sfînta Treime.

4. Despre darurile de hrană date din nou Bisericilor de către împăratul Iovian.

1. După ce a primit această scrisoare împăratul Iovian şi-a dovedit convingerea şi bunele sentimente pe care le avea faţă de cele dumnezeieşti, deoarece a dat o altă lege prin care poruncea să li se dea Bisericilor cantitatea de cereale stabilită pe care o împărţise marele Constantin. Iulian însă oprise aceste daruri din moment ce a adus război în contra Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru. 2. Iar pentru că din cauza nelegiuirii lui bîntuia foamea, Iulian oprise să se mai dea cele de hrană după rînduiala lui Constantin, Iovian a poruncit atunci ca să se dea o treime din cele rînduite de acesta, făgăduind că după ce va înceta foametea va da întreaga cantitate de hrană, stabilită mai înainte.

5. Despre sfîrşitul împăratului Iovian

1. După ce a împodobit începutul domniei lui cu astfel de legi împăratul Iovian s-a îndreptat de la oraşul antiohienilor (Antiohia), spre Bosfor, însă la Dadastane (un sat situat la hotarul dintre Bitinieni şi Galateni), s-a sfîrşit (a murit) aici. El plecase cu foarte multe şi foarte bune provizii, dar a lăsat în întristare pe cei care se înfruptau din această bunătate imperială.

2. Eu socotesc că Îndrumătorul a toate, ca să pedepsească răutatea noastră, ne arată cele bune şi apoi ne lipseşte de ele ca prin aceasta să ne înveţe cît de mult ne oferă cu bunăvoinţă cele ce El vrea şi să ne dovedească că nu sîntem vrednici de cele bune şi totodată să ne îndrepte spre o viaţă mai bună.

6. Despre domnia lui Valentinian I şi cum l-a făcut pe fratele său, Valens, asociat la domnie

1. Desigur, cînd soldaţii au aflat despre sfîrşitul neaşteptat a împăratului Iovian, l-au plîns ca pe un părinte, care i-a părăsit şi au propus ca împărat pe acel Valentinian, care lovise cu mîna pe îngrijitorul tem-

plului şi care fusese trimis departe, într-o fortăreaţă [6]. Acesta se distingea, nu numai prin curaj ci şi prin înţelepciune şi cumpătare, prin spirit de dreptate şi prin înălţimea staturii sale (fizice).

2. Valentinian avea o înfăţişare aşa de imperială şi era plin de măreţie încît, atunci cînd armata a încercat să-i proclame un asociat la împărăţie, el a spus ceea ce se repetă de toţi : «Voi, soldaţilor, a trebuit, când nu a existat împărat, să-mi daţi frîiele Imperiului dar după ce am primit puterea imperială, eu am acum dreptul să mă preocup de treburile publice şi nu voi».

3. Soldaţii au admirat şi le-a plăcut aceste cuvinte şi s-au supus ordinelor acestuia.

Valentinian a chemat pe fratele său. Valens, din Panonia, ceea ce nu trebuia, pentru a şi-l face asociat la împărăţie, cînd acesta încă nu aderase la deosebirea dogmelor (la erezie) şi i-a dat sceptrul (autoritatea imperială) peste Provincia Asiei şi încă şi a Egiptului, iar el şi-a păstrat Europa [7]. 4. Apoi a plecat în Occident şi a învăţat toată buna observare a legilor, începînd de la propovăduirea dreptei cinstiri a lui Dumnezeu.

După ce a murit Auxenţiu, cel care primise rătăcirea lui Arie şi *care fusese în fruntea Bisericii din Milan, de unde fusese alungat* de mai multe sinoade, împăratul a chemat pe episcopi şi a folosit către ei aceste cuvinte : 6. «Ştiţi destul de lămurit, de vreme ce aţi fost nutriţi cu cuvintele dumnezeieşti, ce fel se cuvine ca să fie cel învrednicit de arhierie şi că, nu numai cu cuvîntul, ci şi cu viaţa sa, să îndrepte pe cei care-i conduce, să se arate pe sine însuşi model de virtute şi să aibă ca mărturie a învăţăturii vieţuirea sa personală.

7. Pe unul ca acesta, deci, să-l aşezaţi în scaunul arhieresc ca şi noi care conducem imperiul să ne plecăm lui cu sinceritate capetele noastre şi să primim mustrările ce ni s-ar face (căci fiind oameni sîntem înclinaţi şi noi să cădem în greşeală) ca o *vindecare doctoricească*».

7. Despre hirotonia lui Ambrozie ca episcop al Milanului

1. După ce împăratul Valentinian a spus acestea, sinodul socotea că e mai bine ca el să aleagă episcop deoarece era înţelept şi împodobit cu evlavie. Însă acesta a răspuns : «Lucrul acesta mă depăşeşte ! Căci voi care sînteţi învredniciţi de harul dumnezeiesc şi aţi primit această lumină, veţi alege mai bine».

6. Teodoret, Ist. Bis., C. III, cap. XVI.
7. Partea de Apus a Imperiului roman.

Aşa dar, episcopii, ieşind s-au sfătuit între ei [8], iar locuitorii acestui oraş (Milan) discutau cu aprindere, unii luptînd ca să fie propus unul, alţii, altul. 2. Cei care împărtăşeau erezia lui Auxenţiu propuneau pe unul de o credinţă cu ei, iar cei din partida sănătoasă cereau iară să aibă pe unul de aceeaşi credinţă cu ei.

Cînd Ambrozie, cel care era însărcinat cu conducerea administrativă a poporului, a auzit despre această frămîntare şi temîndu-se ca să nu se producă ceva mai neaşteptat (tulburări) s-a dus în grabă la biserică. 3. Atunci cei adunaţi acolo au încetat discuţia şi au izbucnit într-un glas, cerind ca Ambrozie să le fie dat ca păstor. Acesta nu era încă botezat.

Aflînd cele întîmplate împăratul a poruncit ca imediat să fie botezat şi apoi hirotonisit acest bărbat vrednic de laudă, căci ştia că gîndirea lui (γνώμη) era mai dreaptă decît cumpăna, iar hotărîrile mai precise decît orice canon (lege bisericească). Astfel, împăratul a socotit că alegerea aceasta este de la Dumnezeu şi a apreciat-o după acordul celor ce mai înainte cugetau cele contrare (deosebite).

4. După ce Ambrozie s-a bucurat de darul dumnezeiesc al Sf. Botez şi apoi a primit harul arhieresc, se spune că preabunul împărat a înălţat acest imn de mulţumire Mîntuitorului şi Stăpînului (căci a fost de faţă la toate cele petrecute): 5. «Mulţumire ţie, Stăpîne atotputernice şi *Mîntuitorule al nostru, că eu i-am încredinţat acestui bărbat trupurile* oamenilor, iar tu i-ai încredinţat sufletele acestora şi ai arătat drepte alegerile noastre».

Cînd apoi, la cîteva zile, dumnezeiescul Ambrozie, discutînd cu foarte mult curaj cu împăratul, s-a plîns de unele fapte, nu bune, ale unor conducători, împăratul i-a răspuns: «Eu cunoşteam de mult acest curaj al tău şi înţelegîndu-l destul de lămurit, nu m-am opus, ci am fost de acord pentru hirotonia ta. Deci, vindecă cum porunceşte Legea divină greşealele sufletelor noastre».

6. Acestea le-a spus şi le-a făcut împăratul Valentinian I la Milan.

Aflînd că unii din dioceza Asia şi din Frigia discută despre dumnezeieştile dogme împăratul Valentinian I a poruncit să se ţină un sinod în Ilyric [9] şi a trimis celor care discutau dogmele cele ce s-au hotărît şi s-au întărit acolo (de către episcopii din Ilyric).

Cei care s-au adunat în sinodul din Ilìric au hotărît ca să păstreze credinţa formulată la Niceea (325). 7. Iar Velentinian I a trimis scrisori

8. Discutia de la Milan pentru alegerea urmasului lui Auxenţiu la anul 374; cf. F. Cayre, o.c., I, p. 509.

9. Sinodul din Ilyric s-a ţinut în anul 365, în timpul împăratului Valentinian I pentru afirmarea credintei de la Niceea (325). Valentinian I a urmat lui Iovian, în anul 364, cf. L.Duchesne, o.c., vol. II, p. 354.

făcîndu-l şi pe fratele său Valens părtaş al acestor scrisori şi îndemnîndu-l să rămînă la cele hotărîte (dogmatizate).

Eu însă voi reaminti chiar legea care proclamă clar dreapta credinţă a acestuia (Valentinian) şi care în acelaşi timp arată sănătatea de atunci a lui Valens în ce priveşte dumnezeieştile dogme.

8. Scrisoarea împăratului Valentinian şi a lui Valens despre (cuvîntul) deofiinţă (ὁμοούσιος) *către dioceza Asiei*

1. «Preaputernicii împăraţi, totdeauna preaslăvitori, învingători auguşti, Valentinian, Valens şi Graţian, către episcopii din dioceza Asiei, a Frigiei şi a Carofrigiei, a Pacaţianei, sănătate în Domnul.

Ţinîndu-se un sinod foarte mare în Ilyric s-a făcut multă discuţie despre Cuvîntul mîntuitor. Cei întreit preafericiţii episcopi au proclamat Treimea cea deofiinţă, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh. Pe această Treime o cinstesc cu adorarea Marelui Împărat [10] şi nu neglijează nicidecum îndatoririle ce li s-ar adăuga lor (episcopilor).

2. Iar stăpînirea noastră a poruncit să se predice această învăţătură despre Sf. Treime. Şi totuşi, să nu se spună de unii că urmăm religia împăratului, care stăpîneşte acest pămînt şi numai ascultăm pe Cel care ne-a poruncit nouă cele spre mîntuire. Căci într-adevăr, cum spune Evanghelia Dumnezeului nostru, care are această îndrumare : *să da-ţi Cezarului cele ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu* [11]. 3. Ce spuneţi voi, episcopi şi întîistătători ai Cuvîntului mîntuitor ? *Dacă aşa e mărturia voastră, tot aşa, desigur, iubindu-vă unii pe alţii* [12] să încetaţi de a mai apela la autoritatea imperială şi să nu mai prigoniţi pe cei care slujesc cum se cuvine pe Dumnezeu, *căci prin rugăciunile acestora se curmă războaiele pe pămînt şi se opreşte năvala îngerilor căzuţi* [13] (diavolii). 4. Ei împrăştie prin rugăciunile lor stăruitoare pe toţi demonii distrugători. Ei ştiu să impună dările publice potrivit legilor şi nu se opun autorităţii imperiale, dar respectă cu sinceritate şi porunca Împăratului Dumnezeu, Cel de Sus şi totodată se supun legilor noastre. Voi v-aţi arătat nesupuşi, *noi însă am răbdat de la început şi pînă acum, iar voi v-aţi dat unii pe alţii* [14]. 5. Totuşi, noi voim să fim curaţi (fără vină) pentru voi ca şi Pilat la judecata lui Hristos, Cel Care petrece în voi, căci nevoind să-L piardă, deşi era rugat ca Acesta să fie pedepsit, s-a în-

10. Matei, 5, 35.
11. Matei, 22, 21.
12. Rom. 13, 8; I Tes. 4, 5.
13. Efes. 6, 11—18; Tit. 3, 11.
14. Apoc. 6, 10; 8, 21; Matei, 22, 21.

tors spre Răsărit şi şi-a spălat mîinile zicînd : *«Nevinovat sînt de sîngele acestui drept»* [15].

Tot aşa stăpînirea noastră a poruncit totdeauna să nu se urmărească, nici să se împileze, sau să se duşmănească cei care lucrează ogorul lui Hristos, nici să se alunge *iconomii Marelui Împărat* [16], ca să nu vi se pară că azi, în timpul domniei mele să sporiţi şi apoi cu cel ce vă îndeamnă la rău (diavolul) să dispreţuiţi sîngele Testamentului Lui, ca pe vremea sîngelui lui Zaharia [17].

6. Cei ce sînt cu diavolul s-au rupt însă la venirea lui Hristos de Împăratul nostru Cel de Sus, fiind daţi spre judecată de moarte, împreună cu diavolul cel distrugător, cu care au colaborat.

Noi am aranjat acestea în prezenţa lui Amigheţios, Cheronin, Damasus, Lamponos şi Vrentisios [18], care ascultau 7. Şi v-am trimis cele realizate (hotărîte) ca să ştiţi cele ce s-au făcut în acest strălucit sinod. La aceste scrisori am adăugat şi dogmele sinodului expunîndu-le astfel pe scurt :

8. Urmînd marelui sinod [19], mărturisim că Fiul este deofiinţă cu Tatăl şi nu înţelegem deofiinţimea (τὸ ὁμοούσιον) aşa cum o explicau unii mai înainte, care au subscris, nu în mod sincer. Iar acum alţii, numindu-i pe aceştia Părinţi, anulează înţelesul acestui cuvînt, deofiinţă, (ὁμοούσιος) şi urmează celor ce au scris că prin deofiinţă (ὁμοούσιος) se arată ceva asemenea (τὸ ὅμοιον) şi după care Fiul nu este asemănător nici unuia dintre celelalte creaturi făcute prin El, ci se aseamănă numai cu Tatăl.

9. Cei care interpretează astfel susţin în mod nelegiuit învăţătura că Fiul este o creatură desăvîrşită a lui Dumnezeu. Noi însă gîndim ca şi sinoadele de acum, de la Roma, sau din Galia, că este Una şi Aceeaşi fiinţă a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, în trei persoane, adică în trei ipostase desăvîrşite [20]. 10. Mărturisim iarăşi după expunerea de la Niceea şi că Fiul lui Dumnezeu, Cel deofiinţă, S-a întrupat din Sf. Fecioară Maria şi S-a sălăşluit între oameni şi că a îndeplinit toată iconomia (planul dumnezeiesc) pentru noi prin naşterea, suferinţa, învierea şi înălţarea Sa la Ceruri.

15. Matei, 4, 11—25.
16. Matei 5, 35.
17. Adică proorocul Zaharia, Matei 23, 35 şi Luca 11, 31. Textul acesta este obscur, cf. Valesius, în Variae Lectiones, nota 94 în P.G. LXXXII, col. 1136. Pentru o traducere cît mai corectă noi am folosit explicaţiile din această notă.
18. Aceştia au luat parte la sinodul din Ilyric, cf. L. Parmentier o.c., Namenregister, p. 377, p. 390 şi 393.
19. Marele sinod de la Niceea, an. 325.
20. ἐν τρισὶ προσώποις τουτ'ἔστιν ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεις se afirmă acum identitatea între πρόσωπον ὑπόστασις.

Şi va veni iarăşi ca să ne răsplătească după felul de viaţă al fiecăruia, la ziua judecăţii, văzut în trup, dar arătîndu-şi puterea sa dumnezeiască, fiind Dumnezeu purtător de trup şi nu om purtător de Dumnezeu [21].

11. Anatematizăm pe cei care gîndesc cele contrarii şi pe cei care nu anatematizează în mod sincer pe oricine zice că Fiul nu a fost înainte de a se naşte, ci au scris că mai înainte de a fi fost născut prin lucrare (ἐνέργειᾳ) a fost prin putere (δυνάμει), în Tatăl. Acest lucru este şi la toate creaturile [22] care nu sînt veşnic cu Dumnezeu, precum Fiul este veşnic cu Tatăl, fiind născut printr-o naştere eternă».

Împăratul a expus acestea pe scurt, iar eu voi intercala în această Istorie a mea însăşi scrisoarea sinodului :

9. Scrisoarea sinodală a sinodului din Ilyric, despre credinţă

1. «Episcopii din Ilyric către Bisericile lui Dumnezeu şi către episcopii din dioceza Asiei, a Frigiei, a Carofrigiei şi a Pacaţianei, salutare în Domnul.

Aflîndu-ne laolaltă şi făcîndu-se multă discuţie despre Cuvîntul Mîntuitor, am arătat că Treimea Tatălui, a Fiului şi a Sf. Duh este de aceiaşi fiinţă (ὁμοούσιος). Se cuvenea, deci, ca apoi să vă trimitem scrisori care să nu expună prin cuvinte meşteşugite (sofisme) cele despre credinţa în Sf. Duh, ci să fie socotite demne prin smerenie.

2. *Am trimis această scrisoare prin prea iubitul nostru frate şi împreună slujitor, preotul Elpidios.*

Într-adevăr, nu în scrisorile scrise cu mîinile noastre, ci în cărţile Mîntuitorului nostru Iisus Hristos este scris : *«Eu sînt al lui Pavel, eu al lui Apollo, eu al lui Chifa, iar eu al lui Hristos. 3. Nu cumva s-a răstignit Pavel pentru voi, s-au aţi fost botezaţi în numele lui Pavel»* [23] ?

---

21. θεὸς σαρκοφόρος Dumnezeu purtător de trup şi nu ἄνθρωπος θεοφόρος — om purtător de Dumnezeu. La L. Parmentier o.c., p. 224 are καὶ πάλιν ἥξειν αποδιδόντα ὁμοιωσιν ἡμῖν τὴν θείαν παρ'ἑαύτου θεὸν ὄντα σαρκοφόρον καὶ ἄνθρωπον θεοφόρον iarăşi va veni să ne dea de la el asemănarea dumnezeiască fiind Dumnezeu purtător de trup şi om purtător de Dumnezeu. Noi am preferat însă ca mai corect textul din ediţia Migne, P.G., LXXXII, col. 1137 B. καὶ πάλιν ἥξειν ἀποδιδόντα ἡμῖν κατ' ἑαυτοῦ βιότην ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, σαρκὶ ὁρώμενον καὶ τὴν ἑαυτοῦ θείαν δύναμιν ἐπιδεικνυντα, θεὸν ὄντα σαρκοφόρον καὶ οὐκ ἄνθρωπον θεοφόρον
şi va veni iarăşi ca să ne răsplătească după felul de viaţă la ziua judecăţii văzut în trup, dar arătîndu-şi puterea Sa dumnezeiască, fiind Dumnezeu purtător de trup şi nu om *purtător de Dumnezeu.*

22. Vrea să spună că fiinţele omeneşti sînt prin putere, adică prin voinţa Tatălui, în El, dar nu sînt şi veşnice, căci ele există numai din momentul creaţiei lor. Vezi Scrisoarea lui Eusebiu de Cezareea, în cartea I, cap. 11, a Istoriei bisericeşti a lui Teodoret.

23. I Cor. 1, 12.

Aceste cuvinte erau de ajuns smereniei noastre ca, în general, să nu vă trimitem nici o scrisoare din cauza unei așa de mari temeri (spaime) pe care voi înșivă o răspîndiți în toată provincia supusă vou, cînd despărțiți pe Sf. Duh de Tatăl și de Fiul. Deci am fost obligați să trimitem la voi pe Domnul nostru și împreunăslujitor, Elpidios, care are această scrisoare de la stăpînirea imperială a romanilor și care vrea să știe dacă într-adevăr, așa este propovăduirea voastră. 4. Căci cei care nu propovăduiesc Treimea cea deoființă (ὁμοούσιος) să fie anatema, iar dacă ar fi cineva descoperit *că este părtaș cu aceștia să fie anatema. Celor care predică Treimea cea de o ființă li s-a pregătit împărăția Cerurilor*[24].

Deci vă rugăm pe voi, *fraților, ca să nu învățați altceva și nici să născociți altceva, ci totdeauna și pretutindeni să propovăduiți Treimea cea deoființă, ca să puteți să moșteniți Împărăția lui Dumnezeu*[25].

Scriindu-vă și amintindu-ne despre aceasta am adăugat în această scrisoare a noastră și despre episcopii împreună slujitori, care au fost restabiliți în scaunele lor, sau care vor trebui să fie restabiliți, dacă vor fi găsiți fără vină, dintre cei care au îndeplinit slujirea de episcop, iar dacă nu, chiar dintre preoți. 5. La fel și presbiterii și diaconii să fie rînduiți din însăși tagma ieraticească, ca să fie din orice punct de vedere fără prihană — și nu dintre senatori sau din conducerea militară.

Pentru aceasta nu am voit să vă scriem prin multe cuvinte, deoarece am trimis pe unul dintre noi toți, adică pe Domnul și împreună slujitorul, Elpidios, ca să cerceteze cu grijă propovăduirea voastră, dacă este așa cum am auzit de la domnul și împreunăslujitorul nostru, Eustațiu[26].

6. Apoi, chiar dacă odată ați căzut în greșeală, dezbrăcînd pe omul cel vechi, să-l îmbrăcați pe cel nou. Căci, în fine, chiar fratele și împreunăslujitorul Elpidios vă va învăța pe voi să propovăduiți adevărata credință că adică Sf. Treime Cea deoființă cu Dumnezeu și Tatăl S-a sfințit, S-a slăvit și S-a descoperit (arătat) împreună cu Fiul și cu Sf. Duh, Tatăl în Fiul, Fiul în Tatăl, cu Duhul Sfînt, în veci.

7. După ce am arătat aceasta vom putea să mărturisim clar Sf. Treime Cea deoființă, după credința formulată odinioară la Niceea, pe care și Părinții[27] au întărit-o.

24. Matei 23, 25.
25. I Tim., 1, 3.
26. Eustațiu de Sevastia, care călătorise în Apus, cf. L. Parmentier, o.c., p. 227, 4, trimis de către sinodul de la Constantinopol, de la anul 360 (361), cf. L. Parmentier, o.c., p. 291, rînd. 25.
27. E vorba de părinții de la sinodul din Ilyric, an. 365.

8. Așadar, dacă se propovăduiește această credință vom putea *să scăpăm de ademenirile pierzătorului diavol*[28]. Dacă acesta va fi biruit vom putea să ne salutăm prin scrisori pașnice și să trăim in liniște.

V-am scris, deci, ca să aveți a cunoaște pe cei caterisiți ariomaniții, adică pe cei care nu mărturisesc că Fiul este din substanța (οὐσία) Tatălui și la fel nici Sfîntul Duh.

9. Numele acestora îi dăm mai departe: Polihronios, Telemahos, Faustos, Asclipiades, Amantios, Cleopatros.

Am scris acestea spre slava Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, în vecii vecilor, Amin.

Ne rugăm Tatălui și Fiului, Mîntuitorului nostru Hristos, cu Duhul Sfînt ca să trăiți cît mai mulți ani.

10. Despre erezia audienilor

1. Prealăudatul împărat (Valentinian I) purta așa de mare grijă pentru dogmele apostolice, dar un oarecare Audius, sirian după neam și după limbă, a fost născocitorul de învățături noi (greșite). De mult el începuse să plăsmuiască cele rele, dar atunci s-a dat pe față.

2. Mai intîi a înțeles nesocotit cuvintele: *să facem om după chipul și asemănarea noastră*[29], fiindcă își inchipuia că dumnezeirea are înfățișare omenească și presupunea că are mădulare trupești. El nu pătrundea sensul Sf. Scripturi. 3. Aceasta folosește adesea pentru lucrări dumnezeiești (θείαις ἐνεργείαις) *numiri de membre omenești*, pentru ca cei ce nu pot să pătrundă lucrările mai adinci să înțeleagă mai ușor prin aceste asemănări marea grijă a lui Dumnezeu.

La această nelegiuire Audius a adăugat și o alta mai asemănătoare, căci, inspirîndu-se din eroarea lui Manes[30], a afirmat că Dumnezeu a toate nu este Creatorul, nici al focului nici al întunericului.

4. Partizanii lui Audius[31] ascund aceste învățături și atîtea altele asemănătoare. Se spune că s-au despărțit de adunările bisericești fiindcă unii dintre ei caută cîștig blestemat, iar alții trăiesc în afara legii, nelocuind împreună cu femeile lor după lege. Dar cei lipsiți de aceste vicii, care trăiesc fără teamă în comuniune cu ei, zic că aceștia trăiesc separat, spre a-și ascunde blasfemia dogmelor lor.

28. Efes., 6, 11.
29. Fapte, 1, 26.
30. Manes eretic în Persia, sec. III. Fondul doctrinei sale este dualismul persan, care predică opoziția între bine și rău, întuneric și lumină, cf. F. Cayré, o.c., vol. I, p. 263.
31. Audius, eretic de origine și limbă siriană. Erezia lui s-a răspîndit și în părțile noastre.

Desigur, și scuza lor e plină de mîndrie, care provine din învățătura fariseilor. 5. Căci și aceștia acuzau pe Doctorul sufletelor și al trupurilor spunînd Sf. Apostoli : *«De ce oare Învățătorul vostru mănîncă cu vameșii și cu păcătoșii?»* [32] Și despre unii ca aceștia spune profetul : *«Cel care zice : curat sînt, nu mă atinge, acesta este fumul mîniei mele»* [33].

Nu e timpul potrivit acum să combat nebunia acestora. De aceea voi continua istorisirea mea despre cele ce urmează :

11. Despre erezia mesalienilor

1. Cam în același timp s-a ivit și erezia mesalienilor. Cei ce redau numele în limba greacă îi numesc evhiți (rugători). Ei mai au și alt nume, provenit din însăși activitatea lor, căci se numesc entuziaști (inspirați) deoarece cred că primesc puterea de a lucra de la un duh (demon) și socotesc această putere ca o prezență a Duhului Sfînt.

Cei care au fost atinși de această boală foarte grea fug de munca manuală, socotită ca ceva rău, se dedau somnului și numesc profeții cele văzute în visele lor.

2. Conducători ai acestei erezii au fost Dadoes și Sava, Adelfios și Herma, Simeon și alții, în afară de aceștia, care nu s-au despărțit însă de comuniunea bisericească, deși ziceau că nici nu folosește la nimic, nici nu face nici un rău hrana cea dumnezeiască (Sf. Împărtășanie), despre care Domnul Hirstos a zis : *«Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu va trăi în veci»* [34].

Încercînd însă să ascundă boala (erezia) și deși sînt dovediți, tăgăduiesc fără rușine și condamnă pe cei ce au aceste păreri pe care ei înșiși le poartă ascunse în sufletele lor.

3. Ca urmare, Letoios, care era în fruntea Bisericii din Melitene, bărbat înzestrat cu rîvnă pentru cele dumnezeiești, văzînd multe mănăstiri atinse de această boală, (erezie), care erau mai degrabă peșteri de tîlhari, le-a dat foc și astfel a izgonit lupii din turmă.

4. Tot așa și prea lăudatul Amfilohie, cel care păstorea Mitropolia Licaonenilor și care îndrepta tot poporul, aflînd că chiar acolo a năpădit această molimă (erezie) s-a ridicat iarăși și a scăpat turma păstorită de el de această rușine.

5. După aceea Flavian [35], arhiereu strălucit al antiohienilor, aflînd că acești monahi mesalieni fugiți, trăiesc la Edessa și picură veninul

32. Marcu, 2. 16 și Matei 9. 11.
33. Isaia, 64, 5; Ioan 20. 17.
34. Ioan 6, 51—54 și 58.
35. Variae lectiones, P.G. LXXXII, col. 1124, nota 35 adaugă ὅτε ἐγέγονε — cînd era.

lor în sufletele celor din jur, a trimis și a adus o ceată din acești monahi la Antiohia și în felul acesta a dat pe față pe cei care tăgăduiau boala (erezia).

6. Pe de altă parte ei spuneau că acuzatorii lor îi calomniază și că martorii spun minciuni. De aceea *Flavian* a chemat pe *Adelfios*, care era foarte bătrîn, i-a poruncit să stea aproape de el și i-a zis: «O, bătrînule, noi care am trăit cea mai mare parte a vieții și am cunoscut mai precis firea omenească și totodată am simțit uneltirile diavolilor dușmănoși, am fost învățați prin experiență personală despre darul Harului, însă aceștia, (monahii) fiind tineri și neștiind nimic în mod amănunțit despre acestea, nu suportă să asculte cuvinte mai duhovnicești. Ca urmare spune-mi din ce motiv afirmați și că duhul potrivnic se retrage și că Harul Sfîntului Duh vine asupra cuiva?».

7. Acest bătrîn, fiind încîntat de aceste cuvinte, a vărsat tot veninul ascuns și a spus că nu decurge [36] nici un folos din Sf. Botez pentru cei care îl primesc și că numai rugăciunea cea cu osîrdie alungă demonul cel care locuiește în ei. Căci el zicea că fiecare din cei născuți se trage din protopărintele Adam, atît în ce privește firea, cît și în robirea demonilor. Demonii însă, *fiind alungați prin rugăciunea cea cu* multă rîvnă, vine apoi Sf. Duh, care vestește prezența Sa în mod sensibil și văzut, liberînd trupul de impulsiunile patimilor și scăpînd complet sufletul de înclinarea spre mai rău. Astfel, nu mai este nevoie nici de postul care să domolească trupul, nici de învățătura care să înfrîneze și să îndrumeze ca să umble după cele în bună rînduială. Cel ce a ajuns la această stare, nu numai că scapă de săltările trupului, ci prevede lămurit cele viitoare și contemplă cu ochii săi Treimea cea dumnezeiască».

8. Astfel, minunatul Flavian, pătrunzînd (destupînd) izvorul cel urît mirositor și făcînd să iasă la iveală rîulețul cel nimicitor [37], a zis către bătrînul cel ticălos: «*Îmbătrînitule în zile rele, gura ta te-a arătat așa și nu eu, iar buzele tale au mărturisit despre tine* [38]».

După ce s-a dat pe față această boală (erezie) acești călugări au fost alungați din Siria și s-au dus în Pamfilia, pe care au umplut-o de lepra ereziei lor.

---

36. ἐγγίγνομαι a procura, a decurge, la Variae lectiones, P.G. tom. LXXXII, col. 1145, nota 68.

37. δυσσεβής necredincios, la Variae lectiones, nota 77, P.G. LXXXII, col. 1145, dar θανατικά — nimicitoare, la L. Parmentier, o.c., p. 231, rînd 16.

38. Iov, 15, 16.

12. În ce fel a căzut Valens în erezie

1. Voi expune de acum înainte cele nespuse ale Istoriei (τὰ λοιπά) și voi arăta începutul furtunii care a pornit multe valuri contra Bisericilor.

După ce a luat puterea imperială, Valens era la început împodobit cu dogmele apostolice, iar cînd goții au trecut Dunărea și au devastat Tracia, el a adunat oaste și a hotărît să lupte contra lor.

2. A socotit însă ca să nu înceapă lupta lipsit de harul dumnezeiesc, ci să fie întărit cu armătura Sf. Botez. Lucrul acesta l-a socotit bine și foarte înțelepțește, dar ceea ce a urmat după aceea arată multă slăbiciune de suflet și trădarea adevărului.

3. Nenorocitul a îndurat o suferință asemenea protopărintelui Adam, căci și el, fiind amăgit de cuvintele soției sale, a fost robit și nu numai că a devenit prizonier de război, ci și ascultător de cuvintele amăgitoare femeiești.

4. Într-adevăr, soția lui Valens, devenind mai înainte pradă înșelătoriei ariene, l-a atras și pe acesta și l-a convins să cadă cu ea în prăpastia blasfemiei.

La acestea i-a condus Euzoius, care le era îndrumător și inițiator și care încă ținea frînele Bisericii din Constantinopol, nu conducînd bine corabia, ci afundînd-o.

13. Cum a exilat Valens pe episcopii care străluceau prin virtute ?

1. Așadar, chiar atunci, în vremea pregătirii pentru botez, Eudoxiu l-a legat cu jurăminte pe acest de trei ori nefericit, ca să rămînă în dogma nelegiuită și să izgonească peste tot pe cei care cugetau cele contrarii (pe drept-credincioși).

Astfel, părăsind învățătura apostolică, Valens a trecut de partea potrivnicilor ei. Apoi, după puțin timp, a îndeplinit și cele ce mai rămăseseră din ceea ce făgăduise.

2. Ca atare a exilat din Cetatea lui Antioh (Antiohia), pe marele Meletie, din cetatea Samosatelor pe divinul Eusebiu și apoi a lipsit Laodiceea de venerabilul său păstor, Pelagiu.

Acesta primise în tinerețe jugul căsătoriei, dar chiar în camera nupțială, în prima zi de căsătorie, a convins pe mireasă să prețuiască puritatea virginală în locul legăturii trupești și a îndrumat-o să aibă dragoste frățească în locul legăturii de căsătorie.

3. Astfel, el a dat dovadă de infrînare și a avut în el încă și acele virtuți surori, care formează un cor cu aceasta. Pentru aceste merite a primit prin vot unanim conducerea supremă bisericească.

Însă nici chiar razele luminoase ale vieţuirii sale n-au înduplecat pe acest duşman al adevărului (Valens), care l-a trimis pe Pelagiu în Arabia, iar pe dumnezeiescul Meletie în Armenia. Pe Eusebiu al Samosatelor, cel udat cu şederile apostolice, l-a trimis în Tracia.

4. Acesta însă, cînd a aflat că multe dintre Biserici sînt fără de păstor, a îmbrăcat haina militară, şi-a pus pe cap un coif şi a cutreierat Siria Fenicia şi Palestina, hirotonisind preoţi şi diaconi şi completînd şi celelalte funcţii bisericeşti. Iar dacă vreodată întîlnea şi episcopi de aceleaşi convingeri cu el îi aşeza întîistătători în Bisericile care erau lipsite de conducători.

14. Despre episcopul Eusebiu al Samosatelor

1. Socotesc că e nevoie să arăt celor ce nu ştiu cît curaj şi înţelepciune a dovedit Eusebiu al Samosatelor, cînd a primit dispoziţia imperială, care poruncea ca el să plece în Tracia.

Cel care aducea această dispoziţie a ajuns pe seară, iar Eusebiu l-a sfătuit să tacă şi să ţină ascuns motivul sosirii sale.

2. Căci zicea: «Dacă ar şti mulţimea crescută în rîvna dumnezeiască ,te-ar sfîşia, iar eu aş fi pedepsit pentru sfîrşitul tău».

După ce a spus acestea şi a săvîrşit ca de obicei slujba de seară, chiar la timpul începutului somnului, avînd încredere într-unul dintre servitori, a ieşit singur bătrînul, păşind încet, iar sluga îl urma ducîndu-i numai o pernă şi o carte.

3. Ajungînd la malul fluviului (pe lîngă zidurile cetăţii îşi are cursul Eufratul) Eusebiu a urcat pe o plută şi a rugat pe vislaş să conducă spre Zevgma. Cînd s-a luminat de ziuă el a ajuns la Zevgma, iar Samosatele erau acum pline de plîngere şi vaiete.

4. Fiindcă sluga aceea a dat pe faţă cunoscuţilor lui cele ce-i poruncise Eusebiu şi cine trebuia să-l însoţească în călătoria sa şi ce cărţi să-i aducă, toţi plîngeau pentru lipsa lui, iar albia fluviului era plină de cei care pluteau cu bărcile.

5. Iar cînd aceştia au ajuns la Zevgma şi au văzut pe păstorul lor cel mult dorit, plîngeau şi suspinau, vărsînd rîuri de lacrimi şi au încercat să-l convingă să rămînă şi să nu lase oile în gura lupilor.

6. Fiindcă nu l-au convins să rămînă (au auzit pe acesta citind legea apostolească care porunceşte clar *să nu te împotriveşti domniilor*

și stăpînirilor)[39], unii i-au oferit aur, alții argint alții îmbrăcăminte, iar alții slugi ca unuia ce se ducea în pămînt străin și foarte îndepărtat.

7. Eusebiu a primit însă numai unele lucruri mărunte de la cei mai cunoscuți, i-a întărit pe toți cu învățături și cu rugăciuni și i-a îndemnat să apere dogmele apostolice. Apoi a plecat spre Dunăre[40].

Credincioșii lui devotați s-au întors în cetatea lor și sprijinindu-se unii pe alții așteptau cu răbdare năvala lupilor (ereticilor).

15. Despre rîvna episcopului Eusebiu al Samosatelor. și despre Antioh presbiterul și Evolchios diaconul

1. Voi istorisi mai departe și despre căldura sinceră a credinței acestora socotind că ar fi o nedreptate dacă nu ar fi pomenită în această scriere.

Astfel, după ce partizanii lui Arie au lipsit turma de păstorul lor cel mai bun (Eusebiu) au propus pe altul, întiistătăor în locul lui, însă nimeni dintre locuitorii acestei cetăți (Samosatelor) n-a venit ca de obicei, la adunarea bisericească, nici din cei săraci, nci din cei ce străluceau de bogăție, nici slugi nici meseriași, sau lucrători de pămînt, nici grădinari, nici bărbați, sau femei, nici tineri sau bătrîni, ci acela[41] sta singur, fiindcă nimeni nu voia să-l vadă și nici să schimbe vreun cuvînt cu el. Totuși se spune că el s-a purtat cu multă blîndețe.

Voi da o dovadă despre aceasta.

2. Voind să facă baie acest episcop arian, slujitorii au închis ușile băilor împiedicînd pe cei ce vroiau să mai intre. Însă aceasta, văzînd mulțimea în fața ușilor a poruncit ca să le deschidă și a rînduit ca toți să ia parte, fără teamă, la baie. Același lucru l-a făcut și înlăuntrul cabinelor boltite, căci, pe cînd făcea baie a văzut pe cei care stau în picioare așteptînd și a îngăduit ca și aceștia să se folosească împreună cu el de apele calde. Însă ei au stat în tăcere. Episcopul arian a socotit ca un respect atitudinea acestora, s-a ridicat repede și a ieșit din baie.

3. Dar aceștia au crezut că și apa a luat parte la necurăția ereziei (s-a infectat) și au vărsat-o în locul de scurgere, cerind apoi să li se toarne o altă apă.

Cînd episcopul arian a aflat acest lucru a plecat, părăsind orașul, căci a socotit că este ceva nefolositor și prea nesocotit ca să mai locuiască într-un oraș care-l detestă și care-i poartă o ură generală.

39. Tit. 3, 1.
40. A fost exilat în Traria, spre Dunăre.
41. Episcopul impus de arieni.

4. După ce Eunomiu a părăsit Samosatele, căci așa se numea acest episcop arian [42], au pus în locul lui pe Luciu, un adevărat lup și amăgitor (vînător) al oilor, dar oile, deși erau fără păstor, îndeplineau îndrumările păstorilor, căci trăiau păstrînd neatinsă învățătura apostolică.

5. Cum toți îl urau pe Luciu ne va arăta o altă istorisire. Niște copilași aruncau în piață o minge de la unul la altul, veselindu-se astfel prin acest joc.

6. Dar, trecînd pe acolo Luciu, s-a întîmplat că mingea a căzut și s-a rostogolit printre picioarele asinului său (care-l purta). Copii au început să plîngă, căci au socotit că mingea s-a umplut de întinare. Auzind aceasta, Luciu a poruncit unuia dintre cei care îl însoțeau să se oprească și să observe ce fac copiii.

7. Aceștia însă au aprins focul și au aruncat mingea prin flăcări, crezînd că astfel o curăță de întinare. Eu știu că acesta a fost un joc copilăresc și o rămășiță a unui vechi obicei, dar în deajuns ca să arate cîtă ură avea orașul acela față de partizanii lui Arie.

8. Dealtfel, Luciu nu a imitat blîndețea lui Eunomiu, ci a înduplecat pe magistrați să ostracizeze pe mulți alții, chiar din tagma preoțească. Îndeosebi pe cei care luptau pentru dogmele dumnezeiești i-a trimis chiar la marginile stăpînirii romanilor. Pe Evlochios, cel învrednicit de diaconie l-a trimis la Oasis, într-o mică cetate pustie. Pe Antioh, cel care era rudenia marelui Eusebiu al Samosatelor, (căci era fiul fratelui acestuia) renumit prin multele sale fapte de virtute și totodată învrednicit de preoție, l-a trimis într-o regiune foarte îndepărtată, din Armenia.

9. Cum acesta luptase pentru dumnezeieștile dogme vom arăta cele ce urmează.

Cînd dumnezeiescul Eusebiu s-a săvîrșit ca martir, după multe lupte și nenumărate victorii, s-a strîns ca de obicei adunarea poporului. A sosit și Iovin, atunci episcop al Perrei [43].

10. Acesta ținuse puțin timp de comuniunea arianizanților. După ce toți au votat (ales) pe Antioh ca urmaș al unchiului său (Eusebiu), l-au adus înaintea Sf. Mese și l-au rugat să-și plece genunchii. El însă, întorcîndu-se, a văzut pe Iovin că-și punea mîna dreaptă pe capul lui, a dat-o la o parte și a poruncit să îl depărteze de cei ce-l hirotoniseau, zicînd că nu poate suferi ca această dreaptă, care primise blasfemia să săvîrșească cele sfinte.

42. Eunomiu a fost exilat la Halmyris, în nordul Sciției Mici, cf. A. Puech, Hist. de la lit. grecque chrétienne, vol. III, p. 627.

43. Iovin, episcop de Perrea, în Siria, cf. L. Parmentier, o.c., Namenregister, p. 399.

11. Acestea s-au întîmplat nu cu multă vreme înainte. De atunci Antioh a fost dus în Armenia interioară. Dumnezeiescul Eusebiu trăia la Dunăre, cînd goţii prădau Tracia şi asediau oraşele, cum arată cele scrise de el.

16. Despre Sf. Varse şi despre exilul episcopului Edesei şi al celor împreună cu el

1. Împăratul Valens a poruncit ca Varse — al cărui renume este şi acum mare, nu numai la Edesa pe care a păstorit-o şi în cetăţile vecine acesteia, ci şi în Frigia, Egipt şi Tebaida (căci a cutreierat pe la toate aceste popoare, fiind atras de strălucirea virtuţii lor —, să locuiască mai întîi în insula Arados. Apoi cînd Valens a aflat că mari mulţimi aleargă la el din toate părţile (căci fiind plin de harul apostolic alunga boalele numai cu cuvîntul) l-a trimis la Oxirinhos, un oraş din Egipt.

2. Cum şi aici faima lui atrăgea pe mulţi, acest bătrîn vrednic de împărăţia Cerurilor a fost dus într-o fortăreaţă îndepărtată, vecină cu barbarii de acolo (numele acesteia era Pheno).

3. Se spune că la Arados a rămas pînă astăzi fîntîna lui, căreia i se dă mare respect. Mulţi dintre cei bolnavi, care se aşează lîngă ea, îşi refac sănătatea prin credinţă.

17. Despre prigoana pornită în Edesa

1. După ce a lăsat iarăşi turma fără păstor, Valens a aşezat un lup în loc de păstor. Şi, fiindcă toţi au părăsit oraşul şi s-au strîns în faţa cetăţii, a venit el însuşi şi a poruncit prefectului (care era atunci Modest) să adune pe soldaţii de sub conducerea lui care obişnuiau să strîngă cu forţa birurile şi să prindă pe cei ce erau de faţă (adunaţi) cu puterea armată [44] şi totodată să împrăştie mulţimile, folosind, dacă ar fi nevoie, pe cei care loveau cu vergi şi cu bice şi cu orice alte instrumente de război. Ca urmare, dis-de-dimineaţă, prefectul a îndeplinit cele ce i se poruncise.

2. Trecînd însă prin piaţă a văzut o femeie care purta în braţe un prunc şi care, fiind foarte grăbită, a rupt şirul celor care erau în frunte, neţinînd seamă de toţi aceştia.

3. Căci un suflet aprins de rîvnă dumnezeiască nu se înfricoşează de nimic omenesc şi socoteşte frica ca ceva de rîs şi ca o jucărie.

Atunci, văzînd pe această femeie şi înţelegînd ceea ce s-a întîmplat, prefectul a adus-o şi a întrebat-o unde merge. Iar femeia a răspuns:

44. τῆς ὁπλιτικῆς δυνάμεως — de puterea armei, să-i prindă pe cei de faţă (adică pe cei ce stau în faţa cetăţii) cu forţa armată.

«Am aflat despre cursele care urzesc pe ascuns contra slujitorilor lui Dumnezeu și vreau să înțeleagă cei de o credință cu mine, că doresc ca și eu să primesc împreună cu ei suferințele ce se vor provoca de către voi».

4.«Dar copilul atunci de ce-l porți?», a zis prefectul. Aceasta a răspuns: «Să se împărtășească și el cu mine de acest dorit sfîrșit».

Aflînd acestea de la această femeie și cunoscînd datorită ei curajul tuturor celorlalți drept-credincioși, prefectul a dat de veste împăratului și i-a arătat că este zadarnic măcelul pus la cale, «Căci, zicea el, noi vom culege numai ocară din cele ce se vor face și nu vom împuțina elanul acestora».

5. După ce a spus acestea el nu a îngăduit ca mulțimea să încerce chinurile ce se așteptau și a poruncit ca să aducă pe conducătorii acestora, adică pe preoți și diaconi și una din două: sau să consimtă a avea comuniune cu lupul (episcopul arian), sau să-i exileze din cetate și să-i trimită în regiuni îndepărtate.

6. După ce i-a adunat pe toți a căutat să-i înduplece ca să urmeze legiuirile împăratului, folosind cuvinte blînde, căci ar fi un lucru plin de nechibzuință ca oameni așa de puțini să se împotrivească împăratului care conducea popoare așa de puternice și de mari...!

18. Despre preoții edeseni, Evloghie și Protogen

1. Pe cînd toți stăteau fără să spună ceva, prefectul a zis către căpetenia acestora: (care era Evloghie) bărbat vrednic de admirație: «De ce nu răspunzi odată la cele spuse de noi?» Acesta a zis: «Nu am socotit că trebuie să răspund, dacă nu am fost întrebat».

2. «Și totuși, a zis prefectul, și eu am pronunțat amănunțit multe cuvinte, îndemnîndu-vă spre cele ce se cuvine». Evloghie a zis că acestea s-au spus de către toți și socotește necuviincios ca, înlăturînd pe alții, el să răspundă în locul lor. «Iar dacă numai pe mine mă întrebi, a zis el, îmi voi arăta părerea mea». «Deci a zis prefectul, fii în comuniune cu împăratul».

3. Atunci Evloghie a adăugat cu ironie și foarte glumeț: «Nu cumva, a zis el, împăratul a obținut odată cu puterea imperială și preoția? «Atunci prefectul a înțeles ironia, s-a supărat și, folosind ocări contra bătrînului, a adăugat și acestea: «Nu am spus acest lucru, nesocotitule, ci v-am sfătuit ca să fiți în comuniune cu cei cu care împăratul este în comuniune».

4. Deoarece bătrînul a spus însă că are Păstor și că urmează poruncile Acestuia, prefectul a prins încă optzeci ca și el și i-a exilat în Tracia. Pe cînd aceștia mergeau în exil se bucurau de o atenție foarte mare, căci și orașe și sate îi întîmpinau și-i lăudau ca pe niște luptători biruitor. Însă invidia întrarmînd pe dușmani i-a îndemnat să spună împăratului că ceea ce se socotise ca pedeapsă le-a produs acestor oameni o mare cinste.

5. Cînd a auzit acestea împăratul Valens a poruncit ca să-i împartă în cete de cîte doi și, pe unii să-i împrăștie în Tracia, iar pe alții în ținuturile îndepărtate ale Arabiei, iar pe alții în micile așezări din Tebaida.

6. Se spune că acești oameni cruzi i-au despărțit și pe cei pe care firea i-a unit. Chiar pe cei care erau frați i-au despărțit unii de alții.

Pe Evloghie, care îndruma pe ceilalți și pe Protogen, cel după el, în cinste i-au trimis la Antinoe în Tebaida.

7. Eu nu voi da nicidecum uitării virtuțile acestora. Deoarece ei au aflat că episcopul orașului este de aceeași credință (convingere) cu ei și luau parte la adunările bisericești. Mai ales, cînd au văzut puțini adunați și întrebînd au aflat că cei ce locuiesc orașul acesta sînt în majoritate elini (păgîni), s-au întristat pe bună dreptate și au deplîns necredința acestora, dar nu au socotit că e de ajuns numai să plîngă, ci s-au îngrijit, după cît le-a stat în putere, de vindecarea lor.

8. Mai întîi, dumnezeiescul Evloghie închizîndu-se într-o cămăruță, ruga toată ziua și toată noaptea pe Dumnezeu la toate. Apoi, Protogen, cel admirabil, fiind instruit în cele scrise din Lege [45] și deprins ca să scrie repede, a găsit un loc potrivit și acolo a organizat un curs superior și o școală și el a devenit învățător al copiilor, pe care totodată i-a învățat să scrie repede și i-a exercitat pentru dumnezeieștile cuvîntări.

9. Elevilor săi le interpreta și melodiile davidice și-i pregătea să cunoască cele potrivite cu învățătura apostolică. Cînd unul dintre copii s-a îmbolnăvit, Protogen s-a dus la casa lui ,i-a atins mîna dreaptă a bolnavului și prin rugăciune i-a vindecat boala. Auzind acest lucru, părinții celorlalți copii îl aduceau pe Protogen prin casele lor și-l rugau să vină în ajutorul celor suferinzi.

10. Acesta spunea însă mai întîi că nu va ruga pe Dumnezeu ca să vindece boala mai înainte ca bolnavul să fi fost învrednicit de harul

---

45. τὰ ἐκ νόμου γράμματα Protogen cel instruit în cele scrise din lege, adică din Scriptură. Dar la L. Parmentier, o.c., p. 241 este τὰ Εὐνομίου γράμματα scrierile lui Eunomiu, ceea ce ar presupune că istoricul nostru, Teodoret, ar admira pe cineva instruit în cele scrise de Eunomiu arianul, lucru cu totul contrariu atitudinii antiariene a acestui istoric bisericesc. A se vedea și în Veriae lectiones, P.G., LXXXII, col. 1157, nota 87, unde se exprimă părerea ca să se traducă quidicit scienter, care a învățat sistematic. În tot cazul nu înțelege scrierile ereticului Eunomiu.

botezului. Părinții acestora ascultau cu multă rîvnă (căci îi grăbea dorința de însănătoșire) și totodată căpătau sănătatea și a trupului și a sufletului.

11. Iar dacă convingea cumva pe unul dintre cei sănătoși să se împărtășească de harul divin, Protogen îl ducea la Evloghie și, bătînd la ușă, îl ruga să deschidă și să-i pună pecetea domnească (botezul) celui atras la credință.

12. Dacă Evloghie se supăra pentru că i se întrerupea rugăciunea, Protogen zicea că este mai necesară mîntuirea celor rătăciți.

Toți admirau pe Protogen, văzînd că face astfel de minuni și că împărtășește atîtor suflete din lumina cunoștinței de Dumnezeu și totuși că recunoaște superioritatea lui Evloghie, căci îi aducea la el pe cei care-i atrăgea la credință.

13. Deci socotea pe bună dreptate că este mult mai mare și preferabilă virtutea acestuia.

Iar după ce a încetat furtuna și s-a făcut liniște deplină și li s-a îngăduit să se reîntoarcă la casele lor, toți i-au condus plîngînd și lăcrimînd, ba mai mult decît alții, cel care conducea Biserica de acolo, fiindcă era de acum lipsit de munca lor agricolă [46].

14. După ce au ajuns în patria lor, dumnezeiescului Evloghie, deoarece Varse cel mare se mutase în viața cea fără stricăciune, i s-au încredințat frînele Bisericii conduse de acesta (Edesa), iar admirabilul Protogen a fost rînduit să îngrijească de Biserica Carrlaer [47], oraș înțelenit sufletește și plin de spinii păgînești și care avea nevoie de multă osteneală (activitate).

Acestea s-au întîmplat după ce s-a redat pace Bisericilor.

19. Despre Sf. Vasile, episcopul Cezareei și despre cele făcute contra lui de către împăratul Valens și prefectul Modest

1. Împăratul Valens, ca să spunem așa, a golit toată Biserica de păstori. El s-a îndreptat spre Cezareea, ai cărei locuitori erau capadocieni și în fruntea căreia era atunci Vasile cel Mare [48], luminătorul întregii lumi. Valens a trimis înainte pe prefect, poruncindu-i ca, sau să con-

46. τῆς ἐκείνου γεωργίας ἐστερημένος — fiind lipsit de munca agricolă a aceluia. Probabil că Evloghie și Protogen cultivau pămîntul după regula monahală. Așa e traducerea latină paralelă. Totuși s-ar putea înțelege aici și un sprijin moral (o grijă).

47. Καρραι — Carrae, oraș în Mesopotamia, cu mulți păgîni, chiar în veacul IV și V, cf. L. Parmentier, o.c., Namenregister, p. 390.

48. L. Parmentier, o.c., p. 243 nu adaugă la numele Sf. Vasile ὁ μέγας — cel Mare.

vingă pe Vasile ca să primească comuniunea lui Eudoxiu, dacă nu se va lăsa convins, să-l exileze.

2. Însă prefectul, cunoscînd mai înainte faima acestui bărbat, mai întîi nu a voit să-i propună acest lucru, ca nu cumva, neprimind propunerea cu tot curajul și respingînd-o, Sf. Vasile să devină pentru alții model de bărbăție (curaj). S-a văzut însă că viclenia lui era asemenea unei pînze de păianjen.

3. Căci le-a fost de ajuns celorlalți arhierei întîmplările dinainte și, ca niște turnuri, au păstrat neclintite zidurile credinței.

Totuși prefectul a venit la Cezareea și, chemîndu-l pe Vasile cel Mare, l-a învrednicit de cinste deosebită și a folosit cuvinte blînde față de el, sfătuindu-l să se supună împrejurărilor pentru ca atîtea Biserici să nu fie sfîșiate (împrăștiate) din cauza unei mici amănunțimi dogmatice. Îi făgăduia și prietenia împăratului și binefacerile ce vor decurge pentru mulți din aceasta, datorită lui.

4. Acest dumnezeiesc bărbat a răspuns însă că astfel de cuvinte se potrivesc pentru niște copii.

5. Căci aceștia și cei asemenea lor ascultă cu gura căscată astfel de lucruri, pe cînd cei hrăniți cu cuvintele dumnezeiești, nu îngăduie ca să se lase la o parte nici o silabă din dumnezeieștile dogme. Și pentru acestea, dacă ar fi nevoie, ei ar îmbrățișa orice fel de moarte. «Eu prețuiesc mult prietenia împăratului, dar cu credința cea dreaptă, iar fără aceasta o socotesc pieire».

6. Prefectul s-a supărat și a spus că vorbește nebunește, însă dumnezeiescul Vasile a zis : «Eu doresc ca să ai mereu parte de această nebunie».

Cînd i s-a poruncit să iasă și să se gîndească la cele ce trebuie să facă și apoi să-și arate părerea a doua zi (însă cu aceste cuvinte se unea și amenințare) se zice că acest prealăudat bărbat a declarat : «Eu, într-adevăr, voi veni aci la tine și mîine, dar tu, să nu cumva să-ți schimbi părerea, ci să întrebuințezi aceleași amenințări».

7. După acest schimb de cuvinte prefectul l-a întîlnit pe împărat, i-a comunicat cele discutate și i-a arătat tăria acestui bărbat și totodată curajul și încrederea sufletului său.

8. Atunci împăratul a tăcut și apoi a intrat în oraș. Iar după aceea a văzut în familia sa pedepse trimise de la Dumnezeu (căci fiul său, îmbolnăvindu-se, era pe pragul morții, iar pe soția sa, împărăteasa, o cuprinsese deosebit de mari suferințe).

9. Și știind cauza nenorocirilor, a rugat pe dumnezeiescul bărbat, Vasile pe care-l amenințase că-l va pedepsi, să vină în casa lui, iar conducătorii armatei s-au supus poruncilor imperiale.

Atunci marele Vasile a venit la reședința imperială și, văzînd pe fiul împăratului, care era pe moarte, a făgăduit că-i va readuce la viață dacă va fi învrednicit de Sfîntul Botez prin preoții cei binecinstitori de Dumnezeu (ortodocși).

După ce a spus acestea Sfîntul Vasile a plecat.

10. Aducîndu-și aminte însă de jurăminte, ca și Irod cel fără de minte [49], împăratul a poruncit celor care erau de față cu el din partida lui Arie să boteze copilul, care imediat și-a dat sfîrșitul.

11. Valens s-a căit și, dîndu-și seama că respectarea jurămintelor i-a făcut cel mai mare rău, a intrat în dumnezeiasca biserică, a primit învățătura marelui Vasile și a adus la Altar darurile ce se obișnuiau. Acesta l-a chemat să vină după dumnezeieștile perdele (catapeteasmă), unde el stătea, și i-a vorbit mult despre dumnezeieștile dogme, iar împăratul îl asculta, pe cînd vorbea.

12. Era de față și un oarecare numit Demostene, care avea grijă de bucătăriile imperiale. Acesta vorbea ca barbarii (simplu), acuzînd pe acest învățător al întregii lumi. Însă dumnezeiescul Vasile, surîzînd a zis: «Am văzut și eu un Demostene simplu...!» Și fiindcă acesta s-a mîniat și mai mult și l-a amenințat, marele Vasile a zis: «Tu trebuie să te îngrijești de potrivirea bucatelor, fiindcă nu poți să înțelegi dogmele dumnezeiești, deoarece ai urechile astupate». Așa a grăit el către Demostene.

13. Împăratul însă l-a admirat așa de mult pe Sf. Vasile, încît a dăruit săracilor pe care acesta îi îngrijea domeniile pe care le avea acolo. Săracii aceștia aveau tot trupul cuprins de suferință și le trebuie o cît mai multă îngrijire.

14. Așa a scăpat marele Vasile de primele atacuri ale lui Valens. Însă cînd a venit iarăși acolo [50], Valens a uitat de cele petrecute mai înainte (căci cugetul său era asediat de lingușitori) și a dispus ca Vasile să treacă iarăși de partea celor potrivnici (arieni). Neputînd însă să-l convingă, a poruncit să se scrie o lege pentru exilarea lui.

15. Cînd a încercat să semneze această lege cu mîna sa, Valens nu a putut să facă nici un colț de literă, căci pana de scris s-a rupt.

Apoi și a doua și a treia pană a pățit același lucru și totuși împăratul stăruia să sancționeze această lege nelegiuită. Dar mîna dreaptă a început să-i tremure, iar sufletul i s-a umplut de frică. A rupt foaia de papirus (pe care era scrisă legea), cu amîndouă mîinile.

---

49. Matei, 14, 7—9; Marcu 6, 23—28.

50. αὐτόσε — acolo, adică la Cezareea, cf. L. Parmentier, o.c., p. 245, rînd 17, ceea ce e mai potrivit decît αὐτός acesta, din Migne, P.G. LXXXII, col. 1163.

16. Și astfel Cîrmuitorul (Πρυτάνις) tuturor l-a convins pe Valens *să sufere ca și alții cel ce El a trimis asupra lui, iar pe Vasile l-a arătat* mai presus decît toate răutățile. Prin cele întîmplate cu acesta Cîrmuitorul și-a arătat puterea Sa, iar printr-o altă iconomie (rînduială dumnezeiască) a vestit tăria celor mai aleși bărbați.

Venind aici la Cezareea Valens a fost deci înșelat în speranța sa.

20. Despre sfîrșitul marelui Atanasie și despre hirotonia lui Petru

1. La Alexandria, după multe lupte și tot atîtea cununi de biruință, Atanasie cel biruitor, scăpînd de suferințe, s-a mutat la viața cea fără de suferință, iar Petru, un bărbat foarte distins, a primit arhipăstorirea, deoarece căpeteniile acestui fericit scaun l-au propus pe el, fiind toți de acord — și clerici și cei ce erau în demnități și slujbe înalte (magistrați).

2. Pe lîngă aceștia întreg poporul își arăta bucuria prin aclamații, *căci împărtășise suferințele lui Atanasie — Și cînd era acasă (la Alexandria)* și cînd era departe (exilat), și îndurase cu el tot felul de primejdii. Deaceea au venit în grabă și arhiereii vecini și chiar pustnicii, părăsind luptele (exercițiile) ascetice și cerînd toți ca Petru să moștenească scaunul *lui Atanasie*.

21. Despre Luciu arianul

1. După ce l-au instalat pe Petru în reședința arhierească, conducătorul *Provinciei a adunat de îndată mulțime de păgîni și de iudei* și apoi a înconjurat zidurile bisericii, poruncindu-i lui Petru să iasă afară, iar dacă nu vrea, îl amenința că va ieși forțat. Fără îndoială că făcea aceasta ca să îndeplinească plăcerea împăratului Valens, iar pe cei ce gîndeau cele împotrivă (adică artodocșii), îi supunea la suferințe căci purtau ură păgînească contra adevărului.

2. El era legat de slujirea idolilor și socotea furtuna în Biserică ca o strălucită sărbătoare.

Așadar, minunatul Petru, văzînd războiul cel neașteptat, a ieșit pe ascuns și, suindu-se într-o corabie, a plecat la Roma.

3. După cîteva zile a sosit la Alexandria Euzoius, de la Antiohia, *aducînd pe Luciu, căruia i-a încredințat Bisericile.*

Necredința (erezia) și fărădelegea acestuia le-au cunoscut și Samosatele. Însă mulțimea hrănită cu învățătura lui Atanasie, văzînd apoi hrana potrivnică a ereziei s-a îndepărtat de adunările bisericești oficiale.

4. Folosindu-se de soldații purtători de lance, care slujeau idolilor, *Luciu îi chinuia pe unii, iar pe alții îi băga în închisori ; pe alții îi silea* să plece de acasă, iar casele altora le prăda, după obiceiul barbarilor.

Toate acestea le-a istorisit mai bine admirabilul Petru în *Epistola* sa, iar eu, după ce am istorisit numai o nelegiuire a lui Luciu, voi *insera în această* Carte a mea mai departe Epistola aceasta.

5. Sînt în Egipt bărbați care au rîvnit viețuirea îngerilor ; au fugit de zgomotul vieții lumești și au ales viețuirea în pustie, unde au făcut roditor pămîntul cel nisipos și neroditor, oferind lui Dumnezeu rod foarte plăcut și foarte *frumos, virtutea, pe care și-au impus-o ca o* lege.

6. Mulți au dat exemplu de virtutea aceasta, chiar și unii din administrația civilă, dar cel mai bun îndrumător al acestor așezări ascetice a fost acel prea lăudat Antonie, care a transformat pustiul într-un loc de exerciții de virtute pentru asceți.

7. Acel mizerabil și de trei ori nefericit (Luciu) i-a urmărit pe ucenicii lui Antonie (căci acesta cu foarte mari eforturi demne de laudă îi îndreptase spre limanurile nebîntuite de vînturi, adică liniștea pustiei).

Astfel, Luciu a scos din peșteri pe conducătorii acelor dumnezeiești cete, adică pe Macarie cel vestit și pe altul care purta același nume, precum și pe Isidor și pe alții și i-a trimis într-o insulă locuită de oameni păgîni, unde nu venise niciodată vreun învățător al dreptei credințe.

8. *Cînd corabia care-i ducea pe aceștia s-a* apropiat de țărmul insulei, demonul cel adorat în acele locuri, părăsind idolul cel așezat acolo și pe care-l avea ca o veche locuință, a înfuriat (înnebunit), pe *fiica preotului păgîn și, așa agitată, a adus-o* la țărm, unde vîslașii trăseseră corabia. *Apoi, folosind ca mijloc limba fetei, striga* prin aceasta ceea ce striga la Filippi [51], *acea care avea duh pitonicesc.*

9. Toți auzeau, și bărbați și femei, cum demonul zicea : «O, de puterea voastră, slugi ale lui Hristos, am fost izgoniți de peste tot, din orașe și din sate.

10. Din munți și de pe dealuri și din pustiul lipsit de locuitori ! Am sperat că, viețuind în această insuliță, vom fi feriți de săgețile voastre, dar am fost înșelați în nădejdea noastră, căci iată, cei ce vă persecută v-au trimis aici, nu ca să vă lovească pe voi, ci ca prin

51. Referire la Fapte, 16, 16 și urm., despre slujnica care avea duh pitonicesc și pe care Pavel a scăpat-o de acest duh rău.

voi să ne alunge pe noi. Noi părăsim insulița aceasta fiindcă sîntem alungați în boldurile virtuții voastre».

11. Spunînd acestea și altele asemenea acestora, au lăsat fata păgînă pe pămînt și au dispărut pentru totdeauna.

Iar acea dumnezeiască ceată de drept-credincioși, s-a rugat, a ridicat fata preotului păgîn și a dat-o tatălui ei, cu mintea întreagă și sănătoasă.

Cei care au văzut minunea au căzut la picioarele acestor sfinți (drept-credincioși), i-au rugat ca să se împărtășească și ei de hrana mîntuirii.

12. Au dărîmat apoi capiștea idolilor și, fiind luminați de razele învățăturii, s-au învrednicit de harul botezului.

13. Cînd s-au auzit acestea în cetate (Alexandria), au venit toți cu gloată mare, ocărîndu-l pe Luciu și zicînd că îi va lovi pe ei mînia lui Dumnezeu, dacă această ceată de sfinți (drept-credincioși) nu va fi eliberată.

Astfel, temîndu-se de tulburarea din cetate, Luciu a îngăduit acestor dumnezeiești bărbați drept-credincioși să se reîntoarcă în peșterile lor.

14. Acestea sînt de ajuns ca să arate comportarea odioasă și necredința lui Luciu. Epistola minunatului Petru ne va arăta însă mai îndestul nelegiuirile cutezate de Luciu. Ca urmare, ferindu-mă de lungimea expunerii, eu voi pune în Cartea aceasta numai partea de la mijloc a acestor Epistole.

22. *Istorisirea fericitului Petru, episcopul Alexandriei,* despre cele ce s-au întîmplat aici în timpul lui Luciu arianul

1. Paladie conducea poporul Egiptului, iar în ce privește convingerea religioasă el era păgîn și întotdeauna adorator al idolilor. Preocupîndu-se mereu ca să lupte contra lui Hristos, el a adunat mulțimile menționate mai înainte și s-a năpustit contra Bisericii, silindu-se ca să o supună ca pe barbari. Atunci însă s-au întîmplat lucruri foarte grave, pe care numai cînd am voit să le istorisesc, evocarea lor mi-a provocat durere și am vărsat belșug de lacrimi... Multă vreme aș fi rămas în durere dacă nu aș fi încercat să mă liniștesc prin meditația dumnezeiască.

2. *Căci iată, în Biserica numită a lui Teonas au intrat mulțimile și*, în loc de cuvinte cuviincioase, exclamau laude idolilor ; în locul citirii Sf. Scripturi foloseau bătăile necuviincioase ale miinilor și voci țipă-

toare pline de ocară contra *fecioarelor lui Hristos, «pe care limba nu poate să le pronunțe, deoarece este ceva rușinos și a le spune»* [52].

3. Numai cînd a auzit acestea unul dintre cei care cugetă bine (drept-credincioși) și-a astupat urechile și ar fi dorit mai bine să fie surd *decît să audă cu urechile lui cuvintele rușinoase ale acestora.* Măcar de le-ar fi fost de ajuns să păcătuiască numai prin cuvinte și să nu depășească prin fapte destrăbălarea cuvintelor lor ... !

Desigur, ocara prin cuvinte, oricum ar fi, este mai ușor de suportat pînă la urmă de către cei în care locuiește înțelepciunea lui Hristos și dumnezeiască învățătură.

4. Ei bine, aceștia înșiși au ajuns însă *vase de mînie rînduite spre pierzanie* [53], căci, plecîndu-și nasul, un huiet înspăimîntător și îndelungat sufla (țîșnea), ca să spun așa, prin nările nasului, ca dintr-o țeavă, încît a rupt îmbrăcămintea sfintelor fecioare ale lui Hristos, a căror viață ascetică le dădea înfățișare de sfinți îngeri. Apoi le-au adus în convoi, goale cum erau de la natură, batjocorindu-le cu vorbe de rușine, în orice chip voiau.

În general, toate cele ce s-au întîmplat au fost crude și barbare.

5. Dacă cineva, din milă față de aceste fecioare, căuta să împiedice astfel de fapte, folosind cuvinte de sfătuire, nu era scăpat de lovire. Dar, vai, ce întîmplări nenorocite... Multe fecioare au suferit prin siluire stricarea trupului; multe sînt lovite cu ciomege peste cap, rămîneau fără de glas (mureau). Trupurilor lor nu li s-a îngăduit nici ceremonia înmormîntării ! Pînă azi chiar nu s-au găsit multe trupuri de ale rudeniilor, care sînt jelite mereu...

6. Și de ce istorisesc amănunțit aceste fapte mici în comparație cu altele mari ? De ce stăruiesc asupra acestora și nu ajung repede la cele ce sînt mai recente ? Despre acestea știu bine că vă veți minuna și veți rămîne cu noi mult timp fără glas, admirînd peste măsură pe Domnul iubirii de oameni că nu a nimicit totul din temelie. Căci, precum este scris [54] *cele ce nu s-au întîmplat și nu s-au auzit în zilele părinților noștri, acestea le săvîrșeau nelegiuiții, chiar pe altarul de jertfă.*

7. Aici, ca pe soclul unei scene de teatru obscen, au pus să joace rîzînd pe cît puteau și aclamînd cu voci nelegiuite, *pe un copil care-și tăgăduia firea bărbătească și dorea pe cea femeiască și care se ungea pe la ochi cu unsori vopsite,* cum s-a scris [55] și își spoia fața cu vopsea roșie, ca idolii de la ei cu chip femeiesc și făcea cu mîinile încoace și

52. Efes. 5, 12.
53. Rom. 9, 22.
54. Ioil, 1, 2.
55. Ieremia 4, 30.

incolo invirtituri, chiar pe altarul unde noi invocăm venirea Sfîntului Duh.

8. Alţii iarăşi, socotind că aceasta este prea puţin [56] şi crezînd pe cele din trecut (păgîneşti) mai degrabă cuviincioase decît nelegiuite, au chemat pe unul dintre ei, foarte cunoscut pentru neruşinare, la fel dezbrăcat de haine, ca şi de ruşine, aşa cum era înfăţişarea naturală şi, urcîndu-l gol pe tronul (amvonul) bisericii, l-au numit orator neruşinat contra lui Hristos.

9. În locul cuvintelor dumnezeieşti el pronunţa cele mai murdare lucruri ; în locul expresiilor cuviincioase, neruşinare ; în locul dreptei credinţe, păgînătatea, în locul înfrînării desfrîul, curvie, sodomie, furt. Apoi el sfătuia că mîncarea şi băutura sînt folositoare în viaţă mai mult decît orice.

Pentru că se făceau astfel de fapte şi eu m-am retras din biserică (căci cum era să nu plec de acolo unde năvăleau soldaţii, unde poporul era cumpărat cu bani pentru a produce dezordine, unde erau iubitori de bani şi mulţime de păgîni, cu cele mai mari îngăduinţe imorale ?).

Imediat a fost trimis un urmaş mie, care a cumpărat cu bani demnitatea episcopală, un oarecare Luciu, şi care s-a străduit să aibă răutatea şi faptele de lup. El nu a fost ales de către sinodul episcopilor drept-credincioşi, nici prin votul adevăraţilor clerici şi la cererea drept-credincioşilor, aşa cum prevăd legiuirile bisericeşti.

10. Acesta trebuia să intre în oraş, ca episcop, cu mare alai, dar nu l-au însoţit pe un astfel de om nici episcopi, nici preoţi, nici diaconi, nici mulţimea credincioşilor. Nu l-au întîmpinat monahi cîntînd imne din Scripturi, ci *era numai Euzoius, cel ce fusese caterisit împreună cu* Arie, pe cînd era diacon la noi, la Alexandria, în sfîntul şi marele sinod de la Niceea (325), iar care acum ruinează Biserica antiohienilor cu putere de conducător.

Iar conducătorul caravanelor cu daruri (ajutoare), cel însoţit de mulţime nenumărată de ostaşi, vestit în toată păgînătatea se numea Magnus. În timpul lui Iulian acesta dăduse foc bisericii din Beryt (acesta era oraş vestit în Fenicia) iar în vremea lui Iovian, cel de fericită amintire, a fost obligat să o rezidească cu cheltuiala sa şi aproape i s-ar fi tăiat capul, dacă nu ar fi obţinut, după multă stăruinţă, bunăvoinţa imperială.

Se cuvine să judecaţi prin comparaţie de acum înainte şi rîvna voastră pe care vă îndemn s-o însufleţiţi spre pedepsirea celor întîm-

56. Vezi Variae lectiones, P.G., LXXXII, col. 1169, nota 15, traducerea lui Epifanie ; qui rursus hoc parvum judicantes — care socoteau de puţină însemnătate acest lucru. Am preferat această traducere, care redă mai bine sensul.

plate, adică ce fel şi cîte nedreptăţi s-au făcut contra Bisericii lui Dumnezeu, cînd un astfel de tiran, omenit mai înainte (Magnus) s-a ridicat contra noastră.

11. Iată atunci, Luciu, cel care a fost depus de cuvioşia voastră şi de către toţi episcopii ortodocşi de pretutindeni, s-a instalat la conducerea bisericească a oraşului, care avea ură faţă de el din motive binecuvîntate.

12. Dar, nu numai că el zicea că acel nebun din Psalm : *«Nu este Dumnezeu adevărat Hristos*, ci şi prin moravurile sale a fost corupt şi a corupt şi pe alţii, bucurîndu-se de blasfemiile îndreptate contra Mîntuitorului de către *cei care cinsteau creatura în locul Creatorului*[57].

Şi de ce să nu facă aceasta cînd, avînd convingeri apropiate cu păgînii, rătăcitul (Luciu) *cutează să venereze un Dumnezeu mai de curînd apărut (recent)*[58].

13. În faţa acestora îi cîntau aceste laude : «Bine ai venit, episcope, care tăgăduieşti pe Fiul ; te-a adus Serapis (zeul), care te iubeşte». Pe Serapis îl numeau idolul lor strămoşesc[59].

Deîndată, fără să fi trecut nici o clipă, Magnus cel menţionat mai sus, părtaşul nedespărţit a necredinţei lui Luciu, păzitor aspru al acestei necredinţe şi satrap foarte crud, strîngînd mulţimile cele încredinţate purtării lui de grijă, a prins presbiteri şi diaconi, în număr de 19, dintre care unii depăşiseră 80 de ani, care erau socotiţi vinovaţi de o faptă odioasă (murdară) şi potrivnică legii romanilor. A fixat apoi judecată publică şi-i silea, neştiind legile creştinilor despre virtute, ca să lepede credinţa părintească, lăsată nouă de către Apostoli, prin Sf. Părinţi şi afirmau că prin aceasta ei bucură şi pe prea iubitorul de oameni, Augustul Valens.

«Convinge-ţi-vă, nenorociţilor, zicea Magnus cu voce tare, convinge-ţi-vă de credinţa arienilor !

14. Convinge-ţi-vă că Divinitatea vă va ierta, chiar dacă ar fi adevărată religia pe care o urmaţi, fiindcă nu de voia voastră, ci de nevoie, faceţi acest lucru. Pentru o greşeală făcută fără voie există o justificare, dar pentru cea făcută de bunăvoie urmează învinovăţirea.

15. De aceea, cugetînd la cele de mai sus, veniţi plini de rîvnă, dînd la o parte orice şovăială şi subscrieţi dogma lui Arie, pe care acum o propovăduieşte în numele acestuia Luciu. Să ştiţi că, dacă vă supuneţi, veţi primi bani, ajutoare şi preţuire din partea împăratului. Dacă însă

57. Rom. 1, 25.
58. Ps. 80, 10. Aluzie la erezia lui Arie că Fiul nu este veşnic din Tatăl şi că a fost un timp cînd El nu a existat.
59. Serapis, vechiul zeu egiptean.

refuzați veți suferi închisoare, chinuri și dureri crude, biciuiri și torturi. Totodată veți fi lipsiți de bani și de averi; veți fi mutați din locurile unde locuiți și condamnați să locuiți în locuri înspăimîntătoare».

16. Acest bărbat de neam sus pus (Magnus), amestecînd amenințarea cu amăgirea, îndemna și silea pe toți ca să schimbe credința cea dreaptă. Însă aceștia (cei 19) socoteau lepădarea dreptei credințe ceva mai grav decît orice chinuri (căci așa este). De aceea fiind siliți, ei răspundeau cu astfel de cuvinte către el, punînd amăgirea și amenințarea mai prejos decît virtutea și conștiința lor superioară: Încetează odată, încetează ca să ne mai amenințí cu aceste cuvinte; abține-te de a ne mai adresa cuvinte nepotrivite.

17. Noi nu cinstim un Dumnezeu nou venit și nici de curînd apărut. Chiar dacă tu, înfuriindu-te, ai să te înspumezi la gură și să te repezi ca o vijelie, noi vom rămîne în dogmele dreptei credințe pînă la moarte, necugetînd că Dumnezeu este vreodată fără putere, fără înțelepciune, sau despărțit de Adevăr și nici că odată este Tată, iar altă dată nu este, după cum socotește acel nelegiuit Arie, care are părerea că Fiul ar fi trăit în timp, sau că este numai o apariție vremelnică.

18. Căci dacă după ariomaniți[60] Fiul ar fi o creatură nu ar fi deoființă (ὁμοούσιος) cu Tatăl și Tatăl, chiar ar ajunge să nu fie Tată, dacă Fiul nu a subzistat cu El, nefiind, după ei, cîndva Tată. Dacă însă este veșnic Tată, Fiul a subzistat din însăși nașterea adevărată și nu prin emanație (curgere) (căci Dumnezeu este nepătimitor).

Oare nu este fără minte și nesimțit cel ce socotește pe Fiul că a fost un timp cînd nu era, El prin Care toate s-au rînduit ca să fie prin har (bunăvoință)? De aceea Părinții noștri cei din toată lumea, dintre care aceștia au căzut și au devenit pe drept fără de tată (bastarzi), s-au adunat la Niceea (325) și au anatematizat părerea greșită a lui Arie, pe care o susține acum acesta mai tînăr (Luciu) și au declarat că Fiul nu este dintr-o substanță diferită (ἑτεροούσιος) de cea a Tatălui, ceea ce acum, tu ne silești să spunem, ci din aceeași ființă (ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας) a Acestuia.

Ceea ce au socotit bine cu cugetul lor credincios Părinții din multa adunare de cuvinte dumnezeiești au mărturisit numai cuvîntul deoființă (ὁμοούσιος).

19. Pe cei care mărturiseau și altele asemenea acestora Magnus i-a ținut închiși multe zile, socotind că își vor schimba credința cea adevărată. Dar mai mult, aceștia, ca și cei mai viteji dintre atleții din stadiu (arenă), au alungat toată frica și înviorîndu-se cu faptele pline de curaj

60. Ariomaniții, partizanii lui Arie.

ale Părinţilor prin dumnezeieşti cuvinte, aveau şi mai tare convingere pentru credinţa adevărată şi socoteau chinurile lor ca un exerciţiu pentru virtute.

20. Aşadar, luptînd astfel şi făcîndu-se «privelişte îngerilor şi oamenilor», cum scrie fericitul Pavel [61], întreg oraşul alerga ca să vadă pe atleţii lui Hristos, cum înfruntau prin răbdare biciuirile judecătorului, care-i tortura, cum înălţau monumente prin rezistenţa lor în faţa nelegiuirii şi cum dovedeau biruinţă contra arienilor.

Constringîndu-i pe aceştia acest înverşunat duşman (Magnus) socotea că prin ameninţări şi torturi îi va atrage spre cei nelegiuiţi faţă de Hristos (arienii).

21. Deci, fiind obosiţi de torturile la care îi supunea cu gînd duşmănos, în timp ce toţi cei din mulţime plîngeau în fel şi chip fără întrerupere cu suspine, acest om aspru şi lipsit de orice sentiment uman de iubire a adunat iarăşi mulţimile obişnuite cu dezordinea, i-a chemat pe aceştia la judecată, sau mai degrabă la o completare de condamnare, la ţărmul mării şi, ca de obicei, li s-a adresat ţipete îngrozitoare (huiduiri) din partea păgînilor şi a iudeilor.

22. Şi pentru că nu au voit să adere la erezia pe faţă a arienilor, el (Magnus), pe cînd tot poporul plîngea în faţa tribunalului de judecată, anunţa că aceştia vor fi alungaţi din Alexandria şi vor fi deportaţi la Iliopolis, în Fenicia, unde nici unul dintre locuitori nu suferea nici măcar să audă numele lui Hristos, căci toţi erau închinători la idoli.

23. Magnus a poruncit apoi ca aceştia (cei 19) să intre imediat în corăbii, iar el a stat în port (căci aproape de baia publică hotărîse condamnarea acestora) şi arăta sabia trasă din teacă, socotind că prin aceasta avea să înspăimînte pe cei care de multe ori sfîşiaseră pe duşmanii demoni cu sabia cea cu două tăişuri a credinţei lor.

Astfel, Magnus a poruncit ca cei deportaţi să plece pe mare cu corăbiile neprimind cele necesare şi neavînd nici un sprijin şi nici ceea ce era trebuitor pentru exil. Ceea ce este de mirare şi de necrezut, chiar marea a început să înspumeze şi eu cred pentru că-i părea rău că făcea acest lucru (adică transporta corăbii) şi nu voia, ca să spun aşa, să ia parte la o măsură nedreaptă, primind pe aceşti bărbaţi nevinovaţi.

Marea arăta astfel celor care nu ştiau furia barbară a judecătorului.

24. Cu adevărat trebuie să spunem: «*S-a cutremurat cerul de aceasta, toată cetatea a suspinat şi plînge pînă acum*» [62]. Unii se băteau cu mîinile neîncetat şi se auzea pînă departe răgnetul ce ieşea din

61. I Cor. 4, 9.
62. Ieremia 2, 12.

piepturile lor. Alții însă ridicau miinile și totodată și ochii spre Ceruri, protestind contra silniciei și spunind numai: *«Ascultă Cerule și ia aminte pămîntule»* [63], căci nelegiuite erau cele ce se întîmplau.

În general, totul era plin de jale și în toată cetatea răsunau cîntece de jale și rîu de lacrimi, aproape să acopere marea prin revărsarea lui, a curs de la toți... !

25. Așadar, cînd mai sus-numitul (Magnus), care era de față în port, a poruncit vîslașilor să ridice pînzele, s-a produs un bocet amestecat de fecioare și de femei bătrîne și tinere și plînsete însoțite de lacrimi amare, iar strigătele tuturor acopereau zgomotul mare produs de valurile mării înspumegate.

26. Și astfel au ajuns cei mai sus-numiți, pe mare, la Iliopolis, unde toți erau cu obiceiuri păgîne, unde erau practicile diavolești, cele spre plăcere și culcușuri de fiare sălbatice (căci pretutindeni în jur erau munți care se înălțau pînă la cer). Toți apoi se jeluiau în mijlocul cetății, împreună sau fiecare în parte, exclamînd cuvinte de durere. Însă nici nu li se îngăduia să plîngă din porunca lui Paladiu, prefectul orașului, care și el era un păgîn zelos.

Mulți dintre cei care plîngeau au fost prinși și băgați mai întîi în temniță, loviți, zgîriați și chinuiți și apoi trimiși și la minele de la Fenisos și Proconisos, ei care erau oameni apărători ai Bisericii prin rîvna lor inspirată de Dumnezeu.

27. Cei mai mulți erau monahi, care petrecuseră în pustie, în viață aspră (asceză).

Cu aceștia care erau în număr de 23 era dus cu miinile legate la spate, în numele autorității publice de către lictori ca un vestit făcător de rele, puțin după aceea, și diaconul care ne-a adus nouă mîngîiere și totodată scrisori de compasiune de la prea iubitul Damasus, episcopul Romei.

28. Acest diacon, după ce a împărtășit chinuri mai mult decît cei ucigași, fiind foarte mult lovit cu pietre și cu plumb de grumaji, s-a suit în corabie pe mare la fel cu ceilalți. Apoi, după ce și-a făcut semnul crucii pe frunte, nu urmărind ca să obțină îngrijire și ocrotire, a fost dus la minele de la Fenisos. Acestea sunt mine de aramă.

29. Judecătorul a chinuit însă și trupuri fragede de copii dintre care unele au rămas acolo, neavînd parte nici de slujba înmormîntării, deși părinții, frații, rudeniile și tot orașul, ca să spun așa, cereau ca să li se dea această singură și ultimă mîngîiere. Dar, o, multa neomenie a judecătorului, sau mai degrabă a osînditorului !

63. Isaia 1, 2.

30. Cei care apăraseră credința nu erau socotiți acum nici ca ucigașii de rînd, căci trupurile lor rămineau neîngropate ! Cel care luptaseră cu curaj erau dați ca să fie sfîșiați, fiarelor și păsărilor sălbatice ! Celor care, din cauza convingerii lor, voiseră să ia parte la suferințele acestora, cu părinții lor, li se tăia capul, ca și cum ar fi făcut o nelegiuire !

31. Ce lege a romanilor, ce decret al barbarilor pedepsește pe cei care iubesc pe părinții lor ? Unde se vede că cineva dintre cei din antichitate au făcut vreodată un lucru așa de nelegiuit ? *Cindva Faraon a poruncit să se ucidă copiii de parte bărbătească a evreilor dar invidia și teama au înlăturat această poruncă*[64].

32. Cu cît au fost totuși mai umane măsurile de atunci decît cele de azi... ! Cu cît mai de dorit în fața unei nedreptăți... ! Cu cit mai bune, dacă se compară ilegalitatea lor, deși relele nu se deosebesc între ele... !

Sînt de necrezut cele ce am spus, inumane și înspăimîntătoare, crude și barbare, fără milă și amare... !

33. În fața acestor fapte partizanii nebuniei lui Arie se îngînfau, săltînd de bucurie.

Deși cetatea întreagă era în mare jale căci nu era casă în care să nu fi murit cineva, după cum s-a scris în Exod[65] nu s-au liniștit totuși cei care deprinseseră obiceiul nesățios spre nelegiuire (arieni).

34. Ca urmare, exercitîndu-și predilecția spre fapte și mai rele, așa încît să împrăștie veninul răutății lor pînă la episcopii provinciei (Egipt) au folosit ca ajutor la prigoană pe comitele însărcinat cu împărțirea hranei[66], cel mai sus menționat, Magnus, și astfel, pe unii episcopi i-au predat sfatului de judecată, iar pe alții îi urmăreau așa cum le plăcea, voind ca peste tot să-i atragă pe toți la necredință și nu lăsa nimic neîncercat pentru acest scop. Cutreierau peste tot în felul adevăratului părinte al ereziei, *diavolul, căutînd să înghită pe cineva*[67].

35. În general, fiind peste tot odioși[68], dar avînd ca unealtă a cruzimii lor pe cel mai sus-numit (Magnus), partizanii lui Arie au exilat în Imperiu, într-un oraș al iudeilor, celor omorîtori ai Domnului, al cărui nume era Diocezareea, un număr de 11 episcopi din Egipt. Aceștia erau bărbați care locuiseră în pustie din copilărie pînă la bătrînețe din cauza vieții lor ascetice. Ei stăpîneau cu mintea și cu fapta plăcerile, predicau fără sfială dreapta credință și erau hrăniți cu dogmele

64. Ieșire, 1, 16.
65. Ieșire, 12, 30.
66. „Comes largitionum", cel însărcinat cu împărțirea darurilor.
67. I Petru, 5, 8.
68. Am folosit verbul ἀποστρέφω, — a respinge, în loc de ἀπορέομαι, a fi lipsit, cf. Variae lectiones, P.G. LXXXII, col. 1180 C, nota 82.

credinței adevărate. *Repurtau mereu biruință contra diavolilor* rușinînd pe cel potrivnic prin virtute și condamnînd erezia ariană, cu cuvînt preaînțelept.

36. La fel ca și iadul acești tirani nebuni și nerozi, nesăturîndu-se de moartea fraților lor, au cutezat să lase urmele cruzimii lor în toate părțile pămîntului, voind să fie cunoscuți prin faptele lor rele. Astfel, au mai aranjat, infundînd urechile împăratului contra lor, ca niște clerici ai Bisericii sobornicești, care viețuiau în Antiohia, împreună cu niște monahi rîvnitori, să fie duși ca să locuiască la Neocezareea Pontului, căci aceștia hotărîseră să dea pe față faptele tragediei lor. Aceștia poate au fost lipsiți de viață (au murit) repede din cauza sălbăticiei locurilor.

37. Astfel de tragedii a suportat vremea aceia, vrednică de tăcere și de uitare, dar consemnate în scrisori pentru înfruntarea celor care ațîță limbile lor contra Celui Unuia-Născut.

Cei care au fost cuprinși de turbarea blasfemiei, nu numai că au încercat să atace cu săgeți pe Stăpînul tuturor, ci au sprijinit războiul implacabil contra bunelor Lui slugi.

23. Despre hirotonia lui Moise monahul

1. În timpul acela triburile ismaeliților prădau ținuturile vecine cu stăpînirea romană. Conducătorul acestora care nu ținea seamă de sexul pe care-l avea, (căci era femeie) prinsese [69] (cîștigase), un curaj bărbătesc. După multe conflicte ea a încheiat pace și apoi, primind lumina cunoștinței de Dumnezeu a cerut ca să i se dea ca arhiereu pe un oarecare Moise, care schimnicea la hotarul dintre Egipt și Palestina.

2. După ce a primit această cerere împăratul Valens a poruncit ca acest minunat bărbat să fie adus la Alexandria și acolo să primească harul arhieresc, căci acest scaun [70] era mai aproape.

După ce Moise a fost adus și a văzut că Luciu încearcă să-i pună mîna pentru hirotonie a zis: «Să nu fie ca eu să fiu hirotonisit prin mîna ta».

3. Căci nu se pogoară harul Duhului Sfînt dacă tu îl chemi». Luciu însă a zis: «De ce vorbești bănuind acestea?», iar Moise i-a răspuns: «Nu bănuiesc ceea ce știu sigur. Tu lupți contra dogmelor apostolice și

69. *Se numea Maria și cu toate că era femeie ea avea* curaj bărbătesc; in Migne P.G., LXXXII, col. 1182 A, are verbul χράω folosesc, la perf. participiu κεχρημένη — folosind, însă L. Parmentier, o.c., p. 261, rînd 3 folosește verbul κτάω a cîștiga, la perf. participiu κεκτημένη — cîștigat (prins) ceea ce corespunde contextului.

70. La Alexandria era mai aproape de ținuturile Ismaeliților (Saracinilor).

înveţi cele împotriva lor, iar cele făcute contra legii se potrivesc cu cuvintele de blasfemie.

4. Căci ce nelegiuit nu a pătruns oare prin tine în adunările bisericeşti ? Care dintre bărbaţii demni de laudă n-au fost alungaţi ? Ce cruzime barbară nu au ascuns faptele tale cutezate de tine in fiecare zi ?» Moise spunea acestea cu curaj, iar Luciu il auzea cum vorbea şi era pornit spre ucidere, dar se temea ca nu cumva să se reaprindă războiul, care de-abia încetase.

5. Datorită acestui fapt Valens a hotărit ca Moise să fie încredinţat spre hirotonie altor episcopi pe care el şi i-a ales.

După ce a primit harul arhieresc cu o credinţă vrednică de toată admiraţia, Moise s-a dus la cei care-l ceruseră şi i-a condus pe calea adevărului prin învăţăturile apostolice şi prin puterea de a face minuni.

6. Acestea s-au cutezat deci la Alexandria de către Luciu şi au fost rinduite de către dumnezeiasca purtare de grijă.

24. **Despre atrocităţile de la Constantinopol**

1. La Constantinopol, cei din partida nelegiuită (arienii) au umplut o corabie cu preoţi drept-credincioşi şi au împins-o în largul mării, fără greutăţi (ἀνερμάστιτον) pe fund, pentru echilibru. Apoi, după ce a urcat citiva dintre cei care aveau aceleaşi convingeri cu ei în altă barcă, au poruncit să se dea foc corăbiei cu preoţi. Îndeplinindu-se acest lucru aceşti preoţi luptînd cu focul şi cu marea pînă ce s-au afundat în adînc, au cîştigat coroana de martiri.

2. Petrecînd foarte mult timp la Antiohia, împăratul Valens dăduse libertate (îngăduinţă) tuturor — şi elinilor (păginilor) şi iudeilor şi altora, care deşi purtau numele de creştini, propovăduiau cele potrivnice învăţăturilor evanghelice.

3. Cei robiţi de rătăcire săvîrşeau rituri păgîneşti iar Valens a îngăduit să reinflorească înşelătoria desfiinţată, după Iulian, de către împăratul Iovian. Acum se săvîrşeau orgiile (jocurile) lui Jupiter, ale lui Dionysos (Bacchus) şi ale Demetrei (Ceres), nu în ascuns, cum se cuvenea într-o împărăţie drept-slăvitoare de Dumnezeu ci bacanţii [71] alergau prin mijlocul pieţii publice (agora).

4. Iar Valens era potrivnic numai celor care respectau numai învăţătura apostolică, căci pe aceştia i-a scos mai întîi din sfintele locaşuri. Acestora prealăudatul Iovian le dăduse biserica cea de curînd zidită.

---

71. Baccanţii se numeau adoratorii zeului Bacchus.

Fiindcă creştinii drept-credincioşi se adunau la poalele muntelui[72] şi acolo cinsteau cu imne pe Stăpînul a toate, folosind cuvinte dumnezeieşti, totodată însă suportînd bătăile puternice ale vîntului şi uneori ploaia, zăpada şi frigul, iar alteori arşiţa mare — nu le-a îngăduit să se împărtăşească nici de acest «avantaj» (sic) penibil, ci a trimis armata şi i-a împrăştiat.

25. Cum Flavian şi Diodor adunau la Antiohia comunitatea ortodoxă

1. Ca nişte diguri puternice Flavian şi Diodor au sfărîmat valurile care se năpusteau. După ce Meletie, păstorul lor, a fost silit să trăiască în Egipt, aceştia îngrijeau de turmă opunînd lupilor curajul şi înţelepciunea şi oferind oilor îngrijirea cuvenită.

După ce au fost izgoniţi de la poalele muntelui Flavian şi Diodor păşteau oile duhovniceşti pe lîngă malurile rîului din apropiere.

2. Şi nu au suportat ca şi cei duşi odinioară robi în Babilon ca să *«agaţe în sălcii harpele lor»*[73], ci lăudau pe Creatorul şi Binefăcătorul, *«în tot locul stăpînirii Lui»*[74].

3. Însă nici în locul acesta nu a suferit vrăjmaşul numai al celor ce vorbesc despre Stăpînul Hristos să se ţină adunarea păstorilor celor drept-credincioşi, aşa că perechea acestor păstori minunaţi (Flavian şi Diodor) adunau dumnezeieştile oi în locurile pentru exerciţiile militare şi le ofereau păşunea duhovnicească. Diodor cel prea înţelept şi curajos, ca un rîu mare şi limpede, le insufla curaj alor săi şi combătea blasfemiile celor potrivnici.

4. Nu preţuia strălucirea neamului (originii), ci suferea cu plăcere chinurile pentru credinţă.

Flavian, bărbat foarte distins, se trăgea şi el din clasa nobililor, dar socotea nobleţe numai dreapta cinstire a lui Dumnezeu şi a luat ca un fel de îndrumător (antrenor) pe marele Diodor, ca pe un încincit luptător (atlet).

În vremea aceea în adunările bisericeşti nu se făceau discuţii în public, dar celor care făceau acest lucru li se ofereau mult belşug de argumente şi de citaţii scripturistice.

5. Atunci ei îndreptau săgeţile contra blasfemiei lui Arie. Flavian scotea săgeţile minţii ca dintr-o tolbă. Discutînd desigur, acasă şi în public, risipeau repede uneltirile ereticilor şi arăta că chestiunile propuse de aceştia erau ca pînzele de păianjen.

72. Un munte din vecinătatea Antiohiei.
73. Ps. 136, 1—2.
74. Ps. 122, 22.

Cu aceştia doi era tovarăş şi acel Afraate despre a cărui vieţuire am scris în Istoria despre viaţa duhovnicească [75].

6. Acesta a preţuit mai mult mîntuirea oilor (sufletelor) decît liniştea pustiei şi, părăsind coliba pustnicească, a îndurat suferinţele păstorilor.

Socotesc că e de prisos să mai spun acum cîtă bogăţie de virtute a strîns acesta deoarece am scris acestea într-o altă lucrare. Voi istorisi însă numai una din faptele lui, care este foarte potrivită pentru această Carte.

26. *Cele cu privire la Afraate monahul*

1. Fluviul Oronte curge din partea de miazănoapte, pe lîngă reşedinţa imperială, iar spre miazăzi s-a clădit un foarte mare portic cu acoperiş dublu, în incinta cetăţii. Acest portic avea turnuri înalte de amîndouă părţile.

2. Între reşedinţa imperială şi fluviul Oronte este un drum public pe care trec cei care prin porţile de acolo ies din oraş. Acest drum duce spre ogoarele din faţa cetăţii.

Trecînd pe acest drum Afraate mergea la locul pentru exerciţii militare, ca să dea îngrijirea cuvenită oilor duhovniceşti [76].

3. Din porticul imperial de sus, plecîndu-se, împăratul l-a văzut pe acesta îmbrăcat cu o mantie sărăcăcioasă şi care deşi era la adînci bătrîneţe, mergea cu multă energie. Cînd cineva i-a spus că acesta este Afraate de care s-a legat sufleteşte mulţimea oraşului, împăratul a zis către el : «Unde mergi, spune-mi ?» Acesta i-a răspuns cu înţelepciune şi totodată cu bună-credinţă : «Merg să mă rog pentru împărăţia ta». Atunci împăratul i-a zis : «Trebuie să stai acasă la tine şi în adîncul inimii să te rogi, după pravila călugărească». 4. Dar acest dumnezeiesc bărbat i-a răspuns : «Prea bine zici, o împărate, aceasta trebuie să fac. Aşa am petrecut pînă acum, făcînd acest lucru, cît timp oile s-au bucurat de pacea Mîntuitorului. Dar, fiindcă ele au suferit multă tulburare şi multe primejdii le ameninţă, ca nu cumva să fie vînate de fiare sălbatice, este nevoie să încercăm orice mijloc şi să salvăm oile duhovniceşti. 5. Căci, o împărate, a zis el, dacă s-ar întîmpla ca o copilă, care stă înlăuntru, în cameră şi poartă grijă de casă ar vedea căzînd în flăcări [77] şi cuprinsă de foc casa părintească, spune-mi, ce s-ar cuveni să facă ? Să stea înlăuntru, să vadă casa aprinsă şi să aştepte năvala

---

75. Φιλόθεος Ἱστορία, P.G. LXXXII, col 1368 A—1377 C.

76. Adică drept-credincioşi.

77. ἐθεάσαμη ar fi văzut (o copilă) şi nu ἐθεασάμην — cu aş fi văzut-o, cf. L. Parmentier, o.c., p. 265, nota 19.

flăcărilor sau, pentru ca să se bucure măcar de partea rămasă din casă, să alerge de sus pînă jos, să aducă apă și să stingă focul ? Este limpede că vei spune că acest lucru se cade să facă o copilă ageră și înțeleaptă. 6. Așa fac și eu acum, o împărate, pentru că tu ai aruncat flăcări în casa noastră părintească, iar noi alergăm, acum, încercînd să le stingem».

Acestea le-a spus Afraate, iar împăratul cu înfățișare amenințătoare a tăcut. Însă unul dintre cei care îngrijeau de camera lui de culcare și *care amenințase mai cu îndrăzneală pe cuviosul bărbat*, a suferit pedeapsa în felul următor.

7. Fiindcă era însărcinat cu grija băii, imediat după aceste cuvinte de amenințare, s-a coborît să pregătească baia pentru împărat. Cînd a intrat înlăuntru s-a lovit însă la cap și a căzut in apa care nu fusese incropită și era foarte fierbinte și a murit.

8. Împăratul sta așteptîndu-l ca să-l cheme la baie. Și fiindcă trecuse multă vreme, el a trimis pe alte slugi ca să-i vestească cauza întîrzierii. Aceștia au intrat în baie și cercetînd peste tot l-au găsit pe băieș mort în apa clocotită și descompus de fierbințeală.

9. După ce l-au înștiințat pe împărat de această întîmplare toți au recunoscut puterea rugăciunii lui Afraate, dar nu s-au depărtat de dogmele celor nelegiuite, *ci și-au împietrit inima lor în felul lui Faraon*[78]. Deși a auzit despre puterea de a face minuni a cuviosului acesta, nebunul acesta (Valens) a continuat să se înfurie contra dreptei credințe.

27. Cele despre Iulian monahul

1. În vremea aceea și acel Iulian cel mult lăudat[79] despre care am amintit mai înainte, a fost silit să părăsească pustiul și să vină la Antiohia. Cei crescuți în minciună și care născoceau foarte ușor calomnii, vreau să spun cei care cugetau cele a lui Arie, susțineau că acest mare bărbat ar fi din ceata lor. Pentru aceasta luminătorii Adevărului, adică Flavian, Diodor și Afraate, au trimis un bărbat luptător vajnic pentru virtute, vreau să spun pe Acaciu, care după aceea a condus cu foarte multă înțelepciune Biserica Verienilor[80] la acest prea lăudat bărbat (Iulian monahul), implorîndu-l ca să aibă milă de atîtea zeci de mii de oameni, să combată minciunile dușmanilor și totodată să dovedească că el propovăduiește adevărul.

78. Ieșire, 7, 22.
79. Nu Iulian împăratul detesta.
80. Βέροια — Veria, oraș în Siria cf L. Parmentier, o.c. p. 376.

2. Cîte minuni a făcut acest Iulian, venind și plecînd în acest mare oraș, (Antiohia) s-a scris de noi în Istoria duhovnicească[81], în care ușor pot afla cei care voiesc să cunoască aceste întîmplări.

3. Iar faptul că toată mulțimea cetății s-a unit cu adunarea noastră, socotesc că nimeni din cei ce cunosc firea omenească nu se îndoiește, căci este natural ca faptele extraordinare să atragă la ele pe cît mai mulți.

4. Că s-au făcut minuni mari, mărturisesc chiar dușmanii adevărului mai înainte de vremea aceasta la Alexandria, în timpul împăratului Constanțiu, acel vestit Antonie a făcut minuni. Părăsind pustiul străbătea tot acest oraș și învăța pe toți că Atanasie este propovăduitor al învățăturii apostolice și că cei din ceata lui Arie sînt dușmanii adevărului.

5. Astfel știau acești dumnezeiești bărbați să potrivească cu fiecare timp ceea ce era de folos, adică și cînd să îmbrățișeze viața pustnicească, dar și cînd să iubească mai mult orașele decît pustia. (singurătatea).

28. Alți monahi care au strălucit în această vreme

1. Erau și alții care în vremea aceia răspîndeau splendorile filosofiei (trăirii monahicești). Așa în pustiul Halchideilor era Avitus, Marcian și Avraames și alții, nu puțini la număr afară de aceștia, care duceau o viață nepătimitoare în trupuri pătimitoare. În ținutul Apameilor erau Agapet, Simeon, Pavel și alții, care ajunseseră la culmea trăirii ascetice.

În ținutul Zevgmatenilor erau Puplios și Pavel, iar în cel al Chirestenilor prealăudatul Achepsemas, care era închis într-o chiliuță întunecoasă și trăia în felul acesta de 60 de ani, nici văzînd pe cineva, nici vorbind cu cineva.

2. Iar Zevgmatios cel vrednic de laudă, deși nu putea să vadă, înconjura oile, întărindu-le și se lupta cu lupii. Din această cauză i-au dat foc colibei lui pustnicești, dar Traian preacredinciosul conducător de oaste, i-a clădit alta și i-a oferit o altă îngrijire.

În cetatea Antiohienilor erau Marian, Eusebiu, Amianos, Paladios, Simeon și Avraames și alții, afară de aceștia care au păzit neîntinat dumnezeiescul chip.

3. Noi am consemnat în scris viața acestora și a celorlalți, iar muntele care se află lîngă acest foarte mare oraș (Antiohia) era înfrumusețat ca o pajiște. Pe acest munte a strălucit Petru Galatul și cel de

81. Φιλόθεος Ἱστορία, P.G. LXXXII, col. 1305 C—1324 C.

un nume cu el, Petru Egipteanul și Roman, Sever, Zenon, Moise și Malhos și foarte mulți alții necunoscuți de mulți, dar cunoscuți de Dumnezeu.

29. Despre Didim Alexandrinul și despre Efrem Sirul [82]

1. În acest timp se distingea la Edesa minunatul Efraim, iar la Alexandria Didim [83]; amîndoi scriau contra dușmanilor adevărului dogmelor.

Efraim (Efrem) folosea limba sirienilor pentru a împrăștia razele duhovnicescului har. Nu se adăpase din învățătura elinească (păgînă) ba a combătut diferitele erori ale păgînilor și a dat pe față mișelia întregii meșteșugiri rele a ereticilor.

2. Tot așa, cînd Armonios al lui Bardesanes a compus odată niște cîntări în care amesteca necredința cu dulceața melodiei și-i încînta pe cei ce le ascultau, vînîndu-i spre pierzanie, Efrem a luat de la aceste cîntări armonia melodiei și a insuflat credința cea adevărată, oferind celor ce-l ascultau o doctorie foarte plăcută și totodată folositoare.

3. Aceste cîntări fac și acum mai strălucite sărbătorile martirilor celor purtători de biruință.

Iar Didim, care era din copilărie lipsit de simțul vederii (era orb) s-a împărtășit din învățăturile poeților și retorilor greci și numai prin auz a primit învățăturile de aritmetică, geometrie, astronomie și cele din silogismele lui Aristotel, precum și din vorbirea elegantă a lui Platon. Pe acestea el și le-a însușit, nu ca pe unele care învățau Adevărul, ci ca să fie arme ale Adevărului contra minciunii.

4. Încă și din Sfînta Scriptură a învățat nu numai literile (sensul literal), ci și sensurile adînci ale cuvintelor.

Efrem Sirul și Didim au strălucit în acel timp între pustnicii și rîvnitorii virtuții.

30. Unii episcopi, care se distingeau în acea vreme în provinciile Asia și Pont

1. Între episcopi s-au distins cei doi Grigorie, cel al Nazianzului și cel al Nyssei. Acesta din urmă era frate, iar celălalt coleg și colaborator al marelui Vasile. Amîndoi se distingeau în Capadocia, apărînd dreapta credință.

---

82. Efrem Sirul s-a născut către anul 306, la Nisibe și a murit la anul 373. Era un contemplativ, care în scrierile sale a cîntat pe Dumnezeu. A fost și un ascet și un moralist, cf. F. Cayré, o.c., vol. I, p. 308—374.

83. Didim cel Orb s-a născut la Alexandria în anul 313, și a murit tot aici în anul 398. El e teologul Treimii. Preferă evlavia în locul unei științe profunde. cf. F. Cayré, o.c., I, p. 389—394.

2. S-a distins prin curaj împreună cu ei și Petru, care a avut cu Vasile și Grigorie (al Nyssei) aceiași părinți (erau frați), dar care n-a avut parte cu aceștia de învățătura din afară (clasică elină), însă a părăsit și el toate strălucirile vieții acesteia.

3. În Pisidia se afla Optimus, iar în Licaonia Amfilohiu, amîndoi luptători cu vitejie pentru credința strămoșească, respingînd năvălirile dușmanilor credinței.

În Apus, Damasus conducea Biserica Romei, iar lui Ambrozie i se încredințase conducerea Bisericii din Milan. Amîndoi loveau pe cei care de departe aruncau cu săgeți în Biserică.

4. Cu ajutorul acestora și cei care erau siliți să locuiască în ținuturi îndepărtate, întăreau pe ai lor prin scrisori și nimiceau totodată pe dușmani.

5. Căci Cîrmuitorul tuturor a dat conducători potriviți cu mărimea furtunii; a rînduit în fața violenței dușmanilor virtutea conducătorilor și a oferit potrivit cu greutățile vremii doctoriile care apărau de rău.

31. Despre cele scrise în legătură cu războiul de către Valens marelui Valentinion și despre cele răspuse de acesta cu tărie de credință[84]

1. Domnul cel iubitor de oameni, nu numai că le-a oferit Bisericilor această purtare de grijă ci le-a învrednicit și de alte îngrijiri (sprijin).

Poporul goților s-a pornit spre război și a atras la Bosfor pe cel care învățase să lupte numai contra dreptcredincioșilor (Valens). Atunci acest îndărătnic necredincios, văzîndu-și slăbiciunea lui, a trimis la fratele său, Valentinian I, ca să-i ceară armată (ajutor). Acesta însă i-a răspuns că nu este îngăduit ca să ajuți un bărbat, care luptă contra lui Dumnezeu și că se cuvine ca el să înceteze această îndrăzneală Aceste cuvinte l-au umplut de mare tristețe pe acel nenorocit, dar nu s-a lăsat de îndrăzneala lui și a continuat să lupte contra Adevărului.

32. Despre dreapta credință a lui Terentius, comitele

1. Terentius s-a întors din Armenia, după ce a înălțat acolo monumente de biruință. El era foarte bun conducător de oaste și totodată împodobit cu buna cinstire a lui Dumnezeu. Acestuia i-a poruncit Valens ca să-i ceară un dar, iar el a arătat darul care se potrivea unuia hrănit cu buna cinstire a lui Dumnezeu, căci nu a cerut aur, nici argint,

84. Πιστῶς — cu încredere, cf. L. Parmentier, o.c., p. 209, rîndul 6.

nici ogor, nici stăpînire, nici casă, ci numai să se dea o biserică celor ce înfruntau pericole pentru învățătura apostolică.

2. Primind cererea acestuia și văzînd cele ce conținea, împăratul Valens s-a mîniat, a rupt-o și i-a poruncit să ceară orice altceva. Atunci comitele Terentius a adunat bucățile cererii rupte și a zis: «Am primit, o împărate, și am darul de la tine și nu voi mai cere altul. Judecătorul intenției mele este Judecătorul a toate».

33. Despre curajul în vorbire al lui Traian, conducătorul de oaste

1. După ce a trecut Bosforul, Valens a venit în Tracia și a petrecut mai întîi multă vreme la Constantinopol, căci se temea de război. A trimis însă pe conducătorul de oaste, Traian, cu armată în contra barbarilor (goți).

2. Dar fiindcă a fost învins acesta, s-a întors. Valens l-a mustrat foarte mult, învinovățindu-l de moliciune și de frică. Însă Traian, folosind îndrăzneala în vorbă, ceea ce se potrivește cu un bărbat viteaz, a zis: «O împărate, nu eu am fost învins, ci tu ai pierdut victoria, căci luptînd contra lui Dumnezeu, ai făcut să treacă astfel la barbari ajutorul Acestuia, Care, fiind atacat de tine S-a îndreptat spre aceștia.

3. Iar victoria urmează pe Dumnezeu și trece de partea celor care sînt conduși de către Dumnezeu. Oare nu știi, a zis Traian, pe cine ai alungat din Biserici și cui le-ai dat ?».

Aceste fapte și Arinteu și Victor căci erau și ei comandanți de oaste le-a mărturisit că așa sînt și au sfătuit pe împărat ca să nu-l supere adevărul, care este însoțit de mustrări.

34. Despre Isachie, cel care era monah la Constantinopol

1. Se spune că și Isaachie, care avea o chilia acolo (la Constantinopol), cînd l-a văzut ieșind cu armata a strigat cu voce tare: «Unde mergi, împărate, tu care duci război contra lui Dumnezeu și nu-L ai pe El ajutor ? Acesta însă a ațîțat pe barbari contra ta, fiindcă și tu ai ațîțat multe limbi spre blasfemie contra Lui și ai alungat din dumnezeieștile case pe cei care-L slăveau pe El.

2. Încetează, deci, ca să lupți contra Lui și El va înceta războiul. Dă înapoi turmelor pe cei mai buni păstori ai lor și vei cîștiga victoria fără nici o osteneală. Dacă însă nu vei face nimic din cele ce ți-am spus, ai să mergi la război și ai să cunoști din propria experiență că *e greu*

să lovești cu piciorul în bold[85], căci nu te vei mai întoarce și vei pierde și oastea».

3. Mîniindu-se, împăratul a zis : «Și mă voi întoarce și te voi ucide și te voi pedepsi pentru această prezicere mincinoasă».

Atunci acest monah, netemîndu-se nicidecum de amenințare a zis cu voce tare : «Să mă ucizi, dacă se vor dovedi mincinoase cuvintele mele».

35. Despre curajul în vorbire al episcopului Vetranio din Sciția Mică

1. Și Vetranio, care strălucea prin tot felul de virtuți, fiind rînduit ca să conducă ca episcop orașele întregei Sciții Mici și-a aprins cugetul cu rîvna credinței, a combătut stricarea dogmelor și fărădelegile lui Valens contra sfinților (dreptcredincioșilor) și striga cu dumnezeescul David : «*Am vorbit în mărturiile Tale înaintea împăraților și nu m-am rușinat*»[86].

36. Despre expediția împăratului Valens contra goților și cum el a luat răsplata necredinței lui

1. Valens n-a ținut însă seama de sfaturile foarte bune ale acestora și a condus oastea spre linia de bătaie, iar el sta într-un sat și aștepta victoria. Dar soldații n-au putut să stăvilească năvala barbarilor, au luat-o la fugă și, fiind urmăriți, erau omorîți. Ei fugeau cît mai repede, iar dușmanii îi urmăreau din răsputeri.

2. După ce au cucerit satul acela în care Valens, cînd a aflat de înfrîngere, a căutat să se ascundă, barbarii au pus foc și au ars, odată cu satul și pe acest dușman al dreptei credințe. Astfel, Valens a meritat și în această viață, pedeapsă pentru cele ce a greșit.

37. De unde au primit goții erezia ariană

Socotesc folositor ca să arăt celor ce nu știu cum acești barbari au primit boala (erezia) ariană.

Atunci cînd, după ce ei au trecut Dunărea și au încheiat pace cu Valens, era de față și Eudoxiu, cel cu nume rău, care a propus împăratului ca să convingă pe goți să intre în comuniune cu el.

2. Dealtfel, aceștia primiseră de multă vreme razele cunoștinței dumnezeiești și erau hrăniți cu dogmele apostolice. Eudoxiu zicea că credința comună cu goții va întări și mai mult pacea.

85. Fapte, 26, 14.
86. Ps. 118, 46.

După ce a lăudat acest sfat împăratul Valens a propus conducătorilor goților înțelegere în ce privește dogmele. Aceștia ziceau însă că nu vor suporta (îngădui) să părăsească învățătura părintească.

3. În acest timp însă Ulfila era episcopul lor, de care ascultau foarte mult și socoteau cuvintele lui ca niște legi de nestrămutat. Dar Eudoxiu l-a amăgit pe acesta prin cuvinte și l-a potolit cu bani, făcîndu-l să convingă pe barbari (goții săi) ca să primească comuniunea de credință a împăratului (arianismul).

4. Ulfila i-a convins spunînd că cearta dintre creștini s-a produs numai din ambiții omenești (pentru demnități) și că nu este nici o deosebire în ce privește dogma.

Datorită lui Ulfia goții zic pînă azi că Tatăl este mai mare decît Fiul, dar nu suferă ca să-L numească pe Fiul o creatură, deși sînt în comuniune cu cei care spun așa. Totuși ei nu au părăsit întru totul învățătura părintească.

5. Chiar și Ulfia cînd a convins pe goți să intre în comuniune cu Eudoxiu și cu Valens, a spus că nu e nici o deosebire de dogme între ei și că numai o ceartă zadarnică a provocat despărțirea.

FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICEASCĂ

CARTEA a V-a

1. Despre evlavia împăratului Grațian

1. Cum rabdă Domnul Dumnezeu atîta vreme pe cei ce se ridică contra Lui și cum pedepsește pe cei ce nu folosesc la timp îndelunga Lui răbdare, ne-a arătat așa de limpede împăratul Valens, cel ce a făcut și a suferit unele ca acestea.

Într-adevăr folosindu-se de dreptate și de milă ca de niște cîntare și măsuri iubitorul de oameni, cînd vede că cineva a întrecut măsura iubirii Sale prin mulțimea nelegiuirilor lui, împiedică cu meritată pedapsă repetarea lor mai departe.

Așadar, Grațian, fiul lui Valentinian I, nepotul de frate al lui Valens, a primit conducerea întregului imperiu al romanilor.

2. Înainte el primise deja sceptrul (conducerea) Europei [1], după moartea tatălui său. Ba chiar cînd trăia acesta Grațian fusese asociat la domnie. Apoi a mai obținut provincia Asia și părțile rămase ale Libiei, fiindcă Valens, cînd a murit, nu avea copii.

2. Despre reintoarcerea episcopilor exilați

1. Deindată ce Grațian și-a arătat tot mai pe față evlavia pe care o avea și a dăruit Celui Care împărățește peste toate pîrga împărăției sale. Astfel a promulgat o lege prin care poruncea ca toți păstorii de suflete duși în exil să se reîntoarcă și să fie redați turmelor lor (credincioșilor). Totodată să fie date înapoi dumnezeieștile case (bisericile) celor care vor alege comuniunea lui Damasus.

2. Acesta era episcop al Romei, împodobit cu o viață vrednică de laudă și care dorea să spună și să facă toate pentru dogmele apostolice. El a luat conducerea Bisericii după Liberiu.

3. Cu aplicarea acestei legi Grațian a trimis la Antiohia și pe Sapor, comandantul de oști, care era atunci foarte renumit și a poruncit ca pe

1. Partea de Apus a imperiului roman.

propoveduitorii blasfemiei lui Arie, care arau ca niște fiare sălbatice, să-i alunge din sfintele lăcașuri și să le dea pe acestea celor mai buni păstori și dumnezeieștilor turme (drept-credincioșilor)[2].

La fiecare neam s-a îndeplinit aceasta fără discuții, însă la Antiohia, cea care era capitala prefecturii Orientului, s-a aprins în această privință o ceartă, ca cea care urmează :

3. Despre spiritul de vrajă al lui Paulin ; despre inovația lui Apolinarie al Laodiceei și despre viața ascetică și evlavia lui Meletie

1. După cum am spus mai înainte, cei care luptau la Antiohia pentru dogmele apostolice erau împărțiți în două ; unii, îndată după complotul urzit contra marelui Eustațiu, fiind desgustați de perversitatea ariană, s-au strîns aparte și aveau drept conducător pe Paulin. Alții însă, după hirotonia lui Euzoius, (arian) s-au despărțit împreună cu Meletie cel vestit de necredincioși (arieni) și, indurînd acele suferințe pe care le-am istorisit[3], se conduceau după învățătura foarte înțeleaptă a acestuia.

2. În afară de aceștia, Apolinarie Laodiceeanul s-a arătat începător al unei alte grupări eretice, căci, luînd înfățișare de dreaptă credință și prefăcîndu-se că apără dogmele apostolice, s-a dovedit puțin după aceea, dușman pe față.

3. Astfel, el folosea cuvinte greșite despre dumnezeiasca fire, născocind în Ea unele trepte de cinstiri (vrednicii). A cutezat apoi să declare nedesăvîrșită taina iconomiei (întrupării) și a spus că sufletul rațional și liber[4], rînduit să conducă trupul omenesc a fost lipsit de mîntuirea ce s-a făcut (s-a adus).

4. Fiindcă după socotința lui Apolinarie Dumnezeu Cuvîntul nu a luat suflet rațional, acesta nu s-a învrednicit nici de doctorie (vindecare) și nici nu a participat la cinste, ci numai trupul pămîntesc în Hristos este adorat de către puterile nevăzute, iar sufletul Lui omenesc, cel făcut după chipul dumnezeiesc, a rămas jos pe pămînt îmbrăcat cu necinstea păcatului[5].

5. Apolinarie a mai spus încă multe altele pe lîngă acestea cu mintea lui rătăcită și intunecată.

2. Tradus după L. Parmentier, o.c. p. 279, r. 6—7, care are : τοῖς δὲ ἀρίστοις παρέδει καὶ τοῖς θείοις ποιμνίοις τοὺ τοὺς ἀποδοῦναι προσέταξε
3. Cartea a II-a, cap. 31.
4. Λογικὴ ψυχὴ suflet rațional. Trupul omenesc al lui Iisus nu avea suflet rațional, căci locul lui îl luase dumnezeirea Cuvîntului, după părerea lui Apolinarie.
5. Vezi Teodoret, Istoria bisericească, V, cap. 4, 9, 10, 11.

6. Astfel, cîteodată el însuşi mărturiseşte că trupul Cuvîntului a fost luat din Sfînta Fecioară. Altădată însă a spus că acesta a coborît din Cer, împreună cu Dumnezeu Cuvîntul, iar altădată că Acesta însuşi S-a făcut trup, neluînd nimic de la noi.

Multe alte poveşti şi nerozii a mai adăugat la făgăduinţele dumnezeieşti, pe care am socotit că e de prisos să le mai spun în timpul de faţă.

7. Spunind aceste lucruri, Apolinarie, nu numai că a umplut pe ai săi de necinstire[6], ci şi pe unii dintre ai noştri i-a făcut părtaşi la această necinstire. În vremea din urmă, văzînd însă aceştia şubrezenia lor şi privind strălucirea Bisericii, s-au unit cu toţi, afară de cîţiva, şi s-au împărtăşit de comuniunea bisericească, dar nu au lepădat boala (erezia) cea dinainte, ci au infectat cu ea mulţi dintre cei care altădată fuseseră sănătoşi (drept credincioşi).

8. Din rădăcina aceasta a ereziei lui Apolinarie a odrăslit în Biserică credinţa greşită despre o unică fire a trupului şi a dumnezeirii, în Hristos[7], şi aceea de a atribui dumnezeirii Celui Unuia-Născut patima (suferinţa)[8] şi toate cîte au provocat lupta îndîrjită printre credincioşi şi printre clerici. Acestea s-au produs însă mai tîrziu.

9. Atunci cînd a sosit la Antiohia comandantul Sapor şi a arătat legea imperială, Paulin susţinea că el este de partea lui Damasus, iar Apolinarie se apăra, ascunzîndu-şi erezia. Însă dumnezeiescul Meletie stătea în linişte, neamestecîndu-se în cearta acestora.

10. Flavian cel foarte înţelept, care făcea încă parte din tagma preoţilor, a spus mai întîi către Paulin, în timp ce-l auzea comandantul : O, prietene, dacă îmbrăţişezi comuniunea lui Damasus, arată-ne nouă lămurit asemănarea dogmelor voastre. Damasus mărturiseşte o singură fire a Treimii şi propovăduieşte clar trei ipostase. Tu însă, fără ocolire, înlături Treimea ipostaselor.

11. «Arată-mi, deci, acordul tău cu dogmele şi ia Bisericile potrivit legii».

După ce i-a închis, astfel, gura lui Paulin cu aceste reproşuri, Flavian a zis şi el către Apolinarie : «Mă mir de tine, o prietene, că lupţi aşa de neruşinat contra Adevărului şi ştii clar acestea că admirabilul Damasus spune clar că firea noastră completă (τελεία)a fost luată de

6. Λώβη sa Λύμη — necinstire (mutilare), sau păgubire (lipsire).

7. μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, formulă a Sf. Chiril al Alexandriei de origine apolinaristă dar înţeleasă de el ortodox.

8. Teopashismul, erezie după care Logosul întrupat a suferit şi în dumnezeirea Sa, nu numai în trupul material.

către Dumnezeu-Cuvîntul, iar tu continui să spui contrariul. Tu lipsești astfel mintea noastră (νοῦς)de mîntuire».

12. «Dacă noi spunem minciuni cînd te acuzăm despre acestea, acum cel puțin leapădă inovația născocită de tine, îmbrățișează învățătura lui Damasus și apoi primește dumnezeieștile lăcașuri».

13. Așadar, preaînțeleptul Flavian a stăvilit îndrăzneala acestora prin învățăturile adevărate, iar Meletie, «cel mai blînd dintre toți oamenii», a zis cu înțelepciune și totodată cu blîndețe către Paulin :

14. Pentru că și mie Stăpînul oilor mi-a dat în grijă oile acestea și tu ai primit să îngrijești de altele (celelalte), iar oile se împărtășesc între ele de aceeași adevărată credință, să unim, o prietene, turmele noastre și să curmăm, astfel, lupta pentru conducerea supremă. Păstrînd oile împreună să avem grijă împreună de ele.

15. Iar dacă tronul cel din mijloc[9] produce gîlceavă, eu voi încerca să o înlătur, căci, după ce se va pune în fața lui Sfînta Evanghelie, eu voi rîndui ca noi să stăm de o parte și de alta. Și dacă eu voi muri cel dintîi, tu, prietene, să rămîi singur cu conducerea turmei. Iar dacă tu ai să suferi primul acest lucru (ai să mori) eu iarăși, cu toate puterile, voi avea grijă de oi».

16. Divinul Meletie a spus acestea cu blîndețe și totodată cu multă înțelepciune, însă lui Paulin nu i-au plăcut. Atunci comandantul de oaste Sapor, judecînd cele spuse, a dat Bisericile marelui Meletie[10], iar Paulin a rămas să conducă numai oile despărțite de la început.

4. Despre Eusebiu, episcopul Samosatelor

1. Fiind înlăturat de la conducerea Bisericii din Laodiceea, Apolinarie propovăduia apoi pe față învățătura născocită de el și s-a declarat pe sine conducătorul ereziei. El petrecea cea mai mare parte din timp la Laodiceea, iar la Antiohia hirotonise deja mai înainte pe Vitalie[11], cel împodobit cu o viață foarte curată și hrănit cu dogmele apostolice, dar care, apoi, a primit boala ereziei.

2. Divinul Meletie a așezat ca păstor al Tarsului pe acel Diodor despre care am amintit mai sus[12], cel care a scăpat corabia Bisericii nescufundată de furtuna năprasnică și i-a dat în grijă poporul credincios al Cilicienilor. Apoi a încredințat grija arhierească a Apameei lui Ioan, care avea și strălucirea neamului său, dar strălucea mai mult

9. θῶκος sau θᾶκος — scaunul din mijloc, sau tronul întîistătătorului.
10. Meletie a primit Bisericile luate de la arianul Euzoius, potrivit decretului lui Gratian. cf. H. Valesii, o.c., P.G. LXXXII, col. 1581.
11. Vitalie, episcop apolinarist, la Antiohia.
12. Cartea a IV-a, cap. 25.

prin virtuțile sale proprii decît prin cele ale strămoșilor săi. În același timp el strălucea și prin cuvînt și prin faptă.

3. În vreme de furtună el a condus adunarea celor de aceeași credință și a avut colaboratori pe Ștefan, vrednicul de laudă. Și pe acesta dumnezeiescul Meletie l-a rînduit spre alte îndatoriri, căci, aflînd că Germanicia a fost lovită de nebunia (erezia) lui Eudoxiu [13], l-a trimis acolo pe Ștefan ca un doctor iscusit. Acesta fusese îndrumat în toată cultura elinească și totodată fusese hrănit și cu dumnezeieștile dogme.

4. Meletie nu a fost înșelat în nădejdea lui, căci, folosind învățătura duhovnicească, Ștefan a prefăcut lupii în oi.

5. Iar marele Eusebiu [14], întorcîndu-se din Egipt a hirotonit pe Acaciu, a cărui faimă era mare la Veria [15]. La Ierapole a hirotonit pe Teodor, a cărui viețuire schimnicească toți o laudă pînă azi. Apoi a hirotonit pe Eusebiu la Colhida și pe Isidor, la cetatea noastră, Cir [16]. Amîndoi aceștia erau vrednici de laudă și înzestrați cu rîvnă dumnezeiască.

6. Se spune că Eusebiu a hirotonit ca păstor al Edesei pe acel Evloghie, care luptase pentru dogmele apostolice și care fusese exilat la Antinoe [17], împreună cu Protogen.

După ce dumnezeiescul Varses și-a dat sfîrșitul, Evloghie a așezat la Carrae pe tovarășul său de lupte, Protogen, ca pe un doctor care să înlăture răul, dăruindu-l, astfel unei cetăți care nu-i era binevoitoare [18].

7. Dumnezeiescul Eusebiu al Samosatelor a hirotonit pe un ultim episcop, Maris, la Doliheea. Aceasta era localitate mică și era infectată în vremea aceea de erezia ariană. Pe acest Maris care era vrednic de laudă și *care strălucea prin multe feluri de virtuți*, voind să-l întărească în scaunul episcopal, Eusebiu a venit la Doliheea.

8. Pe cînd însă intra în cetate, o femeie întinată de boala ereziei ariene, a aruncat de sus, de pe acoperiș, o cărămidă, care i-a spart

13. Eudoxiu, episcop al Germaniciei, condamnat la sinodul de la Rimini, a luat scaunul Antiohiei. Era prieten cu Ețiu, arian pe față. Ajunge apoi episcop la Constantinopol, botează arian pe Valens și arianizează pe goți, cf. L. Parmentier, o.c., p. 381.

14. Eusebiu al Samosatelor se întoarce din Egipt, după moartea lui Valens. A fost omorît la Doliheea de o femeie ariană, devenind astfel martir. cf. L. Parmentier, o.c., p. 382–383.

15. Acaciu, episcop la Veria, în Siria, a fost călugăr la Antiohia. A luat parte la sinodul II ecumenic din 381. cf. L. Parmentier, o.c. p. 379—380.

16. Κύρου δὲ τῆς ἡμετέρας, cetatea noastră — Cir, zicea autorul acestei Istorii bisericești, Teodoret.

17. Antinoe, (Teba) în Egipt, locul de exil al lui Evloghie și Protogen. Vezi cartea IV — cap. 17, cf. L. Parmentier, o.c., p. 371.

18. Localitatea Κάρραι ,Carrae — oraș în Mesopotamia, avînd populația în majoritate păgînă. Protogen avea aici o situație grea, cf. L. Parmentier, o.c. p. 390, nota 25. Vezi și Cartea a IV-a, cap. 17.

capul acestuia și după puțin timp, l-a trimis în viața mai fericită (a murit). Cînd era pe sfîrșite Eusebiu i-a sfătuit, după ce i-a obligat cu jurămînt, pe cei de față, să nu pedepsească nicidecum pe femeia care a făcut acest lucru.

9. El căuta să imite astfel pe Stăpînul său care a zis despre cel ce L-au răstignit: *«Tată, iartă-le lor, căci nu știu ce fac»* [19]. Și pe cel împreună rob, Ștefan, care a strigat după multe lovituri cu pietre: *«Doamne, nu le ține în seamă păcatul acesta»* [20].

Marele Eusebiu a avut acest sfîrșit după lupte și suferințe de tot felul. El a scăpat de barbarii din Tracia [21], dar nu a scăpat din mîinile ereticilor nelegiuiți și a primit coroana de martir, din cauza acestora... !

10. Acestea s-au petrecut după întoarcerea episcopilor [22]. Iar Grațian, aflînd că Tracia este devastată de barbari, care arseseră pe Valens [23], a părăsit Italia și a ajuns în Panonia.

5. Despre expediția lui Teodosie

1. În vremea aceasta Teodosie era renumit, atît prin strălucirea strămoșilor săi, cît și prin vitejia sa personală. Pentru aceasta era urmărit de invidia celor de același rang și neam cu el și de aceea petrecea timpul în Spania, unde se născuse și crescuse.

Așadar, împăratul Grațian, neștiind ce să facă (căci barbarii goți, fiind plini de mîndrie în urma victoriei lor contra lui Valens, erau și păreau greu de învins), a socotit că numai priceperea militară a lui Teodosie ar putea să pună capăt greutăților.

2. Ca urmare, a a chemat deîndată pe acest bărbat din Spania și, numindu-l comandant de oaste, l-a trimis în expediție cu oastea adunată. Fiind întrarmat cu credință, Teodosie a plecat în expediție plin de curaj. Cînd a ajuns în Tracia și a văzut pe barbari venind înspre el (în aceeași direcție) a rînduit armata ca pentru luptă. După ce s-a produs o hărțuială, barbarii nu au mai năvălit și au părăsit linia de bătaie.

3. Provocîndu-se panică, unii fugeau, iar alții îi urmăreau din răsputeri. A fost atunci o mare măcelărire a barbarilor, căci erau omoriți, nu numai de romani, ci se ucideau chiar între ei.

4. Astfel, cei mai mulți au fost uciși și numai puțini dintre ei au putut să scape, trecînd înapoi Dunărea.

19. Lc. 33, 34.
20. Fapte, 7, 59—60.
21. Eusebiu al Samosatelor fusese exilat în Tracia.
22. În timpul lui Iulian, vezi Cartea a III-a, cap. 1. Aici e vorba de legea lui Grațian, Cartea V, cap. 2.
23. Goții au ars într-o casă lîngă Adrianopol pe împăratul Valens în anul 379. Vezi Cartea IV, cap. 36.

Strălucitul conducător de oaste, Teodosie, a împrăștiat apoi oastea pe care o avea, prin localitățile apropiate, iar el, plecînd în grabă, a venit la împăratul Grațian, făcîndu-se, astfel, vestitorul biruințelor sale.

5. Nici chiar împăratului nu-i venea să creadă că el spune cele demne de crezare, fiindcă era înspăimîntat de cele ce se întîmplaseră mai înainte. Cei împunși de boldurile invidiei spuneau însă că Teodosie a fugit și totodată că a distrus armata.

Acesta însă a cerut împăratului ca să trimită pe cei potrivnici lui să vadă mulțimea barbarilor uciși.

6. «Totuși este ușor, a zis el, ca să cunoască numărul acestora și după prăzile luate».

Convingîndu-se prin aceste cuvinte împăratul Grațian a trimis pe unii ca să cerceteze cele petrecute și să i le aducă la cunoștință.

6. Despre domnia lui Teodosie și despre visele pe care el le-a avut

1. Rămînînd aici (la Grațian), admirabilul conducător de oaste, Teodosie, a avut o vedenie, arătată lui în mod clar de către însuși Dumnezeul a toate. Astfel, i se părea că vede pe dumnezeiescul Meletie, întîiul stătător al Bisericii Antiohienilor, îmbrăcat cu hlamidă împărătească și tot așa avînd capul împodobit cu o coroană, tot împărătească.

2. Dimineața a povestit unuia din cei apropiați lui despre cele ce văzuse în timpul nopții, iar acesta i-a spus că visul este limpede și că nu are nimic enigmatic și nici îndoielnic.

După cîteva zile s-au întors și cei ce au cercetat cele petrecute în lupta cu barbarii și au spus că, într-adevăr, au fost nimicite multe zeci de mii de barbari.

3. Atunci împăratul Grațian, fiind convins că foarte bine îl numise conducător de oaste, l-a ales acum pe Teodosie și împărat și i-a dat spre conducere partea lui Valens[24].

Grațian a plecat apoi în Italia, iar pe Teodosie l-a trimis la conducerea imperială ce-i fusese încredințată.

Îndată ce a luat împărăția, Teodosie s-a îngrijit înainte de orice de împăcarea Bisericilor și a poruncit ca episcopii de sub ascultarea sa să vină degrabă la Constantinopol, căci numai această parte a Imperiului se infectase de erezia ariană. Apusul rămăsese ferit de această boală.

24. Adică partea orientală a Imperiului roman.

Căci Constantin, cel mai in vîrstă dintre fiii lui Constantin cel Mare și Constant, fiul cel mai tînăr, au păstrat neschimbată credința părintească. Cît privește iarăși pe Valentinian, împăratul Apusului, și el a păstrat curată dreapta credință.

7. Care au fost conducătorii mai însemnați ai fracțiunii ariene ?

1. Partea de Răsărit a Imperiului a primit din multe direcții această boală (erezia ariană). Ca preot la Alexndria Egiptului, Arie a născocit acolo blasfemia sa. Eusebiu al Cezareei, Petrofil și Ețiu erau palestinieni. Paulin și Grigore erau fenicieni. Teodot al Laodiceei și după el Grigorie și cu el Atanasie și Narcis, toți erau cilicieni și au ajutat să crească semințele cele rău semănate.

Eusebiu și Teogoniu, bitinienii, și Minofantos, efesianul, Teodor, Perintul și Maris calcedonianul, precum și unii din Tracia, cunoscuți numai prin răutate, au continuat multă vreme să adape și să dea căldură semințelor de neghină.

2. Împreună cu acești plugari răi a lucrat și îngăduința (slăbiciunea) lui Constanțiu, precum și perversitatea lui Valens. Din această cauză Teodosie a poruncit să se adune la Constantinopol nu numai episcopii de sub autoritatea sa [25].

După ce aceștia au sosit (și era una sută cincizeci) împăratul a poruncit ca nimeni să nu-i arate cine este acel mare Meletie, căci vrea să recunoască pe acest bărbat numai din aducerea aminte a visului său.

3. După ce această mulțime de episcopi a intrat în casa împărătească, lăsînd pe toți ceilalți, împăratul s-a dus de-a dreptul în fața marelui Meletie și, ca un copil care iubește pe tătăl său și care, după multă vreme, se bucură de părinteasca privire, l-a îmbrățișat și i-a sărutat și ochii și buzele și obrazul și capul și mîna dreaptă, aceea care apoi i-a pus coroana imperială. I-a spus și vedenia pe care o avusese. Apoi i-a primit cu bunătate și pe toți ceilalți și i-a rugat ca pe niște părinți să discute despre chestiunile propuse.

8. Despre sinodul adunat la Constantinopol (an 381)

1. În acest timp cel care pînă nu de mult păstorise Nazianzul (Grigorie) petrecea la Constantinopol, combătînd cu tărie rătăcirile ariene. El adăpa totodată poporul cel drept credincios cu evanghelieceștile învățături, iar pe cei care rătăceau în afara turmei îi urmărea

25. E vorba de Sinodul al II-lea ecumenic, an 381.

şi-i scăpa de păşunea ucigătoare a ereziei. Şi astfel a făcut ca turma aceasta (de la Constantinopol) să devină din mică, mare.

2. Văzînd acest lucru dumnezeiescul Meletie şi ştiind scopul (gîndul) celor ce au formulat canonul [26], (căci aceştia au oprit mutarea la o altă eparhie pentru a înlătura motivele iubirii de stăpînire) a întărit lui Grigorie conducerea supremă a Bisericii Constantinopolului.

După puţin timp dumnezeiescul Meletie s-a mutat la viaţa cea fără durere şi a fost proslăvit cu laude de înmormîntare de către toţi care au luat cuvîntul.

3. Iar Timotei, episcopul Alexandrinilor, care a urmat lui Petru cel ce fusese moştenitorul conducerii supreme a lui Atanasie a hirotonit în locul minunatului Grigorie de Nazianz pe un oarecare Maxim Cinicul, care şi-a tuns îndată pletele lui de cinic. Acesta era infectat de palavrele lui Apolinarie.

4. Părinţii cei adunaţi atunci n-au suportat nesocotinţa celor întîmplate, căci erau bărbaţi vrednici de laudă şi plini de rîvnă duhovnicească şi de înţelepciune. Între aceştia se găseau Eladie, urmaş la conducerea supremă bisericească a marelui Vasile, Grigore (de Nyssa) şi Petru (de Sevastia), care se mîndreau cu aceeaşi părinţi ca şi Vasile (erau fraţi). Amfilohie conducea Biserica Licaonienilor, Optimus pe cea a Pisidelor şi Didor pe cea a Cilicienilor.

5. Era de faţă şi Pelagiu al Laodiceei, Evloghie al Edesei, Acaciu şi Isidor al nostru [27], Chiril al Ierusalimului şi Ghelasie al Cezareei Palestinei, împodobit cu cuvînt şi faptă creştină, precum şi alţi atleţi ai virtuţii.

6. Atunci ,deci, aceştia toţi, despărţindu-se de episcopii egiptenilor, au săvîrşit dumnezeieştile cîntări de laudă cu marele Grigorie. Dumnezeiescul Grigorie îi ruga pe cei ce se adunaseră pentru bună înţelegere să se preocupe mai mult de unirea dintre ei decît de nedreptăţirea unui singur om (adică a lui).

7. Căci, zicea el : «Dacă eu sînt scăpat de multele griji ale conducerii, îmi voi regăsi liniştea cea plăcută mie, iar voi veţi recăpăta pacea cea întreit dorită, după acest îndelungat şi cumplit război. Dealtfel, este un lucru absurd ca cei deabia scăpaţi de săgeţile duşmanilor să se bată acum între ei şi să-şi epuizeze astfel puterile lor. În felul acesta vom fi de rîsul celor ce ne duşmănesc. Aşadar, căutaţi un bărbat vrednic de laudă, care să aibă înţelepciune şi care să poată să pri-

26. Canon XIV apostolic şi XV al Sinodului I ecumenic care opresc transferarea unui episcop.
27. Vezi nota 16.

mească şi să conducă bine multe îndatoriri şi pe acesta să-l propuneţi arhiereu».

8. Urmînd acestor sfaturi preabunii păstori l-au ales ca episcop al acelui mare oraş (Constantinopol) pe Nectarie, bărbat dintre eupatrizi [28] (de neam bun) împodobit cu disctinţia neamului său şi strălucind prin tot felul de virtuţi. Totodată l-au alungat pe Maxim Cinicul, dezbrăcîndu-l de demnitatea arhierească, ca pe unul care împărtăşea nesocotinţa lui Apolinarie.

9. Apoi au formulat canoane despre buna conducere bisericească şi au declarat solemn că rămîn la credinţa adevărată, hotărîtă la Niceea (325). După aceea s-au întors în patriile lor.

10. Cînd s-a făcut din nou vară, au venit iarăşi în cetatea Constantinopolului foarte mulţi dintre aceştia [29], (căci i-au chemat treburile bisericeşti) unde au primit scrisoarea sinodală a episcopilor din Apus, care îi (îndemna) invita să vină la Roma, deoarece se adunase acolo un sinod foarte mare [30].

11. Aceştia însă au refuzat să facă această călătorie îndepărtată, care, credeau ei, n-ar aduce nici un folos şi au răspuns, arătînd viforul cel mare care s-a pornit contra Bisericilor şi făcînd aluzie la nepăsarea acestora. Pe scurt au expus în scrisori şi apostoleasca lor convingere (credinţă).

Însă mai clar vor arăta chiar cele scrise curajul şi înţelepciunea celor care au scris :

9. Epistola sinodală din partea sinodului de la Constantinopol către episcopii din Apus

1. Prea cinstiţilor şi prea dreptcredincioşilor stăpîni, fraţi şi împreună slujitori, lui Damasus, Ambrozie, Vriton, Valerian Asholiu, Anemiu, Vasile şi celorlalţi sfinţi episcopi adunaţi în marele oraş Roma, sfîntul sinod al ortodocşilor episcopi, adunaţi în marele oraş Constantinopol, salutare în Domnul.

Poate că este de prisos să arătăm dreptcredincioşiilor voastre, ca şi cum nu le-ar cunoaşte şi să istorisim despre mulţimea suferinţelor ce s-au abătut asupra noastră din partea conducerii arienilor !

28. Cei din clasa de sus, privilegiată, la Atena, se numeau eupatrizi, iar la Roma patricieni.

29. Aceştia (episcopii) — οἱ πλεῖσται τῶν επισκόπων — cei mai mulţi dintre episcopi. E vorba de un sinod ţinut la Constantinopol, la anul 382. A se vedea L. Duchesne, o.c., vol. II, p. 443.

30. Sinod la Roma, an 382, unde, fiind invitaţi, orientalii nu s-au dus. Vezi L. Duchesne, ibidem.

2. Dar nici nu credem că dreptcredincioșia voastră socotește ca ceva de puțină importanță întîmplările de la noi, încît să nu se creadă obligat să afle despre aceste suferințe la care și ei ar trebui să ia parte. Și nici furtunile care ne-au năpădit nu au fost așa încît să le putem ascunde, ca fiind fără importanță.

Dealtfel, vremea prigoanelor este prea recentă și păstrează încă vie amintirea lor, nu numai la cei ce au suferit, ci și la cei care, prin iubire, au luat parte la suferințele lor.

3. Nu de mult, ca să spunem așa, unii dintre cei care au rupt lanțurile exilului s-au întors la Bisericile lor după multe suferințe, iar rămășițele pămîntești ale celor care au murit acolo, în exil, au fost aduse înapoi.

4. Însă unii, chiar după întoarcerea din exil lovindu-se de mînia încă clocotitoare a ereticilor, au îndurat acasă la ei suferințe mai amare decît în ținuturile îndepărtate. Unii au fost omorîți cu pietre de către ereticii arieni, ca și fericitul arhidiacon Ștefan; alții au fost chinuiți cu diferite lovituri și mai poartă încă pe trupurile lor stigmatele lui Hristos și urmele loviturilor.

5. Apoi, cine ar putea să enumere amenzile cu bani, jefuirea orașelor, ca și confiscările, înscenările, injuriile și închisorile suferite de fiecare în parte? Cu adevărat toate necazurile s-au înmulțit peste măsură asupra noastră; poate că ispășim pedeapsa păcatelor noastre, sau poate că Dumnezu Cel iubitor de oameni ne încearcă pe noi prin mulțimea suferințelor... Pentru aceasta să dăm mulțumire lui Dumnezeu, Care a îndrumat prin atîtea suferințe pe robii săi și, după mulțimea îndurărilor ne-a dus iarăși la odihnă.

6. Noi avem nevoie de liniște îndelungată, de mult timp și osteneală pentru restabilirea Bisericilor. Astfel ca, după ce am vindecat trupul Bisericii prin îngrijiri, puțin cîte puțin, ca de o boală îndelungată, să restabilim și sănătatea cea dinainte a bunei cinstiri de Dumnezeu.

7. Fără îndoială, chiar dacă ni se pare că am scăpat de asprimea prigoanelor și că Bisericile ținute multă vreme de către eretici sînt pe drept luate de la ei, totuși aceștia, ca niște lupi înfricoșători care sfîșie turmele prin văioage, după ce le-au scos din staul, îndrăznesc să facă adunări potrivnice, să provoace ațîțări între oameni și să nu se rețină de la nimic pentru a lovi Bisericile.

8. Deci era nevoie, ceea ce am și spus, de mai mult timp ca noi să ne ocupăm de aceasta.

Desigur, vă arătați iubirea frățească față de noi, acum cînd, prin voința lui Dumnezeu, strîngeți un sinod la Roma și ne-ați chemat și pe

noi ca mădulare apropiate vouă, prin scrisorile preaiubitului de Dumnezeu împărat ca, după ce altădată numai noi am fost supuşi suferinţelor, acum voi să nu împărţiţi fără noi în această armonie în ce priveşte buna cinstire a lui Dumnezeu, a preaputernicilor împăraţi [31], ci *şi noi vom împărăţi cu voi,* după cuvîntul apostolic [32]. Am avea totuşi o dorinţă, dacă e posibil, ca cei care au părăsit Bisericile în grup să fie iertaţi prin pocăinţă sinceră şi nu prin obligaţie de nevoe.

9. *Oare cine ne va da nouă aripi ca de porumbel* [33] ca să zburăm şi să ajungem la voi ?

Fiindcă venirea noastră acolo ar lipsi însă Bisericile acum cînd tocmai începe restabilirea lor şi lucrul acesta ar fi imposibil multora, ne-am adunat la Constantinopol, în urma scrisorilor trimise anul trecut preaiubitului de Dumnezeu împărat Teodosie de către cinstirea voastră, după sinodul de la Aquileea [34]. Am fost pregătiţi numai pentru călătoria pînă la Constantinopol şi aducem cu noi consimţămîntul episcopilor rămaşi în eparhiile lor, numai pentru acest sinod (de la Constantinopol). Nici nu ne-am aşteptat ca să fie nevoie de un drum mai lung şi, într-un cuvînt, nici n-am auzit nimic despre aceasta înainte de a sosi la Constantinopol.

Pe lîngă aceasta, din cauza termenului scurt, nici n-am avut timp să ne pregătim pentru o călătorie mai îndelungată şi nici n-au fost înştiinţaţi în eparhiile lor toţi episcopii în comuniune cu noi, ca să se ia consimţămîntul lor.

Fiindcă cele spuse mai sus, precum şi multe altele afară de acestea, au împiedicat venirea mai multor episcopi, am făcut ceea ce a urmat spre îndreptarea lucrurilor şi spre arătarea dragostei noastre către voi [35]. Adică am convins pe preacucernicii şi preacinstiţii fraţi şi împreună slujitori ai noştri, episcopii Chiriac, Eusebiu şi Priscian, ca, deîngrabă să se ostenească pînă la voi. Prin aceştia vă dovedim dorinţa noastră, care este pentru pace şi care are ca scop unirea şi totodată vă arătăm rîvna noastră cea pentru credinţa sănătoasă.

10. Noi însă, chiar dacă am suferit prigoane, sau necazuri, sau ameninţări imperiale, sau cruzimi ale conducătorilor, sau orice altă în-

---

31. Împăraţii Graţian şi Teodosie.
32. *I Cor.,* *4, 8.*
33. *Ps. 44,* 7.
34. Sinodul de la Aquileea, ţinut în acelaşi timp cu cel al II-lea ecumenic de la Constantinopol, 381, la care a luat parte Ambrozie al Milanului. Sinodul acesta mulţumeşte prin scris împăratului Teodosie că prin legea sa din 30 iulie, an 381, a redat Bisericile ortodocşilor. La L. Duchesne, o.c. vol. II, p. 440—441.
35. Tradus după L. Parmentier, o.c., p. 291, nota 23 care preferă textul următor : καὶ τὴν τῆς ἡμέτερας περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ἀποδείξειν — care e potrivit cu contextul.

cercare de la eretici, ne-am sprijinit pe credința evanghelică, cea întărită la Niceea Bitinie de către cei trei sute optsprezece Părinți.

11. Aceasta trebuie să fie primită și de voi și de noi toți cei care nu denaturăm cuvîntul credinței celei adevărate, ca una ce este foarte veche și care însoțește botezul [36].

Ea ne învață să credem în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, adică să fie crezută o dumnezeire, o putere și o ființă (substanță) a Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh, de o cinstire (rang) egală și de împărăție împreună veșnică, în trei ipostase desăvîrșite, sau în trei persoane (fețe) complete, ca să nu găsească loc nici boala (erezia) lui Sabelie [37], *care amestecă ipostasurile și înlătură astfel* însușirile fiecărui ipostas și nici să se întărească blasfemia eunomienilor, arienilor și pnevmatomahilor, după care substanța, sau firea (οὐσία) sau dumnezeirea se desparte și se introduce, «astfel», în Treimea cea necreată, deoființă și împreună veșnică, ceva făcut mai tîrziu sau creat, sau de o altă fire (substanță (ἑτεροουσίου φύσεως).

12. Noi păstrăm neatinsă învățătura despre înomenirea Domnului, neaceptînd formarea (existența) trupului lui Hristos, nici ca fără de suflet, nici ca fără minte omenească, nici necomplet (cum zice Apolinarie), ci știindu-L perfect întru totul, căci este Dumnezeu Cuvîntul înainte de veci, dar Care S-a făcut om desăvîrșit în zilele cele mai de pe urmă pentru mîntuirea noastră.

13. Acestea sînt, în rezumat, cele despre credința propovăduită de noi fără nici un înconjur. Despre acestea veți putea *și mai mult să vă* mulțumiți sufletește, dacă o să vă învredniciți să răsfoiți în Tomosul alcătuit de sinodul ținut la Antiohia [38] și în Tomosul compus anul trecut la Constantinopol de către sinodul (II) ecumenic [39].

În acestea noi am mărturisit mai pe larg credința noastră și am făcut și o anatematismă scrisă contra ereziilor născocite mai înainte.

14. Iar despre conducerile aparte ale Bisericilor, după cum știți, o lege veche a rînduit, precum și o hotărîre a Sf. Părinți de la Niceea, *ca în fiecare provincie (eparhie)* episcopii provinciei — și dacă ei ar vrea și vecinii lor împreună cu ei — să facă hirotoniile, cînd este nevoie [40].

---

36. Simbolul baptismal de la Ierusalim.
37. *Despre Sabelie* a se vedea cartea I, nota 62, și cartea a II-a, nota 84, în această traducere.
38. Sinodul de la Antiohia, an 379, unde Meletie a reunit 153 de episcopi orientali, care au subscris învățătura formulată la Niceea, în anul 325, cf. Ch. Poulet, o.c., vol. II, p. 154.
39. Tomosul către Occidentali al sinodului al II-lea ecumenic (381). A se vedea L. Duchesne, o.c., vol. II, p. 448—449.
40. Canonul IV al sinodului de la Niceea (325).

15. Să știți că după aceste rînduieli se conduc și celelalte Biserici de la noi și așa sînt hirotoniți clericii celor mai însemnate Biserici. Din acest motiv și pentru Biserica din Constantinopol, cea nou întemeiată, cum s-ar spune, pe care am scăpat-o, nu de mult, *ca din gura leului de rătăcirea ereticilor prin îndurarea lui Dumnezeu* [41], am hirotonit, chiar în timpul sinodului ecumenic, în deplină înțelegere, de față fiind prealubitorul de Dumnezeu împărat Teodosie și tot clerul și cu aprobarea întregului oraș, pe preavenerabilul și pe drept credinciosul Nectarie.

16. Apoi episcopii provinciei și ai prefecturii Orientului (Antiohia) adunîndu-se în mod canonic au hirotonit pe preavenerabilul și preaiubitul de Dumnezeu Flavian ca episcop al celei mai vechi *și cu adevărat apostolice Biserici, cea din Antiohia Siriei* [42], în care s-a întrebuințat pentru prima oară numele venerabil de creștin. Votînd toată Biserica l-au cinstit ca printr-un singur glas pe bărbatul a cărei hirotonire legală o recunoștea tot plenul sinodului.

17. Facem apoi cunoscut că preavenerabilul și preaiubitul de Dumnezeu Chiril este episcop al mamei tuturor Bisericilor, cea din Ierusalim [43]. El a fost mai înainte hirotonit canonic de către cei din provincia aceasta și a luptat împotriva arienilor în diferite ocazii.

După ce aceștia au fost așezați episcopi legitimi și canonic la noi, rugăm și pe cuvioșia voastră ca, împreună cu noi, să vă bucurați cînd este la mijloc dragostea duhovnicească și cînd frica Domnului domolește toată patima omenească și face ca întărirea Bisericilor să fie mai de preț decît apropierea și bunăvoința față de fiecare om.

18. Astfel, fiindcă învățătura credinței este unanimă și s-a întărit în noi dragostea creștinească, vom înceta să mai spunem ceea ce a fost osîndit de către Apostoli: *«Eu sînt al lui Pavel și eu al lui Apolo, iar eu sînt al lui Chifa»* [44] ci toți arătîndu-ne ai lui Hristos, *care nu s-a împărțit în noi*, fiindcă Dumnezeu găsește că e bine așa. Noi vom păstra nesfîșiat trupul Bisericii și *ne vom înfățișa cu încredere (curaj) înaintea scaunului de judecată al Domnului* [45].

19. Acestea au scris părinții de la Sinodul II ecumenic contra nebuniei lui Arie, Ețiu și Eunomiu și tot așa contra lui Sabelie, Fotin, Marcel, Pavel al Samosatei și Macedoniei. La fel ei au dezavuat în mod public născocirea lui Apolinarie, declarînd: «Și noi păstrăm neatinsă

41. *Rom.* 12, 1.
42. *Fapte*, 11, 26.
43. Sf. Chiril al Ierusalimului, 313—386, cf. F. Cayré, I, p. 354 și urm.
44. *Cor.* 1, 12.
45. *Rom.* 14. 10; *I Cor.*, 1, 13.

învățătura despre înomenirea Domnului și nu primim orînduirea (οἰκονομία) trupului lui Hristos, nici fără suflet, nici fără rațiune omenească, nici încomplet»[46].

20. Iar Damasus, cel prealăudat, aflînd că a apărut această erezie a lui Apolinarie, l-a condamnat pe acesta și l-a alungat nu numai pe el, ci și pe ucenicul său, Timotei. Apoi a comunicat acest lucru prin scrisoare și episcopilor care conduceau Bisericile Răsăritului.

Această scrisoare am socotit că este folositor să o introduc în această carte (istorie) a mea.

10. Epistola sinodală a lui Damasus, episcopul Romei, scrisă contra lui Apolinarie și Timotei

1. Fiilor preacinstiți, voi înșivă dovediți foarte mult că dragostea voastră oferă respectul cuvenit scaunului apostolic. Căci chiar dacă în Sf. Biserică în care, stînd Sf. Apostol ne-a învățat cît mai mult cum se cuvine să ținem frînele (conducerii romane) pe care le-am primit, totuși noi ne mărturisim pe noi înșine că sîntem mai prejos de această cinste,ce ni s-a dat.

2. De aceea ne străduim în orice chip, în fine, cum am putea ajunge la slava fericirii lui Petru[47].

Să știți deci că noi am caterisit pe Timotei cel odinioară pîngărit, ucenicul lui Apolinarie ereticul, împreună cu învățătura lui nelegiuită și nicidecum nu credem ca rămășițele acestei învățături să mai aibă vreo putere de acum înainte în vreun fel.

3. *Iar dacă acel șarlatan de demult*[48], lovit odată și a doua oară, continuă încă să trăiască spre chinul său, el care este în afara Bisericii și care nu încetează să încerce să amăgească pe unii necredincioși prin doctoriile lui aducătoare de moarte, voi, feriți-vă de aceasta ca de ceva distrugător. Totuși voi să vă aduceți aminte de credința apostolică și mai ales de cea care a fost formulată în scris la Niceea de către Sf Părinți și să rămîneți nezdruncinați în această credință, pe temelie tare. Să nu îngăduiți ca clericii și laicii voștri să asculte vorbe deșarte, sau întrebări prefăcute contra credinței[49].

4. Deja odată am dat o regulă ca cel ce se declară creștin să păzească aceea ce s-a dat de către Apostoli, fiindcă Sf. Ap. Pavel zice :

46. A se vedea mai sus V, 3, 1—10 și V, 9, 12 despre apolinarism.
47. Începuse pretenția greșită a primatului petrin a episcopului Romei.
48. Aluzie la *Apoc. 12, 19 și 20, 2*, adică diavolul.
49. Κατὰ ταύτης (în legătură cu τῇ πίστει) de mai înainte, în contra acesteia (a credinței), la L. Parmentier, o.c., p. 296, rînd 8. Textul din Migne, P.G. LXXXII, col. 1220 C are μετὰ τοῦτο după aceea, ceea ce este nepotrivit. Am preferat textul din L. Parmentier, ibidem.

«Dacă cineva vă vestește ceva în afară de ceea ce am primit să fie anatema» [50]. Căci Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru, a dăruit neamului omenesc prin patima Sa mîntuirea cea mai deplină ca să scape de orice păcat pe tot omul stăpînit de el.

5. Dacă cineva ar zice că Acesta (Hristos) a fost imperfect în ce privește omenitatea, sau divinitatea Sa, *acela se arată pe sine fiul Gheenei, fiind plin de duhul diavolului* [51].

De ce cereți de la mine iarăși caterisirea lui Timotei ? Acesta a fost caterisit odată cu dascălul său, Apolinarie, și aici (la Roma) prin judecata scaunului apostolic, cînd era de față și Petru, episcopul orașului Alexandrinilor. El va îndura la ziua judecății pedeapsa și chinurile meritate.

6. Iar dacă va convinge pe unii mai ușuratici așa cum nădăjduiește, cel care a schimbat odată cu mărturisirea credinței adevărate nădejde în Hristos, la fel cu Timotei, va pieri oricine ar vrea vreodată să se opună canonului (rînduielii) Bisericii.

Dumnezeu să vă țină sănătoși, fiilor preacinstiți.

Și altele pe care le-au scris cei adunați la Roma cea mare contra ereticilor, am socotit necesar să le introduc în această carte (istorie) a mea (precum urmează) :

11. Mărturisirea credinței sobornicești pe care a trimis-o papa Damasus către episcopul Paulin [52] pe cînd era la Tesalonic, în Macedonia [53]

1. Deoarece după sinodul de la Niceea (325) s-a ivit această rătăcire, așa încît unii să îndrăznească să spună cu gura lor plină de urîciune că Duhul Sfînt a fost făcut prin Fiul, noi anatematizăm pe cei care nu propovăduiesc cu tot curajul că Duhul Sfînt există din una și aceeași substanță (οὐσία) și putere (ἐξουσία), cu Tatăl și cu Fiul.

2. La fel anatematizăm și pe cei care urmează rătăcirea lui Sabelie [54], care pe Același îl numesc (zic) că este și Tată și Fiu.

---

50. *Gal.*, *1*, *8*.
51. *Matei* 23, *15*.
52. Variae lectiones, P.G, LXXXIII, col. 1221, nota 67, are ὅτε — cînd, în loc de ὅς care, ceea ce am găsit mai potrivit.
53. E vorba de Paulin de la Antiohia, căpetenia eustațienilor de acolo. El se ceartă cu Meletie și Apolinarie pentru posesia Bisericilor. Cînd era la Tesalonic, a primit mărturisirea de credință trimisă de episcopul Romei, Damasus, cf. L. Parmentier, o.c., p. 398.
54. Despre Sabelie a se vedea Istoria bisericească a lui Teodoret, cartea I, nota 62 și cartea a II-a, nota 84, precum și F. Cayré, o.c., vol. I, p. 286.

Anatematizăm pe Arie şi Eunomiu[55] care, cu egală nelegiuire, deşi se deosebesc prin cuvintele (expresiile) folosite, susţin cu tărie că Fiul şi Duhul Sfînt sînt creaturi.

Anatematizăm pe macedonieni[56], care, provenind din rădăcina lui Arie, n-au schimbat necredinţa acestuia, ci numai denumirea ei.

3. Anatematizăm şi pe Fotin[57], care, reînoind erezia lui Ebion[58], mărturisea pe Domnul nostru Iisus Hristos că este numai din Fecioara Maria.

Anatematizăm şi pe cei care susţin cu tărie că sînt doi Fii: unul înainte de veci, iar celălalt după luarea trupului din Sfînta Fecioară Maria.

Anatematizăm şi pe cei care susţin că, Cuvîntul lui Dumnezeu a locuit în corpul omenesc în locul sufletului raţional.

4. Căci însuşi Cuvîntul, Fiul lui Dumnezeu, a fost în trupul Lui, nu în locul sufletului raţional şi inteligent, ci a luat şi a păstrat sufletul nostru, adică raţional şi inteligent, dar fără de păcat[59].

5. Anatematizăm pe cei care zic că, Cuvîntul lui Dumnezeu s-a deosebit de Tatăl prin proprietatea materială de întindere (creştere) şi prin micşorare — precum şi pe cei care blasfemiază că El este fără ipostază (ἀνυπόστατος) şi că avea să sfîrşească (să moară).

Iar pe cei care au plecat din unele Biserici ale noastre în alte Biserici, îi socotim străini de comuniunea noastră, atît timp cît nu se vor întoarce la cetăţile pentru care au fost hirotoniţi prima dată.

6. Iar dacă cineva, cînd altul s-a mutat dintr-un loc în altul, a fost hirotonit în locul acestuia, care trăieşte încă, să fie lipsit de demnitate arhierească acel care a părăsit oraşul său, pînă ce acel care i-a urmat se va odihni în Domnul (va muri).

Iar dacă cineva nu vai zice că Tată este pururea (veşnic) şi că Fiul este pururea (veşnic), să fie anatema!

7. Iar dacă cineva nu va zice că Fiul S-a născut din Tatăl, adică din fiinţa — οὐσία — cea dumnezeească a Lui, să fie anatema.

55. Eunomiu, discipol al arianului Eţiu şi căpetenie a anomeienilor. A fost combătut de Sf. Vasile cel Mare şi condamnat de Sinodul al II-lea ecumenic, de la Constantinopol, cf. F. Cayré, o.c., vol. I, p. 305 şi L. Parmentier, o.c., col 381—382.

56. Macedonie, fost episcop intrus la Constantinopol, semiarian. A dat numele lui tăgăduitorilor dumnezeirii Sf. Duh, pnevmatomahii. A fost condamnat la Sinodul al II-lea ecumenic, de la Constantinopol, cf. F. Cayré, o.c., vol. I, p. 308.

57. Fotin de Sirmium, care apăra modalismul sabelian, combinat cu adopţianismul, cf. F. Cayré, o.c., vol. II, p. 286.

58. Ebion a fost fondatorul sectei ebioniţilor, în sec. II, care socoteau pe Iisus Hristos ca ultimul venit dintre profeţi şi ca simplu fiu al lui Iosif şi al Mariei, care s-a desăvîrşit prin îndeplinirea scrupuloasă a Legii ca să ajungă la mîntuire, cf. Ch. Poulet, o.c., vol. I, p. 54.

59. Anatematisma aceasta era contra ereziei lui Apolinarie.

Iar dacă cineva nu va zice că Fiul lui Dumnezeu este Dumnezeu adevărat, după cum este Dumnezeu adevărat Tatăl Lui, că toate le poate și toate le știe și că este egal cu Tatăl, să fie anatema!

Iar dacă cineva va zice că Fiul lui Dumnezeu, trăind în trup, cînd era pe pămînt, nu era cu Tatăl și în Cer, să fie anatema.

8. Iar dacă cineva va zice că Fiul lui Dumnezeu, în patima Sa de pe Cruce, a îndurat suferința și cu dumnezeirea Sa și nu numai cu trupul și cu sufletul rațional pe care l-a *primit în chipul robului*[60], cum a spus Scriptura, să fie anatema!

Iar dacă cineva nu va zice că, Cuvîntul lui Dumnezeu a suferit în trup și a gustat cu trupul moartea, că S-a făcut primul născut dintre morți și că, după cum este viață, Fiul este și de viață făcător, să fie anatema[61].

9. Iar dacă cineva nu va zice că cu trupul pe care l-a luat șade de-a dreapta Tatălui și cu el va veni să judece viii și morții, să fie anatema!

Iar dacă cineva nu va zice că Sfîntul Duh este cu adevărat și sigur din dumnezeiească Ființă ca și Fiul și Dumnezeu, Cuvîntul lui Dumnezeu, să fie anatema!

Iar dacă cineva nu va zice că Duhul Sfînt toate le poate și toate le știe și este pretutindeni, ca și Fiul și Tatăl, să fie anatema.

10. Dacă cineva va zice că Sfîntul Duh este o creatură, sau că a fost făcut din Fiul, să fie anatema!

Dacă cineva nu va zice că Tatăl a făcut prin Fiul Care S-a întrupat și prin Sfîntul Duh, adică cele văzute și cele nevăzute, să fie anatema.

11. Dacă cineva nu va zice că este o Dumnezeire, o Stăpînire și o Putere, o Slavă și o Domnie și o Împărăție, o Voință și un adevăr, al Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, să fie anatema!

Dacă cineva nu va zice trei Persoane cu adevărat, cea a Tatălui, cea a Fiului și cea a Sf. Duh, Care sînt pururea fiitoare, Care țin toate cele văzute și nevăzute, Care pot toate, Care judecă toate, Care dau viață tuturor, Care le-a creat pe toate și pe toate le păzesc, să fie anatema!

12. Dacă cineva nu va zice că Sf. Duh este închinat de toată creatura ca și Fiul și ca și Tatăl, să fie anatema!

Dacă cineva va cugeta bine despre Tatăl și despre Fiul, iar despre Sf. Duh nu va cugeta bine, să fie anatema, fiindcă este eretic! Căci

60. *Fil.*, 2, 7.

61. Această anatematismă lipsește la L. Parmentier, *o.c.*, p. 300. Noi am tradus-o după textul din Migne, care ni se pare mai clar și mai complet.

toți ereticii, gîndind necorect despre Tatăl, despre Fiul și despre Sf. Duh, sînt învinuiți că ajung la necredința iudeilor și a păgînilor.

13. Dacă cineva va despărți dumnezeirea numind aparte Dumnezeu pe Tatăl și Dumnezeu pe Fiul și Dumnezeu pe Sf. Duh și va susține să fie numiți dumnezei și nu Dumnezeu, pentru că este o singură Dumnezeire și Putere pe Care o credem și o știm că există, a Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh, un singur Dumnezeu, în trei ipostaze, sau dacă iarăși ar da la o parte pe Fiul și pe Sf. Duh ca să se (creadă) cugete că numai Tatăl este numit Dumnezeu sau să fie crezut un singur Dumnezeu, să fie anatema !

14. Căci denumirea de dumnezei s-a dăruit de Dumnezeu și îngerilor și tuturor sfinților, iar despre Tatăl, despre Fiul și despre Sf. Duh, din cauza unei singure dumnezeiri egale, nu ni se arată și nici nu se spune denumirile de dumnezei, ci de Dumnezeul nostru, ca să credem că sîntem botezați în numele Tatălui, al Fiului și al Sf. Duh și nu în numele arhanghelilor și al îngerilor, sau cum delirează ereticii, iudeii, sau păgînii.

15. Așadar, aceasta este mîntuirea creștinilor care să creadă în Treime, adică în Tată, în Fiul și în Sf. Duh și să fie botezați în aceeași unică fire dumnezeiască și putere și divinitate și ființă (substanță). Și noi să credem în aceasta».

12. Despre sfîrșitul lui Grațian[62] și despre Maxim Tiranul

1. Acestea s-au petrecut pe cînd trăia încă împăratul Grațian.

Deși s-a distins în războaie și a condus cu înțelepciune și cu dreptate orașele (treburile publice), Grațian s-a sfîrșit într-un complot contra lui. Neavînd copii, a lăsat ca moștenitor pe un frate foarte tînăr, cu același nume ca al tatălui său (Valentinian), dar un oarecare Maxim, neținînd seamă de tinerețea acestuia, a pus mîna pe conducerea părții de Apus a imperiului.

13. Despre Iustina, soția lui Valentinian I și despre uneltirile contra lui Ambrozie

1. În vremea aceia Iustina, soția lui Valentinian cel Bătrîn și mama lui Valentinian cel tînăr[63] a dat pe față fiului său semințele învățătu-

62. Grațian era fiul lui Valentinian I și i-a urmat în Occident, după trecerea lui Valens în Orient. El ascultă de Ambrozie și rupe cu păgînismul, refuzînd să mai primească titlul de Pontifex Maximus, în anul 375. Asasinat în 383 de către partizanii lui Maxim Tiranul. La insistențele lui Ambrozie îi urmează un frate foarte tînăr, numai de 12 ani, Valentinian cel Tînăr. Cf. Ch. Poulet, o.c., vol. I, p. 156—157.

63. Valentinian II, cel Tînăr.

rii ariene, pe care le primise mai înainte, dar, fiindcă știa ardoarea soțului său pentru credință, se străduise tot timpul ca să ascundă acest lucru. Când însă a văzut slăbiciunea și nestatornicia minții fiului său, a cutezat să mărturisească erezia ei.

2. Acesta însă, socotind folositoare sfaturile mamei, (căci deși observa momeala firii ei nu vedea însă cîrligul cel aducător de moarte) i-a împărtășit mai întîi lui Ambrozie despre aceste sfaturi, socotind că, dacă-l va convinge pe el, îi va birui ușor pe ceilalți.

3. Ambrozie i-a amintit însă de evlavia tatălui său și l-a îndemnat să păzească neschimbată moștenirea pe care o primise. Apoi îl învăța despre deosebirea dogmelor și cum unele se potrivesc cu învățătura Domnului și cu propoveduirea apostolilor, iar altele sînt de-a dreptul potrivnice și combat legea dumnezeiască.

4. Însă tînărul împărat, ca un tînăr ațîțat de mama căzută în greșeală, nu numai că nu primea cele ce i se spuneau de către Ambrozie, ci s-a umplut și de mînie și a înconjurat curtea bisericească cu grupe de soldați pedestrași, înarmați și de fantasini (armată ușoară).

5. Și fiindcă nimic din cele puse la cale de Valentinian cel tînăr nu la înspăimîntat pe acest preamare luptător — Ambrozie — (căci le socotea ca pe niște momii folosite de unii pentru a speria pe copii) atunci înfuriindu-se, împăratul a poruncit pe față ca acesta să iasă afară din curțile sfinte (bisericești).

6. Însă Ambrozie a răspuns: «De voia mea nu voi face acest lucru, nici nu voi da lupilor staulul oilor și nici nu voi lăsa templul cel sfînt celor care au adus blasfemii. Iar dacă vrei să mă omori înlăuntrul curților bisericești, înfige în mine sabia sau lancia, căci voi primi cu bucurie o astfel de ucidere».

14. Despre cele arătate de către Maxim Tiranul lui Valentinian cel tînăr

1. Mult timp după aceea Maxim a aflat cele îndrăznite contra acelui ce cu mare glas era propovăduitorul Adevărului (Ambrozie) și a scris lui Valentinian cel Tînăr, cerîndu-i să curme războiul contra dreptei credințe și sfătuindu-l să nu părăsească dreapta credință părintească. A adăugat și amenințarea cu războiul, dacă nu se va îndupleca.

Într-adevăr, Maxim a purces de la cuvinte la fapte, căci ridicînd armata, a năvălit spre Milan, unde Valentinian cel tînăr avea atunci reședința. Cînd acesta a aflat despre năvala lui Maxim, a fugit și s-a dus în părțile Ilyricului și a învățat din experiență proprie despre ceea ce a folosit din sfatul mamei sale...

15. Despre cele scrise de împăratul Teodosie în legătură cu aceste întîmplări

1. Prealăudatul împărat Teodosie, aflînd, atît despre cele făcute de Valentinian cel Tînăr, cît și despre cele ce-i scrisese acestuia tiranul Maxim, a scris și el tînărului împărat, care fugise, că nu trebuie să se mire dacă lui i s-a produs frică, iar tiranului i s-a mărit puterea, căci el (Valentinian cel Tînăr) a luptat contra dreptei credințe, pe cînd tiranul a ajutat-o.

2. Unul a părăsit-o, fugind golit de ea, iar celălalt, înarmat cu ea, a învins pe cel ce s-a golit de ea. Căci numai prin dreapta credință trăiește și cel care dă legi despre ea.

3. Acestea le-a scris Teodosie pe cînd era departe, dar cînd a aflat de fuga lui Valentinian cel Tînăr a venit în ajutor și, lăsîndu-și împărăția sa proprie, și-a dat seama că a ajuns în împărăția acestuia. Mai întîi i-a adus vindecare sufletului : a alungat boala necredinței, care-l cuprinsese și l-a readus la dreapta credință părintească. Apoi l-a sfătuit să aibă curaj și, luptînd contra tiranului, i-a redat tînărului împărat împărăția, fără vărsare de sînge, iar pe tiran l-a ucis.

4. El a socotit că ar fi nedrept și s-ar călca înțelegerile făcute cu Grațian dacă nu ar cere pedeapsa crimei pentru cei ce au ucis.

16. Despre Amfilohie, episcopul Iconiului.

1. După întoarcere de acolo (din Apus) a împăratului Teodosie, a venit la el minunatul Amfilohie despre care am mai pomenit[64], ca să-l roage să izgonească din orașe adunările arienilor. Împăratul a socotit cererea prea aspră și nu a aprobat-o.

2. Preaînțeleptul Amfilohie a tăcut imediat, dar a găsit o ocazie demnă de amintit. Astfel, cînd a intrat din nou în palatul imperial și a văzut că stă lîngă împărat pe fiul său, Arcadie, (acesta de curînd fusese asociat ca împărat) a salutat numai pe împărat, ca de obicei, și a lăsat neonorat pe fiul său.

3. Împăratul a socotit că Amfilohie a uitat și a poruncit să se apropie și să salute pe fiul său. El a spus însă că este de ajuns respectul adus împăratului. Acesta s-a miniat și socotea ca o jignire a sa nerespectarea fiului său.

Abia acum preaînțeleptul Amfilohie a dezvăluit scopul celor întîmplate și a zis cu glas tare : «Vezi, o împărate, cum tu nu suferi nerespectarea fiului tău și te superi amarnic pe cei care îl desconsideră...

64. Vezi Cartea a IV-a, cap. 11, 4 a acestei Istorii.

4. Să crezi deci, că şi Dumnezeul la toate se întristează de cei care defăimă pe Fiul Său Cel Unul-Născut şi se porneşte contra celor nemulţumitori faţă de Mîntuitorul şi Binefăcătorul nostru».

5. Atunci împăratul a înţeles şi s-a minunat de cele petrecute şi de cuvintele spuse şi a scris îndată o lege care oprea adunările ereticilor.

Nu este uşor ca să scap de ademenirile vrăjmaşului comun al oamenilor (diavolul).

6. Căci adesea, cînd cineva scapă de patima destrbălării, cade în cursa lăcomiei. Şi chiar de va trece şi peste aceasta, *în altă parte se* iveşte prăpastia invidiei şi încă, dacă ar trece iar şi peste aceasta, va găsi plasa mîniei în calea lui. Diavolul pune şi alte nenumărate capcane oamenilor, ca să-i prindă spre pieire.

7. Pe de o parte el are patimile trupului, care îi ajută la uneltirile născocite de el contra sufletului, însă numai mintea care a stat trează, triumfă, distrugînd năvala uneltirilor diavoleşti prin aplecarea spre cele dumnezeieşti.

Acest minunat împărat, fiind şi el părtaş la firea omenească, a fost părtaş şi la patimile *acesteia. Astfel, la o mînie îndreptăţită a intervenit* o lipsă de măsură [65], şi a provocat o suferinţă crudă şi nedreaptă.

Voi relata despre această suferinţă pentru folosul celor ce vor răsfoi această Carte, căci conţine, nu numai o învinuire contra admirabilului împărat, ci şi o laudă foarte vrednică de amintit.

17. Despre masacrele de la Tesalonic

1. Oraşul Tesalonic este foarte mare şi foarte populat. El aparţine neamului macedonienilor şi este în fruntea Tesaliei şi a Ahaei, ba încă şi a altor multe neamuri cîte au conducători pe prefectul Ilyrienilor. Aici s-a provocat o revoltă şi au fost loviţi cu pietre şi huiduiţi unii dintre cei care erau la conducere.

2. Împăratul s-a aprins de mînie datorită celor care i-au vestit lui despre acestea şi nu şi-a domolit năvala mîniei şi nici nu a oprit cu frîul raţiunii violenţa care l-a lăsat să ia o hotărîre de pedepsire aspră.

3. Luîndu-şi această îngăduinţă ca un de sine stătător şi tiran el a rupt frîul şi, scăpînd de jugul Judecăţii, a scos săbii nedrepte împotriva tuturor şi a omorît şi pe cei nevinovaţi împreună cu cei vinovaţi.

65. Nu putea să-şi stăpînească o mînie îndreptăţită.

După cum se spune au fost omorîţi şapte mii de oameni, fără să fi avut loc o judecată. Aceştia au fost condamnaţi nu fiindcă îndrăzniseră să facă acel fapt îngrozitor ci ca la seceriş, au fost tăiaţi toţi deodată, ca şi paiele de grîu, fără alegere [65 bis].

18. Despre curajul episcopului Ambrozie şi despre dreapta credinţă a împăratului

1. Aflînd despre această nenorocire, care a provocat multe lacrimi, acel Ambrozie, despre care am amintit de multe ori, cînd împăratul Teodosie a venit la Milan şi după obicei a voit să intre în dumnezeiasca Biserică, l-a întîmpinat în faţa tindei de la intrare.

2. L-a oprit ca să treacă pragurile sfinte cu piciorul său, zicîndu-i astfel de cuvinte : «Nu-ţi dai seama, după cum se pare, o împărate, de mărimea măcelului pe care l-ai făcut şi nici după încetarea mîniei mintea ta nu şi-a dat seama de cele ce ai cutezat să faci. Puterea imperială poate nu te lasă să recunoşti păcatul, căci autoritatea supremă întrece judecata.

3. Totuşi trebuie să cunoşti firea omenească ca şi ceea ce este muritor şi trecător în ea, precum şi *pulberea de la început din care ne-am format şi în care ne vom preface* [66] şi nu amăgit de florile hlamidei de purpură, să nu-ţi dai seama de neputinţa trupului acoperit de ea.

4. O, împărate, tu stăpîneşti peste doi de aceiaşi fire cu tine şi încă peste cei împreună robi ai lui Dumnezeu, dar Unul singur este Stăpînul şi Împăratul tuturor şi Creatorul a toate. Cu ce ochi vei vedea templul Stăpînului tuturor ? Cu ce picioare vei călca acest sfînt prag ? *Cum vei întinde mîinile pe care se prelinge încă sîngele uciderilor* nedrepte ? Cum vei primi cu astfel de mîini preasfîntul Trup al Stăpînului ? Cum vei apropia de această gură Sîngele cel scump, tu care ai vărsat atîta sînge, în mod nelegiuit, din cauza mîniei ? Pleacă, deci, şi nu încerca să măreşti prima nelegiuire cu altele noi. Primeşte canonul cu care Dumnezeu Stăpînul tuturor, Cel de sus este de acord. Acest canon va fi tămăduitor şi va aduce sănătate».

5. Împăratul s-a supus acestor cuvinte (căci, fiind crescut cu învăţăturile dumnezeieşti, ştia clar care sînt drepturile clericilor şi cele ale împăraţilor), s-a întors în palatul imperial, suspinînd şi lăcrămînd.

---

65 bis) *Miheea, 7, 1.*
66. *Fac., 3, 19.*

Mult timp după aceea (s-au scurs opt luni) a sosit sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului nostru, iar împăratul stătea în palatul imperial, plîngînd și vărsînd *izvor de lacrimi*.

6. Văzînd acest lucru Rufin, care era atunci mai marele peste serviciile publice (magister officiorum) și avea mult curaj, fiind totodată mai familiar cu împăratul, s-a apropiat și l-a întrebat despre motivul lacrimilor sale.

7. Atunci împăratul, plîngînd amarnic și cu mai multe lacrimi, i-a răspuns : «O, Rufine, tu glumești, căci nu simți suferințele mele, dar eu suspin și mă tînguiesc, cînd mă gîndesc la nenorocirea mea, fiindcă templul cel dumnezeiesc este deschis slugilor și cerșetorilor, care intră fără teamă și-L roagă pe Stăpînul lor, iar mie-mi este oprit să intru și, pe lîngă aceasta, mi s-a închis și Cerul.

8. *Îmi amintesc de cuvintele Domnului, care spun : «Ori ce veți lega pe pămînt va fi legat și în Ceruri»* [67].

Rufin i-a răspuns : «Eu voi merge, dacă vrei, și voi convinge pe arhiereu, insistînd să dezlege canonul tău». «Nu va fi convins, a zis împăratul, fiindcă eu recunosc dreptatea hotărîrii lui, căci deși el respectă autoritatea imperială, nu va călca niciodată legea divină».

9. Pentru că Rufin stăruia însă și mai mult și-i da asigurări că va induplеca pe Ambrozie, împăratul i-a poruncit să se ducă cît mai repede. Apoi, chiar el însuși, amăgit de speranță, l-a urmat, după puțin timp, fiind induplecat de făgăduielile lui Rufin.

10. Îndată ce a văzut pe Rufin, divinul Ambrozie a zis : «rîvnești o Rufine, la nerușinarea cîinilor, căci făcîndu-te sfătuitor întru așa de mare crimă, ți-ai șters și tu cinstea de pe fața ta și nu te-ai rușinat și nici nu te-ai temut, cînd te-ai înfuriat atît de mult contra dumnezeiescului chip» [68].

11. Fiindcă Rufin stăruia însă și spunea că va veni și împăratul, dumnezeiescul Ambrozie a zis, fiind aprins de rîvna dumnezeiască : «Eu, o Rufine, îți spun mai deinainte că îl voi opri ca să calce peste sfintele praguri, iar dacă el va schimba puterea lui imperială în tiranie, eu voi primi cu plăcere uciderea mea».

12. Cînd a auzit acestea Rufin a înștiințat prin cineva pe împărat ce vrea să facă arhiereul (Ambrozie) și l-a *sfătuit să rămînă în palatul* imperial. Împăratul a aflat însă acestea pe cînd era deja în mijlocul forum-ului și a spus : «Voi merge și voi primi mustrările cele îndreptățite».

---

67. *Matei*, 18, 18.

68. Aluzie la masacrele săvîrșite la Tesalonic din ordinul împăratului Teodosie.

13. După ce a ajuns în sfintele curți ale Bisericii împăratul nu a intrat în dumnezeiescul templu, ci, ducîndu-se la arhiereu (iar acesta se găsea în camera de primire) l-a rugat stăruitor să-i ridice canonul[69].

14. Ambrozie socotea însă venirea lui ca a unui tiran (amenințătoare) și zicea că Teodosie s-a pornit cu mînie contra lui Dumnezeu și calcă legile lui.

Împăratul a spus însă : «Nu pornesc cu mînie contra legilor stabilite și nici nu-mi îngădui ca să trec cu nelegiuire sfintele praguri, ci te rog numai să rupi legăturile (canonu)[70], să ții socoteală de iubirea de oameni a Stăpînului tuturor și să nu-mi închizi ușa pe care Domnul a deschis-o tuturor celor care fac pocăință».

15. Atunci arhiereul a zis : «Ce pocăință ai arătat tu după atît de mare fărădelege ? Cu ce doctorii ai vindecat ranile cele așa de greu de vindecat ?» Împăratul însă i-a răspuns : «Datoria ta este ca să arăți și să pregătești doctoriile, iar a mea ca să primesc cele ce mi se dau».

16. Atunci dumnezeiescul Ambrozie a zis : «Fiindcă tu îngădui mîniei ca să judece și nu judecata minții face ancheta judiciară, să scrii o lege care să facă fără putere și fără valoare hotărîrile luate la mînie. Apoi, timp de 30 de zile anchetele judiciare pentru moarte și publicate, să stea scrise așteptînd judecata rațiunii.

17. După ce vor trece aceste zile, cei ce au scris cele anchetate mai înainte să arate acum cele hotărîte. Acum, cînd mînia s-a potolit, judecata rece, chibzuind în sine însăși, va cerceta cele anchetate mai înainte și se va aprecia dacă sînt drepte, sau nedrepte.

18. Dacă se vor afla nedreptăți este drept ca să se rupă (distrugă) cele scrise. Dacă însă vor fi cercetări drepte, ele se vor întări. Astfel numărul zilelor nu va aduce nicidecum o vătămare a celor anchetate cu dreptate. Împăratul a primit acest sfat, l-a socotit că este foarte drept și a poruncit imediat să se scrie legea pe care a întărit-o cu semnătura mîinii sale.

După ce s-a făcut aceasta dumnezeiescul Ambrozie a deslegat legătura asupra împăratului.

19. Astfel, preacredinciosul împărat a îndrăznit să intre în dumnezeiescul *templu și a rugat pe Domnul, nu stînd în picioare nici plecîndu*-și genunchii, ci așezat cu fața la pămînt și exclamînd cuvintele davidice : *«S-a lipit de pămînt sufletul meu, viază-mă după cuvîntul Tău»*[71]. Apoi și-a smuls cu mîinile perii capului, și-a lovit fruntea și,

69. Să-l dezlege, adică să-i ridice canonul.
70. Să-i ridice canonul.
71. *Ps. 118*, 25.

udînd pămîntul cu lacrimile ce-i picurau, se ruga să primească răbdare.

20. Cînd a venit vremea să se aducă darurile la Sf. Masă, împăratul s-a ridicat cu aceleași lacrimi, a urcat treptele altarului, după cum obișnuise și a rămas înlăuntru, lîngă ușă.

Marele Ambrozie nu a tăcut însă, ci i-a arătat deosebirea dintre locurile din Biserică.

21. Mai întîi l-a întrebat dacă are nevoie de ceva? Fiindcă împăratul a spus că așteaptă să primească dumnezeieștile Taine. Ambrozie i-a comunicat, folosindu-se de un slujitor care era în fruntea diaconilor că: «Locurile cele dinlăuntrul altarului, o împărate, sînt accesibile numai clericilor, iar tuturor celorlalți sînt inaccesibile și de neatins. Ieși, deci, și stai împreună cu ceilalți credincioși, căci haina de purpură face împărați și nu preoți».

22. Preacredinciosul împărat a primit cu respect această îndrumare și a arătat că nu a rămas înlăuntrul altarului din mîndrie, ci pentru că știa că acesta era obiceiul la Constantinopole, apoi i-a zis: «datorezi mulțumire pentru această îndrumare».

23. Și arhiereul Ambrozie și împăratul Teodosie străluceau printr-o așa de mare și aleasă virtute. În ce mă privește eu însă îi admir pe amîndoi, pe unul (Ambrozie) pentru curajul său, iar pe celălalt (Teodosie) pentru supunerea sa, pe unul pentru ardoarea zeului său, pe celălalt pentru curățenia credinței.

24. Împăratul a respectat și după ce s-a întors la Constantinopol îndrumările de credință pe care le-a învățat de la marele arhiereu. Cînd un dumnezeiesc praznic l-a adus iarăși în sfînta biserică, după ce s-au adus darurile la Sf. Masă, el a ieșit deîndată. Iar cînd întîiul stătător (care era atunci Nectarie) l-a întrebat: «De ce nu ai mai rămas înăuntru»? el a zis: «deabia am fost învățat despre deosebirea dintre un împărat și un preot, deabia am găsit un învățător al adevărului. Numai pe Ambrozie l-am cunoscut, care poate să fie numit cu vrednicie episcop».

25. Atît de mult a folosit mustrarea făcută de un bărbat, care strălucea prin virtute.

19. Despre Placilla împărăteasa

1. Împăratul Teodosie a avut și alt ajutor, care i-a folosit, deoarece aceea care primise jugul căsătoriei cu el îi amintea neîncetat despre legile dumnezeiești, căci ea însăși le învățase mai înainte cu multă rîvnă. Nu stăpînirea împărătească a îndemnat-o, ci a fost mistuită mult de dumnezeiasca dorință.

2. Mărimea binefacerilor ei sporea dragostea față de Binefăcătorul (Domnul).

Așadar, cît mai în grabă ea avea grijă în tot felul de cei care aveau trupurile mutilate și de cei care aveau membrele sfîrtecate și nu folosea pentru aceasta nici slujitori în mare număr, ci ea singură îndeplinea lucrul acesta și se ducea în casele tuturor, ca să ducă fiecăruia ceea ce avea nevoie.

3. Astfel, a cercetat și camerile pentru primirea străinilor [72] și i-a îngrijit ea însăși pe bolnavi. Se ocupa chiar de oalele cu mîncare și gusta din zeama mîncărurilor; aducea talerele, tăia pîinea, împărțea bucățile, spăla pocalele și făcea toate treburile care se socoteau că erau de datoria slugilor și a robilor.

4. Celor care se jenau să primească ajutorul ei, ea le spunea: «Se cuvine ca Imperiul să împartă aurul (bogăția), iar eu tot pentru Împărăție ofer această slujire a mea Celui Care a dat-o».

Soțului, său, împăratul, obișnuia să-i spună fără încetare: «Totdeauna, o împărate, se cuvine să te gîndești ce ai fost mai înainte și ce ai devenit acum.

5. Dacă te vei gîndi neîncetat la aceste lucruri nu vei fi nemulțumit de *Binefăcătorul tău și vei conduce după lege Imperiul pe care l-ai primit* și prin aceasta vei cinsti pe Cel ce ți l-a încredințat».

Folosind mereu astfel de cuvinte împărăteasa oferea semințelor de virtute ale soțului ei împăratul o așa de bună și folositoare adăpare.

6. Totuși, ea s-a sfîrșit mai înainte decît soțul ei, iar după cîtva timp de la moartea ei s-a întîmplat ceva care a descoperit iubirea împăratului pentru ea.

20. Despre răscoala care a avut loc la Antiohia

1. Fiind silit de războaie neîntrerupte, împăratul Teodosie a impus orașelor o contribuție bănească specială. Orașul lui Antioh (Antiohia) însă n-a suportat acest nou tribut. După ce a văzut spînzurați pe cei care forțau să plătească, poporul revoltat a făcut și alte fapte pe care mulțimile ajung să le facă cînd au prilej de dezordine. Astfel, a doborît statuia de bronz a prealăudatei Placilla (acesta era numele împărătesei) și l-a tîrît printr-o mare parte a orașului.

2. Cînd a fost înștiințat despre această faptă, împăratul s-a mîniat, cum era și firesc, a suspendat privilegiile orașului Antiohia și a dat întîietate de conducere orașului vecin, Laodiceea, socotind că va produce

72. ξενῶνες și ξενοδοχεῖα, case de primire a străinilor, orînduite de Bisericile creștine.

necaz foarte mare celui dintîi, căci încă de multă vreme Laodiceea invidia Antiohia.

După aceasta împăratul amenința că va da foc, va distruge și va preface cetatea într-un sat. În același timp conducătorii orașului, cu de la sine putere, au ucis pe unii, mai înainte ca împăratul să fi aflat despre tragedia întîmplată.

3. Împăratul a propus toate acestea, dar nu s-au îndeplinit pentru că legea pe care marele Ambrozie îl sfătuise să o promulge, oprea acest lucru.

4. După ce au sosit cei care aduceau amenințările împăratului, fiind între ei Ellevihos, comandantul de oaste și Cezarios, prefectul Curții imperiale (romanii îl numesc magister officiorum pe cel care are această însărcinare), toți erau cu teamă și înfricoșați de amenințările acestuia.

Însă atleții virtuții, cei care locuiau pe poalele muntelui din apropierea Antiohiei (căci erau atunci mulți și foarte buni) au adresat multe îndemnuri și rugăminți acestor bărbați (Ellevihos și Cezarios).

5. Iar preadumnezeiescul Macedonie necunoscînd nimic din cele ale acestei vieți și fiind cu totul neiscusit în dumnezeieștile Cărți, dar ducîndu-și viața pe vîrfurile munților și adresînd ziua și noaptea rugăciuni curate Mîntuitorului tuturor, nu s-a înspăimîntat de mînia împăratului și nici nu a ținut seamă de puterea celor trimiși de el. În mijlocul cetății i-a apucat de haine pe amîndoi și le-a cerut să se dea jos de pe cai. Aceștia, văzînd un moșneag mititel, îmbrăcat în haine sărăcăcioase, s-au mîniat la început, dar, fiindcă unii din conducătorii orașului le descriseră virtutea acestui bărbat, s-au dat jos de pe cai și, atingîndu-se de genunchii acestuia, cereau iertare.

6. Macedonie însă, fiind plin de înțelepciune dumnezeiască, s-a folosit față de ei de aceste cuvinte: «Spuneți împăratului, o iubiți bărbați: nu ești numai împărat, ci și om. Deci să nu vezi numai Împărăția, ci să ții socoteală și de firea ta omenească.

7. Fiind om, domnești peste cei de o fire cu tine. Firea oamenilor a fost creată după chipul și asemănarea dumnezeiască. Deci, să nu poruncești ca să se nimicească așa de crud și înspăimîntător chipul lui Dumnezeu, căci dacă lovești chipul Acestuia, adică pe om, vei mînia pe Creatorul lui. Ia seama că și tu faci aceasta pentru că te-ai mîniat din cauza chipului de aramă al împărătesei. Cît de mult se deosebește firea însuflețită, vie și rațională, de cea neînsuflețită, este clar tuturor celor care au inteligență...!

8. În afară de aceasta să țină seamă împăratul și de aceea că nouă ne este ușor să facem alte chipuri de aramă în locul acestuia singur, dar

lui îi este cu neputință să facă măcar un fir de păr din perii celor ce i-ar ucide».

9. După ce au ascultat acestea cei doi bărbați minunați au înștiințat pe împărat despre cele grăite de Macedonie și au stins astfel flacăra mîniei.

Împăratul a declarat nevinovăția răsculaților din Antiohia în locul amenințărilor și a arătat cauza mîniei. «Nu trebuia, a zis el, chiar dacă eu am greșit, ca o femeie demnă de toată lauda (împărăteasa) să primească după moarte o așa de mare batjocură. Contra mea trebuia să-și îndrepte mînia cei nemulțumiți».

10. El a adăugat apoi că-l îndurerează și-l întristează, aflînd că unii au fost uciși de către dregătorii săi.

Eu însă am istorisit acestea punct cu punct și am socotit că nu se cuvine să dau uitării curajul prealăudatului monah, Macedonie, arătînd totodată că a fost folositoare acea lege pe care marele Ambrozie l-a îndemnat pe împărat să o scrie.

21. Despre templele idolești dărîmate peste tot și despre Marcel, episcopul Apameei și templele idolești distruse de el

1. Preacredinciosul împărat, Teodosie și-a îndreptat zelul său contra rătăcirii păginești și a dat legi prin care poruncea să fie distruse templele idolilor.

Constantin cel Mare, cel preavrednic de toată lauda, primul care a împodobit împărăția cu dreapta credință, văzînd lumea de atunci încă tulburată, a oprit cu totul să se mai sacrifice zeilor, dar nu a distrus templele acestora, ci a poruncit numai să fie închise.

2. Chiar și fiii lui au mers pe urmele tatălui lor. Însă Iulian a restabilit nelegiuirea păgînismului și a reaprins flacăra vechii înșelătorii păginești.

După ce a luat domnia, Iovian a oprit iarăși cinstirea idolilor.

3. Chiar și Valentinian cel Mare a condus Europa (partea de Apus a Imperiului), folosindu-se de aceste legi. Valens a îngăduit însă tuturor celorlalți să practice religia pe care o voiau și să cinstească cele ce credeau, dar a continuat să lupte contra celor ce apărau dogmele apostolice.

4. Ca urmare, tot timpul domniei acestuia ardea și focul pe altarul păgîn și se aduceau libațiuni și jertfe idolilor și totodată se celebrau banchete publice în piețele orașelor, iar cei ce erau inițiați în orgiile lui Dionysos-Bacchus alergau îmbrăcați cu piei de capră, sfîșiind cîinii și

fiind plini de turbare. El celebrau sărbătorile lui Bacchus făcînd orgii și multe altele, care arătau răutatea învățătorului lor (diavolul).

5. *Aflînd toate acestea împăratul Teodosie, cel preacredincios, le-a* smuls din rădăcini și le-a dat uitării.

Și totuși, cel dintîi între ceilalți arhierei, Marcel cel întru toate preabun, într-armat cu Legea a distrus templele din orașul păstorit de el, folosindu-se de încrederea in Dumnezeu, mai mult decît de mulțimea lucrătorilor.

6. Eu voi istorisi ceea ce este vrednic de ținut minte.

Se sfîrșise Ioan, episcopul Apameei, despre care s-a amintit mai înainte iar în locul lui era hirotonit Marcel cel dumnezeiesc, care clocotea în sufletul său pentru legiuirea Apostolului [73].

7. Atunci a venit la Apameea prefectul Orientului, însoțit de doi tribuni [74], împreună cu soldații lor și a încercat să dărîme templul lui Jupiter, care era mare și împodobit cu multă artă. Văzînd însă că e o clădire foarte întărită și rezistentă, aceasta a socotit că e cu neputință oamenilor să distrugă aranjamentul pietrelor din zidărie, căci era foarte mari și foarte bine așezate între ele și încă legate cu fier și cu plumb. Văzînd această lipsă de curaj a prefectului, dumnezeiescul Marcel l-a în*drumat spre alte orașe*, iar a rugat pe Dumnezeu să-i arate mijlocul pentru distrugerea acestui templu.

8. Ca urmare, în dimineața următoare, a venit cineva pe neașteptate, care nu era nici ziditor de case, nici tăietor de piatră și nu știa nici *un alt meșteșug, ci era doar obișnuit să ducă pe* umerii săi pietre și lemne. Acesta s-a apropiat și a făgăduit că el va dărima ușor templul, dar cerea plată ca pentru doi meșteri. După ce dumnezeiescul arhiereu i-a făgăduit că-i va da această plată, acest bărbat a conceput un astfel de procedeu :

9. Templul așezat pe înălțime avea un portic armonizat cu el din cele patru părți. Coloanele erau foarte mari și pe măsură cu înălțimea templului ; grosimea fiecărei coloane era de 16 coți.

10. Esența *pietrei era foarte rezistentă și nu ceda ușor uneltelor de* tăiat piatră. Acest om a scobit împrejur pe fiecare dintre aceste coloane și a sprijinit cu lemne de măslin acoperișul de deasupra lor. S-a mutat apoi la altă coloană. Și astfel, după ce a scobit (pătruns) trei dintre coloane, a dat foc lemnelor de sprijin al acoperișului.

11. Însă un demon negru, care s-a arătat și care impiedica puterea flacărei, nu lăsa ca lemnele să fie consumate de foc. Iar după ce lucră-

---

73. *Rom., 12, 11.*
74. Comandanți peste una mie soldați.

torii au făcut de mai multe ori acest lucru, văzînd că meșteșugul acestui om este nefolositor, au anunțat aceasta păstorului (episcopului), care tocmai se odihnea, după amiază.

12. Episcopul Marcel, alergînd deîndată la biserică, a poruncit ca să se aducă un vas cu apă. A pus apoi vasul cu apă sub jertfelnic, iar el și-a plecat fruntea la pămînt și a rugat pe Domnul cel iubitor de oameni, ca să nu mai îngăduie mult tirania diavolului, *ci să-i dea pe față neputința și să-și arate puterea Lui ca să nu mai aibă de acum un prilej* de a face rău cei necredincioși (păgînii).

13. După ce a spus acestea și altele asemenea acestora și-a făcut *semnul crucii în apă*, a chemat pe un oarecare Echițios învrednicit de diaconie și întărit cu credință și cu rîvnă, ca să ia apă și să meargă cît mai repede și cu credință să stropească și să se apropie de flăcări. După ce a făcut acestea demonul a fugit, neputînd suporta stropirea apei, iar focul, folosindu-se de apa cea protivnică lui ca de un untdelemn, a cuprins lemnele și le-a consumat într-o clipeală.

14. Atunci coloanele s-au prăbușit și ele fiindcă s-au ars lemnele care susțineau acoperișul și au atras și pe celelalte douăsprezece coloane. Și peretele templului, care era legat cu coloanele, s-a prăbușit sub apăsarea acestora. Atunci s-a produs un huiet în tot orașul (căci era puternic) încît i-a adus pe toți ca să vadă cele ce s-au întîmplat.

15. Și fiindcă au aflat de fuga demonului puternic și-au ascuțit limbile spre cinstirea cu cîntări a Dumnezeului a toate.

Astfel, acest dumnezeiesc arhiereu a mai dărîmat și alte temple păgîne.

16. Am încă și multe și prea demne de laudă istorisiri despre acest bărbat (căci a scris martirilor purtători de biruință și a primit răspunsuri și în sfîrșit, și el însuși a primit coroana martirilor). Mă voi reține ca să vi le istorisesc acum pentru ca nu cumva, lungind vorba, să obosesc cu scrierea (istoria) mea pe cei care o vor citi.

Și acum voi reveni la o altă istorisire.

22. Despre Teofil, episcopul Alexandriei și despre cele ce s-au făcut acolo pentru alungarea idolilor

1. Pe Atanasie cel mult vestit l-a urmat minunatul Petru, iar lui Petru i-a urmat Timotei și lui Timotei, Teofil, bărbat de o mare înțelepciune și de nestăvilit curaj. Acesta a scăpat cetatea lui Alexandru de înșelătoria idolească, căci, *nu numai că a distrus din temelii templele* idolilor, ci le-a dat pe față celor amăgiți șiretlicurile preoților păgîni *amăgitori*.

2. Aceştia făceau statui de aramă, sau de lemn, goale pe dinlăuntru şi le lipeau apoi spatele lor de perete, dar lăsau nişte găuri neobservate în perete. Se strecurau apoi prin locuri oprite celor profani ajungeau înlăuntrul acestor statui şi de acolo porunceau cele ce voia ei, iar cei ce auzeau, fiind astfel înşelaţi, îndeplineau cele ce li se poruncea.

3. Distrugînd aceste statui, prea înţeleptul arhiereu a dat pe faţă poporului înşelat această prefăcătorie.

Urcînd în templul lui Serapis[75] (acesta era cum zic unii cel mai mare şi mai frumos dintre templele de pe tot pămîntul), Teofil a văzut statuia foarte mare care înfricoşa prin colosul ei pe cei ce o priveau. Pe lîngă mărimea ei o voce înşelătoare spunea mereu că, dacă cineva se va apropia de această statuie, pămîntul se va cutremura şi un masacru general îi va pierde pe toţi.

4. Teofil a socotit că aceste cuvinte sînt bîrfeli de babe beţive, şi, neţinînd seamă de colosul cel neînsufleţit al statuii, a poruncit unuia care avea un topor ca să lovească cu putere statuia lui Serapis. Pe cînd acesta lovea, toţi au strigat cu glas mare, temîndu-se de minciunile care circulau, însă statuia lui Serapis (Serapeionul) primind lovitura n-a simţit nici o durere (căci era de lemn) şi n-a scos vreo vorbă, căci nu avea suflet.

5. După ce i s-a tăiat capul a ieşit dinlăuntru o puzderie de şoareci, fiindcă zeul egiptenilor devenise culcuş de şoareci.

6. Apoi, despicindu-l în bucăţele, le-au pus pe foc, iar capul l-au tîrît prin tot oraşul ca să-l vadă toţi cei care i se închinaseră şi ca să, ia în rîs neputinţa celui ce fusese adorat de ei.

Astfel s-au nimicit templele demonilor în toate părţile pămîntului şi ale mărilor.

23. Despre Flavian, episcopul Antiohiei şi despre disputa avută cu cei din Apus din cauza lui Paulin

1. La Antiohia a urmat în scaunul de conducere al marelui Meletie, Flavian, cel care, împreună cu Diodor, a susţinut acele multe lupte pentru mîntuirea oilor duhovniceşti.

Paulin voise într-adevăr, să ia conducerea Bisericii antiohiene, dar adunarea clericilor s-a împotrivit, zicînd că nu trebuie ca cel ce nu a primit sfaturile lui Meletie să-i ia scaunul după moartea lui, ci se cuvine ca să devină păstor, cel care străluceşte prin multe suferinţe şi care a fost în pericol cît mai mult timp, pentru oile sale.

75. Serapis, zeu egiptean din epoca Ptolemeilor şi a stăpînirii romane în Egipt,

2. Această chestiune a provocat o îndelungată dușmănie între romani și egipteni față de cei din prefectura Orient. Și nici cu moartea lui Paulin nu a încetat ura dintre ei. Astfel, după acesta, cînd acel Evagrie a uzurpat scaunul lui, romanii și egiptenii au continuat să fie ostili marelui Flavian și aceasta, deși Evagrie fusese propus în afara legii bisericești.

3. Numai Paulin îl propusese, călcînd totodată multe canoane, care nu îngăduie celui care își sfîrșește viața să hirotonească pe altul în locul lui, ci poruncesc ca toți episcopii Provinciei să fie adunați și atunci iarăși opresc ca să se facă hirotonia unui episcop, fără trei episcopi [76].

4. Totuși, nevoind să știe nimic despre aceste prevederi canonice, romanii și egiptenii au primit comuniunea lui Evagrie și au înfundat urechile împăratului cu minciuni contra lui Flavian. Aducîndu-i-se reclame adeseori, împăratul l-a chemat pe acesta la Constantinopol și i-a poruncit să se ducă la Roma. Flavian a spus însă că este iarnă și a făgăduit că atunci cînd va străluci primăvara, va îndeplini ceea ce i s-a poruncit și apoi s-a întors în patria lui.

5. Însă episcopii Romei, nu numai minunatul Damasus, ci și cei după el, Siriciu și urmașul său, Anastasie, mai cu tărie l-au învinuit pe evlaviosul împărat, spunînd că el nimicește numai pe tiranii, care se ridică contra lui, iar pe cei care se ridică contra legilor lui Hristos îi lasă în tirania lor.

6. Atunci împăratul, chemîndu-l pe Flavian, l-a obligat să meargă la Roma.

Cu un curaj demn de laudă acesta a zis atunci : «Dacă unii mă acuză, o împărate, în legătură cu credința mea, că nu ar fi dreaptă, sau zic că viața mea nu ar fi vrednică de preoție, voi folosi chiar pe acuzatorii mei ca judecători și voi primi hotărîrea dată de ei. Dacă însă ei luptă pentru scaunul meu și pentru conducerea supremă, nici nu mă voi judeca, nici nu mă voi opune hotărîrilor pe care vor să le ia, ci voi ceda și voi părăsi conducerea supremă. Așadar, o împărate, dă scaunul antiohienilor oricui voiești».

7. Împăratul a admirat acest curaj și înțelepciune a lui Flavian și a poruncit ca el să se întoarcă în patria sa și să păstorească mai departe Biserica ce i se încredințase.

8. Cînd însă după multă vreme, împăratul a venit în cetatea romanilor, a primit iarăși aceleași acuzații de la episcopi, că nu distruge tirania lui Flavian. Atunci împăratul le-a cerut ca să-i arate felul tiraniei acestuia, ca și cum el însuși ar fi Flavian și s-a făcut apărătorul lui.

76. Can. IV, Sinodul I ecum.

9. Fiindcă aceștia (episcopii) ziceau că nu pot să judece pe împărat, i-a sfătuit atunci să se reunească prin bună înțelegere Bisericile, să nimicească cearta și să stingă dușmănia cea nefolositoare.

Paulin murise de mult; Evagriu nu fusese propus în mod canonic, iar Bisericile din prefectura Orient au recunoscut conducerea superioară a lui Flavian.

10. Pe lîngă prefectura Orientului acesta avea în comuniune și unea și toată provincia Asiei, a Pontului, încă și cea a Traciei. Ba chiar și Ilyricul întreg îl recunoștea pe Flavian drept conducător al episcopilor din Răsărit.

11. Ascultînd de sfaturile împăratului episcopii din Apus au făgăduit că vor înlătura dușmănia și că vor primi pe solii care vor fi trimiși.

Auzind acestea, dumnezeiescul Flavian a trimis la Roma pe unii dintre episcopii vrednici de laudă și dintre preoții și diaconii din Antiohia. În fruntea lor era Acaciu, cel care primise să păstorească Biserica din Veria, oraș în Siria și cunoscut peste tot locul, pe mare și pe uscat.

12. Venind cu ceilalți la Roma, Acaciu a înlăturat dușmănia cea îndelungată de 17 ani și a hotărît pacea Bisericilor.

Cînd au aflat acest lucru și egiptenii au stins ura și au îmbrățișat buna înțelegere.

Atunci era în fruntea Bisericii romane Inocențiu, care a urmat lui Anastasie și era un bărbat înzestrat cu minte ageră și cu înțelepciune.

La Alexandria era Teofil, despre care am amintit mai înainte.

24. Despre tirania lui Eugeniu și despre biruința prin credință a împăratului Teodosie

1. În felul acesta deci, preacredinciosul împărat Teodosie a restabilit pacea Bisericilor. Mai înainte de a se face această pace, aflînd el despre sfîrșitul lui Valentinian cel Tînăr și despre tirania lui Eugeniu, s-a dus cu oastea în Europa (Apusul Imperiului).

În acest timp era în Egipt un oarecare Ioan, care îmbrățișase viața ascetică.

2. Fiind împărtășit de dumnezeiescul har, el prezicea celor ce-l consultau multe din cele ce aveau să se întîmple. La el a trimis și iubitorul de Hristos împărat, dorind să afle dacă trebuie să se războiască cu tiranii. Pentru războiul cel dintîi Ioan i-a prevestit o victorie, obținută fără sînge, iar pentru cel de-al doilea a prezis că împăratul va învinge, după multă vărsare de sînge.

3. Cu astfel de nădejde împăratul a pornit cu oastea și opunînd rezistență, a doborît mulți dintre cei protivnici, iar multora dintre barbari, care-l ajutau, le-a dat drumul (i-a eliberat).

Cînd conducătorii de oaste au spus însă că sînt puțini cei care vor să ia parte la luptă și l-au sfătuit să întrerupă pentru cîtva timp războiul, ca, atunci cînd va începe primăvara, să strîngă oaste spre a întrece pe dușmani prin mulțimea luptătorilor, preacredinciosul împărat nu a primit această propunere.

4. «Nu trebuie să se arate atîta neîncredere în Crucea mîntuitoare, a zise el, și să se mărturisească *atîta putere a chipului lui Eraclie*[77], căci Crucea este în fruntea acestei oștiri ale mele, iar în fruntea oastei dușmanilor este chipul lui Eraclie».

După ce a spus acestea cu încredere, fiindcă armata care rămăsese era puțină și destul de descurajată, aflînd o căsuță de rugăciune pe vîrful muntelui pe care era așezată tabăra, împăratul a petrecut acolo o noapte întreagă, rugînd pe Stăpînul a toate.

5. Pe la cîntatul cocoșilor somnul l-a doborît și, culcîndu-se pe pămînt, i s-a părut că vede doi bărbați îmbrăcați în alb, mergînd călare pe cai albi. Aceștia l-au sfătuit să prindă curaj, să alunge teama și, spre dimineață să înarmeze și să pună armata în ordine, căci «ziceau acești doi bărbați, au fost trimise ajutoare și luptători».

6. Unul zicea că este Ioan evanghelistul, iar celălalt Apostolul Filip.

După ce a avut această vedenie împăratul nu a încetat rugăciunea, ci o făcea cu mai multă căldură.

7. Și un soldat, care a avut și el această vedenie, a spus centurionului (străjerului), iar acesta l-a dus la tribun (cel peste o mie). Tribunul l-a dus la comandantul oștirii, iar acesta, socotind că el comunică ceva extraordinar, l-a vestit pe împărat.

8. Acesta a spus însă : «Nu pentru mine soldatul acesta a văzut cele ce v-a spus, căci eu am crezut în cei care mi-au făgăduit biruința, ci ca să nu socotească cineva că, fiind doritor de luptă, eu am născocit această vedenie. De aceea Sprijinitorul împărăției mele a arătat acestea și acestui soldat, ca să fie martor demn de încredere al celor istorisite de mine. Însă Stăpînul tuturor mi-a arătat mie mai întîi această vedenie.

9. De aceea, lepădînd frica, să urmăm pe apărătorii și conducătorii de oaste și nimeni să nu măsoare (socotească) după mulțimea luptătorilor, ci fiecare să țină seamă de puterea celor care conduc oastea».

77. Eraclie era zeul care se socotea că protejează armata tiranului Eugeniu, cf. L. Parmentier, o.c., p. 354.

După ce a spus acestea soldaţilor şi a umplut pe toţi de această încredere, împăratul a coborît de pe vîrful muntelui.

10. Atunci tiranul Eugeniu, văzînd de departe pe soldaţii, care doreau să se războiască, a înarmat oştirea sa şi a aşezat-o în linie de luptă, iar el stătea pe o colină şi spunea că împăratul doreşte să moară şi totuşi vrea să iasă din această viaţă, luptîndu-se. Apoi a poruncit soldaţilor să-i aducă viu şi înlănţuit pe împărat.

11. După ce falangele s-au aşezat în ordine, gloata duşmanilor era mai mare, iar cea rînduită de partea împăratului cu mult mai puţin numeroasă.

După ce şi unii şi alţii au început să arunce săgeţile, luptătorii au dovedit ca adevărate făgăduielile din visul împăratului.

12. Căci s-a pornit un vînt puternic împotriva duşmanilor şi a întors suliţele, lăncile şi săgeţile lor, iar orice fel de sabie nu le mai folosea şi nici un soldat înarmat, nici un arcaş, sau pedestraş, nu mai putea să atace oastea împăratului.

13. Ba mai mult, un praf aşa de gros, spulberat pe feţele duşmanilor îi silea să închidă pleoapele, ca să-şi apere luminile ochilor, care erau expuse.

Însă soldaţii împăratului nu au fost deloc vătămaţi din cauza acestui uragan, ci au ucis cu curaj pe soldaţii duşmani.

14. Aceştia, văzînd cele întîmplate, au recunoscut intervenţia dumnezeiască, aruncau armele şi se rugau să obţină îndurare de la împărat. Acesta s-a înduplecat şi le-a arătat milostivire, dar le-a poruncit să-i aducă în grabă pe tiranul Eugeniu. Atunci soldaţii alergară şi se urcară pe colina unde era instalat acesta, neştiind cele ce se petrecuse.

15. Văzîndu-i pe soldaţii lui năduşiţi şi răsuflînd greu în graba lor, Eugeniu a socotit că sînt vestitorii biruinţei şi i-a întrebat dacă au adus pe Teodosie legat, aşa cum li se poruncise.

Soldaţii lui însă i-au răspuns : Nu-l aducem pe el la tine, ci te ducem pe tine la el, căci aşa a poruncit Cel a toate Purtător de grijă».

16. După ce au spus acestea l-au ridicat pe Eugeniu de pe scaun şi l-au pus în lanţuri, apoi l-au legat şi l-au dus ca prizonier pe acesta care, cu puţin înainte, se îngîmfa cu multă insolenţă.

Împăratul şi-a amintit atunci de cel ce acesta a săvîrşit faţă de Valentinian cel Tînăr, de tirania lui nebunească şi de războiul contra puterii imperiale legitime.

17. Totodată a batjocorit şi chipul zeului Eraclie şi curajul zadarnic provocat de acesta. Atunci a dat o hotărîre dreaptă şi egală de pedepsire a tiranului Eugeniu.

Așa era împăratul Teodosie, — și în timp de pace și în timp de război, totdeauna cerea ajutor dumnezeiesc și totdeauna îl dobîndea.

25. Despre sfîrșitul împăratului Teodosie

1. După această biruință, Teodosie s-a îmbolnăvit și a lăsat domnia celor doi fii ai săi. Celui mai în vîrstă i-a dat partea pe care el o conducea, (adică partea de Răsărit a Imperiului), iar celui mai tînăr i-a dat puterea imperială peste Europa (partea de Apus a Imperiului). Apoi i-a sfătuit și pe unul și pe celălalt, să aibă credința desăvîrșită.

2. Căci zicea : «Prin credința aceasta se păstrează pacea și se înlătură războiul ; dușmanii se pun pe fugă, se înalță trofee și se cinstește biruința».

După ce a sfătuit astfel pe fiii săi, împăratul Teodosie s-a săvîrșit (a murit), lăsînd un renume pururea pomenit, iar moștenitorii împărăției au fost și moștenitori ai evlaviei sale.

26. Despre împăratul Honoriu și despre monahul Telemahos

1. După ce a primit puterea imperială peste Apusul imperiului roman Honoriu a desființat luptele de gladiatori, care aveau loc din vechime, la Roma, folosind următorul prilej : era un oarecare Telemahos, care îmbrățișase viața ascetică.

2. El a plecat din Răsărit și cu acest prilej a venit la Roma, tocmai cînd se desfășura acest spectacol rușinos și a intrat și el în stadion ; s-a coborît în arenă și a încercat să oprească pe cei care foloseau arme, unii contra altora.

3. Spectatorii acestei vărsări de singe s-au supărat din această cauză și, cuprinși de nebunia bahică a demonului, care se desfăta de sîngele luptătorilor au ucis cu pietre pe cel ce se îngrijea de pace (Telemahos).

Aflînd acestea minunatul împărat a numărat printre martirii purtători de biruință pe Telemahos și apoi a oprit acest spectacol criminal.

27. Despre credința cea dreaptă a împăratului Arcadie și despre hirotonia lui Ioan Gură de Aur

1. La Constantinopol, după ce s-a sfîrșit Nectarie, care a păstorit Biserica de aici, Arcadie, cel care a obținut să conducă partea aceasta a Imperiului, aflînd că Ioan, marele luminător al lumii întregi, este înscris în ceata preoților din Antiohia, l-a adus de acolo și a reco-

mandat episcopilor adunați să-l împărtășească cu harul dumnezeiesc și să-l declare păstor al acestei foarte mari cetăți (Constantinopol).

2. Este de ajuns numai acest lucru ca să se arate rîvna împăratului pentru cele dumnezeiești.

În timpul acesta, la Antiohia, era în fruntea Bisericii dumnezeiescul Flavian, la Laodiceea conducea Elpidios, care fusese împreună trăitor cu marele Meletie și care a întruchipat trăirea duhovnicească a acestuia, mai mult decît se imprimă în ceară urmele degetelor.

3. Acesta l-a urmat pe marele Pelaghie, iar prealăudatul Agapet pe dumnezeiescul Marcel, despre care am spus că s-a distins prin luptele ascetice în timpul furtunii eretice. La Seleucia, situată lîngă muntele Taurus, era Maximos, ucenic al lui Ioan cel strălucit, iar Teodor era la Mopsuestia. Amîndoi aceștia erau învățători străluciți.

4. A strălucit în înțelepciune și viață morală și dumnezeiescul Acaciu, cînd conducea Veria; apoi Leonțiu, care păstorea poporul Galatenilor și era strălucit prin multe feluri de virtuți.

28. Despre curajul în legătură cu Dumnezeu al episcopului Ioan Gură de Aur

1. Primind conducerea Bisericii din Constantinopol, marele Ioan mustra cu curaj toate faptele rele săvîrșite de unii și întotdeauna sfătuia pe împărat și pe împărăteasă ceea ce era folositor. Preoților le cerea să ducă o viață după legile rînduite, iar pe cei ce cutezau să le calce îi oprea să mai intre în locașurile sfinte, zicînd că nu trebuie să se mai bucure de cinstea preoțească, dacă nu rîvnesc spre viața adevăraților preoți.

2. Această grijă o purta, nu numai pentru cei din această cetate (Constantinopol), ci și pentru toată Tracia (aceasta era împărțită în șase administrații bisericești) și pentru întreaga provincie Asia (și aceasta este condusă de unsprezece căpetenii bisericești). Ioan împodobea încă și provincia Pont cu aceste legi. Această provincie are un număr egal de conducători bisericești cu provincia Asia.

29. Despre templele idolești distruse de Ioan Gură de Aur, în Fenicia

1. Aflînd că Fenicia este încă înnebunită după sacrificiile idolești a adunat monahi mistuiți de rîvna duhovnicească, pe care i-a întrarmat cu porunci imperiale și i-a trimis împotriva templelor idolești. Banii acordați pentru meșterii care stricau aceste temple și pentru ajutoarele

lor nu i-a cheltuit, luîndu-i din tezaurul imperial, ci a convins femei pline de bogăție și strălucite prin credință, să-i ofere pe întrecute, arătîndu-le binecuvîntarea care odrăslește din dărnicie.

Așadar, în felul acesta a dărîmat din temelii clădirile sacre ale idolilor, care mai rămaseră.

30. Despre Biserica goților

1. Văzînd neamul sciților (goților)[78] atras în năvodul arian, Sf. Ioan Gură de Aur s-a opus cu toate mijloacele de rezistență, și-a găsit el însuși calea de a-i atrage la credința cea dreaptă. Astfel, le-a rînduit preoți, diaconi și din cei care citeau cuvintele sfinte (anagnoști) de limba lor și le-a repartizat o biserică. Prin aceasta a atras pe mulți dintre cei rătăciți.

2. Adesea el însuși mergea la biserica goților și le vorbea, folosindu-se de un interpret, care cunoștea amîndouă limbile — greacă și gotă. Pe cei care erau propuși să cuvînteze îi pregătea pentru acest lucru.

Acestea deci făcea tot timpul în cetate (la Constantinopol) și scăpa pe mulți dintre cei înșelați, arătîndu-le adevărul propovăduirilor apostolice.

31. Despre grija purtată de Ioan Gură de Aur pentru Sciți (goți) și despre lupta lui contra marcioniților

1. Aflînd că unii dintre nomazii (goții), care locuiau la Dunăre însetează după mîntuire, dar sînt lipsiți de cineva care să le aducă apa mîntuitoare, a căutat bărbați rîvnitori de lucrare apostolică și i-a pus în fruntea lor.

2. Chiar eu am avut în mînă scrisori trimise de Ioan Gură de Aur către Leontie, episcopul Ancirii, prin care îi vestea convertirea sciților (goților) și-l ruga să-i trimită bărbați pricepuți pentru îndrumarea acestora.

3. Aflînd apoi că în ținutul nostru[79], în unele localități pătrunsese *erezia lui Marcion*[80], *a scris păstorului (episcopului) de acolo, sfătuin-*

78. Sciții, sau goții.

79. ἐν τῇ χώρᾳ τῇ ἡμετέρᾳ în ținutul nostru, desigur în părțile dinspre Răsărit, unde era cetatea Cirului, și unde păstorea Teodoret.

80. Marcionismul era o formă îndulcită a gnosticismului. Marcion, originar din Sinope, vine la Roma în anul 135 și întemeiază erezia sa. El tăgăduiește Vechiul Testament, socotit ca operă a unui Dumnezeu răzbunător și crud și ia *din N. Testament numai părțile care revelează un Dumnezeu bun și milostiv.* Continuă totuși dualismul gnostic și dochetismul. Impune o morală rigidă. După F. Cayré, o.c., vol. I, p. 100.

du-l ca să înlăture boala ereziei și dîndu-i ajutor potrivit dispozițiilor imperiale.

Cum el purta în suflet grija pentru Biserici, ca și dumnezeiescul Apostol [81], sînt suficiente numai cele spuse ca să dovedească acest lucru.

32. Despre cererea lui Gaïna și despre răspunsul episcopului Ioan Gură de Aur

1. Un oarecare Gaïna, de neam scit (got) și barbar în ce privește mintea, folosind cuget tiranic era conducător de oaste (magister millitum) în acea vreme și avea mulți subalterni (soldați) de același neam cu el (adică goți). Cu aceștia conducea el însuși armata călare și pe cea pedestră a romanilor.

S-au temut de el, nu numai toți ceilalți, ci chiar și împăratul, văzînd tirania pe care o exercita.

2. Împărtășind pustiirea (erezia) lui Arie, Gaïna a cerut ca împăratul să-i dea unul din dumnezeieștile locașuri, dar acesta a spus că va chibzui și i-a făgăduit că va avea grijă.

Împăratul a chemat apoi pe dumnezeiescul Ioan și i-a spus despre această cerere. I-a amintit și de puterea lui Gaïna ; a făcut aluzie la tirania pe care el o exercita și l-a rugat ca să domolească prin dărnicie furia barbarului.

3. Însă acest nobil bărbat a răspuns : «Să nu făgăduiești așa ceva o împărate, *și nici să nu poruncești, sau să dai cele sfinte cîinilor* [82]. Eu nu voi suferi ca cei care lămuresc cuvîntul lui Dumnezeu și îl slăvesc să iasă și să dau, astfel, dumnezeiescul lor templu celor care-L blasfemiază.

4. Nicidecum să nu te temi de acest barbar, o împărate, ci să ne chemi pe amîndoi, pe mine și pe acesta, iar tu să asculți în liniște cele ce se vor discuta. Eu însă voi înfrîna limba acestuia și-l voi convinge să nu ceară nicidecum ceea ce nu se cuvine să i se dea».

Auzind acestea împăratul s-a bucurat și, a doua zi, i-a chemat pe amîndoi.

5. Gaïna cerea îndeplinirea făgăduinței împăratului, iar marele Ioan răspundea, zicînd că nu este îngăduit împăratului, care este ales să aibă dreapta credință, ca să îndrăznească ceva contra celor dumnezeiești. Cînd acesta (Gaïna) a zis că și el trebuie să aibă o casă de rugăciune, marele Ioan i-a răspuns : «Orice casă a lui Dumnezeu îți este deschisă și nimeni nu te oprește să te rogi, dacă vrei».

81. *Sf. Pavel, II, Cor, 11, 28.*
82. *Matei, 7—6.*

6. Dar eu, a zis Gaïna, sînt din altă comunitate (sectă). Cu aceştia cer să avem un locaş de închinare şi cu mai mare drept cer aceasta, fiindcă am susţinut multe acţiuni războinice pentru romani».

«Tu însă, a zis Ioan, ai primit răsplăţi mai mari decît ostenelele tale, căci eşti comandant de oaste (magister millitum) şi ai fost învrednicit şi de mantia consulară.

7. Aşa că trebuie să te gîndeşti ce-ai fost mai înainte şi ce ai devenit acum; care era sărăcia ta dinainte şi care este bogăţia ta de acum? Ce fel de îmbrăcăminte foloseai înainte de a trece Dunărea şi pe care o îmbraci acum? Gîndeşte-te că ostenelele tale sînt puţine, iar recompensele foarte mari şi nu fii nemulţumit pentru cele cu care ai fost onorat».

8. Folosind astfel de cuvinte, învăţătorul lumii (Ioan Gură de Aur) a astupat gura lui Gaïna şi l-a silit să tacă.

După cîtăva vreme Gaïna şi-a dat pe faţă tirania pe care o avea în inima sa de multă vreme, căci, ducînd armata în Tracia, prăda şi jefuia cît mai multe localităţi.

9. Auzind despre acestea s-au înspăimîntat toţi, şi conducătorii şi cei conduşi — şi nimeni nu voia să pună oştirea în linie de luptă contra acestuia şi nici nu se gîndea să meargă în solie la el, fără teamă, căci fiecare privea cu neîncredere ceea ce era barbar în cugetul lui.

33. Despre solia Sf. Ioan Gură de Aur la Gaïna

1. Atunci, lăsînd pe toţi ceilalţi cărora le era teamă, au convins pe acest bărbat foarte curajos (Ioan Gură de Aur) să meargă în solie la Gaïna. Iar Ioan Gură de Aur nu a ţinut seamă nici de opoziţia ce i-o făcuse şi nici de duşmănia ce se iscase din această cauză şi a plecat în grabă spre Tracia.

2. Cunoscînd pe acest solitor şi aducîndu-şi aminte de curajul pe care i-l arătase pentru dreapta credinţă, Gaïna l-a întîmpinat de departe cu respect; dreapta lui a pus-o pe faţa sa şi încă şi pe copiii săi i-a adus la picioarele sfinte ale acestuia. Astfel, atitudinea demnă (virtutea) a reuşit să ruşineze şi să minuneze chiar şi pe duşmanii cei mai înverşunaţi.

34. Despre cele ce s-au întîmplat în legătură cu Sf. Ioan Gură de Aur

1. Însă invidia nu a putut să suporte înţelepciunea strălucită a acestuia (Ioan Gură de Aur), ci, folosind uneltele ei a lipsit oraşul

capitală (Constantinopol) și mai ales lumea întreagă de cuvîntul și de mintea ageră a acestuia...

2. Ajungînd la această parte a istorisirii mele nu știu ce am pe suflet, căci, voind să istorisească nedreptatea pusă la cale contra acestuia, mă simt rușinat de o altă «ispravă» a celor care l-au nedreptățit. Din această cauză voi și încerca să ascund numele lor.

3. Avînd motive diferite de dușmănie aceștia nu au voit să recunoască virtutea strălucitoare a acestui bărbat ci, aflînd niște acuzatori josnici, deși vedeau calomnia evidentă a lor, au făcut adunare departe de oraș (Constantinopol) și au luat hotărîrea [83].

Încrezîndu-se ca în niște clerici, împăratul a poruncit ca sfîntul Ioan Gură de Aur să fie dus departe de cetate (Constantinopol).

4. Acesta auzind despre acuzația contra lui, nu a prezentat nici o apărare, ca și cum ar fi recunoscut acuzațiile ce i se aduceau. Apoi a fost silit să părăsească îndată orașul și a venit la Ieron [84], așezat la intrarea în Marea Pontului (Neagră), căci așa se numea portul acesta.

5. În timpul nopții s-a produs însă un cutremur foare mare, care a îngrozit pe împărăteasă. Dimineața s-au trimis soli după cel alungat, rugîndu-l să se întoarcă cît mai repede în cetate (Constantinopol) și să oprească nenorocirea venită asupra orașului. Au mai fost trimiși și alți soli după aceștia și încă și alții după ei, încît era plin Bosforul de mulțimea corăbiilor cu cei trimiși.

6. Cînd au aflat acestea preacredincioșii locuitori au închis intrarea Propontidei [85] pentru corăbii și l-au întîmpinat toți cu făclii de ceară, aprinse.

Atunci, într-adevăr, s-a împrăștiat ceata vrăjmașilor săi, dar după puține luni s-a adunat din nou și l-a judecat nu pentru învinuirile acelea mincinoase, ci după activitatea sa după ce fusese alungat (exilat) [86].

7. Însă Sf. Ioan Gură de Aur zicea că nici nu a fost judecat, nici nu a auzit de acuzații scrise, nici nu și-a făcut apărare și nici n-a fost condamnat, fiind el de față, ci a fost alungat de împărat și iarăși a fost chemat înapoi.

După ce au adunat alt sinod dușmanii lui nu au avut nevoie de judecată, ci au convins pe împărat că hotărîrea anterioară este legală și dreaptă și astfel, nu numai că l-au îndepărtat din orașul acela (Ieron)

83. Sinodul de la Stejar (Ad Quercum) care l-a exilat pe Ioan Gură de Aur, cf. A. Puech, o.c., vol. III, p. 476.
84. Ieron, port așezat la gura Pontului (Marea Neagră), spre Marea Marmara, cf. L. Parmentier, o.c., p. 386.
85. Intrarea în Marea Marmara dinspre Marea Neagră.
86. Cf. A. Puech, o.c., vol. III, p. 447.

ci l-au trimis într-o localitate mică și izolată din Armenia, cu numele de Cucuz [87].

8. De aici l-au luat și l-au mutat la Pitunda, care era la marginea Mării Negre și a stăpînirii Romanilor, aproape de barbarii cei foarte cruzi.

Însă Domnul cel iubitor de oameni nu a îngăduit ca atletul cel vestit învingător să fie dus în această insuliță, căci, ajungînd la Comana, a trecut în viața cea neîmbătrînită și fără de întristare.

9. Corpul său, cel care așa de bine se luptase, a fost așezat lîngă racla mucenicului Vasilisc, după ce mucenicul acesta a poruncit prin vis acest lucru.

Cîți episcopi au fost alungați din bisericile lor pentru Sf. Ioan Gură de Aur acesta, cîți au locuit în aceste locuri îndepărtate ale lumii și cîți dintre cei care au iubit trăirea ascetică, au îndurat aceleași suferințe, eu socotesc că e de prisos să mai istorisesc și să mai lungesc această scriere a mea.

Dealtfel, cred că trebuie să termin cu cele întristătoare și să acopăr greșalele celor care le-au făcut, deoarece erau de aceeași credință cu noi.

10. *Desigur, cei mai mulți dintre cei ce* l-au nedreptățit — pe Sf. Ioan Gură de Aur — au primit răsplata și, prin cele ce au suferit, au fost de folos și altora.

Episcopii Europei (Apusului) au detestat în mod deosebit această nedreptate, căci au îndepărtat din comuniunea lor pe aceștia, pentru cele ce au făcut.

De partea episcopilor Apusului au fost și episcopii ilirieni, iar cei mai mulți dintre episcopii orașelor dinspre Soare Răsare au fugit de comuniunea cu nedreptatea, și nu au sfîșiat trupul Bisericii.

11. După ce s-a sfîrșit marele dascăl al lumii, episcopii din Apus nu au primit comuniunea celor din Egipt, a celor din Prefectura Răsăritului, a celor din Bosfor [88] și din Tracia, mai înainte ca aceștia să fi rînduit numele acestui dumnezeiesc bărbat între episcopii morți, în diptice.

12. Iar pe Arsachie, care a fost episcop la Constantinopol, după Sf. Ioan Gură de Aur, nu l-au învrednicit de cuvînt de salutare. Însă pe Atticus, urmașul lui Arsachie, care a cerut de multe ori și care s-a rugat să dobîndească pace, în cele din urmă l-au primit în comuniune, fiindcă a scris numele lui Ioan Gură de Aur în diptice.

87. Vezi A. Puech, o.c., vol. III, p. 478.
88. E vorba de Bosforul Cimerian, adică Crimeea de azi.

35. Despre Alexandru, episcopul Antiohiei

1. În vremea aceea era episcop la Alexandria Chiril, nepotul de frate al lui Teofil, moştenind conducerea supremă bisericească a unchiului său.

Conducerea supremă a Bisericii Ierusalimului o avea Ioan, bărbat vrednic de toată lauda, care moştenise pe Chiril, despre care am amintit mai înainte.

La Antiohia păstorea Alexandru, care ducea o viaţă potrivită cu demnitatea arhierească.

2. Căci, înainte de episcopat, a petrecut timpul în exerciţii ascetice în mînăstire şi s-a întărit astfel foarte mult. El s-a arătat un luptător viteaz, care îndruma cu cuvîntul şi întărea cuvîntul prin faptă. El a urmat lui Porfiriu, care şi acesta, după Flavian, primise frînele conducerii şi a lăsat multe amintiri de fapte bune.

3. Acesta se distingea prin înţelepciunea minţii, iar divinul Alexandru prin asceză, prin studiu aprofundat, prin viaţă plină de lipsuri, prin uşurinţa de a vorbi[89] şi prin nenumărate alte daruri. Folosind convingerea şi îndemnul, Alexandru a împăcat cu restul trupului Bisericii, partida marelui Eustaţiu, pe care, înainte, Paulin şi Evagrie, după el, nu îngăduiseră să fie unită şi a orînduit o sărbătoare, asemenea căreia nimeni nu mai văzuse vreodată alta.

4. Astfel, luînd cu sine pe cei de aceeaşi credinţă şi pe cei sfinţiţi clerici, precum şi mulţimea credincioşilor, Alexandru a venit la adunarea partizanilor lui Paulin. Luînd şi cîntăreţi şi alcătuind o singură cîntare armonică, a umplut toată piaţa de oameni, de la poarta cea îndreptată spre apus, pînă la biserica cea mare şi a format, astfel, un fluviu cuvîntător de fiinţe omeneşti, asemănător cu fluviul ce curgea pe lîngă cetate.

5. Văzînd acestea iudeii şi cei care primiseră stricăciunea (erezia) lui Arie, precum şi rămăşiţa foarte mică de păgîni, suspinau şi se tînguiau, admirînd şi alte fluvii de oameni care se vărsau în marea Bisericii... !

36. Despre aducerea rămăşiţelor pămînteşti ale lui Ioan Gură de Aur

1. Puţin după aceea au adus însăşi rămăşiţele pămînteşti ale «marelui învăţător», în oraşul imperial. Şi iarăşi mulţimea credincioasă, folosind marea ca uscat, prin mijloace de trecere (corăbii) a acoperit (închis) gura Bosforului spre Propontida cu lumini aprinse.

---

89. Darul vorbirii.

Cel care împărăţea acum — Teodosie cel Tînăr — a oferit acestui oraş această comoară[90], el care primise numele bunicului — Teodosie I — *şi a păstrat neatinsă cinstirea lui Dumnezeu.*

2. Împăratul şi-a pus ochii şi fruntea deasupra raclei, s-a rugat pentru părinţii săi şi a cerut să-i ierte pe cei ce au greşit din neştiinţă.

Părinţii săi[91] muriseră demult, lăsîndu-l pe el orfan, destul de tînăr.

3. Însă Dumnezeul părinţilor şi strămoşilor săi nu l-a lăsat să încerce suferinţele vieţii de orfan, ci i-a pus la îndemînă ca să se împărtăşească *din hrana dreptei credinţe*, i-a păzit împărăţia liniştită, şi totodată i-a înfrînat pornirile tiranice.

4. Aducîndu-şi mereu aminte de aceste binefaceri, împăratul Teodosie cel Tînăr slăvea cu cîntări pe Binefăcătorul său. La aceste cîntări îl însoţeau surorile sale, care păzeau fecioria perpetuă şi care socoteau meditaţia asupra Cărţilor Sfinte ca cea mai mare desfătare, iar ajutorarea celor în nevoie, ca o comoară nesecată.

5. Pe lîngă acestea, multe alte calităţi împodobesc pe acest împărat, nu mai puţin iubirea de oameni şi blîndeţea şi sufletul său liniştit, netulburat de furtună, precum şi credinţa sa sinceră şi aleasă. Voi arăta o dovadă precisă despre aceasta.

37. Despre credinţa împăratului Teodosie cel Tînăr şi a surorilor sale

1. Un bărbat, care îmbrăţişase viaţa ascetică, dar era din fire mai curajos, a venit la împărat ca să-i ceară ceva. Fiindcă a venit de mai multe ori şi nu a obţinut ceea ce cerea el a oprit pe împărat de la comuniunea bisericească şi după ce i-a pus legătura (semnul) întreruperii comuniunii, s-a îndepărtat.

Preacredinciosul împărat, sosind la palatul imperial cînd era vremea de chemare la ospăţ şi se aduceau bucatele, a spus că nu va gusta din mîncare mai înainte de a i se dezlega legătura.

2. Pentru aceasta a trimis la arhiereu pe unul dintre devotaţii săi ca să-l roage să convingă pe cei ce-i pusese legătura (canonul), să-l dezlege.

Deşi episcopul i-a răspuns că *nu trebuie să primească acest canon* (legătură) de la oricine ar fi şi i-a declarat că este dezlegat, împăratul nu a primit dezlegarea pînă cînd cel care îl legase, fiind găsit cu multă

90. *Rămăşiţele pămînteşti* ale lui Ioan Gură de Aur.
91. Arcadie şi Eudoxia.

greutate, nu i-a redat comuniunea cu Biserica. Pînă într-atîta a crezut împăratul în legile bisericești.

3. De aceea a și poruncit ca să fie dărîmate și templele idolești, care mai rămăseseră, încît cei care vor veni după noi să nu mai vadă nici o urmă a înșelătoriei de mai înainte, iar această poruncă a formulat-o în legea despre templele păgînești.

Împăratul culege neîncetat roadele acestei seminte bune, căci are pe Stăpînul tuturor Care-i poartă de grijă.

4. Astfel, cînd Roilas, conducătorul sciților nomazi (goți), a trecut cu armată foarte mare Istrul (Dunărea) și devasta, lua pradă și amenința că va cuceri orașul imperial, că-l va lua la primul asalt și că-l va dărîma, Dumnezeu a aruncat de Sus cu fulgere și cu foc și l-a ars, iar toată armata lui a distrus-o.

5. În același fel s-a întîmplat și în războiul cu perșii. Fiindcă aceștia aflaseră că romanii sînt prinși cu armata în altă parte, s-au pornit cu oștile contra acestor vecini ai lor, călcînd astfel tratatele de pace. Nimeni nu venea în ajutorul celor atacați (romanii), căci încrezător în pace, împăratul trimisese și pe conducători și pe soldați în alte lupte. Pornind cu o ploaie foarte puternică și o grindină foarte mare, Stăpînul a toate a oprit înaintarea și a stricat drumul cailor.

6. Astfel, în douăzeci de zile, dușmanii nu au putut să mai înainteze nici douăzeci de pași,pînă cînd au sosit conducătorii de oaste și au strîns pe soldați.

Dar și în războiul cel dinainte Stăpînul tuturor i-a făcut de rîs pe perși cînd ei au înconjurat cetatea, cu numele împăratului (Teodosiopolis).

7. Înconjurînd mai mult de treizeci de zile cetatea menționată cu toate forțele, Vararanes, conducătorul perșilor a adus mașini de război și a folosit și nenumărate mijloace de luptă, ridicînd și turnuri înalte în exterior. Numai dumnezeiescul arhiereu a putut însă să li se opună. (Numele acestuia era Eunomiu). El a oprit năvala mașinilor care atacau.

Pe cînd comandanții noștri refuzau să lupte contra dușmanilor, neavînd curajul să vină în ajutorul celor asediați, Eunomiu s-a opus inamicului și a scăpat orașul de a fi cucerit [92].

8. Iar cînd unul din regii barbarilor [93] a cutezat să aducă obișnuita lor blasfemie, cîntînd cele ale lui Rapsacos și Senacherim [94] și amenin-

92. Episcopul Eunomiu de la Teodosiopolis a scăpat acest oraș de asediul lui Gororanos, regele perșilor. Cf. L. Parmentier, o.c., p. 382.

93. Regel perșilor, Gororanos, (Vararanos) care continuase să persecute pe creștini, cf. L. Parmentier, o.c., p. 377. Rapsacos și Senaherim erau poate cîntăreți persani.

94. *IV Regi, 18, 17 ; Isaia 36, 2 și 37, 17.*

țînd nebunește că vor arde și dumnezeiescul templu, acest divin bărbat, *nesuportînd această îndrăzneală, a poruncit să se pună în crenelul de* apărare unealta de arunca pietre, care avea numele de la Toma Apostolul[95]. Apoi a recomandat să se pună în această unealtă o piatră mare și a poruncit să o lanseze în numele Celui Care este hulit de ei.

9. Piatra aceasta a nimerit tocmai pe acest rege nelegiuit, i-a lovit gura cea murdară, i-a distrus fața și i-a sfărîmat tot capul, vărsîndu-i creierii pe pămînt.

Văzînd aceasta, cel care adunase oastea și nădăjduise că va cuceri orașul, a mărturisit înfrîngerea din cauza celor petrecute și de teamă a încheiat pace.

10. Astfel, Împăratul tuturor poartă grijă de preacredinciosul împărat, pentru că și acesta își mărturisește supunerea față de El și aduce Domnului cinstirea care i se cuvine.

Teodosie cel Tînăr a adus înapoi rămășițele pămîntești ale marelui luminător al lumii — Ioan Gură de Aur — în cetatea care l-a dorit (Constantinopol). Acest lucru s-a întîmplat însă mai tîrziu.

38. Despre Teodot, episcopul Antiohiei

1. Pe acel Inocențiu, preabunul păstor al Romei, l-a moștenit Bonifaciu, iar lui Bonifaciu i-a urmat Zosima și lui Zosima, Celestin.

La Ierusalim, după admirabilul Ioan, i s-a încredințat conducerea Bisericii lui Pravlios, bărbat care purta un nume ce cu adevărat i se potrivea[96].

La Antiohia, după dumnezeiescul Alexandru, a primit conducerea Bisericii Teodot, mărgăritarul înfrînării, care se distingea prin blîndețe și era vestit prin asprimea vieții sale.

2. Teodot a reunit partida lui Apolinarie cu celelalte oi (drept credincioșii), rugîndu-i cu stăruință ca să se unească cu turma Bisericii. Însă mulți dintre acestia au continuat să socotească superioară erezia lor dinainte.

39. Despre prigoana din Persia și despre martirii de acolo

1. În acest timp Isdigerdes, regele perșilor, a pornit cu război contra Bisericilor, din următorul motiv: era un episcop numit Avdas, vestit prin multe feluri de virtuți. El însă nu a folosit rîvna sa spre ceea ce trebuia și a distrus un pireion, adică un altar al focului[97]. Perșii nu-

95. Poate că numele Toma înseamnă aruncător de piatră.
96. πρᾶος — blînd, cu bunătate, adică Pravlios nu-și dezmințea numele.
97. πύρειον, altar al focului (πῦρ) care era adorat la perși.

meau *pyrea* (πυρεῖα) altarele (templele) focului, căci cinsteau focul ca pe un zeu.

2. Auzind de la magi acest lucru, regele a chemat pe Avdas și mai întîi l-a întrebat cu blîndețe ce a făcut și i-a poruncit să rezidească altarul focului (pierionul). Avdaș însă s-a împotrivit și a spus că nicidecum nu va face acest lucru. Atunci regele persan a amenințat că va distruge toate bisericile și a îndeplinit totuși cele ce amenințase.

Mai întîi a poruncit ca acest bărbat dumnezeiesc — Avdas să fie ucis și apoi să fie distruse bisericile.

3. Eu însă spun că dărîmarea altarului focului nu s-a făcut la momentul potrivit.

4. Căci nici dumnezeiescul Apostol, cînd a ajuns la Atena *și a văzut orașul plin de idoli, nu a distrus nici unul din altarele cinstite acolo, ci a dovedit prin cuvînt neștiința celor de acolo și a arătat adevărul*[98].

Eu însă îl admir întru totul pe Avdas și-l cinstesc cu coroane pentru că nu a voit să reconstruiască templul dărîmat, ci a preferat să fie ucis decît să facă acest lucru, căci mi se pare că e același lucru să te închini focului și să-i construiești un altar.

5. De acum a început furtuna și s-au pornit valuri puternice și înfiorătoare contra celor ce se hrăneau cu dreapta credință. Timp de treizeci de ani a durat această furtună, stîrnită de magi, ca de niște uragane.

Perșii numesc magi pe cei care divinizează constelațiile cerești. De altfel noi am arătat mitologia lor într-o altă scriere în care am dat răspunsul la întrebările lor[99].

6. Vararanes al lui Isdigerdes, după moartea tatălui său, a moștenit odată cu domnia și lupta contra dreptei credințe creștine, iar cînd s-a sfîșit le-a lăsat pe acestea două împerecheate fiului său.

7. Nu este ușor să exprimăm prin cuvinte diferitele forme ale suferințelor și nici felul precis al chinurilor cu care au pedepsit pe cei drept credincioși. Unora le-au jupuit pielea de pe mîini, iar altora cea de pe spate. Altora le-au jupuit capetele de piele începînd de la frunte pînă la barbă.

8. Pe alții i-au acoperit cu trestii despicate și au lipit de corp despicătura lor. Apoi i-au încins cu legături strînse puternic de la cap pînă la picioare și după aceea trăgeau cu putere fiecare trestie ca atunci cînd le smulgeau, trestia cu partea lipită de corp să producă dureri sfîșietoare.

98. *Fapte*, 17, 16.
99. Epistolae, P.G. LXXXIII, col. 1173—1404.

9. Au săpat şi gropi; le-au uns bine şi au băgat în ele roiuri de şoareci şi apoi le-au dat hrană acestora pe atleţii vii ai dreptei credinţe, cărora le-au legat mîinile şi picioarele ca să nu poată să gonească şoarecii de pe trupurile lor.

10. Iar şoarecii siliţi de foame, au consumat puţin cîte puţin trupurile sfinţilor (creştinilor), producîndu-le astfel un chin îndelungat şi sfîşietor.

11. Au mai născocit şi alte chinuri mai dureroase decît acestea, căci aveau ca învăţător pe distrugătorul firii şi pe duşmanul adevărului — diavolul — dar n-au putut nicidecum să slăbească rezistenţa atleţilor. Aceştia veneau de bună voie şi doreau să aibă parte de o moarte, care să le aducă viaţa cea nepieritoare. Voi aminti de doi, sau trei, ca să arăt prin aceştia tăria celorlalţi.

12. Un oarecare Ormizda, bărbat din neamul Ahemenizilor, care a avut ca tată pe un conducător de provincie, a ajuns ca să fie printre cei preastrăluciţi — clasa nobililor — la perşi. Aflîndu-se că este creştin, regele l-a chemat şi i-a poruncit să se lepede de Dumnezeul, Care-l mîntuise. Acesta însă i-a spus că regele n-a poruncit nici ceea ce e drept, nici ceea ce e folositor, «căci cel care este îndrumat ca aşa de uşor să dispreţuiască pe Dumnezeul tuturor şi să se lepede de El, tot aşa de uşor va dispreţui chiar şi pe rege, fiindcă acesta este om şi este hărăzit cu fire muritoare.

13. Iar dacă, o rege, cel care nesocoteşte autoritatea ta este demn de cea mai mare pedeapsă, atunci cel care se leapădă de Făcătorul a toate este şi mai demn de mai multe pedepse».

14. Deşi trebuia să admire înţelepciunea celor spuse, împăratul l-a lipsit de avere şi de ranguri pe acest viteaz luptător şi a poruncit ca, aşa gol, folosind numai o cingătoare, să conducă cămilele armatei.

15. După ce au trecut mai multe zile, privind din camera sa, regele a văzut pe acest distins bărbat, ars de razele soarelui şi plin de praf, şi-a adus aminte de nobleţea sa părintească, l-a chemat şi a poruncit ca să-l îmbrace cu o cămaşă făcută din in. În felul acesta, socotind că prin chinurile dinainte şi prin îndurarea pe care i-o arăta acum, acesta îşi va domoli convingerile, regele a zis: «Acum, cel puţin, după ce ai scăpat de cercetarea aceasta, leapădă-te de Fiul tezlarului».

16. Fiind însă plin de rîvna credinţei, acesta a sfîşiat cămaşa de in şi a aruncat-o zicînd: «Dacă pentru aceasta socoteşti că mă vei depărta de credinţa cea adevărată, ia-ţi darul înapoi, împreună cu fărădelegea (păgînătatea)».

Văzînd acest curaj al lui Ormizda, regele l-a alungat din regatul său.

17. Iar pe Suenes, stăpînul a o mie de slugi, care-i grăia împotrivă şi care nu suporta să se lepede de Creatorul său, împăratul, întrebîndu-l care este cel mai rău dintre slugile lui, i-a dat acestei slugi conducerea peste ceilalţi. Apoi a poruncit ca stăpînul Suenes să slujească acum acestuia. Totodată i-a adus ca să-i slujească şi pe stăpîna, soţia lui Suenes, socotind că apărătorul Adevărului (Suenes), îşi va schimba pentru ea convingerea sa.

18. A fost însă înşelat în nădejdea sa, căci Suenes avea *casa zidită pe stîncă* [100].

Prinzînd apoi pe un diacon, Veniamin, regele l-a băgat în temniţă. După doi ani a sosit un sol al romanilor, care venise să discute cu totul alte chestiuni. Cînd însă acesta a aflat de întemniţarea lui Veniamin, a cerut regelui ca să-l elibereze.

19. Atunci regele a poruncit ca Veniamin să făgăduiască că el nu va expune învăţătura creştină nici unuia dintre magi. Chiar şi solul roman a asigurat că Veniamin va îndeplini cele ce i s-au cerut.

Însă Veniamin, ascultînd îndemnurile solului roman, a zis : «Îmi este cu neputinţă ca să nu dau şi altora din lumina din care eu m-am împărtăşit.

20. Căci istoria Sfintei Evanghelii ne arată de cîtă pedeapsă este vrednic cel ce ascunde talantul» [101].

Neînţelegînd atunci nimic din cele spune, regele a poruncit ca Veniamin să fie scos din lanţuri. Acesta însă continua să facă cele ce obişnuise şi să atragă pe toţi cei ţinuţi în intunericul necunoştinţei, ducîndu-i la lumina cea spirituală.

21. După ce a trecut un an, s-a amintit împăratului cele făcute de acesta şi chemîndu-l i-a poruncit să se lepede de Cel căruia i se închină. Însă Veniamin a întrebat pe rege : «cu ce răsplăteşte el pe cel care a părăsit regatul lui şi preferă altul ?».

22. După ce regele i-a răspuns că pe unul ca acesta îl răsplăteşte cu moartea şi cu chinurile cele mai cumplite, a spus acest preaînţelept bărbat : «Ce pedepse nu ar suferi pe drept un om care, părăsind pe Creatorul şi Ziditorul, şi-ar face Dumnezeu pe unul dintre cei împreună robi şi i-ar da acestuia cinstea cuvenită Lui ?».

100. Aluzie la *Matei*, 7, 24—25.
101. *Matei*, 25, 14—30.

Supărîndu-se din cauza unor astfel de cuvinte, regele a ascuțit douăzeci de trestii — pene de scris — și le-a înfipt sub unghiile mîinilor și picioarelor lui Veniamin.

23. Și, fiindcă vedea că acesta socotea chinurile ca un joc de copii, a ascuțit o altă trestie și a introdus-o în organul genital, scoțînd-o și înfigînd-o, fără întrerupere, ceea ce îi provoca dureri îngrozitoare.

După această chinuire, nelegiuitul și crudul rege a poruncit să i se introducă prin șezut un toiag gros, care avea noduri în toate părțile.

Astfel și-a dat sufletul curajosul luptător Veniamin.

24. Și alte multe de acest fel s-au cutezat de acest nelegiuit. Nu trebuie însă să ne mirăm că Purtătorul de grijă a toate suportă cruzimile și nelegiuirile acestora, căci și înainte de domnia lui Constantin cel Mare ciți împărați romani au fost care s-au pornit cu turbare contra celor care urmau Adevărul ?...

25. Astfel, Dioclețian a dărîmat bisericile din toată stăpînirea romanilor, *chiar în ziua Patimilor mîntuitoare* [102]. Însă, după nouă ani, aceste biserici au înflorit și au dobîndit mai multă măreție și frumusețe [103], iar Dioclețian s-a stins, împreună cu nelegiuirea lui.

Domnul a profețit despre aceste prigoane [104] și că Biserica va sta totuși neînvinsă.

26. Însăși întîmplările vieții ne arată că lupta aduce mai mult folos decît pacea. Pacea ne moleșește, ne face îngăduitori și timizi pe cînd războiul ne ascute mintea și ne deprinde ca să socotim că întîmplările de față sînt trecătoare.

Acestea însă le-am expus de multe ori și în alte scrieri ale mele.

40. Despre Teodor, episcopul Mopsuestiei. Catalogul episcopilor care au fost în fruntea celor mai mari orașe.

1. În vremea cînd dumnezeiescu Teodot conducea Biserica Antiohienilor, Teodor, episcopul Mopsuestiei, dar învățător al întregii Biserici, care a luptat cu curaj contra întregii falange a ereticilor, s-a stins din viață. El s-a împărtășit din învățătura vestitului Diodor din Tars [105] și a fost prieten și colaborator al dumnezeiescului Ioan Gură de Aur, căci împreună s-au adăpat din apa duhovnicească a lui Diodor.

2. Teodor a condus treizeci și șase de ani Biserica Mopsuestiei, luptînd contra ereziei lui Arie și Eunomiu și nimicind ceata tîlhărească a lui

102. Persecuția lui Dioclețian, la Eusebiu, Ist. bis., VII, 2, 4.
103. Aluzie la construcțiile din timpul împăratului Constantin cel Mare.
104. *Matei, 10, 16 și urm.*
105. Diodor din Tars, conducătorul vestit al școlii antiohiene.

Apolinarie. Astfel el a dăruit oilor duhovnicești pajiștea cea mai plăcută.

Fratele acestuia, Polihroniu, păstorea foarte bine Biserica Apameilor, folosindu-se de darul cuvîntului și de curățenia vieții.

3. Sfîrșind aici Istoria mea, rog pe cei ce o vor citi să răsplătească cu rugăciunile lor osteneala mea.

Într-adevăr, această Istorie cuprinde o perioadă de una sută cinci ani, începînd cu erezia lui Arie și sfîrșindu-se cu moartea bărbaților vrednici de laudă, Teodor al Mopsuestiei și Teodot al Antiohiei.

Voi însemna la rînd și pe cei care au fost în fruntea Bisericilor din marile orașe în acest timp [106].

4. Episcopii romanilor : Miltiade, Silvestru, Iuliu, Liberiu, Damasus, Siriciu, Anastasie, Inocențiu, Bonifatie, Zosima și Celestin.

5. Episcopii antiohienilor : Vitalie, Filogoniu, Eustațiu. Aceștia au fost ortodocși. Apoi arienii : Eulalie, Eufroniu, Flacitus, Ștefan, Leonțiu, Eudoxiu. După aceștia ortodocșii : Meletie, Flavian, Porfirie, Alexandru și Teodot. Și s-au unit cu aceștia cei după Eustațiu, adică Paulin și Evagrie.

6. Episcopii alexandrinilor : Ahila, Alexandru, Atanasie, apoi ereticul Grigore (Arian), apoi iarăși Atanasie, ereticul Gheorghe, apoi iarăși Atanasie. După acesta Petru, discipolul lui Atanasie, apoi Luciu arianul apoi iarăși Petru, Timotei, Teofil, Chiril, nepotul lui Teofil.

7. Episcopii Ierusalimului : Macarie, Maxim, Chiril, Ioan, Pravlie și Iuvenalie.

8. Episcopii Constantinopolului : Alexandru, apoi Eusebiu prin transferare de la Nicomidia, eretic arian. După el Pavel Mărturisitorul, Macedonie pnevmatomahul. Alungîndu-l pe acesta a obținut conducerea Bisericii nelegiuitul Eudoxiu. A urmat Demofil din Veria Traciei, eretic, apoi Grigore din Nazianz ; după el Nectarie, Ioan Gură de Aur, Arsachie, Atticus și Sisiniu.

106. Enumeră numai episcopii din perioada de 105 ani pe care o descrie el, adică de la 323—428.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Notă: S-au folosit pentru indicarea celor cinci cărţi cifrele latine *I, II, III,* IV, V, după care urmează numărul capitolului şi al subdiviziunii, cu cifre arabe.

INDICE ONOMASTIC

B.

C.

D.

E.

F.

N.

O.

R.

S.

CUPRINS

CARTEA A II-A

CARTEA A III-A

CARTEA A IV-A

CARTEA A V-A